

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

SRBIJA 2030

UPRAVLJA LI SRBIJA SVOJIM (ODRŽIVIM) RAZVOJEM?

немачка
сарадња
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

SRBIJA

2030

UPRAVLJA LI SRBIJA SVOJIM
(ODRŽIVIM) RAZVOJEM?

IZDAVAČ:

Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177
11010 Beograd, Srbija
Telefon: +381 11 3065 800
Internet adresa: www.bos.rs

U ime izdavača: Vesna Đukić

AUTORI:

Fondacija Centar za demokratiju: Sarita Bradaš, Marina Savković

Centar za visoke ekonomske studije:

Lana Hadži-Niković, Lazar Ivanović,
Lazar Živković, Miloš Đinđić i Vladimir Mihajlović

Beogradska otvorena škola: Aleksandra Đurović, Goran Sekulić,
Milica Radanović, Nevena Nenadović, Predrag Momčilović

Urednica: Aleksandra Đurović, Beogradska otvorena škola

Lektura i korektura: Teodora Todorović Miličević

Dizajn i prelom: Mario Marić, Cumulus studio

Štampa: Dosije studio

Tiraž: 80

ISBN: 978-86-81402-19-1

Beograd, 2022.

Izradu ove publikacije omogućile su vlade Švajcarske i Nemačke.
Ova publikacija ne predstavlja nužno zvaničan stav vlada Švajcarske
i Nemačke.

Za više informacija molimo vas pišite na imejl adresu
info@sdfs4all.rs.

Molimo vas da izveštaj citirate na sledeći način:

Bradaš, S., Đinđić, M., Đurović, A., Hadži-Niković, L., Ivanović, L.,
Mihajlović V., Momčilović, P., Nenadović, N., Radanović, M., Savković,
M., Sekulić, G., & Živković, L. (2022). Srbija 2030 – Upravlja li Srbija
svojim (održivim) razvojem? Beograd: Beogradska otvorena škola.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.818:[321.022::351/354(497.11)]
502.131.1(497.11)*2020/2030*

SRBIJA 2030 : upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem? / [autori
Sarita Bradaš ... [et al.]]. – Beograd : Beogradska otvorena škola, 2022
(Beograd : Dosije studio). – 281 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 80. – Bibliografija: str. 263–[282].

ISBN 978-86-81402-19-1

а) Одрживи развој — Србија — 2020–2030
б) Јавна политика — Евалуација — Србија

COBISS.SR-ID 66856457

Sadržaj

Zahvalnost	6
Sažetak	7
Uvod	9
Metodologija	11
Sprovođenje Agende 2030 u Srbiji – gde smo sada?	12
I Planski dokumenti, institucionalni mehanizmi i praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja	13
II Procena okvira za dostizanje svakog od ciljeva održivog razvoja	25
Cilj broj 1: SVET BEZ SIROMAŠTVA	27
Cilj broj 2: SVET BEZ GLADI	35
Cilj broj 3: DOBRO ZDRAVLJE	43
Cilj broj 4: KVALITETNO OBRAZOVANJE	51
Cilj broj 5: RODNA RAVNOPRAVNOST	61
Cilj broj 6: ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI	69
Cilj broj 7: DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA	77
Cilj broj 8: DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST	85
Cilj broj 9: INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA	97
Cilj broj 10: SMANJENJE NEJEDNAKOSTI	105
Cilj broj 11: ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE	115
Cilj broj 12: ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA	125
Cilj broj 13: AKCIJA ZA KLIMU	133
Cilj broj 14: ŽIVOT POD VODOM	139
Cilj broj 15: ŽIVOT NA ZEMLJI	145
Cilj broj 16: MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE	153

III Procena napretka u dostizanju razvojnih prioriteta	165
Prioritetna celina 1: ZDRAV ŽIVOT I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA DOSTUPNI SVIMA	174
Prioritetna celina 2: DOSTOJANSTVO ZA SVE GRAĐANKE I GRAĐANE SRBIJE	179
Prioritetna celina 3: DOSTIZANJE EVROPSKOG NIVOA DEMOKRATIJE, VLADAVINE PRAVA I KVALITETA INSTITUCIJA	196
Prioritetna celina 4: KONKURENTNA PRIVREDA I PRODUKTIVNI POSLOVI	203
Prioritetna celina 5: PAMETNE VEŠTINE ZA ODRŽIVI RAZVOJ I BUDUĆNOST RADA	217
Prioritetna celina 6: ODGOVORNA I EFIKASNA UPOTREBA PRIRODNIH RESURSA	222
Prioritetna celina 7: ČISTE I OTPORNE ZAJEDNICE	239
Prioritetna celina 8: OČUVANJE PRIRODNOG I KULTURNOG NASLEĐA	255
Lista skraćenica	262
Literatura	263

Zahvalnost

Izveštaj je pripremljen u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, kojom se među najznačajnijim ne-državnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, uspostavlja platforma za opštedruštveni dijalog o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije s ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu s uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a sprovodi je *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH* u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su *Beogradska otvorena škola*, *Fondacija BFPE za odgovorno društvo*, *Centar za visoke ekonomske studije*, *Fondacija Ana i Vlade Divac*, *Fondacija Centar za demokratiju*, *Timočki omladinski centar* i *SMART kolektiv*.

Autori izražavaju posebnu zahvalnost organizacijama civilnog društva, državnim institucijama, nezavisnim telima, predstavnicima akademske zajednice, predstavnicima međunarodnih organizacija i pojedincima koji su svojim komentarima i sugestijama doprineli izradi ovog izveštaja.

Posebnu zahvalnost dugujemo sledećim pojedincima, institucijama i organizacijama: Agenciji za zaštitu životne sredine, Mašinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Pokretu gorana Novog Sada, Savezu samostalnih sindikata Srbije, Centru za evropske politike, Jeleni Manić Radoičić, ekspertkinji za obrazovanje i zapošljivost, Mladim istraživačima Srbije, UNICEF-u Srbija, Republičkom zavodu za statistiku, Nacionalnom konventu o Evropskoj uniji, Autonomnom ženskom centru, Tatjani Pavlović Križanić, ekspertkinji za pravo i javne politike, Zorani Antonijević, nezavisnoj ekspertkinji za rodnu ravnopravnost.

Sažetak

Agenda Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine predstavlja globalni okvir za dostizanje ciljeva koji su izuzetno važni i za Srbiju, kao što su iskorenjivanje siromaštva, promovisanje dostojanstvenog rada za sve, smanjenje nejednakosti i preduzimanje akcije za borbu protiv klimatskih promena i njihovih posledica itd. Ciljevi održivog razvoja su univerzalni, to su ciljevi svih država, a Srbija se usvajanjem Agende 2030 obavezala na posvećenost njenom sprovođenju.

U izveštaju su analizirane promene u prethodnih godinu dana u pogledu okvira javnih politika, institucionalnog okvira i mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje, kao i napredak u pogledu nacionalizovanih potciljeva koje je definisao nedržavni sektor. Izveštaj predstavlja nastavak prethodnih izveštaja Platforme „Održivi razvoj za sve“, koji su pripremljeni u toku 2020. godine – „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ i „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“.

Sprovođenje Agende 2030 u Srbiji – gde smo sada?

U prethodnoj godini nije ostvaren potreban napredak u sprovođenju Agende 2030. Ključni procesi, kao što su usvajanje nacionalnog Plana razvoja s prioriternim ciljevima razvoja i sprovođenje nacionalizacije ciljeva na osnovu procesa društvenog dijaloga, nisu još uvek realizovani, iako je prošlo skoro pola vremena od perioda predviđenog za sprovođenje Agende 2030. Trenutna situacija u pogledu institucionalnog okvira sprovođenja Agende 2030 veoma je nepovoljna. Odlukom Vlade donetom 2015. godine uspostavljena je Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine, koja je prestala da funkcioniše nakon uspostavljanja nove Vlade

Republike Srbije oktobra 2020. godine, i u periodu pisanja ovog izveštaja i dalje nije formirana. Predstavnicima zainteresovanih strana su još uvek nedovoljno uključeni u procese sprovođenja Agende 2030.

Iako su određeni procesi, koji su značajni za sprovođenje Agende 2030, započeti ili sprovedeni, uključujući mapiranje ciljeva održivog razvoja u odnosu na postojeće planske dokumente i uspostavljanje sistema za praćenje napretka i izveštavanje, Agendi 2030 se ne daje dovoljan prostor i značaj u javnom diskursu. Ona nije bila zastupljena u Ekspozeu predsednice Vlade, a poslednji Plan rada Vlade ne sadrži procese značajne za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende, delegirane po ministarstvima i telima Vlade.

Kada je reč o svakom od ciljeva održivog razvoja, na osnovu analize može se zaključiti da treba dalje raditi na integrisanju ciljeva održivog razvoja u javne politike, unapređivanju pravnog okvira za njihovo dostizanje, uspostavljanju institucionalnih mehanizama i mehanizama za praćenje napretka. U odnosu na prethodnu godinu, za određene ciljeve je zabeleženo poboljšanje, dok je za druge, istekom postojećih planskih dokumenata ili usvajanjem novih koji nisu odgovarajući, došlo do nazadovanja. Trenutni okvir za sprovođenje većine ciljeva tek je delimično uspostavljen ili uopšte nije funkcionalan, a u pogledu dostizanja nacionalizovanih potciljeva, koje je definisao nedržavni sektor, zabeleženi su značajni izazovi. Ocena stanja u pogledu nacionalizovanih potciljeva vršena je putem definisanih pokazatelja za praćenje napretka. Za pojedine pokazatelje nisu dostupni skorašnji podaci, a za one za koji jesu uočljivo je odstupanje u odnosu na ciljane vrednosti, koje je za većinu potciljeva znatno.

Šta su naredni koraci?

Ključna preporuka i prioritet u ovom trenutku, kao i u prethodnom izveštaju, jeste usvajanje nacionalnog Plana razvoja sa prioriternim ciljevima razvoja, prilagođenim nacionalnom kontekstu, a izrađenim kroz učešće svih zainteresovanih strana. Plan razvoja je temelj za pokretanje i sprovođenje ostalih procesa važnih za primenu Agende 2030 i unapređenje okvira za ostvarivanje pojedinačnih ciljeva održivog razvoja.

Sadržaj ovog izveštaja ukazuje na to da je važno pozicioniranje Agende 2030 kao prioriternog procesa za upravljanje i sprovođenje razvoja, što će se reflektovati u uspostavljanju institucionalnog okvira s jasnom podelom nadležnosti i u strateškom pristupu njenom sprovođenju. Uskoro ističe polovina vremena koje je predviđeno za dostizanje ciljeva održivog razvoja, što ukazuje na hitnost obezbeđivanja neophodnih preduslova za sprovođenje Agende 2030 i napretka ka postizanju ciljeva razvoja u saradnji javnog i privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva i građana.

Uvod

Nakon isteka Milenijumskih ciljeva razvoja ustanovljena je nova globalna razvojna agenda – Agenda Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine. Agenda je usvojena 25. septembra 2015. godine i temelji se na tri osnovna stuba:

1. iskoreniti siromaštvo,
2. zaštititi planetu i
3. obezbediti prosperitet za sve.

Osnovni moto Agende 2030 može se svesti na rečenicu da niko ne bude zaboravljen i ostavljen po strani. Agenda obuhvata 17 ciljeva održivog razvoja i 169 potciljeva, koji su rezultat više od dve godine globalnih javnih konsultacija, u koje su bili uključeni i građani Srbije. Republika Srbija se obavezala da će se angažovati na ostvarivanju Agende 2030. S obzirom na važnost ovog procesa, bitno je pitanje koliko mu je Srbija posvećena i kakav je napredak u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja (COR).

U okviru poslednjeg Izveštaja o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji iz decembra 2020. godine, predstavljen je napredak u ostvarivanju COR za 2020. godinu na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku (RZS) i drugih proizvođača podataka za 83 pokazatelja (Babović, 2020). Napredak se nije pratio u odnosu na nacionalno specifične ciljeve, jer oni nisu postavljeni, već u odnosu na trend promene u periodu za koji su dostupni podaci. Prema izveštaju, izračunavanje trenda je bilo moguće za 15 ciljeva održivog razvoja (izuzev za COR 13 i 14, za koje tada nije bilo podataka) i 76 potciljeva. Od ukupnog broja potciljeva za koje je izračunavanje trenda bilo moguće, procenjeno je da je osam ostvareno,

da postoji značajan napredak za njih 36, umeren napredak za 10 potciljeva, umereno udaljavanje od COR za šest, a značajno udaljavanje od COR za 14 potciljeva. Za još dva potcilja je zaključeno da je trend nekonzistentan (napredak se beleži na jednom (pod)indikatoru, a udaljavanje od cilja na drugom).

Informacije o napretku Srbije u ostvarivanju COR do 2030. godine dostupne su i u međunarodnim izveštajima. Izveštaj o praćenju napretka u ostvarivanju COR u kontekstu Evropske unije (EU), pripremljen na osnovu metodologije Evrostat (Evrostat, 2021), sadrži podatke za Srbiju za pojedine pokazatelje. Prema nalazima iz izveštaja Mreže za održivi razvoj i fondacije Bertelsman Stiftung (Sachs et al., 2021), Srbija je na globalnom nivou rangirana na 34. mestu od ukupno 165 zemalja članica Ujedinjenih nacija (UN). Prema rezultatima procene Mreže za održivi razvoj i Instituta za evropsku politiku u oblasti životne sredine (Lafortune et al., 2021), Srbija je na 31. mestu od 34 evropske zemlje po napretku u ostvarivanju COR. Od 17 COR, u okviru ovog izveštaja je procenjeno da za tri nema dovoljno podataka da bi se zaključivalo o trendu (2, 10 i 14), a za tri (1, 8 i 17) da je Srbija na putu da ih ostvari, ali da i dalje postoje značajni izazovi. Za COR 3, 4, 5 i 16 je zaključeno da postoji umeren napredak, mada nedovoljan da bi se postigli, kao da i dalje postoje izazovi (u slučaju ciljeva 4 i 16 navedeno je da postoje veliki izazovi). Za ostale ciljeve je ocenjeno da nema napretka (6, 7, 9, 11, 12, 13, 15).

Prepoznajući važnost Agende 2030 i praćenja napretka ka ostvarivanju COR, u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ u toku 2020. godine pripremljena su dva izveštaja – „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ i „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj

nedržavnog sektora". Prvi izveštaj pruža pregled pripremljenosti za dostizanje ciljeva održivog razvoja kroz analizu dokumenata javnih politika, pravnog i institucionalnog okvira i mehanizama za praćenje napretka. Cilj drugog izveštaja bio je da predloži ključne razvojne prioritete, na osnovu Agende 2030, kojima Srbija treba da teži kako bi obezbedila kvalitetniji život svojim građanima, te da ilustruje na koji način se Agenda 2030 i ciljevi održivog razvoja mogu koristiti pri formulisanju nacionalnih razvojnih prioriteta i politika.

Prethodna procena pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030 sprovedena je na osnovu podataka prikupljenih zaključno sa septembrom 2020. godine. U ovom izveštaju, koji je nastavak naših prethodnih analiza, postavili smo pitanje o tome šta se desilo u narednih godinu dana. Da li je došlo do promena u javnim politikama i pravnom ili institucionalnom okviru koje bi dovele do napretka u pogledu spremnosti za dostizanje ciljeva? Da li su unapređeni mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje?

Pored odgovora na ova pitanja, nastojali smo da procenimo i napredak u pogledu nacionalizovanih potciljeva koje je definisao nedržavni sektor. Svaki od potciljeva sadrži pokazatelje za praćenje napretka, kao i pokazatelje s vrednostima koje bi se, u slučaju dostizanja, smatrale uspehom. U prethodnom izveštaju o razvojnim prioritetima ocenjeno je stanje u pogledu ovih potciljeva, pa se ovom prilikom postavlja pitanje da li je došlo do promena između dva izveštajna perioda. Koliko smo dosad napredovali u postizanju ciljeva i šta treba da uradimo kako bismo se što više približili ostvarivanju ciljeva postavljenih za 2030. godinu?

Podaci za izveštaj su prikupljeni zaključno s oktobrom 2021. godine. Izveštaj je namenjen predstavnicima javnog i privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva (OCD), kao i građanima koji žele da steknu uvid u to koliko je Srbija trenutno spremna za dostizanje ciljeva održivog razvoja, koliko je u određenim prioritetnim oblastima postignut napredak i koji su naredni koraci.

Metodologija

Priprema izveštaja je sprovedena u tri faze.

1. Inicijalna analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka

U pripremi ovog izveštaja sprovedena je analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka. Izveštajni period je period od septembra 2020. do oktobra 2021. godine.

Osnovu za prvi deo izveštaja, koji čini analiza procesâ na nacionalnom nivou kojima se podržava dostizanje ciljeva održivog razvoja, predstavljale su smernice i priručnici koje su objavile međunarodne organizacije i istraživačke institucije, u kojima se opisuju procesi koji su važni za obezbeđivanje pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030 (uključujući usklađivanje nacionalnih plan-skih dokumenata i pravnog okvira s ciljevima održivog razvoja, uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku).

Drugi deo izveštaja pripremljen je kao analiza okvira za sprovođenje svakog od ciljeva održivog razvoja. Polazna osnova za analizu bile su RIA metodologija UN (engl. *Rapid Integration Assessment* – RIA) i Smernice za reviziju pripremljenosti zemalja za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja.

Treći deo izveštaja pripremljen je na osnovu najskorijih podataka vezanih za pokazatelje postavljene za svaki od nacionalizovanih potciljeva koje je definisao nedržavni sektor.

2. Konsultacije s predstavnicima zainteresovanih strana

Na osnovu analize dokumenata javnih politika i relevantnih podataka napravljen je inicijalni izveštaj, koji je poslat na komentarisanje predstavnicima zainteresovanih strana. Cilj ove faze u pripremi izveštaja bilo je uključivanje većeg broja zainteresovanih strana, koje su, na osnovu svog iskustva i stručnog znanja, dale sugestije u vezi s tim da li su analizirani svi relevantni dokumenti, podelile s istraživačima izvore podataka koji su korisni za analizu i dale svoje mišljenje o nalazima. U konsultacije su uključeni nezavisni eksperti i predstavnici javnog i privatnog sektora, akademske zajednice i OCD.

3. Priprema finalnog izveštaja

Inicijalni izveštaj revidiran je u skladu s komentarima i sugestijama predstavnika zainteresovanih strana. Osim revidiranih analiza, finalni izveštaj sadrži i nalaze analize procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava ostvarivanje ciljeva održivog razvoja.

Sprovođenje Agende 2030 u Srbiji – gde smo sada?

Tekst koji sledi predstavlja nalaze istraživanja i čine ga tri dela.

I

U prvom delu je razmotren napredak u pogledu procesâ značajnih za sprovođenje Agende 2030 na nacionalnom nivou.

II

Drugi deo sadrži 16 poglavlja, a svako od njih bavi se analizom okvira za postizanje pojedinačnih ciljeva održivog razvoja.

III

Treći deo sadrži osvrt na napredak u okviru osam prioriternih celina (22 potcilja).

I

PLANSKI DOKUMENTI, INSTITUCIONALNI MEHANIZMI I PRAĆENJE NAPRETKA I IZVEŠTAVANJE O POSTIZANJU CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

U sledećem delu teksta biće predstavljeni nalazi analize o postojanju preduslova za sprovođenje Agende 2030. Fokus ovog dela izveštaja je na promenama u pogledu procesa usklađivanja nacionalnih planskih dokumenata s ciljevima održivog razvoja, uspostavljanja institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku u sprovođenju Agende 2030, u poređenju s nalazima prethodnog izveštaja. Na kraju ovog poglavlja biće predstavljene preporuke.

Usklađivanje planskih dokumenata s Agendom 2030

Za sprovođenje Agende 2030 važno je prilagodavanje globalnih ciljeva održivog razvoja nacionalnom kontekstu i definisanje prioriteta razvoja („nacionalizacija ciljeva“) i relevantnih potciljeva na nacionalnom nivou, tako da oni odražavaju utvrđene prioritete. Za ove procese je važno da budu sprovedeni uz uključivanje predstavnika zainteresovanih strana. Jedan od prvih koraka je mapiranje ciljeva održivog razvoja u odnosu na postojeće planske dokumente, kako bi se utvrdilo koji ciljevi jesu a koji nisu obuhvaćeni nacionalnim planskim dokumentima.

Kada je u pitanju Srbija, jedan od procesa koji je do sada sproveden jeste analiza koliko su postojeći planski dokumenti usklađeni s Agendom 2030. Naime, Republički sekretarijat za javne politike (RSJP) pripremio je 2018. godine analizu pokrivenosti svakog pojedinačnog cilja održivog razvoja važećim strateškim okvirom u Srbiji. Analiza je ažurirana novembra 2020. godine u odnosu na aktivna dokumenta javnih politika (RSJP, 2020).

Mapiranje strateškog okvira Srbije za ciljeve održivog razvoja urađeno je korišćenjem elemenata RIA metodologije UN. Na osnovu sprovedene analize, doneti su zaključci o tome koje oblasti nisu na odgovarajući način obuhvaćene strateškim okvirom. Glavni zaključak analize iz 2018. godine bio je da je ukupna pokrivenost COR i potciljeva strateškim okvirom 62%. Dodata je napomena važna za tumačenje ovog procenta, a to je da je on dobijen uzimajući u obzir cilj 14, koji uopšte nije pokriven strateškim okvirom, kao i potciljeve koji nisu relevantni za Republiku Srbiju ili su pokriveni međunarodnim sporazumima, a

ne nacionalnim strateškim okvirom. Na osnovu analize iz novembra 2020. godine, procenjeno je da je pokrivenost COR i potciljeva strateškim okvirom nešto veća i da iznosi 65,2%. U oba izveštaja navodi se da su najslabije pokriveni COR u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promena. Izveštaj navodi da praćenjem ostvarivanja COR treba da se „usmerava razvojna agenda

„Potciljevi su definisani kao nešto čemu treba težiti na globalnom nivou, tako da svaka vlada postavlja svoje nacionalne potciljeve vođena ambicijom na globalnom nivou, ali uzimajući u obzir nacionalne okolnosti. Svaka vlada će oceniti kako potciljevi treba da budu inkorporirani u nacionalne procese planiranja, javne politike i strategije.“

Agenda 2030

Republike Srbije koja treba da bude formulisana kroz hijerarhijski najviša razvojna dokumenta, u skladu sa Zakonom o planskom sistemu“ (Plan razvoja, Investicioni plan i Prostorni plan).

Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije (čl. 6) propisano je usvajanje Plana razvoja kao hijerarhijski najvišeg, dugoročnog dokumenta razvojnog planiranja Republike Srbije, koji treba da sadrži prioritete ciljeve razvoja Srbije i njenih regiona i smernice za njihovo ostvarenje za period od najmanje deset godina. Prilikom izrade Plana razvoja trebalo bi da se vodi računa o njegovoj usklađenosti sa smernicama, ciljevima i zadacima koji proističu iz preuzetih međunarodnih obaveza, tako da je izrada tog dokumenta prilika za usklađivanje s Agendom 2030. Plan razvoja je

praćen Investicionim planom, koji se izrađuje u skladu s prioriternim ciljevima razvoja za period od najmanje sedam godina. Ovim dokumentom se planiraju javne investicije u oblastima od javnog interesa. Treći ključan dokument razvojnog planiranja je Prostorni plan, koji bi takođe trebalo da bude usklađen s Planom razvoja.

Iako je Predlog plana razvoja Vlada trebalo da podnese Narodnoj skupštini na razmatranje i usvajanje najkasnije do 1. januara 2020. godine (čl. 53, st. 1), to još uvek nije učinjeno, bez jasnog razloga i objašnjenja. Nedavno usvojeni Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom prepoznaje kašnjenje u sprovođenju Zakona o planskom sistemu kao problem u pogledu razvojnog planiranja na državnom nivou, a posebno to što nije izrađen Plan razvoja kao krovni strateški dokument kojim se određuju dugoročni pravci razvoja Republike Srbije, i koji, zajedno s Investicionim planom i Prostornim planom predstavlja, osnovu za utvrđivanje liste prioriternih ciljeva koji se odražavaju u svim ostalim planskim dokumentima. Zakon o planskom sistemu ne predviđa sankcije u slučaju nesprovođenja obaveza koje su njime predviđene, što je moglo da utiče na kašnjenja.

Kao prvi korak u pripremi Plana razvoja u Programu unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom, navedeno je da će biti pripremljene polazne osnove i mapa puta za njegovu izradu, a navodi se i da će biti sproveden sveobuhvatni konsultativni proces radi pokretanja širokog društvenog dijaloga. Program spominje Agendu 2030 u kontekstu mogućnosti korišćenja spoljne podrške za razvojno planiranje. Akcionim planom za period 2021–2025, predviđeno je da se sprovede analiza razvojnih potencijala Srbije, međunarodnih ekonomskih trendova i preuzetih obaveza kao osnova za pripremu mape puta za izradu Plana razvoja. Predviđeno je da se do 2022. godine donese Uredba o postupku pripreme Plana razvoja.

Iako je veoma dobro što su konkretizovani koraci u izradi ovog dokumenta, podeljene nadležnosti i uspostavljeni rokovi, zabrinjavajuće je što nije eksplicitno predviđeno da će Plan razvoja biti usvojen do 2025. godine. Ukoliko se prate postavljene rokovi, pitanje je da li će ovaj dokument biti donesen do polovine isteka vremena predviđenog za sprovođenje Agende 2030, što dovodi u pitanje i napredak u pogledu ostvarivanja ciljeva.

Na lokalnom nivou, Zakon o planskom sistemu predviđa i donošenje planova razvoja na nivou jedinica lokalne samouprave (JLS). U pitanju je dugoročni dokument razvojnog planiranja, koji za period od najmanje sedam godina usvaja skupština JLS, na predlog nadležnog izvršnog organa JLS. RSJP je smernicama za izradu lokalnih razvojnih planova preporučio da se Agenda 2030 uvrsti u te planove. Do sada je mali broj lokalnih vlasti usvojio Planove razvoja, iako je zakonski rok za to bio 1. januar 2021. godine. Pored nedovoljno razvijenih kapaciteta lokalnih samouprava za sprovođenje ovog procesa, veliku poteškoću predstavlja upravo to što Plan razvoja nije usvojen na nacionalnom nivou, čime bi se olakšalo i planiranje na lokalnom nivou. Proces planiranja bi trebalo da ide od globalnog, preko nacionalnog, do lokalnog nivoa. S obzirom na to da nije usvojen Plan razvoja na nacionalnom nivou, trenutno se dešava obrnut proces donošenja lokalnih planova razvoja, koji se usklađuju s Agendom 2030 na globalnom nivou, a ne mogu da se usklade s ciljevima razvoja na nacionalnom nivou jer oni nisu postavljeni. Kada bude donesen Plan razvoja na nacionalnom nivou, biće potrebni dodatni resursi za usklađivanje već usvojenih lokalnih planova s njim.

Prostorni plan, koji takođe predstavlja dokument razvojnog planiranja, trenutno je u pripremi. Nacrtni prostornog plana Republike Srbije 2021–2035, dostavljen je na uvid javnosti u periodu od 5. aprila do 5. maja 2021. godine (Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, 2021). Organizacije civilnog društva su dostavile veliki

broj komentara i primedbi na Nacrt prostornog plana (Beogradska otvorena škola, 2021). Uočeni su nedostaci u pogledu transparentnosti procesa i učešća građana u njemu. Jedan od ključnih nedostataka koji je naveden je izostanak uključivanja građana u definisanju razvojnih prioriteta pri pisanju sadržine Nacrta plana (pre javnog uvida i ranog javnog uvida). Takođe, problematično je sprovođenje javnog uvida u trajanju od 30 dana i nespremnost predlagača Plana da omogući više od zakonskog minimuma za učešće javnosti, bez obzira na obimnost i složenost dokumenta, kao i sprovođenje javnog uvida u vremenskom periodu koji je uključivao državne i verske praznike, te izostanak održavanja javne prezentacije. Jedna od generalnih primedbi na sadržaj je bila da nije jasno na osnovu kojih razvojnih prioriteta je izrađen, budući da nije usvojen Plan razvoja Republike Srbije. Komentar je bio i da je nejasno zašto se u Nacrtu pominju nacionalni milenijumski ciljevi razvoja, s obzirom na to da su prestali da budu referentni razvojni okvir i da su zamenjeni COR. Agenda 2030 se pominje u okviru Nacrta prostornog plana, ali samo kao jedan od relevantnih međunarodnih dokumenata na koje se oslanja Nacrt ili pojedinačni ciljevi.

Pored navedenih planskih dokumenata, u kontekstu Agende 2030 povremeno se pominje da se radi na izradi predloga strategije održivog razvoja (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, 2021). Jedan od zadataka Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine bio je „da predloži proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja i načine njenog finansiranja“ (tač. 2, podtač. 3 Odluke o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine). Predsednica Vlade Republike Srbije je tokom dijaloga s grupom OCD marta 2021. najavila izradu i usvajanje Strategije održivog razvoja (Nacionalni konvent o Evropskoj uniji, 2021). Međutim, s obzirom na važnost uspostavljanja razvojnih prioriteta s kojima će se usaglašavati sva ostala planska

dokumenta kroz širok društveni dijalog, pitanje je koliko je svrsishodno doneti Strategiju održivog razvoja, koja je hijerarhijski niži planski dokument od Plana razvoja, čije je usvajanje inače i zakonska obaveza nakon usvajanja Zakona o planskom sistemu u aprilu 2018. godine.

U prethodnom periodu važila je Nacionalna strategija održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine, s Akcionim planom koji je usvojen nešto kasnije. Nije poznato da li je urađena evaluacija po njenom završetku, što je svakako potrebno u budućem procesu kreiranja novog planskog dokumenta koji bi se bavio razvojem.

Obaveze Srbije u procesu pristupanja EU i u pogledu sprovođenja Agende 2030 su komplementarne. EU je dokumentom „Budućni koraci za održivu evropsku budućnost“ potvrdila da će uključiti COR u sve svoje politike i inicijative (European Commission, 2016). U Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030 prepoznato je da je sprovođenje Agende 2030 dostizanjem COR u Srbiji nedeljivo od pristupnog procesa EU (Vlada Republike Srbije, 2019). Osim što su mapirani u odnosu na nacionalni strateški okvir, u analizi RSJP-a COR su mapirani i u odnosu na tematske oblasti pregovaračkih poglavlja u procesu pristupanja Srbije EU. Jedna od nadležnosti Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine bila je da predloži proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja kojom će se „harmonizovati“ ostvarenje ciljeva Agende o održivom razvoju do 2030. godine sa uslovima koje Republika Srbija treba da ostvari kako bi ispunila svoje druge međunarodne obaveze i uspešno privela kraju pristupne pregovore sa Evropskom unijom“ (tač. 2, podtač. 3 Odluke o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine).

Međutim, prestankom funkcionisanja ove radne grupe i izostankom procesa izrade Plana razvoja

u skladu sa Zakonom o planskom sistemu, nije se dalje napredovalo u koordinaciji ovih procesa.

Izostanak napretka u ovoj oblasti treba razmotriti u odnosu na propuštanje prilika da se da legitimitet Agendi 2030 i jasno komunicira

njen značaj kroz operative dokumente Vlade Republike Srbije. Agenda 2030 nije bila zastupljena u Programu Vlade Republike Srbije iz oktobra 2020. godine, a Plan rada Vlade za 2021. godinu nije uključio aktivnosti direktno vezane za njeno sprovođenje.

Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije smatra se jednim od važnih pitanja, s obzirom na složenost same Agende 2030, ali je prihvaćeno da način na koji će biti uspostavljen i prilagođen institucionalni okvir za sprovođenje Agende 2030 zavisi od nacionalnog konteksta. U smernicama i preporukama često se ističe neophodnost saradnje s civilnim sektorom i drugim predstavnicima zainteresovanih strana,¹ koji bi trebalo da budu u velikoj meri uključeni u proces postavljanja i praćenja postizanja COR. Takođe, vertikalna koordinacija se vidi kao izuzetno značajna, jer veliki deo odgovornosti za sprovođenje Agende 2030 leži na lokalnom nivou. Zbog toga je, za doslednost njenog sprovođenja, veoma važno pitanje podele odgovornosti na različitim nivoima vlasti. Procena je da se oko 65% ciljeva Agende 2030 ne bi moglo u potpunosti realizovati bez doprinosa regionalnih i lokalnih vlasti (smatra se da se oko 70% pravnih tekovina EU sprovodi na lokalnom nivou) (Prorok et al., 2019).

Trenutna situacija u pogledu institucionalnog okvira i mehanizma koordinacije za sprovođenje Agende 2030 u Srbiji veoma je nepovoljna.

Odlukom Vlade donetom 30. decembra 2015. godine uspostavljena je Meduresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine. Radna grupa je brojala 27 članova, predstavnika ministarstava, kancelarija, komesarijata i koordinacionih tela, RSJP, RZS i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva (SIPRU). Međutim, Meduresorna radna grupa je prestala da funkcioniše nakon uspostavljanja nove Vlade Republike Srbije oktobra 2020. godine, bez jasnog razloga i objašnjenja.

Dok je postojala, Meduresorna radna grupa je imala zadatak da predlaže proces usvajanja nacionalne strategije održivog razvoja, da objedinjuje stavove i koordinira aktivnosti svih nadležnih ministarstava u vezi s Agendom 2030. Osim toga, imala je niz zadataka koji su se ticali praćenja: da u saradnji s nadležnim ministarstvima prati sprovođenje Agende UN o održivom razvoju i da predloži osnove za statističko praćenje ciljeva i potciljeva. Na kraju, njen zadatak je bilo i izveštavanje: priprema periodičnih izveštaja o sprovođenju Agende i kontinuirano informisanje stalnog koordinatora UN u Republici Srbiji i sistema UN o rezultatima rada Radne grupe i

¹ Zainteresovane strane su organi i organizacije, fizička i pravna lica koja imaju interes u vezi s merama javnih politika (Zakon o planskom sistemu, čl. 2).

spvođenju ciljeva i potciljeva. Za predsjednicu Radne grupe bila je imenovana prof. dr Slavica Đukić Dejanović. Nakon prestanka rada grupe, u trenutnoj vladi vrši funkciju specijalne savetnice predsednice Vlade Republike Srbije za Agendu 2030. Očigledno je da za vreme trajanja trenutne oročene vlade neće biti uspostavljeno bilo kakvo međuresorno telo koje će koordinirati aktivnosti Vlade u vezi sa sprovođenjem Agende 2030. Javnost i zainteresovane strane mogu da zagaravaju novu Međuresornu radnu grupu u vreme izbora nove vlade, koju će izabrati skupštinska većina nakon vanrednih parlamentarnih izbora zakazanih za 3. april 2022. godine.

Radna grupa nije jedino telo osnovano da ostvari zadatke u vezi s ciljevima održivog razvoja. Naime, uz podršku Vlade Švajcarske i Programa UN za razvoj uspostavljena je Fokus grupa Narodne skupštine Republike Srbije za razvoj mehanizama kontrole procesa implementacije COR. Uloga Fokus grupe je da obuhvati nadzor i podršku sprovođenju Agende 2030 u Srbiji, kontroli rada i aktivnosti Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende 2030 (dok je postojala), usvajanje zakona kojima se uređuje primena Agende 2030, obezbeđivanje dodatnih sredstava za postizanje COR u postupku usvajanja Zakona o budžetu i jačanje svesti o značaju Agende 2030 među poslanicima Narodne skupštine.

Prema zvaničnim vestima o radu Fokus grupe, ona se u toku 2021. godine sastala u januaru i novembru. Na sastanku u januaru 2021. zaključeno je da je u narednom periodu bitno uputiti zahtev nadležnom Odboru za administrativno-budžetska i mandatno-imunitetska pitanja da se usvoji predlog da budući predlozi akata, koje usvaja Narodna skupština, obavezno imaju pregled analize efekata u pogledu sprovođenja Agende 2030, kao i da treba inicirati usvajanje Deklaracije o COR u Narodnoj skupštini (Narodna skupština Republike Srbije, 2021a). Takode, pomenuta je važnost spuštanja implementacije COR na nivo lokalnih samouprava, saradnje sa srednjim

školama i fakultetima i promocije Agende 2030. Međutim, nisu dostupne informacije da li su neke od predloženih aktivnosti sprovedene. Prema informacijama objavljenim na zvaničnoj internet prezentaciji, na sastanku u novembru 2021. godine jedino je razmatran Nacrt rezolucije o posvećenosti postizanju ciljeva održivog razvoja u UN (Narodna skupština Republike Srbije, 2021b).

Osim ta dva tela, u Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju (str. 16) navedeno je da je uspostavljen nezavisni nadzorni hab, koji čine Zaštitnik građana, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Državna revizorska institucija. Informacije o radu ovog tela nisu javno dostupne. O ulozi Državne revizorske institucije je detaljnije diskutovano na sastancima održanim tokom 2019. i 2020. godine, ali nema informacija da li je ova institucija preuzela nadležnosti u vezi sa ciljevima održivog razvoja (Državna revizorska institucija 2019; 2020).

Pojedina ministarstva imaju ulogu u pogledu sprovođenja Agende 2030, poput Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, u kome se ovom temom bavi specijalna savetnica za održivi razvoj. Pored toga, Ministarstvo finansija je nezaobilazna institucija kada se radi o sprovođenju Agende 2030 i postizanju ciljeva održivog razvoja. Na internet prezentaciji Ministarstva, međutim, nema informacija o tome da li se i na koji način ovo ministarstvo bavi Agendom 2030 i čija je to nadležnost.

Dodatni problem u proceni institucionalnog okvira je to što informacije o institucijama, radnim grupama i telima koja imaju nadležnosti u pogledu sprovođenja Agende 2030 nisu objedinjene i javno dostupne na jednom mestu.

Nedržavni akteri nisu bili direktno uključeni u zvanična institucionalna tela koja se bave postizanjem COR. Naime, i dok je postojala, u sastavu Međuresorne radne grupe za sprovo-

denje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine nije bilo predstavnika civilnog društva i drugih nedržavnih aktera. Iako je to jedan od glavnih principa na kojima počiva Agenda 2030, uspostavljanje saradnje s predstavnicima zainteresovanih strana nije navedeno kao jedan od zadataka Radne grupe. Na konstitutivnoj sednici je navedeno da će Radna grupa biti otvorenog tipa, ali to nije sprovedeno.

Prihvaćeno je da odgovornost za koherentno sprovođenje Agende 2030 postoji i na lokalnom

nivou i da treba nastaviti aktivnosti u vezi s tim. Stalna konferencija gradova i opština (SKGO, 2019) i OCD koje se bave lokalizacijom COR pokrenuli su više projekata koji povezuju COR i postavljaju prioriteta na lokalnom nivou s lokalnim planskim dokumentima. Objavljene su smernice RSJP-a za pripremu planova razvoja JLS koji bi bili u vezi i s COR (Radoirović et al., 2020), kao i smernice za pružanje podrške (Beogradska otvorena škola, 2019) praćenju ostvarivanja COR u oblasti zaštite životne sredine, zaštite prirode i klimatskih promena iz Agende 2030 na lokalnom nivou.

Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

Na globalnom nivou usvojen je set od 231 jedinstvenog pokazatelja, koji predstavlja osnovu za praćenje napretka u ostvarivanju COR na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou. Međutim, i same države imaju veliku odgovornost za uspostavljanje sistema za praćenje napretka, a jedan od važnih procesa koje treba da sprovedu je uspostavljanje nadležnosti za praćenje napretka i izveštavanje o dostizanju COR. S obzirom na širok opseg tema koje obuhvata Agenda 2030, važno je da se u proces praćenja i izveštavanja uključe različiti predstavnici zainteresovanih strana. Osim RZS, u proces praćenja i rešavanja izazova koji su uočeni tokom izveštavanja treba da budu uključeni i predstavnici ministarstava i drugih vladinih agencija, te predstavnici poslovnog i civilnog sektora.

Kao što je pomenuto, Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine imala je nekoliko nadležnosti koje se direktno tiču praćenja napretka i izve-

štavanja o postizanju COR. Jedan od zadataka koji je pomenuta radna grupa realizovala bila je priprema Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030, koji je predstavljen na sastanku Političkog foruma na visokom nivou o održivom razvoju u julu 2019. godine u sedištu UN u Njujorku. Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije sadržao je Statistički aneks s odabranim pokazateljima.

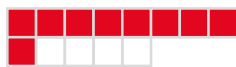
U pogledu mehanizama za praćenje, u okviru RZS deluje Odeljenje za ciljeve održivog razvoja, socioekonomske indikatore i pravosudnu statistiku, koje, između ostalog, organizuje, priprema i ažurira podatke za DevInfo baze podataka, te prati, priprema i primenjuje metodološke preporuke neophodne za izradu, preuzimanje podataka i objavljivanje pokazatelja COR (RZS, 2021). Do sada su sprovedene različite aktivnosti s ciljem procene postojeće nacionalne statistike u odnosu na globalni set pokazatelja. Održane su radionice posvećene unapređenju podataka i povećanju broja pokazatelja i pre-

poznato je da su u tom procesu važni kvalitet, dostupnost i disagregacija podataka. U toku 2021. godine održane su dve radionice koje su bile posvećene indikatorima iz oblasti zaštite životne sredine. Napravljeni su DevInfo profil i Portal za izveštavanje o pokazateljima COR (<http://sdg.indikatori.rs/>).

Prema podacima s pomenutog portala iz decembra 2021. godine, od 247 globalnih pokazatelja, podaci su dostupni za njih 107 (odnosno 43%). U prethodnom izveštaju, ovaj broj je iznosio 76 (odnosno 31%). Za pojedine COR dostupni su izvori za veći broj pokazatelja, dok je za druge ciljeve dostupan mali broj pokazatelja. (Dijagram 1).

Dijagram 1 – Pokazatelji ciljeva održivog razvoja kojima raspolaže Republika Srbija (pokazatelji za koje su dostupni podaci označeni su bojom, dok sivi kvadrati označavaju pokazatelje za koje nisu dostupni podaci)

Cilj 1

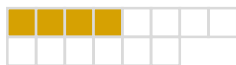
Cilj 7

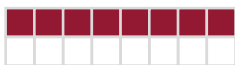
Cilj 13

Cilj 2

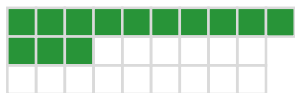
Cilj 8

Cilj 14

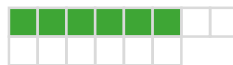
Cilj 3

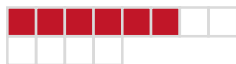
Cilj 9

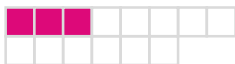
Cilj 15

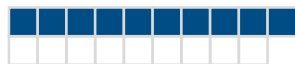
Cilj 4

Cilj 10

Cilj 16

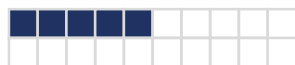
Cilj 5

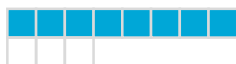
Cilj 11

Cilj 17

Cilj 6

Cilj 12

Postoje dodatne dileme u vezi s tim da li su svi pokazatelji primenljivi za Srbiju (npr. neki pokazatelji se odnose na kategorije zemalja kojima Srbija ne pripada, poput kategorije „nerazvijene zemlje“). Dodatni, veliki izazov predstavlja to što, bez određivanja primenljivosti globalnih potciljeva, te uspostavljanja ciljnih vrednosti u odnosu na nacionalne okolnosti, nije uvek jasno kako tumačiti podatke koji jesu dostupni. Za samo izveštavanje o ciljevima bilo bi korisno uključiti i podatke koji se odnose na pokazatelje koje koristi EU za praćenje dostizanja COR.

Što se tiče dostupnosti pokazatelja za praćenje sprovođenja Agende 2030 na lokalnom nivou, nije uloženo dovoljno resursa kako bi oni bili uspostavljeni. U ovom trenutku postoje samo pojedine inicijative za uspostavljanje pokazatelja koji bi mogli biti korišćeni na lokalnom nivou, zbog čega treba uložiti dodatne resurse za taj nivo.

Osim toga, trebalo bi raditi na aktivnijem uključivanju predstavnika zainteresovanih strana u procese praćenja napretka i izveštavanja, kao što to ilustruju sledeći primeri. Organizacije civilnog društva su konsultovane u procesu pripreme Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja, ali se odazvala svega 21 organizacija, iako se veliki broj njih bavi Agendom 2030. U radionicama RZS posvećenim praćenju i povećanju broja dostupnih pokazatelja u prethodnom izveštajnom periodu nije bilo javnih poziva za učešće OCD i predstavnika akademske zajednice.

Republički zavod za statistiku objavio je izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji u decembru 2020. Praćenje napretka u tom izveštaju zasn-

va se na podacima RZS i drugih proizvođača podataka, a merenje napretka sprovedeno je prema metodologiji koju Evrostat primenjuje u Evropskoj uniji, imajući u vidu da u Srbiji nisu definisani nacionalno specifični ciljevi, odnosno kvantitativne mere koje bi trebalo dostići u definisanom vremenskom okviru. Merenje nije vršeno u odnosu na kvantitativno definisan cilj, već se napredak prati u odnosu na početnu godinu za koju postoje podaci, pa se meri stepen u kome se promena kreće u pozitivnom ili negativnom smeru. Za razliku od izveštaja Evrostate, gde se napredak prati u dugoročnom i kratkoročnom okviru, zbog dostupnosti podataka, u ovom izveštaju napredak se uglavnom prati u kratkoročnom okviru.

Način pripreme izveštaja još jednom upućuje na to da je važno definisati nacionalno specifične ciljeve. Takođe, to što se ocenjuje napredak, a ne daje se ocena o stanju, dovodi to toga da može izgledati da se promena u pozitivnom smeru pozitivno ocenjuje, iako je vrednost pokazatelja takva da upućuje na to da je situacija zabrinjavajuća (na primer, određeno smanjenje stope mladih koji nisu ni u obrazovanju niti rade, ocenjuje se pozitivno, iako je ta stopa još uvek izuzetno visoka). Takođe, u samom izveštaju nije jasno naznačeno za koje pokazatelje nisu dostupni podaci i za koje se ne mogu donositi zaključci.

U prethodnom periodu napisana su i dva dodatna izveštaja: „Napredak u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja među mladima u Srbiji“ i „Napredak u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja među stanovništvom romskih naselja u Srbiji“.

Osim zvaničnih institucija, do sada su i pojedine OCD izveštavale o COR.² Takođe, mreža organizacija koje se sastaju kao Nacionalni konvent o Evropskoj uniji uspostavila je Međusektorsku

radnu grupu za održivi razvoj, koja kao jedan od zadataka ima uključivanje u izradu Nacionalnog izveštaja o sprovođenju ciljeva održivog razvoja.

Preporuke

1. Preporuke za pozicioniranje Agende 2030 kao prioriternog procesa za upravljanje i sprovođenje razvoja

Nakon parlamentarnih izbora, potrebno je:

- » da Agenda 2030 bude zastupljena u Ekspozeu novog predsednika / nove predsednice Vlade RS;
- » da se nadležnost za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende jasno definiše kroz Zakon o ministarstvima;
- » da se procesi značajni za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende, delegirani po ministarstvima i telima Vlade RS, nađu u godišnjem Planu rada Vlade RS.

2. Preporuke za usklađivanje planskih dokumenata i pravnog okvira s Agendom 2030

- » Postaviti kao prioritet donošenje Plana razvoja Republike Srbije, u skladu sa Zakonom o planskom sistemu, koji sadrži prioriternne ciljeve razvoja.
- » Prilikom donošenja Plana razvoja treba sprovesti društveni dijalog, koji podrazumeva definisanje razvojnih prioriteta i nacionalizaciju ciljeva održivog razvoja na osnovu širokog konsultativnog procesa.
- » Potrebno je usvojiti Plan razvoja, a ne Strategiju održivog razvoja, koja je hijerarhijski niži i manje obavezujući dokument od Plana razvoja. Usvajanje Plana razvoja je inače zakonska obaveza, a rok za usvajanje je bio 1. januar 2020.
- » Investicioni plan i Prostorni plan treba doneti nakon Plana razvoja, u skladu s postavljenim prioriternnim ciljevima razvoja (što je sled propisan Zakonom o planskom sistemu). Proces donošenja ovih dokumenata treba da bude transparentan i sproveden uz učešće javnosti.

2 Uključujući sledeće publikacije: Serbia Sustainable Development Issues: A Baseline Review (<https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/10/Serbia-Sustainable-Development-Issues-FINAL-updated.pdf>); Serbia's sustainable development: How we are doing? (https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2018/08/Brochure_Serbias-Sustainable-Development-How-are-we-doing.pdf); brošura „Živeti u evropskoj Srbiji: Mapiranje ciljeva održivog razvoja sa planskim okvirom EU integracija“, (<https://ceves.org.rs/living-in-the-european-serbia-mapping-of-the-sdgs-within-the-eu-integration-framework/?lang=SR>); Izveštaj iz senke o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja u Srbiji (<https://www.activity4sustainability.org/wp-content/uploads/2020/07/ASRZS-ShadowReport-2019.pdf>), izveštaji Platforme „Održivi razvoj za sve“ u toku 2020. godine – „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ i „Srbija 2030: razvojni prioriterni – izveštaj nedržavnog sektora“.

3. Preporuke za uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

- » Vlada Republike Srbije treba bez odlaganja da formira novu Međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine, kojom bi se podržala međusektorska saradnja i koordinacija, koja je ključna s obzirom na multisektorsku prirodu Agende.
- » Kreirati operativni plan Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine sa smernicama za postizanje ciljeva, za podelu nadležnosti i za saradnju s predstavnicima zainteresovanih strana, kako bi se obezbedile što bolja horizontalna (između različitih sektora) i vertikalna koordinacija (nacionalnog i lokalnog nivoa).
- » Jedan od zadataka Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine treba da bude uspostavljanje saradnje s predstavnicima zainteresovanih strana u različitim aktivnostima, uključujući omogućavanje učešća na sastancima Radne grupe svim zainteresovanim stranama i konsultovanje u praćenju sprovođenja Agende 2030 i izradi periodičnih izveštaja.
- » Učiniti dostupnim informacije o radu Nezavisnog nadzornog haba i Fokus grupe Narodne skupštine za razvoj kontrolnih mehanizama za proces sprovođenja i nadzora nad postizanjem COR.
- » Na zvaničnim internet prezentacijama Vlade i nadležnih institucija objaviti objedinjene informacije o svim institucijama, radnim grupama i drugim telima koja imaju nadležnosti u pogledu sprovođenja Agende 2030.
- » U okviru svakog ministarstva uključiti u akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta sektor, odeljenje ili zaposlenog koji ima zvaničnu nadležnost da se u okviru svog resora bavi Agendom 2030 i COR.

4. Preporuke za uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

- » Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji treba da bude dopunjen procenom udaljenosti od ciljanih vrednosti pokazatelja i efektivnosti mera javne politike koje su s njima povezane, u saradnji s nadležnim institucijama, radnim grupama i drugim telima. U njemu je potrebno jasno naznačiti za koje pokazatelje nisu dostupni podaci i za koje se ne mogu donositi zaključci. S obzirom na uočenu važnost povezivanja procesa sprovođenja Agende 2030 i procesa pristupanja Srbije EU, u izveštaj treba uključiti i pokazatelje iz baze Evrostata.
- » Na internet portalu s pokazateljima COR trebalo bi posebno označiti pokazatelje za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije.

- » Prilikom organizovanja narednih radionica i drugih aktivnosti koje se tiču razmatranja pokazatelja treba objaviti javni poziv za učešće predstavnika zainteresovanih strana.
- » Prilikom donošenja narednog dobrovoljnog nacionalnog izveštaja omogućiti široko učešće javnosti. Zainteresovane strane treba da imaju mogućnost da dostavljaju podatke i priloge za izveštaj, kao i da komentarišu nacrt izveštaja i utiču na njegov sadržaj.
- » S obzirom na važnost praćenja stanja u vezi s osetljivim grupama i načelo Agende 2030 da ne treba *ostaviti nikoga po strani*, treba nastaviti s dosadašnjom dobrom praksom objavljivanja izveštaja o napretku u ostvarivanju COR među pripadnicima određenih osetljivih grupa.

PROCENA OKVIRA ZA DOSTIZANJE SVAKOG OD CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

U narednom delu teksta biće predstavljen pregled okvira za dostizanje svakog od COR, s izuzetkom cilja 17, koji nije obrađen u okviru ovog izveštaja. Svako poglavlje posvećeno ciljevima sadrži sažetak glavnih nalaza prethodnog izveštaja o pripremljenosti Srbije za dostizanje datog cilja, pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana (od septembra 2020. do oktobra 2021. godine), pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog perioda i preporuke za period koji sledi.

Cilj broj 1:

SVET BEZ SIROMAŠTVA

Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

POTCILJEVI

Potcilj 1.1 Do 2030. godine svuda i za sve ljude iskoreniti ekstremno siromaštvo (ekstremno siromašni su ljudi koji žive s manje od 1,25 dolara na dan).

Potcilj 1.2 Do 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).

Potcilj 1.3 Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.

Potcilj 1.4 Do 2030. osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i pripadnici ranjivih grupa, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasledstvu, prirodnim bogatstvima, odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje.

POTCILJEVI

Potcilj 1.5 Do 2030. izgraditi otpornost siromašnih i onih u stanjima ranjivosti i smanjiti njihovu izloženost i ranjivost od ekstremnih klimatskih događaja, kao i drugih ekonomskih, društvenih i ekoloških šokova i katastrofa.

Potcilj 1.a Osigurati značajnu mobilizaciju resursa iz različitih izvora, između ostalog i kroz povećanu razvojnu saradnju, kako bi se obezbedila adekvatna i predvidljiva sredstva za zemlje u razvoju, posebno najmanje razvijene zemlje, da primenjuju programe i politike za okončanje svih oblika siromaštva.

Potcilj 1.b Kreirati jasne okvire politika na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovane na razvojnim strategijama za borbu protiv siromaštva i rodnu osetljivost, kako bi se podržalo ubrzano investiranje u akcije na iskorenjivanju siromaštva.

U izveštajnom periodu nije usvojena nijedna konkretna preporuka iz prethodnog izveštaja o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030. Takođe, nije usvojen gotovo nijedan značajan nacionalni dokument koji se odnosi na COR 1 (sem Zakona o socijalnoj karti). ERP i dalje nema redistributivni element koji bi preusmerio budžetska sredstva ka najugroženijim segmentima stanovništva. ESRP je prestao da važi krajem 2020. godine, ali ga do sada nije nasledio sličan dokument. U međuvremenu je osnovano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. Nadležnosti novog ministarstva obuhvataju pitanja socijalnog položaja i diskriminacije pripadnika nacionalnih manjina i drugih osetljivih društvenih grupa poput žena i LGBT populacije. Ministarstvo je nastojalo da uspostavi komunikaciju sa civilnim sektorom kroz serije javnih društvenih dijaloga kako bi se uskladili stavovi i dalji koraci delovanja u kontekstu rešavanja problema etničkih manjina i drugih osetljivih grupa. Sem definisanja obavezujućih mera za postupanje, nije se daleko otišlo u međusektorskoj saradnji kojom bi se postigao napredak u postizanju COR 1.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena, sem osnivanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, koje u prethodnom periodu nije bilo direktno uključeno u rešavanje problema siromaštva osetljivih društvenih grupa, a to nije u Planu rada Ministarstva ni za predstojeći period. I dalje se primećuje nedovoljan nivo međusektorske saradnje i koordinacije, pre svega povezivanja organa izvršne vlasti koji se bave ekonomskim pitanjima i pitanjima socijalne politike.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

U prethodnom izveštaju istaknuto je da se Srbija smatra državom koja je u samom vrhu evropskih zemalja prema stopi rizika od siromaštva. Ocenjeno je da veliki broj neformalno zaposlenih lica nema pristup socijalnom osiguranju i zaštiti, a da su siromašna i ekonomski ranjiva lica nesrazmerno bila izložena uticaju prirodnih nepogoda i društveno-ekonomskih kriza. Posledice pandemije COVID-19 posebno su pogodile siromašne osobe. To je naročito bio slučaj s romskom populacijom koja živi u neformalnim naseljima i koja je zbog neadekvatne podrške dovedena do ivice gladovanja. U desetogodišnjem periodu može se sagledati konstantan pad izdataka za usluge socijalne zaštite (s 21,6% u 2008. na 19,4% u 2018. godini), što je tad bilo oko devet procentnih poena ispod proseka EU (potcilj 1.3). Iako je Programom reformi politike zapošljavanja i socijalne politike do 2020. godine smanjenje broja lica u riziku od siromaštva bio jedan od ključnih ciljeva (što predstavlja pokazatelj relativnog siromaštva – potcilj 1.2), zaključeno je da nijednim nacionalnim ciljem nije obuhvaćeno smanjenje apsolutnog siromaštva (potcilj 1.1). Uočeni su neefikasnost i nedovoljna fokusiranost mehanizma pružanja socijalne zaštite u uslovima velikih razlika ekonomskog položaja lica različitog uzrasta, pola, etničke pripadnosti i slično.

Doveden je u pitanje pristup osnovnim uslugama za sve građane, jer je ocenjeno da resorne strategije (u oblasti energetike, bankarstva, transporta, digitalnih usluga, finansijskih tržišta i vodosnabdevanju) ne obuhvataju pitanja inkluzije siromašnih i društveno isključenih lica (potcilj 1.4). Zaključeno je da ne postoje nacionalni do-

kumenti koji se odnose na zaštitu i spasavanje u vanrednim situacijama (potcilj 1.5), kao i na borbu protiv siromaštva (potcilj 1.b). U prethodnom izveštaju je istaknuto da je problem i to što nije usvojena Strategija održivog razvoja. Nacionalna strategija socijalnog stanovanja takođe je odavno istekla, iako je relevantna za postizanje COR 1.

Ocenjeno je da je pravni okvir za prvi cilj delimično uspostavljen. To je zaključeno imajući u vidu da su zakonski definisana ograničenja za dobijanje socijalne pomoći, odnosno iznos socijalne pomoći, nedovoljni za ostvarivanje pristojnih uslova za život i izlazak iz zone siromaštva (Zakon o socijalnoj zaštiti), kao i da zakoni u oblasti rada i uslova stanovanja ne štite u dovoljnoj meri ekonomski najugroženija lica. Istaknuto je da pravni okvir, pored toga što nije u potpunosti u skladu s COR, ne ispunjava ni standarde i obaveze koje proističu iz domaćih i međunarodnih javnih politika.

Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 1 procenjeni su kao neodgovarajući. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je najrelevantnije za sprovođenje ovog cilja, iako se delovi nadležnosti odnose na veći broj drugih ministarstava (Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo finansija, Ministarstvo energetike, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao i Ministarstvo unutrašnjih poslova). Zaključak je, međutim, da je međuresorna koordinacija na nezadovoljavajućem nivou iz perspektive brige o socijalno i ekonomsko najugroženijim licima. Izveštaj ističe da je nedovoljan broj službenika koji bi sproveli strategiju socijalne zaštite, u poređenju s 260.000 korisnika socijalne pomoći,

odnosno s još toliko lica koja su živela u apsolutnom siromaštvu, a nisu ostvarivala pravo na korišćenje socijalne pomoći. Ocenjeno je i da se ne mogu identifikovati mehanizmi i sporazumi koji bi se konkretno mogli povezati sa smanjenjem siromaštva, kao i da se uočavaju manjkavosti kada je u pitanju obezbeđivanje participativnosti u formulisanju i usvajanju nacionalnih dokumenata.

U izveštaju je zaključeno da su mehanizmi za praćenje napretka u oblastima relevantnim za COR 1 delimično uspostavljeni. Pojedinih planskim dokumentima bili su predviđeni ciljevi koji su se mogli dovesti u vezu s COR 1, ali je ocenjeno da mehanizmi napretka i izveštavanja nisu razvijeni na zadovoljavajućem nivou. Navedeno je da, iako RZS prati određeni broj pokazatelja koji su bili relevantni u ovom kontekstu, postoji prostor za uvođenje još adekvatnih pokazatelja.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Ne može se zaključiti da je u posmatranom periodu bilo ozbiljnijeg napretka u javnim politikama koje se tiču COR 1. Nije usvojen gotovo nijedan novi nacionalni dokument koji se odnosi na smanjenje siromaštva i socijalnu zaštitu. Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji (ESRP) istekao je 2020. godine i nije zamenjen novim dokumentom koji bi bio usmeren na slične probleme i prioritete. Imajući u vidu da je ESRP, pored pitanja zapošljavanja, bio ključni nacionalni dokument za rešavanje problema u oblasti socijalne zaštite i socijalne politike, sagledava se velika praznina i nedostatak strateško-operativnog pravca za rešavanje problema siromaštva u Srbiji. ESRP se oslanjao na dokument Strategija Evropa 2020, koji je bio socijalno usmereniji od Zelenog dogovora za Evropu, koji predstavlja novi razvojni dokument EU. Ipak, nepostojanje dokumenta koji nastavlja kontinuitet ESRP-a može imati izrazito negativne posledice u kontekstu ostavljanja po strani ekonomsko i socijalno najugroženijih lica u Srbiji.

Iako je Strategija za socijalnu zaštitu u momentu pisanja izveštaja u fazi nacрта, datim dokumentom se predviđa da će do kraja 2025. godine broj

muškaraca, žena i dece koja žive u siromaštvu biti smanjen za 25%. Strategijom se predviđa 25% rasta javnih rashoda za usluge socijalne zaštite koje su u nadležnosti JLS i za smanjivanje socijalne isključenosti. Ciljane vrednosti su značajno ispod potciljeva COR 1, gde se navodi da do 2030. godine treba za najmanje polovinu smanjiti broj dece, žena i muškaraca koji žive u bilo kom obliku siromaštva (potcilj 1.2). Takođe, povećanje izdvajanja JLS od 25% ne bi ni približno rešilo problem nedovoljnog iznosa socijalne pomoći, odnosno obuhvata ugroženih lica merama socijalne zaštite (potcilj 1.3). Strategijom za rodnu ravnopravnost posebno se ističe siromaštvo pojedinih segmenata stanovništva, poput Romkinja i starijih žena, kao ograničavajući faktor za pristup osnovnim zdravstvenim uslugama.

Program ekonomskih reformi (ERP) za period od 2021. do 2023. godine, usvojen u januaru 2021. godine, nema definisanu redistributivnu funkciju. Jedna od oblasti strukturnih reformi predviđenih programom je Socijalna zaštita i inkluzija, uključujući zdravstvenu zaštitu. U dokumentu se navode konkretni podaci koji potvrđuju visoku stopu rizika od siromaštva i ističu osetljive grupe koje su u ovom smislu posebno ugrožene, kao i rashodi

za socijalnu zaštitu, koji su 3,4 puta manji nego što je prosek u zemljama EU. Takođe, učešće javnih rashoda za socijalnu zaštitu i transfere ima stabilan trend opadanja (14,5% bruto domaćeg proizvoda [BDP] u odnosu na 16,5% u 2015. godini). Najveći deo tih sredstava se odnosi na isplatu penzija, dok rashodi za socijalnu pomoć iznose svega 3,1% BDP-a, što je nedovoljno da bi se povećao obuhvat korisnika socijalne pomoći. Kao aktivnost koja bi doprinela rešavanju ovog problema navodi se uvođenje integrisanog sistema izrade socijalnih karata, kojim bi se pojednostavilo dobijanje sredstava socijalne pomoći (putem eU-prave), odnosno povezivanje ustanova socijalne zaštite. U dokumentu se, međutim, ne navode konkretnije mere za povećanje broja korisnika socijalne zaštite, odnosno izdvojena sredstva za tu namenu (potcijl 1.3). Nabavka Sistema za zaštitu i automatizaciju socijalne zaštite još uvek nije završena. Novi Zakon o socijalnoj karti je usvojen krajem februara 2021. godine, primenjivaće se od marta 2022. godine, a odnosi se na ciljeve, svrhu i sadržaj podataka koji će se prikupljati o korisnicima socijalnih usluga i njihovim srodnim licima. Zakonom se omogućava prikupljanje ogromnog broja ličnih podataka svakog korisnika socijalne pomoći, uz napomenu da će se stvorene baze koristiti u skladu sa zakonskom regulativom o zaštiti ličnih podataka. Iako se navodi da je jedna od osnovnih svrha usvajanja datog zakona iskorenjivanje siromaštva i bolja socijalna zaštita, nije jasno kako će podaci biti korišćeni i na koji način će doprineti unapređenju obuhvata i kvaliteta socijalne zaštite, odnosno ostvarenju COR 1.

U međuvremenu je osnovano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog.

Nadležnosti Ministarstva se odnose na: zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava, opšta pitanja položaja nacionalnih manjina, ravnopravnost polova i antidiskriminacionu politiku i pravno-institucionalno osnaživanje i saradnju s OCD. Imajući u vidu Plan rada Ministarstva, pitanja smanjenja siromaštva nisu u nadležnosti ove institucije. Drugim rečima, analiza sadržaja Plana ukazuje na to da on ne sadrži pitanja vezana za smanjenje siromaštva.

Broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 1 trenutno je 13, od kojih je devet dostupno na portalu. Nije se povećao broj pokazatelja koji se prate putem nacionalnih dokumenata (već se smanjio, imajući u vidu da su dokumenti poput ESRP istekli). Poseban problem postoji kod praćenja napretka potcilja održivog razvoja 1.1 (gde se ne može prepoznati dostupni pokazatelj koji bi bio relevantan), odnosno potcilja održivog razvoja 1.2 (podaci su dostupni samo u okviru Ankete o prihodima i uslovima života [SILC ankete]). I dalje postoji prostor da se poveća broj relevantnih pokazatelja uz korišćenje Evrostat i drugih baza podataka (Mreže rešenja za održivi razvoj Fondacije Bertelsman, na primer), kao što je navedeno u prethodnom izveštaju. Usvajanjem nacionalnih dokumenta koji su prethodno istekli ili su predloženi ovim izveštajem značajno bi se unapredilo praćenje ostvarenja različitih aspekata COR 1.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva kojom bi bio obuhvaćen potcilj 1.1.	✘	Strategija za smanjenje siromaštva nije usvojena u posmatranom periodu.
Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva u skladu s potciljem 1.2.	✘	Novi ESRP nije usvojen.
Usvojiti novu strategiju socijalne zaštite i novi nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije koji će sadržati pokazatelj disagregiran po polu i kojim će biti prepoznate sve relevantne grupe stanovništva u skladu s potciljem 1.3.	✘	Strategija socijalne zaštite se nalazi u fazi nacрта. Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije za period od 2021. do 2025. godine takođe nije usvojen (u maju 2021. zvanično je najavljen početak rada na tekstu programa).
Unaprediti strateški okvir potreban za obuhvatanje potcilja 1.4 revizijom Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine s projekcijama do 2030. godine, Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine i Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, kao i usvajanjem nove strategije razvoja informacionog društva i nove nacionalne strategije socijalnog stanovanja/stambene strategije.	✘	Nije izvršena revizija niti usvajanje pomenutih strategija.
Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama / strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, kojom bi bio obuhvaćen potcilj 1.5.	✘	Nacionalna strategija smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja u vanrednim situacijama još uvek nije usvojena.
Usvojiti novu nacionalnu strategiju održivog razvoja kako bi bilo omogućeno da javnim politikama bude pokriven potcilj 1.b.	✘	Nije usvojena nacionalna strategija održivog razvoja, niti je izrađen nacionalni Plan razvoja.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Izvršiti izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi koji onemogućavaju licima koja žive u siromaštvu da ostvare pravo na novčanu socijalnu pomoć.	✘	Nisu izvršene predložene izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti.
Izvršiti izmene i dopune Zakona o radu kako bi bili propisani razlozi zbog kojih poslodavac može da uvede minimalne zarade.	✘	Nisu izvršene predložene izmene Zakona o radu.
Izvršiti izmene i dopune Zakona o stanovanju i održavanju zgrada kako bi se u postupku iseljenja omogućilo ostvarivanje prava na odgovarajući smeštaj i licima koja imaju u svojinu drugu nepokretnost za stanovanje ili dovoljno sredstava za obezbeđivanje drugog smeštaja.	✘	U prethodnom periodu nisu izvršene predložene izmene i dopune Zakona o stanovanju i održavanju zgrada.
Obezbediti sredstva u budžetu Republike za ispunjenje mera predviđenih ESRP-om koje se odnose na povećanje adekvatnosti novčane socijalne pomoći i za zapošljavanje dodatnog broja službenika u ustanovama i zavodima socijalne zaštite na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou.	✘	Novi ESRP nije usvojen, pa, shodno tome, budžet Republike Srbije nije unapređen u kontekstu povećane adekvatnosti novčane i socijalne pomoći, odnosno zapošljavanja dodatnog broja službenika u ustanovama i zavodima socijalne zaštite.
Osnovati koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik Vlade.	✘	Predloženo koordinaciono telo nije osnovano.
Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP-a i ESRP-a u saradnji s Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji.	✘	Platforma za praćenje nije ponovo pokrenuta.
Revidirati sve strateške dokumente da bi merljivost njihovih ciljeva bila obezbeđena pokazateljima koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu s relevantnim potciljevima.	✘	Strateški dokumenti nisu revidirani u predloženom kontekstu.
Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.	✘	Nisu dostupni novi izveštaji o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

Preporuke se značajnim delom poklapaju s preporukama iz prethodnog izveštaja, imajući u vidu da su i dalje relevantne, a da nijedna do ovog trenutka nije usvojena.

- 1.** Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva kojom bi bili obuhvaćeni svi relevantni aspekti COR 1.
- 2.** Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva.
- 3.** Osnovati Koordinaciono telo Vlade Republike Srbije za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik Vlade Srbije.
- 4.** Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama / strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, čime bi se smanjila izražena izloženost i ranjivost siromašnih u uslovima ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.
- 5.** Obezbediti sredstva u budžetu Republike za ispunjenje mera predviđenih ESRP-om koje se odnose na povećanje adekvatnosti novčane socijalne pomoći i za zapošljavanje dodatnog broja službenika u ustanovama i zavodima socijalne zaštite na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou.
- 6.** Izvršiti izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi kako bi se povećao broj korisnika socijalne pomoći.
- 7.** Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP (i ESRP) u saradnji s Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji.

Cilj broj 2:

SVET BEZ GLADI

Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu

POTCILJEVI

Potcilj 2.1 Do 2030. okončati glad i osigurati pristup bezbednoj, nutritivnoj i dovoljnoj ishrani tokom cele godine svim ljudima, a posebno siromašnima i licima u stanjima ranjivosti, uključujući odojčad.

Potcilj 2.2 Do 2030. okončati sve oblike neuhranjenosti, uz postizanje, do 2025. godine, međunarodno dogovorenih ciljeva koji se odnose na zaostajanje u rastu i težini u odnosu na visinu kod dece mlađe od pet godina, i usmeriti pažnju na nutritivne potrebe adolescentkinja, trudnica i dojilja te starijih lica.

Potcilj 2.3 Do 2030. udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, autohtonih naroda, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, kroz bezbedan i jednak pristup zemljištu, drugim proizvodnim resursima i podacima, saznanjima, finansijskim uslugama, tržištima i mogućnostima za ostvarivanje dodatne vrednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede.

POTCILJEVI

Potcilj 2.4 Do 2030. obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti otporne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim katastrofama, te koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla.

Potcilj 2.5 Do 2020. održavati genetsku raznolikost semena, kultivisanih biljaka i uzgajanih i domaćih životinja, odnosno njihovih srodnih divljih vrsta, između ostalog i preko pravilno vođenih i raznovrsnih banaka semena i biljaka na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i obezbediti pristup koristima, odnosno pravično i ravnopravno deljenje koristi koje proističu iz korišćenja genetskih resursa i s njima povezanih tradicionalnih oblika znanja, a prema međunarodnom dogovoru.

Potcilj 2.a Povećati investiranje – između ostalog, kroz poboljšanu međunarodnu saradnju – u ruralnu infrastrukturu, poljoprivredna istraživanja i savetodavne usluge, te u razvoj tehnologije i banaka biljnog i stočnog genetskog materijala, kako bi se unapredili poljoprivredni proizvodni kapaciteti u zemljama u razvoju, a posebno u najnerazvijenijim zemljama.

Potcilj 2.b Ispraviti i sprečiti trgovinska ograničenja i deformacije na poljoprivrednim tržištima u svetu, uključujući istovremeno eliminisanje svih vrsta izvoznih subvencija u poljoprivredi i svih izvoznih mera s ekvivalentnim efektom, u skladu s mandatom iz Razvojne agende iz Dohe.

Potcilj 2.c Usvojiti mere koje će obezbediti pravilno funkcionisanje tržišta prehrambenih proizvoda i njihovih derivata i olakšati pravovremeni pristup tržišnim informacijama, uključujući i rezerve hrane, kako bi se ograničila ekstremna nestabilnost cena hrane.

U izveštajnom periodu nije usvojen nijedan novi planski dokument kojim bi se unapredilo postizanje COR 2, sem ERP-a, u kojem se u okviru dve predviđene reforme targetiraju odgovarajući potciljevi. Pravni okvir je unapređen usvajanjem Zakona o socijalnoj karti i Zakonom o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda. Predlogom Zakona o izmenama i dopunama Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju dodatno bi se moglo unaprediti ostvarenje pojedinih potciljeva COR 2. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici s decom nije doneo izmene u skladu s preporukama prethodnog izveštaja o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030, a koje se odnose na ograničenja sticanja prava za dobijanje roditeljskog i dečjeg dodatka.

U institucionalnom, organizacionom i administrativnom smislu nije bilo konkretnijeg napretka u prethodnom periodu kako u kontekstu osnivanja novih tela tako i u kontekstu međusektorske saradnje neophodne za dostizanje COR 2.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Drugi COR se u prethodnom izveštaju posebno dovodio u vezu s pothranjenošću dece (što je natprosečno izraženo u romskoj populaciji), kao i s neusklađenošću iznosa i obuhvata socijalnih davanja sa siromaštvom dece u Srbiji. Zaključeno je da javne politike u Srbiji samo delimično pokrivaju drugi COR. Ocena je bila da su potciljevi 2.1, 2.2 i 2.4 polovično obuhvaćeni nacionalnim ciljevima, a da su potciljevi 2.3 i 2.c sasvim izostavljeni. Navedeno je kao primer da nijednim nacionalnim ciljem nije obuhvaćeno tržište hrane, što je višedimenzionalno važno u kontekstu obezbeđivanja hrane za svu decu, građane i građanke Srbije. Istaknuto je da nedostaju važni javni dokumenti, poput Strategije za smanjenje siromaštva, Nacionalnog plana zaštite za decu i sličnih dokumenata koji bi doprineli ostvarenju datog cilja.

Analizom pravnog okvira sagledana su određena ograničenja za ostvarenje ciljeva održivog razvoja, što se pre svega odnosilo na uslovljavanje sticanja prava na dečji dodatak u okviru Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom. Kao ograničenje je navedeno to što nije usvojen zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta koji bi doprineo ostvarenju potciljeva 2.1 i 2.2.

Ocenjeno je da institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 2 nisu odgovarajući jer ne postoje konkretni mehanizmi i sporazumi koji se direktno odnose na iskorenjivanje gladi i svih oblika neuhranjenosti. Kao izuzetak su navedeni Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine i Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije, u čijoj su nadležnosti pitanja relevantna za drugi cilj. Uočeno je da postoji značajan prostor za unapređenje saradnje s civilnim sektorom kako u fazi razvoja i usvajanja adekvatnih nacionalnih dokumenata tako i u smislu sprovođenja konkretnih aktivnosti koje bi se odnosile na iskorenjivanje gladi kod ugroženog dela stanovništva.

Izveštaj zaključuje da su mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 2 delimično razvijeni. Navedeno je da su pojedinim planskim dokumentima definisani pokazatelji koji se mogu dovesti u vezu s COR 2 (2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5), ali da nisu uspostavljeni sistemi i merenje napretka i izveštavanja. Uočeno je da je potrebno unaprediti proces prikupljanja, obrade i publikovanja pokazatelja kojima bi se pratio napredak ostvarenja COR 2.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Posledice dugotrajne pandemije COVID-19, kao i nagli rast cena osnovnih životnih namirnica tokom 2021. godine, posebno utiču na najugroženije segmente stanovništva, pa se može očekivati rast prevalencije neuhranjenosti u analiziranom i predstojećem periodu.

U posmatranom periodu gotovo da nisu usvojeni novi planski dokumenti (sem ERP-a) koji bi se mogli dovesti u vezu s iskorenjivanjem gladi. Program ekonomskih reformi za period 2021–2023. godine obuhvata Strukturnu reformu 4 koja se odnosi na proces komasacije. Ova reforma se u tekstu programa direktno dovodi u vezu s ostvarenjem COR, što se odnosi na potciljeve 2.3, 2.4 i 2.a. Proces sprovođenja komasacije usporen je izbijanjem pandemije COVID-19. Novi zakon o komasaciji je u fazi pripreme. Za unapređenje procesa komasacije ERP-om je kumulativno predviđeno oko četiri miliona evra do kraja 2023. godine. Strukturna reforma 5 pod nazivom „Unapređenje sistema finansijske podrške poljoprivredi kroz automatizaciju i digitalizaciju procesa“ takođe se dovodi u vezu sa potciljem 2.a (povećati investiranje u ruralnu infrastrukturu, poljoprivredna istraživanja i savetodavne usluge, razvoj tehnologije). Za ovu reformu je predviđeno oko dva miliona evra do kraja 2023. godine.

Pravni okvir je unapređen u izvesnoj meri. Zakonom o socijalnoj karti se predviđa povećanje i bolje targetiranje korisnika socijalne pomoći, pa bi se elektronska baza koja je planirana Zakonom mogla dovesti u vezu s unapređenjem osnovnih egzistencijalnih uslova najugroženijeg segmenta stanovništva. Zakonom o uređenju tržišta poljoprivrednih proizvoda targetira se potcilj 2.c, odnosno postavlja se okvir za obezbeđivanje odgovarajućeg funkcionisanja tržišta

hrane, kao i unapređen pristup informacijama o datim tržištima, kako bi se ograničila ekstremna nestabilnost cena hrane.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom nije unapredio rešenja koja se odnose na ograničenja u kontekstu sticanja prava na dečji i roditeljski dodatak. Predlogom Zakona o izmenama i dopunama Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju usklađuju se propisi s pravnim tekovinama EU, kako bi se u potpunosti mogla koristiti sredstva predviđena IPARD programom (Instrument za pretprijetnu pomoć u oblasti ruralnog razvoja). Predloženim dopunama Zakona unapređuju se standardi za kvalitet i bezbednost hrane, a dodatno se uređuje rad poljoprivrednih gazdinstava, što će u perspektivi uticati na položaj malih proizvođača hrane kojima su potrebna razvojna sredstva kako bi započeli i unapredili svoju delatnost. To može delimično da utiče na potciljeve 2.3 i 2.4, iako nedostatak planskih dokumenata, odnosno razvijenih sistema za merenje napretka i izveštavanje, čini postizanje COR 2 neizvesnim.

Institucionalni mehanizmi koji se odnose na COR 2 nisu unapređeni u prethodnom periodu. Nije formirano nijedno novo nacionalno telo koje bi se bavilo rešavanjem pitanja iskorenjivanja gladi i dostupnosti hrane za sve. Takođe, ne može se uvideti sistemsko jačanje kapaciteta postojećih institucija, kao ni unapređenje saradnje s civilnim sektorom. Novoosnovano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog u svojoj nadležnosti ima brigu o položaju i diskriminaciji najugroženijih, odnosno jačanju kapaciteta OCD koje se bave ovim pitanjima. Ipak, u mandatu ovog ministarstva nisu direktno adresirana pitanja koja se tiču postizanja COR 2.

Zvanično, putem portala RZS prate se i objavljuju četiri od ukupno 14 pokazatelja održivog razvoja vezanih za COR 2 koji su navedeni u okviru datog izvora podataka. Iako se broj pokazatelja navedenih na portalu RZS povećava, preveliko oslanjanje na eksterne izvore (Organizacija za hranu i poljoprivredu) i povremena merenja (Istraživanje višestrukih pokazatelja [*Multiple Indicator Cluster*

Survey – MICS)), onemogućava pravovremeno dolaženje do relevantnih podataka koji bi se mogli koristiti za neposredno delovanje i rešavanje ovih važnih problema. Povezivanje baze RZS s pokazateljima navedenim u planskim dokumentima moglo bi unaprediti praćenje i izveštavanje o postignutom napretku u ostvarivanju COR 2.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Revidirati strateški okvir s ciljem utvrđivanja javnih politika za okončanje gladi tako da bude omogućeno pokrivanje potcilja 2.1.	✘	Ne može se zaključiti da je unapređen strateški okvir s ciljem utvrđivanja javnih politika za okončanje gladi tako da bude omogućeno pokrivanje potcilja 2.1.
Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika nehranjenosti dece mlađe od pet godina u skladu s potciljem 2.2.	✘	Nije usvojen novi nacionalni plan akcije za decu.
Definisati odgovarajuće pokazatelje za ciljeve iz nacionalnih planskih dokumenata koji su u vezi s COR, a koji bi omogućili praćenje COR, metodologiju prikupljanja podataka s dinamikom prikupljanja i odgovorne institucije.	✘	U posmatranom periodu nije sagledan napredak u skladu s datom preporukom.
Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine kako bi na adekvatan način bili obuhvaćeni potciljevi 2.3 i 2.4.	✓	Iako je usvojen Zakon o izmenama i dopunama Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju, koji je polazna osnova za revidiranje Strategije, pomenuta strategija i dalje nije sadržajno unapređena, u skladu s preporukom.
Revidirati Strategiju zaštite potrošača za period 2019–2014. godine kako bi bio obuhvaćen potcilj 2.c.	✘	Strategija zaštite potrošača nije revidirana u skladu sa preporukom.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Izvršiti izmene i dopune Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi koji onemogućavaju ostvarivanje prava na roditeljski dodatak i na dečji dodatak.		Izmene i dopune Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom su usvojene, čime se povećao obuhvat trudnica i porodilja davanjima iz budžeta, odnosno definisala donja granica nadoknade za porodilje. Ipak, i dalje postoje restriktivni uslovi koji onemogućavaju ostvarivanje prava na roditeljski i dečji dodatak.
Usvojiti zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.		Zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta i dalje je u fazi nacрта.
Zaposliti dodatan broj zdravstvenih medijatorki.		Nije zaposlen dodatan broj zdravstvenih medijatorki.
Revidirati sve strateške dokumente kako bi bila obezbeđena merljivost njihovih ciljeva putem pokazatelja koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu s relevantnim potciljevima.		Iako se povećava broj pokazatelja koji se odnose na COR 2, nije značajnije unapređena merljivost ciljeva, odnosno potciljeva, u skladu s preporukom.
Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.		Ne može se sagledati napredak koji je u skladu s ovom preporukom.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika neuhranjenosti dece mlađe od pet godina.
2. Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, kao bi dati nacionalni dokument imao kao cilj udvostručavanje poljoprivredne produktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena. Razvoj održivih i klimatski rezilijentnih sistema za proizvodnju hrane takođe bi trebalo da bude jedan od ciljeva strategije. Ovim dokumentom treba dovesti u vezu stabilnost proizvodnje hrane s iskorenjivanjem gladi u Srbiji.
3. Izvršiti izmene i dopune Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi koji onemogućavaju ostvarivanje prava na roditeljski i dečji dodatak, čime bi se smanjila egzistencijalna ugroženost, odnosno neuhranjenost dece i porodica s decom.
4. Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva, u okviru koje će se jedan od ciljeva odnositi na iskorenjivanje gladi u Srbiji.
5. Usvojiti zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

Cilj broj 3:

DOBRO ZDRAVLJE

Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija

POTCILJEVI

Potcilj 3.1 Do 2030. smanjiti globalni odnos maternalne smrtnosti na manje od 70 na 100.000 živorodenih.

Potcilj 3.2 Do 2030. okončati smrtne slučajeve koji se mogu sprečiti kod novorođenčadi i dece mlađe od pet godina, gde će sve zemlje imati za cilj smanjenje neonatalne smrtnosti na ne više od 12 na 1.000 živorodenih i smrtnosti dece ispod pet godina na ne više od 25 na 1.000 živorodenih.

Potcilj 3.3 Do 2030. okončati epidemije AIDS-a, tuberkuloze, malarije i zanemarenih tropskih bolesti i boriti se protiv hepatitisa, bolesti koje se prenose vodom i ostalih zaraznih bolesti.

Potcilj 3.4 Do 2030. smanjiti za jednu trećinu prevremeni mortalitet od neprenosivih bolesti kroz prevenciju i lečenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje.

POTCILJEVI

Potcilj 3.5 Pojačati prevenciju i lečenje od zloupotrebe supstanci, uključujući i zloupotrebu narkotika i štetnu upotrebu alkohola.

Potcilj 3.6 Do 2020. prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda u drumskom saobraćaju na globalnom nivou.

Potcilj 3.7 Do 2030. obezbediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, uključujući planiranje porodice, informisanje i obrazovanje, kao i integraciju reproduktivnog zdravlja u nacionalne strategije i programe.

Potcilj 3.8 Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih zdravstvenih usluga i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i pristupačnih osnovnih lekova i vakcina za sve.

Potcilj 3.9 Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja, kao i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta.

Potcilj 3.a Pojačati primenu „Okvirne konvencije Svetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana“ u svim zemljama, prema potrebama.

Potcilj 3.b Podržati istraživanja i razvoj vakcina i lekova za prenosive i neprenosive bolesti koje primarno pogađaju zemlje u razvoju, obezbediti pristupačnost osnovnih lekova i vakcina u skladu s „Deklaracijom iz Dohe o Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS) i javnom zdravlju“, kojom se potvrđuje pravo zemalja u razvoju da u potpunosti koriste odredbe „Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine“ koje se odnose na fleksibilnost u pogledu zaštite javnog zdravlja i, posebno, obezbeđuju dostupnost lekova za sve.

Potcilj 3.c Značajno povećati finansiranje u oblasti zdravstva, kao i regrutovanje, razvijanje, obučavanje i zadržavanje zdravstvenih radnika u zemljama u razvoju, posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.

Potcilj 3.d Jačati kapacitete svih zemalja, posebno zemalja u razvoju, za rano upozoravanje, smanjenje rizika i upravljanje nacionalnim i globalnim zdravstvenim rizicima.

U izveštajnom periodu usvojeno je nekoliko planskih dokumenata i zakona od značaja za COR 3. Ovde se govori o Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine i Akcionom planu za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, u periodu od 2021. do 2022. godine. Bitni su i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, odnosno Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Usvojeni dokumenti u manjoj meri otklanjaju prethodno uočene nedostatke u okviru strateškog i pravnog okvira za sprovođenje COR 3. Novi dokumenti su se uglavnom odnosili na potciljeve 3.4, 3.7, 3.8 i 3.9, dok nije ostvaren napredak u postizanju ostalih potciljeva.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru bilo je manjih promena, ali se ukazuje na rizik da međusektorska saradnja postane trajno ugrožena, imajući u vidu zdravstvene posledice zagađenja vazduha, vode i zemljišta koje je rezultat privrednih investicija i aktivnosti. To se posebno odnosi na saradnju između vladinih tela i civilnog sektora, odnosno javnosti. Uvida se prostor i za unapređenje definisanja, prikupljanja i praćenja pokazatelja koji se odnose na treći cilj. Praktično nijedna konkretna preporuka iz prethodnog izveštaja o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030 nije usvojena u prethodnih godinu dana.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Prema nalazima iz prethodnog izveštaja, Srbija se nalazi na začelju evropske liste zemalja kada se govori o većem broju aspekata zdravlja i zdravstvene prevencije. Ocenjeno je da je COR 3 delimično uključen u javne politike kroz nacionalne ciljeve, dok univerzalni obuhvat stanovništva zdravstvenom zaštitom nije jasno istaknut kao cilj analiziranih dokumenata. Nalaz analize bio je da su potciljevi 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8, 3.a i 3.b delimično uvaženi aktuelnim nacionalnim dokumentima, imajući u vidu da nisu definisane ciljne vrednosti i mehanizmi praćenja. Zaključeno je da je strateški okvir za postizanje COR 3 polovično postavljen. Analizirani su sledeći dokumenti: Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine, Program unapređenja kontrole raka u Republici Srbiji za period 2020–2022. godine, Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026. godine i Strategija podsticanja rađanja. Naglašeno je da je nepostojanje novog Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike ostavio javnost uskraćenom za smernice usvajanja novih planskih dokumenata u ovoj oblasti (kao što je Plan razvoja kadrova u zdravstvu).

Izveštaj zaključuje da je pravni okvir za COR 3 delimično uspostavljen. Glavna primedba se ticala kašnjenja uredbi koje su se odnosile na zakonsko regulisanje položaja zdravstvenih medijatorki, usvajanje zakona i strategije koje se odnose na zaštitu stanovništva od izloženosti duvanskom dimu i usvajanje plana razvoja kadrova u zdravstvu. Zakoni kojima je dominantno regulisana oblast zdravstva a koji su analizirani u izveštaju jesu: Zakon o zdravstvenoj zaštiti i Zakon o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu.

Ocenjeno je da su institucionalni i koordinacioni mehanizmi koji se odnose na COR 3 neodgovarajući. Nadležne institucije za postizanje ovog cilja su: Ministarstvo zdravlja i Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, ali i Ministarstvo zaštite životne sredine (IMŽS), kao i Kabinet ministra bez portfelja zaduženog za demografiju i populacionu politiku). Jedan od zaključaka izveštaja bio je da ne postoje međuresorni koordinacioni mehanizmi i sporazumi koji se direktno odnose na unapređenje javnog zdravlja, iako su tu ulogu povremeno i segmentirano preuzimali: Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine, Koordinaciono

telo za rodnu ravnopravnost i Zajedničko telo za podršku socijalnoj inkluziji, podršku radu i koordinaciju nadzora nad radom interresornih komisija za procenu potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku. U izveštaju je istaknuto da se retko održavaju javne rasprave u ovoj oblasti.

Mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 3 procenjeni su kao nedovoljno razvijeni. Navedeno

je da se u okviru planskih dokumenata mogu naći pokazatelji koji se odnose na potciljeve 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8, 3.9, 3.a i 3.b, ali da su uglavnom neadekvatno formirani, u smislu njihove merljivosti, ili bez početnih i ciljanih vrednosti. U odnosu na pokazatelje dostupne na portalu RZS, navedeno je da baza Evrostata obezbeđuje dodatni set podataka koji bi upotpunili praćenje ostvarenja potciljeva COR 3.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Tokom posmatranog perioda nije bilo značajnijih promena u javnim politikama koje se tiču COR 3. Programom ekonomskih reformi za period 2021–2023. godine obuhvaćena je oblast pod nazivom „Socijalna zaštita i inkluzija, uključujući zdravstvenu zaštitu“, koja sadrži reformu 24: digitalizacija zdravstvenog sistema s ciljem unapređenja dostupnosti i kvaliteta zdravstvenih usluga (potcilj 3.8). Planirano je da se u digitalizaciju zdravstva ulaže četiri i po miliona evra godišnje u posmatranom trogodišnjem periodu. Ostali aspekti unapređenja zdravlja stanovništva nisu obuhvaćeni aktuelnim ERP-om, niti su postavljeni ciljevi koji bi se mogli povezati s COR 3.

U Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine (SRR), u okviru posebnog cilja 3 – uspostavljena pristupačna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i obezbeđena socijalna sigurnost (cilj 3.8) – uključena je mera 3.1: unapređenje dostupnosti i kvaliteta zdravstvene zaštite bez diskriminacije, uključujući programe rane prevencije seksualnog i reproduktivnog zdravlja, raka dojke, raka grlića materice, kao i podizanje svesti o savremenim oblicima kontracepcije i poboljšanje pristupa za planiranje porodice. U okviru posebnog cilja i navedene mere, dato je

više pokazatelja za praćenje napretka. Početne i ciljane vrednosti dostupne su samo za pokazatelje „indeks rodne ravnopravnosti u domenu zdravlja“ i „obuhvat žena starijih od 15 godina preventivnim ginekološkim pregledima“ (potcilj 3.7), ali su ciljane vrednosti značajno ispod onih predviđenih Agendom 2030. Na primer, Strategijom je predviđeno da obuhvat žena preventivnim ginekološkim pregledima 2030. godine bude 60%, a potciljem 3.7 predviđa se univerzalni obuhvat stanovništva polnom i reproduktivnom zdravstvenom zaštitom.

Akcioni plan za Strategije unapređenja položaja osoba s invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, u periodu od 2021. do 2022. godine, sadrži poseban cilj 3: sistemsko uvođenje perspektive invaliditeta u donošenje, sprovođenje i praćenje javnih politika, u okviru kojeg se nalazi mera: poboljšanje dostupnosti i kvaliteta zdravstvene zaštite i uspostavljanje novog zakonodavnog okvira zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja osoba sa invaliditetom (potcilj 3.8).

Pravni okvir nije značajno unapređen u prethodnom periodu. Usvojen je Zakon o izmenama i do-

punama Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, kojim je aktualizovan potcilj 3.3, imajući u vidu tok i posledice pandemije COVID-19, odnosno potrebe da se zaraza drži pod kontrolom. Izmene i dopune su fokusirane na odgovornost pojedinaca i organizacija u zaštiti i širenju zaraznih bolesti, odnosno regulisan je inspekcijski nadzor sprovođenja mera za suzbijanje epidemije na nacionalnom nivou. Zakon o rodnoj ravnopravnosti (ZRR) reguliše i pitanja zdravstvene zaštite u kontekstu rodne ravnopravnosti, a posebno seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava (potcilj 3.7). Zakonom se garantuje zdravstvena zaštita za sve, nezavisno od rodne pripadnosti (potcilj 3.8), odnosno dodatno usmerava rad organa javne vlasti koji obavljaju poslove u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, i to u oblasti zaštite reproduktivnog zdravlja i ranog otkrivanja bolesti (3.7). Zakonom se garantuje zdravstvena zaštita za žrtve nasilja (potcilj 3.8). Iako je u Zakonu o zaštiti od buke navedena zaštita zdravlja kao jedan od važnih aspekata Zakona, konkretna oblast nije jasno regulisana novim propisom. Zakonom o izmenama Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine unapređuje se pravni okvir za obavezu analize

efekata zagađenja na zdravlje ljudi, i to u okviru procedure izdavanja integrisane dozvole (potcilj 3.9). Ipak, način merenja i kaznene posledice negativnih zdravstvenih efekata zagađenja nisu obuhvaćene ovom regulativom.

Može se reći da je institucionalni okvir delimično unapređen u odnosu na prethodni period. Zabrinjava, međutim, unazađena međusektorska saradnja, imajući u vidu razilaženja stavova i interesa državnih organa i vlasti, s jedne strane, odnosno građana i civilnog sektora, s druge strane, povodom visoke zagađenosti vazduha i novih rizika za zagađenje koji se pojavljuju kao posledica privrednih investicija i aktivnosti.

Od 28 pokazatelja koji su navedeni na portalu RZS, dostupni su podaci samo za 13. U nacionalnim dokumentima usvojenim u posmatranom periodu navode se novi relevantni pokazatelji. Broj pokazatelja koji se prate i za koje postoje podaci dodatno bi se mogao unaprediti organizovanijim prikupljanjem i organizacijom postojećih podataka, kako iz domaćih tako i iz međunarodnih izvora.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva 3.4, 3.8, 3.9 i 3.d.		Pomenuta strategija nije revidirana u skladu s preporukama.
Revidirati Strategiju podsticanja rađanja i usvojiti novu nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost tako da bude omogućeno adekvatno pokrivanje potcilja 3.7.		Strategija podsticanja rađanja nije revidirana u skladu s preporukama. Usvojena je nova SRR za period od 2021. do 2030. godine, kojom je pokriven potcilj 3.7.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Izvršiti izmene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti tako da njime bude uređen položaj zdravstvenih medijatorki kao zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite.	✘	Zakon o zdravstvenoj zaštiti nije reviziran u skladu s preporukama.
Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja s Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda.	✘	Izmene i dopune pomenutog zakona nisu izvršene u skladu s preporukom.
Transponovati direktivu o primeni prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti u domaće zakonodavstvo.	✘	Data direktiva nije transponovana u domaće zakonodavstvo.
Usvojiti plan razvoja kadrova u zdravstvu.	✘	Nije usvojen novi plan razvoja kadrova u zdravstvu.
Izdvojiti sredstva u budžetu Republike za zapošljavanje dodatnog broja medicinskih sestara i babica.	✘	Ne postoje nova budžetska izdvajanja za pomenute namene.
Redovno održavati javne rasprave o nacrtima propisa i dokumenata javnih politika, u skladu sa zakonskim obavezama nadležnih predlagača.	✓	Javna rasprava o ZRR je održana, dok javna rasprava o Strategiji za rodnu ravnopravnost nije. Javna rasprava nije održana ni u procesu usvajanja ERP-a, Izmena Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti i Predloga izmena Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine. Javna rasprava o Predlogu akcionog plana za sprovođenje strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2021 do 2022. godine sprovedena je od 30. novembra do 20. decembra 2020. godine.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Revidirati sve strateške dokumente kako bi bila obezbeđena merljivost njihovih ciljeva putem pokazatelja koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu s relevantnim potciljevima.	✘	Strateški dokumenti nisu revidirani u skladu s datom preporukom.
Objaviti izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.	✘	Izveštavanje o sprovođenju strateških dokumenata nije postalo transparentnije u prethodnom periodu.

 Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;
  Delimično usvojeno;
  Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva koji se odnose na: smanjenje smrtnosti od nezaraznih bolesti, univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, smanjenje broja smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta, kao i univerzalnu dostupnost lekova i vakcina.
2. Revidirati Strategiju podsticanja rađanja gde će jedan od ciljeva biti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu.
3. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti tako da njime bude uređen položaj zdravstvenih medijatorki kao zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite.
4. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja s Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda.
5. Usvojiti plan razvoja kadrova u zdravstvu.
6. Izdvojiti sredstva u budžetu Republike za zapošljavanje dodatnog broja medicinskih sestara i babica.

Cilj broj 4:

KVALITETNO OBRAZOVANJE

Obezbediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja za sve

POTCILJEVI

Potcilj 4.1 Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i efikasnim ishodima učenja.

Potcilj 4.2 Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi bili spremni za osnovno obrazovanje.

Potcilj 4.3 Do 2030. obezbediti jednaku dostupnost pristupačnog i kvalitetnog stručnog obrazovanja na svim nivoima, uključujući i univerzitetsko, za sve žene i muškarce.

Potcilj 4.4 Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju odgovarajuće veštine, uključujući tehničke i stručne, za zapošljavanje, dostojne poslove i preduzetništvo.

POTCILJEVI

Potcilj 4.5 Do 2030. eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe s invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama.

Potcilj 4.6 Do 2030. obezbediti da svi mladi i znatan deo odraslih (muškaraca i žena) postignu jezičku i numeričku pismenost.

Potcilj 4.7 Do 2030. obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promovisanje održivog razvoja, između ostalog i putem edukacije o održivom razvoju i održivim stilovima života, ljudskim pravima, rodnoj ravnopravnosti, kao i o promovisanju kulture mira i nenasilja, pripadnosti globalnoj zajednici i poštovanja kulturne raznolikosti i doprinosa kulture održivom razvoju.

Potcilj 4.a Izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene deci, osobama s invaliditetom i pripadnicima različitog pola, kao i obezbediti bezbedno, nenasilno, inkluzivno i delotvorno okruženje za učenje za sve.

Potcilj 4.b Do 2020. na globalnom nivou povećati broj stipendija koje su dostupne zemljama u razvoju, posebno najmanje razvijenim zemljama, malim ostrvskim državama u razvoju i afričkim zemljama, za pohađanje višeg obrazovanja, uključujući stručnu obuku i informacione i komunikacione tehnologije, kao i tehničke, inženjerske i naučne programe, u razvijenim zemljama i ostalim zemljama u razvoju.

Potcilj 4.c Do 2030. značajno povećati broj kvalifikovanih učitelja, između ostalog i kroz međunarodnu saradnju za obuku učitelja u zemljama u razvoju, posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju.

Tokom 2021. godine doneta je Strategija obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine (SOVRS) i Akcioni plan za period od 2021. do 2023. za sprovođenje Strategije obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine. Većina ciljnih vrednosti planiranih za 2030. godinu daleko je ispod onih postavljenih za potciljeve u okviru COR 4. Za razliku od prethodnog strateškog dokumenta, koji je u potpunosti pokriva sedam i delimično jedan potcilj, SOVRS samo delimično pokriva navedene potciljeve. Svojom strukturom i sadržajem predstavlja dokument koji ne zadovoljava osnovne kriterijume dobrog planiranja, pri čemu nije usklađena s pojedinim odredbama Zakona o planskom sistemu. Podaci o finansiranju obrazovanja, koji predstavljaju jedan od najvažnijih instrumenata realizacije obrazovne strategije i unapređenja obrazovnog sistema, izostavljeni su u SOVRS i Akcionom planu.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih promena u zakonodavstvu, institucionalnom okviru i mehanizmima za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR 4.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

U prethodnom izveštajnom periodu osnovni strateški dokument koji predstavlja okvir za razvoj obrazovanja u Srbiji i ostvarenje COR 4 bila je Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine. Pored navedenog dokumenta, nekoliko dokumenata javnih politika bavi se oblašću obrazovanja u nekom delu, pri čemu je oblast obrazovanja vezana za pojedine grupe stanovništva. Četvrti COR je u potpunosti bio pokriven nacionalnim ciljevima za sedam potciljeva, a delimično za potcilj 4.7.

Iako je uspostavljen sveobuhvatan pravni okvir za četvrti cilj, utvrđeno je da on nije potpuno usklađen sa strateškim opredeljenjima, tako da, za razliku od strateškog, zakonodavni okvir ne omogućava potpuno ostvarenje svih potciljeva u okviru COR 4.

Uprkos tome što su strateškim okvirom jasno definisani institucionalni i mehanizmi za koordinaciju i saradnju, zbog nedostatka podataka nije bilo moguće proceniti funkcionalnost planiranih mehanizama. Ljudski resursi potrebni za realizaciju COR 4, izraženi kao odnos broja učenika i nastavnika, bili su odgovarajući za podsistem osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja.

Praćenje sprovođenja COR 4 delimično je bilo omogućeno postojećim mehanizmima. Strateški okvir je sadržao pokazatelje pomoću kojih je bilo moguće pratiti ostvarivanje potciljeva, ali sistemi merenja napretka i izveštavanja nisu bili u potpunosti uspostavljeni. Od 11 globalnih pokazatelja za praćenje realizacije COR 4, na portalu RZS bilo je dostupno pet.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U 2021. godini doneta je SOVRS i Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine za sprovođenje SOVRS. SOVRS postavlja dva opšta cilja koja su po sadržaju istovetna:

1. povećan kvalitet nastave i učenja, pravednost i dostupnost douniverzitetskog obrazovanja i vaspitanja i ojačana vaspitna funkcija obrazovno-vaspitnih ustanova;

2. unapređena dostupnost, kvalitet, relevantnost i pravednost visokog obrazovanja.

Uprkos tome što je obavljena ex-post analiza prethodnog strateškog dokumenta i što su utvrđena odstupanja od ciljnih vrednosti, pri čemu nisu navedeni uzroci odstupanja, nejasno je iz kojih problema proizlaze opšti ciljevi. Drugim rečima, nedostaje objašnjenje šta je to zajedničko različitim podsistemima obrazovanja u douniverzitetskom i univerzitetskom obrazovanju da bi bili

obuhvaćeni istim opštim ciljem. Nesumnjivo je da su kvalitet, relevantnost, obuhvat i efikasnost ključni obrazovni ciljevi (što su bili opšti cijevi Strategije do 2020. godine), ali specifični ciljevi i mere za postizanje svakog od njih zavisice od stanja u delovima obrazovnog sistema. SOVRS ignoriše kompleksnost i specifičnosti delova od kojih je sačinjen sistem obrazovanja u Republici Srbiji kako u pogledu stanja tako i svrhe postojanja, kao i funkcije koju imaju unutar celovitog sistema obrazovanja i u okruženju obrazovanja. Posledica neuvažavanja različitosti ogleđa se u velikom broju pokazatelja efekata za svaki od opštih ciljeva (28 pokazatelja za prvi i 12 za drugi opšti cilj). Podsystem obrazovanja odraslih našao se u sistemu douniverzitetskog obrazovanja iako obuhvata različite oblike i nivoe (od osnovnog do visokog) obrazovanja. U okviru opšteg cilja douniverzitetskog obrazovanja, u posebnom cilju 1.9³ navode se visokoškolske ustanove i ustanove studentskog standarda. Prilikom formulisanja ciljeva zanemarene su funkcije različitih podsystema⁴ koje određuju intervencije za povećanje kvaliteta, relevantnosti, obuhvata i efikasnosti svakog podsystema. Manjkavosti ovakvog pristupa ogleđaju se u tome što se u 45 pokazatelja ishoda za devet posebnih ciljeva u okviru prvog opšteg cilja, predškolsko vaspitanje i obrazovanje ne pominje ni u jednom pokazatelju.

SOVRS nije u skladu s odredbama Zakona o planskom sistemu budući da nisu navedene uzročno-posledične veze između opštih i posebnih ciljeva i mera koje treba da doprinosu ostvarenju tih ciljeva, te nedostaju početne i ciljne vrednosti za pokazatelje na nivou posebnih ciljeva, pokazatelji na nivou mera i analiza efekata mera na budžet.⁵ U Akcionom planu za sprovođenje SOVRS ne navode se potrebna sredstva za sprovođenje mera niti izvori finansiranja.⁶

U pogledu kvaliteta obrazovanja, koji se navodi u nekoliko potciljeva u okviru COR 4 za sve nivoe obrazovanja (osnovno i srednje u 4.1, predškolsko u 4.2 i srednje stručno i visoko u 4.3), SOVRS samo delimično pokriva navedene ciljeve, za razliku od prethodne strategije, koja ih je u potpunosti pokrivala. Kvalitet obrazovanja se pominje u opštim ciljevima, a nekoliko posebnih ciljeva odnosi se na kvalitet obrazovanja (1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 1.6 i 2.1). Za prvi opšti cilj definisano je 15 pokazatelja koji se odnose na kvalitet obrazovanja, pri čemu se najveći broj (12) odnosi na postignuće učenika u međunarodnim testiranjima, a tri na postignuće na završnom ispitu. Svi pokazatelji kvaliteta odnose se na osnovno obrazovanje, pri čemu postoje neusklađenosti u pogledu ciljnih vrednosti.⁷ Za drugi opšti cilj nije definisan nijedan pokazatelj kvaliteta, iako se unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja

-
- 3 Posebni cilj 1.9: unapređena infrastruktura i mreža ustanova u douniverzitetskom obrazovanju i vaspitanju, visokom obrazovanju i ustanova učeničkog i studentskog standarda (SOVRS, str. 79).
 - 4 U prethodnom strateškom dokumentu navedene su funkcije svakog od podsystema obrazovanja. Radi ilustracije navodimo funkcije tri podsystema douniverzitetskog obrazovanja kako su definisane prethodnom strategijom: 1) Osnovna funkcija PVO je stvaranje uslova za kvalitetno življenje, naročito (ali ne isključivo) u vanporodičnoj sredini i za celoviti i harmoničan razvoj, vaspitanje i socijalizaciju dece, u skladu s potrebama svakog deteta i u duhu savremenih shvatanja prava deteta; 2) Funkcija osnovnog obrazovanja jeste da bazično opismeni učenike iz svih oblasti značajnih za život u savremenom svetu, da razvija funkcionalna znanja, umenja, motivaciju za učenje, stavove i vrednosti neophodne za formiranje nacionalnog i kulturnog identiteta, te bazične kulturne potrebe i navike, što osposobljava za dalje školovanje, celoživotno učenje i aktivan i konstruktivan život u savremenom društvu; 3) Funkcija srednjeg opšteg i umetničkog obrazovanja je da kvalitetno pripremi učenike za nastavak školovanja na visokom obrazovanju i stvori osnovu za formiranje buduće intelektualne i kulturne elite zemlje.
 - 5 Zakon o planskom sistemu, „Službeni glasnik RS“, br. 30/2018, čl. 13.
 - 6 Ibid. čl. 19.
 - 7 Tako se npr. planira povećanje broja prosečnih poena na PISA testovima sa 442,3 na 471,6 uz istovremeno smanjenje funkcionalno nepismenih sa 38,6% na 18,6%. Da bi se postigla ciljna vrednost od 18,6%, broj prosečnih poena treba da bude blizu 500. S druge strane, ciljne vrednosti za postignuće na završnom ispitu su veoma nisko postavljene (11,5 matematika, 13,5 srpski/maternji jezik, 13,5 kombinovani test), što je u neskladu s planiranim vrednostima za funkcionalnu pismenost.

navodi u opštem cilju. Mere koje bi trebalo da budu načini da se poveća kvalitet obrazovanja nisu mere (načini za ostvarenje posebnih ciljeva) već su ciljevi. Iz opisa posebnih ciljeva može se zaključiti da se unapređenje kvaliteta posmatra kao postavljanje standarda (ocenjivanje učenika, nastavnika i ustanova; uspostavljanje sistema za akreditaciju programa i ustanova), pri čemu se ne razmatra primena standarda. Unapređenje kvaliteta programa se svodi na uvođenje obrazovnih standarda bez uviđanja značaja funkcionalnosti i relevantnosti programa. Dva posebna cilja (1.5 i 1.6) bave se kvalitetom nastavnika (inicijalnim obrazovanjem i usavršavanjem), a iz opisa ovih ciljeva i postavljenih pokazatelja⁸ evidentno je odsustvo usmerenosti na obuku za primenu kako konceptata učenja/nastave tako i za realizaciju postavljenih ciljeva i standarda. Kvalitet procesa nastave i učenja (metode nastave/učenja usmerene na učenje i učenika, kvalitetni besplatni udžbenici i instruktivni materijali, asistivna tehnologija, informaciono-komunikacione tehnologije i sl.), te obezbeđenje kvalitetnih uslova za rad i učenje (pre svega u deprivilegovanim sredinama i školama) nije u fokusu SOVRS. Za popravljavanje efekata osnovnog obrazovanja⁹ i dostizanja ciljnih vrednosti koje su postavljene u SOVRS nije dovoljno da se postave standardi učeničkih postignuća, već je neophodno da se obezbede svi aspekti kvaliteta obrazovanja.

U SOVRS se konstatuje: „Jedan od najvažnijih ciljeva Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine koji se odnosi na povećanje javnog finansiranja obrazovanja, sa tekućih 4,5% (podatak iz 2012. godine) na 6% bruto društvenog proizvoda nije ostvaren. Naprotiv, prema podacima iz 2018. godine, ovaj procenat je opao (npr. na samo 3,1% u 2018. godini, do 4% u 2019. godini)“ (str. 41). Uprkos tome što je prepoznat problem niskog javnog finansiranja obrazovanja, SOVRS ne predviđa povećanje javnog finansiranja obrazovanja kojim bi se osigurali i unapredili resursi i uslovi koji vode ka povećanju kvaliteta obrazovanja. U poredenju sa zemljama EU, Srbija izdvaja najmanje sredstava za obrazovanje izraženo procentom BDP-a i po učeniku.¹⁰ SOVRS ne daje ni procenu potrebnih sredstava, a na osnovu jedinog pominjanja finansija,¹¹ može se zaključiti da promene neće biti, čime se dovodi u pitanje ostvarenje svih ciljeva (pre svega onih koji se odnose na kvalitet) postavljenih u ovom dokumentu. Takav pristup ukazuje na to da novi strateški dokument nema razvojnu orijentaciju.

Relevantnost obrazovanja (u vezi s potcijelom 4.4, povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za zapošljavanje, dostojne poslove i preduzetništvo) pominje se u opštim ciljevima i u jednom posebnom cilju (2.2, unapredena re-

-
- 8 Pokazatelji za poseban cilj 1.5: povećanje broja akreditovanih studijskih programa za obrazovanje nastavnika prema revidiranim standardima za ocenu kvaliteta studijskih programa i povećanje broja pripravnika koji su završili period pripravnštva na osnovu nove koncepcije uvođenja u posao i uz podršku obučenih mentora. Pokazatelji za poseban cilj 1.6: objavljen Katalog stalnog stručnog usavršavanja usklađen sa novim konceptom usavršavanja zaposlenih u obrazovanju; povećanje procenta obrazovno-vaspitnih ustanova koje primenjuju horizontalno učenje; povećanje broja zaposlenih u obrazovano-vaspitnim ustanovama koji su napredovali u viša zvanja.
 - 9 Svi pokazatelji kvaliteta učeničkih postignuća odnose se na osnovnoškolsko postignuće.
 - 10 U 2018. godini u Srbiji je za obrazovanje izdvojeno 3,1% BDP-a (prema podacima iz SORS, str. 41), dok je jedina zemlja u EU koja izdvaja manje od Srbije bila Rumunija, sa 2,8% BDP-a (Evrostat, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_fine06/default/table?lang=en). Izdvajanja po učeniku u 2017. godini na svim nivoima obrazovanja bila su niža od izdvajanja u gotovo svim državama EU i daleko ispod proseka izdvajanja u EU-27: u PVO 115,9 EUR (EU – 5.880,4 EUR), u osnovnom obrazovanju 1.208 EUR (EU – 6.269,4 EUR), u srednjem obrazovanju 1.240,8 EUR (EU – 7.449,2 EUR) i u visokom obrazovanju 1.687,7 EUR (EU – 9.572,2 EUR). Izvor podataka: Evrostat, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDUC_UOE_FINE09__custom_1644665/default/table?lang=en.
 - 11 „Planirana sredstva za sprovođenje mere i aktivnosti, iskazana u AP-u, neće uticati na javne prihode i javne rashode u srednjem i dugom roku. Očekuje se da prikazana sredstva iz budžeta Republike Srbije, predviđena za realizaciju aktivnosti prikazanih u AP-u, za 2021. godinu kao i projekcije za 2022. i 2023. godinu, budu u okviru predviđenih limita koje je odredilo Ministarstvo finansija za sve budžetske korisnike.“ (SOVRS, str. 99)

levantnost visokog obrazovanja na nacionalnom i međunarodnom nivou). Jedna mera može da se dovede u vezu s relevantnošću obrazovanja odraslih (1.8.1, podsticanje dijaloga i razvoj socijalnog partnerstva). Ostali podsistemi obrazovanja nisu povezani s relevantnošću, za šta postoji nekoliko razloga. Prvo, relevantnost se razume veoma usko – kao veza stručnog obrazovanja s poslodavcima ili tržištem rada, a ne kao usaglašavanje struktura sistema obrazovanja s neposrednim i razvojnim potrebama pojedinaca, ekonomskog, socijalnog, kulturnog, istraživačkog, obrazovnog, javnog, administrativnog i drugih sistema (SOVRS, 2012). Unatoč tome što u misiji navodi razvoj pojedinca, a time i društva, SOVRS u postavljenim ciljevima i merama ne uspostavlja vezu s ukupnim razvojem društva (privrednim, kulturnim, naučnim, socijalnim). Drugo, SOVRS, kako je već pomenuto, ne uviđa složenost sistema obrazovanja već ga deli na douniverzitetsko i visoko obrazovanje. Na taj način zanemaruje funkcije svakog od podsistema obrazovanja, a relevantnost obrazovanja upravo proizlazi iz njegove funkcije. Treće, budući da nisu prepoznate specifičnosti svakog podsistema obrazovanja, izostalo je uspostavljanje veze između podsistema obrazovanja, a izostanak takvog sistemskog pristupa ima posledice kako na kvalitet tako i na relevantnost. Primera radi, uloga srednjeg opšteg i umetničkog obrazovanja prepoznata je u prethodnom strateškom dokumentu kao centralna u podizanju procenta stanovništva s visokim obrazovanjem u Republici Srbiji i formiranju intelektualne i kulturne elite zemlje, što je ključni faktor razvoja društva. Jedan od strateških ciljeva bio je povećanje obuhvata gimnazijskim obrazovanjem tako da u 2020. godini srednje opšte i umetničko obrazovanje upisuje 39% generacije, čime bi se Srbija približila standardu

razvijenih zemalja, u kojima 40% do 50% svih učenika u četvorogodišnjim srednjim školama pohađa gimnazije. Navedeni cilj nije ostvaren budući da je opštim i umetničkim obrazovanjem, prema poslednjim podacima, obuhvaćeno 29,1% učenika (26,7% opštim i 2,4% umetničkim) (SOVRS, str. 25). Na osnovu podataka o pokazateljima efekata i navedenih pokazatelja ishoda, SOVRS je napustila ovo strateško opredeljenje.

Kako se period važenja SOVRS poklapa s periodom važenja Agende 2030, moguće je uporediti usklađenost ciljnih vrednosti postavljenih u novom strateškom dokumentu s onima u Agendi 2030 i time proceniti usklađenost nacionalnih ciljeva obrazovanja s potciljevima postavljenim u okviru COR 4. Postavljene ciljne vrednosti za opšte ciljeve koji se odnose na obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem (PVO) neće dovesti do toga da do 2030. sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu, brizi i predškolskom obrazovanju kako bi bili spremni za osnovno obrazovanje (potcilj 4.2), budući da je planirano da u 2030. godini obuhvat dece PVO bude 67%, što predstavlja zanemarljivo povećanje obuhvata u odnosu na 2019. godinu, kada je obuhvat iznosio 62,5%.¹² Ciljne vrednosti za obuhvat dece od šest meseci do tri godine (38%) i dece od tri do pet i po godina (75%) daleko su ispod obuhvata ove dve starosne grupe u većini zemalja EU u 2020. godini. Pored toga, ne postoje pokazatelji koji upućuju na strateško opredeljenje da se PVO poveća obuhvat dece kojima je takav podsticaj najpotrebniji (Ivić i dr., 2021), a to su deca iz porodica s niskim socio-ekonomskim statusom (siromašni, s nižim obrazovnim statusom, iz seoskih sredina i deca romske nacionalne manjine), a koja su najmanje obuhvaćena sistemom PVO.¹³ U pogledu

12 U SOVRS se kao početna vrednost navodi obuhvat od 57,38% u 2020. godini, iako je, prema podacima RZS, u školskoj 2019/2020. godini obuhvat bio 63% (RZS, 2021, str. 123).

13 Prema podacima iz MICS o procenatu dece starosti 36–59 meseci koja pohađaju obrazovanje u ranom detinjstvu, obuhvat dece iz ostalih naselja je 45,9%, obuhvat dece čije majke imaju niže obrazovanje je 17,3%, obuhvat dece iz najsiromašnijih porodica je 10,5%, dok je obuhvat dece iz romskih naselja svega 7,4%. Izvor podataka: RZS i UNICEF, 2019, str. 279 i 281.

obuhvata osnovnim i srednjim obrazovanjem (u vezi s potciljem 4.1), u 2030. godini planiran je obuhvat osnovnim obrazovanjem od 98,7% i srednjim od 93%, pri čemu, slično kao i kod PVO, izostaju podaci o planiranom obuhvatu dece iz ugroženih grupa, a kod kojih je obuhvat najniži.¹⁴ U pogledu obuhvata visokim obrazovanjem (u vezi s potciljem 4.3), postavljene su ciljne vrednosti za pokazatelj „procenat generacije od 19 do 30 godina obuhvaćene visokim obrazovanjem“, što nije pokazatelj obuhvata visokim obrazovanjem u zvaničnoj statistici koja se navodi kao izvor podataka u SOVRS, tako da navedena početna vrednost (25,5% u 2019) ne odgovara obuhvatu visokim obrazovanjem od 54,7% u 2019. godini.¹⁵ U podsistemu visokog obrazovanja, kao i u ostalim podsistemima, obuhvat pripadnika osetljivih grupa nije naveden kao pokazatelj, već se navodi procenat studenata iz osetljivih društvenih grupa koji završavaju osnovne, master i doktorske studije, pri čemu ne postoje početne vrednosti, a ciljna vrednost je postavljena kao povećanje za 5%. SOVRS planira da obuhvat odraslih obrazovanjem u 2030. godini bude 7%, što je ciljna vrednost koja je u prethodnom strateškom dokumentu bila planirana za 2020. godinu i daleko je od participacije odraslih u obrazovanju i obuci u svim državama EU.

Izostanak većine pokazatelja koji se odnose na učešće ugroženih grupa na svim nivoima obrazovanja, kao i nepostojanje rodno osetljivih pokazatelja, navodi na zaključak da SOVRS ne prepoznaje potcilj 4.5 (do kraja 2030. eliminisati

rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe s invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama) kao nacionalni cilj obrazovanja. Iako SOVRS definiše dva posebna cilja koja se odnose na dostupnost obrazovanja – unapređena dostupnost, pravednost i otvorenost douniverzitetskog obrazovanja i vaspitanja (1.4) i unapređen obuhvat i dostupnost visokog obrazovanja (2.3) – nisu definisane konkretne mere koje treba da doprinesu realizaciji ovih ciljeva. Nijedan od pokazatelja za preduniverzitetsko obrazovanje ne odnosi se na učešće pripadnika osetljivih grupa u obrazovanju, pri čemu se nijedna od mera za poseban cilj unapređeni uslovi za celoživotno učenje (1.9) ne bavi problemom niskog učešća odraslih u obrazovanju, već se mere odnose na postupak priznavanja prethodnog učenja i povećanje broja programa namenjenih odraslima.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih promena u zakonodavstvu, institucionalnom okviru, mehanizmima za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR 4.

Broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 4 u prethodnoj godini uvećan je za jedan, tako da je od 12 pokazatelja koji se prate na globalnom nivou, na portalu RZS sada dostupno šest. Uveden je pokazatelj 4.1.2 – stopa završavanja (prvi ciklus osnovnog obrazovanja, drugi ciklus osnovnog obrazovanja, srednje obrazovanje).

14 Za decu iz romskih naselja nije navedena stopa obuhvata već se navode pokazatelji: stopa završavanja osnovne škole, stopa prelaska u srednju školu i stopa završavanja srednje škole. Isti pokazatelji se navode za učenike sa smetnjama u razvoju (SOVRS, str. 55–56).

15 RZS, 2021, str. 123.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Prilikom izrade nove strategije obrazovanja koristiti postojeću Strategiju razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine kao dobar model za uspostavljanje nacionalnih ciljeva obrazovanja koji korespondiraju s potciljevima COR 4.	✘	Nova SOVRS ne samo ne uspostavlja kontinuitet s prethodnom, već strukturom i sadržajem predstavlja otklon od prethodne. Većina ciljnih vrednosti planiranih za 2030. godinu daleko je ispod onih postavljenih za potciljeve u okviru COR 4. Za razliku od Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, koja je u potpunosti pokrivala sedam i delimično jedan potcilj, nova samo delimično pokriva navedene potciljeve.
Obezbediti resurse (finansijske, materijalne i ljudske) koji će omogućiti realizaciju strateških opredeljenja u svim podsistemima obrazovanja, kao i delotvorno funkcionisanje mehanizama za koordinaciju.	✘	SOVRS planira povećanje sredstava za obrazovanje, a sudeći po prvom akcionom planu za realizaciju strategije, opredeljenje je da „izdvajanja za obrazovanje budu u okviru predviđenih limita“. Budžetom za 2022. godinu planirano je smanjenje sredstava za investicije u obrazovanju za jednu milijardu dinara.
Izvršiti izmene Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju kako bi se obezbedilo besplatno predškolsko vaspitanje i obrazovanje i tako omogućiti svoj deci dostupnost kvalitetnom razvoju u ranom detinjstvu.	✘	Nije bilo izmena Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju niti se obezbeđenje besplatnog predškolskog obrazovanja planira SOVRS do 2030. godine. Prema podacima RZS (DevInfo baza), u 2020. godini za 57,9% dece roditelji su plaćali punu cenu, za 14,7% plaćena je regresirana cena, a za 27,4% dece roditelji nisu plaćali troškove predškolskog obrazovanja i vaspitanja.
Izvršiti izmene Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju tako da srednje obrazovanje bude obavezno, čime će se omogućiti realizacija potcilja 4.1 da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.	✘	Nije bilo izmena Zakona o srednjem obrazovanju. U SOVRS je navedeno da su potrebne izmene Ustava za uvođenje obaveznog srednjeg obrazovanja, ali to nije planirano do 2030. godine.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>Izvršiti izmene Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju ukidanjem diskriminatorne odredbe u členu 63a, kojom je učenicima trogodišnjih srednjih škola onemogućeno polaganje stručne mature ili opšte mature u periodu od dve godine, a samim tim i prohodnost ka visokom obrazovanju i realizacija potcilja 4.3 o jednakoj dostupnosti jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.</p>		<p>Nije bilo izmena Zakona o srednjem obrazovanju u vezi s članom 63a.</p>
<p>Revidirati kriterijume za podršku učenicima iz osetljivih grupa i u skladu s tim obezbediti adekvatna finansijska sredstva kako bi se otklonile diskriminacija i nepravednost u obrazovanju.</p>		<p>Nije bilo izmena kriterijuma. U Akcionom planu za sprovođenje SOVRS za 2022. godinu planirana je aktivnost 1.4.1.5. – rad na razvijanju novih kriterijuma dodele stipendija koji ponderišu socio-ekonomski status većim koeficijentom u odnosu na kriterijum postignuća (izmene i dopune zakona o učeničkom i studentskom standardu).</p>
<p>Redovno održavati javne rasprave o nacrtima propisa i dokumenata javnih politika, u skladu sa zakonskim obavezama nadležnih predlagača.</p>		<p>Rasprava o SOVRS i akcionom planu održana je u periodu od 9. februara do 10. marta 2021. Objavljen je Izveštaj o sprovedenoj javnoj raspravi.</p>
<p>Uskladiti sistem prikupljanja i obrade podataka o obrazovanju u RZS i sistem prikupljanja i analize podataka o obrazovanju Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR).</p>		<p>Nije bilo usklađivanja dva sistema. Uspostavljanje Jedinstvenog informacionog sistema prosvete u MPNTR planirano je akcionim planom za 2023. godinu.</p>

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

- 1.** Pokrenuti postupak revizije SOVRS tako da ciljne vrednosti budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast kvalitetnog obrazovanja.
- 2.** Nakon usklađivanja ciljnih vrednosti s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast kvalitetnog obrazovanja, redizajnirati postojeće opšte i posebne ciljeve te formulisati konkretne mere koje će dovesti do dostizanja postavljenih vrednosti.
- 3.** Povećati javno finansiranje obrazovanja tako da se obezbede resursi i poboljšaju uslovi koji vode ka povećanju kvaliteta obrazovanja.
- 4.** Izvršiti izmene i dopune odgovarajućih zakona kojima će se: obezbediti besplatno predškolsko vaspitanje i obrazovanje; uvesti obavezno srednje obrazovanje; brisati diskriminatorna odredba u članu 63a kojom je učenicima trogodišnjih srednjih škola onemogućeno polaganje stručne mature ili opšte mature u periodu od dve godine.

Cilj broj 5:

RODNA RAVNOPRAVNOST

Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice

POTCILJEVI

Potcilj 5.1 Okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i djevojčica.

Potcilj 5.2 Eliminirati sve oblike nasilja nad svim ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima, seksualne i druge oblike eksploatacije.

Potcilj 5.3 Eliminirati sve štetne prakse kao što su dečji, rani i prisilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija.

Potcilj 5.4 Prepoznati i vrednovati neplaćeni rad, brigu i staranje u domaćinstvu, kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, i kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na nacionalno prikladan način.

Potcilj 5.5 Obezbediti da žene u potpunosti i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu.

POTCILJEVI

Potcilj 5.6 Obezbediti univerzalan pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, kako je dogovoreno u skladu s „Programom akcije Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju“ i „Pekinškom platformom za akciju“, odnosno s dokumentima koji su nastali kao rezultat njihovih analitičkih konferencija.

Potcilj 5.a Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu s nacionalnim zakonima.

Potcilj 5.b Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih, kako bi se promovisalo osnaživanje žena.

Potcilj 5.c Usvojiti i osnažiti dobru politiku i provodivo zakonodavstvo za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica na svim nivoima.

Tokom 2021. godine doneta su dva zakona i dve strategije u oblasti rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije: Zakon o izmenama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Nacionalna strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine, kao i Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine. SRR delimično pokriva pet od osam potciljeva u okviru COR 5, što je manja pokrivenost u odnosu na prethodni dokument. Formulacija ciljeva i postavljene ciljne vrednosti daleko su ispod nivoa koji je predviđen Agendom 2030 u okviru COR 5.

Donošenjem novog Zakona o ministarstvima, oblast rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije prešla je u nadležnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, koje je i pokrenulo izmene zakonskog i strateškog okvira. Ljudski resursi u Sektoru za antidiskriminacionu politiku i rodnu ravnopravnost u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog nedovoljni su za izvršavanje svih obaveza koje ovo ministarstvo ima prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti i Zakonu o zabrani diskriminacije.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030– Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Ključni strateški dokument za ostvarivanje rodne ravnopravnosti bila je Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine. Analiza je pokazala da je peti COR bio delimično obuhvaćen strateškim okvirom za sedam potciljeva, dok potcilj 5b, koji se odnosi na povećanje upotrebe inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih, kako bi se promovisalo osnaživanje žena, nije bio sadržan ni u jednom strateškom cilju.

Pravni okvir za postizanje rodne ravnopravnosti bio je delimično uspostavljen. Postojalo je višegodišnje kašnjenje u usklađivanju zakonodavstva s pravnim tekovinama EU u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti.

Uprkos tome što su uspostavljeni institucionalni i koordinacioni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou, nije bio utvrđen način koordinacije njihovog rada. Nacionalni i lokalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost nisu imali dovoljne kapacitete, pri čemu su bila prisutna ograničenja u koordinaciji između nacionalnih i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost uz nejasne nadležnosti mehanizama za koordinaciju.

Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje u okviru COR 5 procenjeni su kao nefunkcionalni. Uprkos obavezi Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost da na godišnjem nivou izveštava o sprovedenim aktivnostima iz Akcionog plana, takvi izveštaji nisu urađeni. Od 14 globalnih pokazatelja za praćenje realizacije COR 5, na portalu RZS bilo je dostupno deset.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U oblasti rodne ravnopravnosti u prethodnom periodu zabeležene su ključne promene u strateškom i zakonodavnom okviru te institucionalnim i koordinacionim mehanizmima.

U 2021. godini doneta su dva zakona i dve strategije u oblasti rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije: Zakon o izmenama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Nacionalna strategija za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama

i nasilja u porodici za period od 2021. do 2025. godine, kao i SRR.

Budući da se period važenja SRR poklapa s periodom važenja Agende 2030, moguće je porediti usklađenost ciljnih vrednosti u SRR s onima u Agendi i time proceniti opredeljenost države za ostvarenje rodne ravnopravnosti. Opšti cilj prevazilaženje rodnog jaza i ostvarivanje rodne ravnopravnosti kao preduslov za razvoj društva i poboljšanje svakodnevnog života žena i muška-

raca, devojčica i dečaka treba da bude realizovan kroz četiri posebna cilja:

1. smanjen rodni jaz u ekonomiji, nauci i obrazovanju kao preduslov i podsticaj socio-ekonomskog razvoja društva;
2. obezbedene jednake mogućnosti za ostvarenje i zaštitu ljudskih prava kao pretpostavka razvoja i bezbednog društva;
3. uspostavljena pristupačna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i obezbedena socijalna sigurnost;
4. uspostavljen celovit i funkcionalan sistem za kreiranje i sprovođenje rodno odgovornih javnih politika i budžeta.

Analiza posebnih ciljeva, ciljnih vrednosti i mera pokazuje da, u odnosu na prethodni strateški dokument koji je delimično pokriva sedam od osam potciljeva primenjivih za Republiku Srbiju, nova SRR pokriva pet potciljeva. SRR, kao ni prethodna, ne pokriva potcilj 5.b – povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih, kako bi se promovisalo osnaživanje žena.¹⁶ Pored toga, ciljevima i merama nisu pokriveni potcilj 5.3 – eliminisati sve štetne prakse kao što su dečji, rani i nasilni brakovi i sakaćenje ženskih genitalija, i potcilj 5.a – spro-

vesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, koji su bili delimično pokriveni prethodnom strategijom.

Ciljne vrednosti pokazatelja opšteg i posebnih ciljeva u 2030. godini, izražene kroz vrednosti indeksa rodne ravnopravnosti (ukupni i po domenima), daleko su ispod vrednosti koje ukazuju na ostvarenje COR 5.¹⁷ Navedena ciljna vrednost u 2030. za pokazatelj opšteg cilja – indeks rodne ravnopravnosti – iznosi 80,¹⁸ što ne ukazuje na opredeljenje za postizanje rodne ravnopravnosti već pre na opredeljenost za smanjenje rodnih nejednakosti. Planirano je da sprovođenje mera u desetogodišnjem periodu dovede do povećanja vrednosti indeksa u 2030. u odnosu na 2018. godinu u domenu rada za dva poena (sa 69,4 na 71,4), u domenu novca za 21,9 poena (sa 59,7 na 81,6), u domenu znanja za četiri poena (s 56 na 60), u domenu vremena za 16,2 poena (sa 48,7 na 64,9) i domenu zdravlja za 6,7 poena (sa 84,1 na 87,8). Za domen moći planirano je smanjenje indeksa (dakle, povećanje nejednakosti) za 6,5 poena (sa 46,5 na 40), iako je novim ZRR¹⁹ uvedena obaveza za organe javne vlasti i poslodavce da obezbede uravnoteženu zastupljenost polova u upravnim i nadzornim telima i na položajima, što će samo za sebe, ukoliko se bude primenjivalo, dovesti

- 16 U SRR se navodi da su Strategijom razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine planirane i aktivnosti na uvođenju posebnih programa razvoja naprednih digitalnih veština za mlade žene, žene iz ruralnih područja i druge ranjive grupe, naročito u sredinama u kojima je nezaposlenost ili digitalni rodni jaz veći. Međutim, Strategija razvoja digitalnih veština ne sadrži rodno osetljive pokazatelje, niti se i jedna od mera bavi rodnom jazom u digitalnim veštinama. Ne postoji aktivnost koja se bavi uvođenjem posebnih programa razvoja naprednih digitalnih veština za mlade žene, već se navodi da „mogu biti pokrenuti i posebni programi razvoja naprednih digitalnih veština za mlade žene, naročito u sredinama u kojima je sagledana veća nezaposlenost ili veći digitalni rodni jaz“.
- 17 U navođenju početnih vrednosti učinjen je niz materijalnih grešaka: kao početna vrednost navodi se indeks rodne ravnopravnosti za 2018. za agregirani i indeks u domenima novca i zdravlja, dok se za domene rada, znanja i moći navode vrednosti indeksa iz 2016. godine. Za domen vremena navodi se netačan podatak – 65,7 (indeks vremena je isti za sve tri godine i iznosi 48,7). Izvor podataka za vrednosti indeksa rodne ravnopravnosti: SeCons (2021), str. 10.
- 18 Vrednost indeksa rodne ravnopravnosti je netačno izračunata. Kada se uzmu ciljne vrednosti za 2030. godinu indeksa po domenima koji su navedeni kao pokazatelji posebnih ciljeva (rad 71,4; novac 81,6; znanje 60; vreme 64,9; moć 40; zdravlje 87,8), vrednost indeksa iznosi 63,2. Indeks je izračunat kao geometrijska sredina s različitim ponderima za domene u skladu s metodologijom Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE, 2017, str. 17).
- 19 Zakon o rodnoj ravnopravnosti, čl. 10

do povećanja vrednosti indeksa u domenu moći. Ciljna vrednost u 2030. godini za satelitski domen nasilja postavljena je kao smanjenje stope svih oblika nasilja prema ženama s navršenih 15 godina života za 20%.²⁰ uprkos tome što je formulisana mera kojom se predviđa eliminacija svih oblika nasilja (mera 2.3).

Analiza ciljeva i ciljnih vrednosti postavljenih u SRR u poređenju s potciljevima u okviru COR 5 pokazuje da su ambicije SRR daleko od onih postavljenih u Agendi 2030 u pogledu postizanja rodne ravnopravnosti (okončati sve oblike diskriminacije, eliminisati sve oblike nasilja, obezbediti da žene potpuno i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka, obezbediti univerzalnu dostupnost seksualnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava). SRR ne samo da je postavila neambiciozne ciljne vrednosti, već se planira samo delimično ostvarenje postavljenih ciljeva.²¹

ZRR je usvojen u maju 2021. godine. U odnosu na prethodni zakon (Zakon o ravnopravnosti polova), uključene su oblasti koje do tada nisu bile prepoznate kao značajne za rodnu ravnopravnost: nauka i tehnološki razvoj; informaciono-komunikacione tehnologije i informaciono društvo; odbrana i bezbednost; saobraćaj; energetika; zaštita životne sredine; pristup robi i uslugama. Značajne novine u ZRR odnose se na princip jednakih mogućnosti, posebne mere i instrumente, kao i odgovornost za njihovo sprovođenje, koje se bliže definišu za svaku od oblasti, obezbeđenje uravnotežene zastupljenosti polova u organima upravljanja i na položajima, kao i propisivanje sankcija za kršenje zakonom propisanih oba-

veza, a koje prethodni zakon nije propisivao (Pajvančić, 2021).

U pogledu participativnosti procesa izrade ZRR i SRR, varira nivo uključenosti OCD. U toku izrade oba dokumenta sprovedene su konsultacije. Prilikom izrade ZRR sprovedena je javna rasprava, što nije učinjeno prilikom izrade SRR. Organizacije civilnog društva navode da nije prihvaćena većina predloga u javnoj raspravi o ZRR, najčešće bez navođenja razloga, što je suprotno članovima 34 i 36 Zakona o planskom sistemu Republike Srbije (Bjeloš i dr., 2021). Pored toga, nakon sprovedene javne rasprave, u proceduru je ušao predlog koji je izmenjen, zbog čega je Koalicija PrEUgovor uputila amandmane odredbe člana 58 i člana 77 Nacrta ZRR, kojima se propisuju finansijska sredstva za organizovanje i sprovođenje specijalizovanih usluga za žrtve nasilja. Koalicija je navela da su navedene odredbe diskriminišuće, suprotne Ustavu Republike Srbije i potvrđenoj Konvenciji Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (PrEUgovor, 2021).

Donošenjem novog Zakona o ministarstvima, oblast rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije prešla je u nadležnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, koje je u prethodnom periodu imalo niz aktivnosti na izmeni pravnog i strateškog okvira koji se odnosi na COR 5. U ZRR je detaljno razrađen institucionalni okvir, odnosno tela nadležna za rodnu ravnopravnost koja se obrazuju u strukturi organa vlasti na svim nivoima, za razliku od dosadašnjeg zakonskog rešenja, koje se odnosilo samo na mehanizme rodne ravnopravnosti koji se obrazuju u JLS. Regulisana je i međusobna saradnja nadležnih tela, kao i koordinacija njihovih aktivnosti na hori-

20 Time bi u 2030. godini stopa rasprostranjenosti fizičkog i/ili seksualnog nasilja bila 13,6%, stopa rasprostranjenosti seksualnog uznemiravanja 33,6%, a stopa rasprostranjenosti proganjanja 8,8%. Izvor podataka za stope rasprostranjenosti nasilja: SeCons (2021), str. 51.

21 „Opcija 2 obuhvata postepeno i delimično ispunjavanje opšteg cilja i potpuno ispunjavanje više od polovine specifičnih ciljeva strategije, podrazumeva kontinuitet u njihovom ispunjavanju i kozistentnost rezultata, tokom celog perioda primene Strategije, što predstavlja realnu i moguću opciju za period implementacije od deset godina, sa pratećim AP-ovima.“ (Strategija za rodnu ravnopravnost, 2021, str. 117)

zontalnom i vertikalnom nivou kao pretpostavka za efikasnije delovanje na unapređenju rodne ravnopravnosti, imajući u vidu multisektorsku prirodu ove oblasti. Na koji način će u praksi funkcionisati mehanizmi za rodnu ravnopravnost zavisice od pripreme i usvajanja odluka o mehanizmima rodne ravnopravnosti, načinu njihovog izbora, nadležnostima, načinu rada i načinu koordiniranja aktivnosti, kao i od izbora članova/članica ovih tela (Pajvančić, 2021). Pored toga, od izuzetne je važnosti da se obezbede ljudski i finansijski resursi za funkcionisanje ovih tela. SRR nije prepoznala značaj finansijskog aspekta za funkcionisanje mehanizama za rodnu ravnopravnost, budući da je u okviru posebnog cilja 4 planirano da 2030. godine manje od polovine (45%) mehanizama za rodnu ravnopravnost ima obezbeđena sredstva za funkcionisanje iz budžeta na svim nivoima vlasti.

Ljudski resursi u Sektoru za antidiskriminacionu politiku i rodnu ravnopravnost u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava i dru-

štveni dijalog nedovoljni su za izvršavanje svih obaveza koje ovo ministarstvo ima prema ZRR i Zakonu o zabrani diskriminacije. Naime, nadležni sektor koji pokriva antidiskriminacionu politiku i rodnu ravnopravnost ima svega sedam zaposlenih (pomoćnica ministra, pet državnih službenica/ka i jedna nameštenica/k).²² Slabi kapaciteti većine lokalnih i glavnog nacionalnog mehanizma (Kordinaciono telo za rodnu ravnopravnost), kao i nekonzistentni institucionalni mehanizmi s konfliktnim mandatima ili sukobom interesa, nepovoljno su uticali na efektivnu primenu prethodne strategije (Babović i Vuković, 2021).

Broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 5 u prethodnoj godini uvećan je za jedan, tako da je od 14 pokazatelja koji se prate na globalnom nivou, na portalu RZS sada dostupno 11. Uveden je pokazatelj 5.6.1 – udeo žena starosti 15–49 godina koje samostalno donose odluke zasnovane na informacijama o seksualnim odnosima, upotrebi kontracepcije i brizi za reproduktivno zdravlje.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Unaprediti proces strateškog planiranja u oblasti rodne ravnopravnosti uvažavajući preporuke evaluacije Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost kako bi se obezbedila potpuna obuhvaćenost potciljeva u okviru COR 5.	✘	Nova SRR pokriva pet od osam potciljeva u okviru COR 5, što je manja pokrivenost u odnosu na prethodni dokument. Formulacija ciljeva i postavljene ciljne vrednosti daleko su ispod nivoa koji je predviđen Agendom 2030 u okviru COR 5.

22 Izvor podataka: Informatore o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, novembar 2021, str. 6.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Uskladiti zakonodavstvo u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti s pravnim tekovinama EU preuzetim u okviru pregovaračkog Poglavlja 23.		U toku 2021. usvojeni su ZRR i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Nije usvojen Zakon o istopolnim zajednicama.
Utvrđiti način koordinacije mehanizama za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou.		ZRR reguliše način koordinacije mehanizama za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou u članovima 59–61.
Otkloniti ograničenja u koordinaciji između nacionalnih i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost utvrđujući jasne nadležnosti mehanizama za koordinaciju.		ZRR reguliše način koordinacije između nacionalnih i lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost u članu 63. Za utvrđivanje jasnih nadležnosti neophodno je donošenje odluka o mehanizmima rodne ravnopravnosti, načinu njihovog izbora, nadležnostima, načinu rada i načinu koordiniranja aktivnosti, kao i izbor članova/članica ovih tela.
Pri izradi novog strateškog dokumenta osigurati merljivost ciljeva putem pokazatelja koji će sadržati početnu i ciljanu vrednost i biti disagregirani u skladu s relevantnim potcijeljevima i u odnosu na pojedine ranjive grupe.		Početne i ciljne vrednosti navedene su za opšti cilj i posebne ciljeve. Ciljne vrednosti nisu disagregirane u odnosu na pojedine ranjive grupe. Za pokazatelje rezultata nisu definisane početne i ciljne vrednosti.
Redovno izveštavati i učiniti javno dostupnim izveštaje o sprovođenju strateških dokumenata od nadležnih institucija.		Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost nije sačinilo izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

- 1.** Pokrenuti postupak revizije SRR tako da ciljne vrednosti budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti.
- 2.** Nakon usklađivanja ciljnih vrednosti s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti, redizajnirati postojeće i uvesti nove mere koje će dovesti do dostizanja postavljenih vrednosti.
- 3.** Obezbediti uslove za primenu ZRR u praksi kroz donošenje podzakonskih akata, obezbeđivanje adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa za realizaciju obuka svih aktera koji učestvuju u primeni ZRR, kao i usvajanjem dokumenata koji će obezbediti delotvorno funkcionisanje tela za rodnu ravnopravnost na svim nivoima i njihovu efikasnu koordinaciju.

Cilj broj 6:

ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI

Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitarne uslove za sve

POTCILJEVI

Potcilj 6.1 Do 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i priušljivoj pijaćoj vodi za sve.

Potcilj 6.2 Do 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i okončanje prakse obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u stanjima ranjivosti.

Potcilj 6.3 Do 2030. unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati odlaganje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materija, prepoloviti udeo neprečišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu na globalnom nivou.

Potcilj 6.4 Do 2030. bitno povećati efikasnost korišćenja vode u svim sektorima i obezbediti održivu eksploataciju vode i snabdevanje slatkom vodom kako bi se odgovorilo na nestašicu vode i u znatnoj meri smanjio broj ljudi koji se suočavaju s nestašicom vode.

POTCILJEVI

Potcilj 6.5 Do 2030. sprovesti integrisano upravljanje vodnim resursima na svim nivoima, između ostalog, kroz prekograničnu saradnju, ako je to potrebno.

Potcilj 6.6 Do 2020. zaštititi i obnoviti vodno povezane ekosisteme, uključujući planine, šume, plavna zemljišta, reke, izdane (akvifere) i jezera.

Potcilj 6.a Do 2030. proširiti međunarodnu saradnju sa zemljama u razvoju i podršku tim zemljama u stvaranju kapaciteta za aktivnosti i programe vezane za vodosnabdevanje i sanitaciju, uključujući prikupljanje vode, desalinaciju, efikasno korišćenje vode, tretman otpadnih voda, recikliranje i tehnologije ponovne upotrebe vode.

Potcilj 6.b Podržati i pojačati učešće lokalnih zajednica u unapređivanju upravljanja vodosnabdevanjem i sanitacijom.

U izveštajnom periodu usvojen je samo jedan planski dokument u oblasti upravljanja vodama. Radi se o Akcionom planu za sprovođenje Strategije upravljanja vodama za period od 2021. do 2023. godine. Navedeni plan je kroz donošenje posebnih ciljeva, mera, aktivnosti i pokazatelja omogućio sprovođenje Strategije. Planom nisu otklonjeni svi nedostaci u pogledu dostizanja COR 6 i praćenja pokazatelja relevantnih za ovaj cilj, a postignut je ograničen napredak u dostizanju COR 6 i generalnog usaglašavanja s Agendom 2030.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru za upravljanje vodama nije došlo do značajnijeg napretka. Administrativni kapaciteti za ovu kompleksnu oblast i dalje ostaju veoma niski, što se odražava na brzinu i kvalitet sprovođenja propisanih mera i aktivnosti. Određeni napredak predstavlja formiranje Nacionalne konferencije za vode koja bi trebalo da obezbedi veće učešće javnosti i drugih sektora u upravljanju vodama.

Mehanizmi za praćenje napretka u pogledu COR 6 su relativno dobro razvijeni. U nacionalnoj bazi su dostupni podaci za šest potciljeva. U prethodnom periodu je došlo do određenog napretka u pogledu razvoja mehanizma praćenja unapređenjem podataka koji omogućuju praćenje potciljeva 6.2 i 6.3.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Srbija je relativno bogata vodnim resursima i raspolaže s 24 miliona m³ vode na 1.000 stanovnika. Međutim, i pored toga, postoje nejednakosti u dostupnosti vode na teritoriji cele zemlje u pogledu količine i kvaliteta. Procena u prošlogodišnjem izveštaju je da najveći deo potrebne vode za piće potiče iz podzemnih voda, oko 63%. Najveći broj gradova je imao odgovarajući kvalitet vode za piće, dok je najlošija situacija bila u Vojvodini, gde je kvalitet vode u proseku loš, a u pojedinim gradovima nije ispunjavao minimalne zdravstvene zahteve.

Priključenost stanovništva na vodovod u Srbiji je ispod evropskog proseka, a u prethodnom izveštajnom periodu iznosila je oko 87%. Izveštaj navodi da se gustina mreže vodosnabdevanja takođe geografski razlikuje, pa je gušća u Vojvodini i Beogradu nego u južnim krajevima zemlje. Stanje vodovodne mreže je bilo ocenjeno kao nepovoljno, a gubici u mreži su bili procenjeni na oko 35% zahvaćene vode.

U izveštaju je istaknuta i nepovoljna činjenica da je cena vode u Srbiji izrazito niska, daleko ispod proseka cene vode u EU. Takođe je istaknuto da cena vode često ne može da pokrije troškove zahvatanja, prečišćavanja i distribucije, što dovodi do toga da komunalne organizacije koje isporučuju vodu posluju s gubitkom i ne mogu redovno da održavaju i unapređuju kapacitete za preradu i isporuku.

Zaključak izveštaja bio je da je integralno upravljanje vodama podržano strateškim i zakonskim dokumentima, ali da se u praksi ne sprovodi dovoljno. Kao poseban izazov istaknuta je po-

deljenost nadležnosti nad upravljanjem, korišćenjem, kontrolom kvaliteta i zaštitom voda između sektora vodoprivrede, zdravstva i zaštite životne sredine.

Kao jedan od ključnih problema u upravljanju vodama identifikovana je izrazito niska stopa prečišćavanja otpadnih voda. Procenat stanovništva koje je priključeno na najmanje sekundarni tretman otpadnih voda je ispod 10%, dok je taj procenat u zemljama EU daleko viši. Prema podacima Evropske agencije za zaštitu životne sredine (2020), u EU-27 zemljama oko 69% populacije je priključeno na sisteme s tercijarnim tretmanom otpadnih voda, a 13% na sisteme sa sekundarnim tretmanom. Kao razlog za ovako loše stanje navedeno je višedecenijsko zanemarivanje ove oblasti i odsustvo ulaganja u izgradnju pogona za prečišćavanje voda. U poslednjih nekoliko godina došlo je do intenzivnije izgradnje ovih pogona, ali je, s obzirom na veliki zaostatak, tempo izgradnje i dalje veoma nizak.

Strateški i zakonski okvir za upravljanje vodama ranije je uspostavljen Strategijom za upravljanje vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine i Zakonom o vodama. Pored toga, ocenjeno je da je zaštita voda delimično regulisana i kroz Zakon o zaštiti životne sredine.

Prethodnim izveštajem je ocenjeno da su institucionalni i koordinacioni mehanizmi za dostizanje COR 6 primarno vezani za Direkciju za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, ali da određeni kapaciteti i nadležnosti postoje i u MZŽS i Ministarstvu zdravlja.

Praćenje napretka u okviru COR 6 delimično je omogućeno kroz standardizovano i redovno praćenje više pokazatelja za koje se podaci prikupljaju na nacionalnom ili lokalnom nivou. U prethodnom izveštajnom periodu, na nacionalnom nivou je bilo moguće pratiti četiri od ukupno osam globalnih potciljeva i šest od ukupno 11

globalnih pokazatelja. Pokazatelji su se odnosili na pokrivenost populacije vodosnabdevanjem, pokrivenost populacije kanalizacionom mrežom, udeo stanovništva priključen na tretman otpadnih voda, efikasnost korišćenja voda i iznos razvojne pomoći usmerene na vodosnabdevanje i sanitaciju.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U izveštajnom periodu nije bilo značajnih promena u javnim politikama koje se tiču upravljanja i korišćenja voda.

Glavnu promenu predstavlja usvajanje Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine, kojim je Strategija usvojena 2017. godine postala operativna. Plan definiše posebne ciljeve, mere i aktivnosti za njihovo dostizanje, pokazatelje za praćenje sprovođenja, izvore finansiranja, nadležne institucije i rokove sprovođenja aktivnosti.

Posebni ciljevi Plana koji su relevantni za dostizanje COR 6 jesu:

1. povećan stepen obuhvaćenosti stanovništva javnim vodovodnim sistemima;
2. smanjiti nefakturisan deo vode u javnim vodovodnim sistemima;
3. unaprediti oblast zaštite voda od zagađivanja;
4. smanjenje unosa zagađenja od koncentrisanih izvora zagađenja;

5. unapređen institucionalni okvir u sektoru voda.

Planom nisu uklonjeni svi nedostaci koji su relevantni za dostizanje COR 6. Pre svega, nije ostvarena konkretna poveznica s ciljevima Agende 2030, pa nacionalni ciljevi i dalje ostaju značajno manje ambiciozni od globalnih. Akcioni plan nije nadomestio nedostatak specifičnih mera za zaštitu vodenih ekosistema, unapređenje recikliranja vode i povećanje učešća lokalnih zajednica u planiranju korišćenja i zaštite voda. Strateškim okvirom i dalje nisu precizirani mehanizmi i nadležnosti za praćenje pokazatelja na nacionalnom nivou.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih izmena u zakonskom okviru u oblasti upravljanja i zaštite voda. Vlada Republike Srbije i Narodna skupština su u julu 2021. godine usvojile Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o vodama, ali je, na zahtev OCD, taj predlog povučen i vraćen na ponovnu izradu zato što, suprotno propisima, nije bilo omogućeno učešće javnosti u procesu njegovog donošenja. Predlog je sadržao i štetne odredbe koje su se odnosile na smanjenje transparentnosti i javne kontrole u procesu zakupa vodnog zemljišta. Takve promene mogle su negativno uticati i na napredak u dostizanju COR 6, pošto bi u daljoj instanci mogle dovesti do

ugrožavanja snabdevanja vodom, povećanja za-
gađenja voda i narušavanja vodenih ekosistema.

Plan upravljanja vodama je i dalje u pripremi i ne
postoje zvanične informacije u kojoj je fazi. Ovaj
dokument bi trebalo da obuhvati širok skup mera
kojima bi se ostvarilo održivo upravljanje i zaštita
voda na području celog sliva Dunava u Srbiji. Plan
bi trebalo da obuhvati i niz elemenata koji su di-
rektno u vezi s COR 6, kao, na primer, određivanje
ugroženih područja, odrednice za sprovođenje
monitoringa kvaliteta voda, određivanje vodnih
tela za vodosnabdevanje, utvrđivanje specifičnih
ciljeva za zaštitu površinskih i podzemnih voda i
mera za njihovo dostizanje.

U pripremi je i Plan vađenja rečnih nanosa za
period od naredne dve godine. Ovim planom
preciziraju se lokacije i dozvoljene količine za

vađenje rečnih nanosa, a u cilju smanjenja ne-
gativnog uticaja na vode i povezane ekosisteme.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih
promena u institucionalnom okviru koji se tiče
upravljanja i zaštite voda. U skladu sa Zakonom
o vodama, formirana je Nacionalna konferencija
za vodu čiji je osnovni cilj obezbeđenje uticaja
javnosti u upravljanju vodama.

U pogledu mehanizma za praćenje napretka u
dostizanju COR 6 došlo je do blagog napretka. U
nacionalnoj bazi RZS (2021) dodati su podaci za
praćenje potcilja 6.2. Takođe je dodat pokazatelj
6.3.2, kojim se prati udeo vodnih tela koja imaju
dobar status. Trenutno se prati napredak šest
potciljeva: 6.2, 6.3, 6.4, 6a i 6.b, putem 7 poka-
zatelja (6.2.1, 6.3.1, 6.3.2, 6.4.1, 6.4.2, 6.a.1 i 6.b.1).

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
U nacionalnim planskim dokumentima defini- sati ciljeve koji se tiču pristupa stanovništva pijaćoj vodi i sanitarnim i higijenskim uslo- vima života jednako ambiciozno kao što su definisane ciljne vrednosti Agende 2030, a naročito istaći potrebe žena, dece i ranjivih grupa u ovoj oblasti.	✘	U Akcionom planu za sprovođenje Strategije upravljanja vodama ciljevi su postavljeni opšte i deklarativno u smislu povećanja dostupnosti vode stanovništvu, ali bez konkretnih pove- znica s ciljanim vrednostima Agende 2030, te nisu istaknute ranjive grupe. Definisani pokazatelji ne odražavaju potrebe različitih grupa stanovništva.
Okvirom javnih politika obezbediti zaštitu i obnovu vodno povezanih ekosistema, definisati ciljeve kojima bi se obezbedile reciklaža i ponovna upotreba vode i omogućilo učešće lokalne zajednice u upravljanju vodom i sa- nitarnim uslovima.	✘	Akcionni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama nije doneo kon- kretne ciljeve i mere vezane za zaštitu ekosistema, reciklažu vode i učešće lokalne zajednice.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Unaprediti zakonodavni okvir u oblasti upravljanja vodama, upravljanja rizikom od poplava i monitoringa kvaliteta voda, u skladu sa zakonodavstvom EU.	✘	U prethodnom periodu nije bilo značajnijih izmena zakonskog okvira.
Povećati i ojačati kapacitete institucija u oblasti upravljanja vodama. Unaprediti međusektorsku saradnju u toj oblasti, a naročito između resora vodoprivrede i zaštite životne sredine.	✓	U prethodnom periodu nije bilo unapređenja kapaciteta u sektoru voda, ali je formirana Nacionalna konferencija za vode, koja bi trebalo da unapredi međusektorsku saradnju.
Definisati pokazatelje za praćenje integrisanog upravljanja vodnim resursima, zaštite i obnove vodnih ekosistema, ostvarivanja međunarodne saradnje i učešća lokalnih zajednica u upravljanju vodama i sanitarnim uslovima i obezbediti adekvatno prikupljanje podataka.	✓	Akcionim planom za sprovođenje Strategije upravljanja vodama definisan je pokazatelj koji se odnosi na integrisanje plovnih područja u prostorne planove, ali i dalje nedostaju pokazatelji za zaštitu i obnovu vodnih ekosistema, učešće lokalnih zajednica u upravljanju vodama i dr.
Unaprediti okvir za praćenje pokazatelja upravljanja vodama u nacionalnim planskim dokumentima jasnim definisanjem početne vrednosti pokazatelja i redovnim izveštavanjem o napretku u odnosu na postavljene pokazatelje.	✓	Akcionim planom za sprovođenje Strategije upravljanja vodama definisani su pokazatelji i njihove početne vrednosti. Nije definisano izveštavanje o prikupljenim podacima.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. U nacionalnim planskim dokumentima definisati ciljeve koji se tiču pristupa stanovništva pijaćoj vodi i sanitarnim i higijenskim uslovima života jednako ambiciozno kao što su definisane ciljane vrednosti Agende 2030, a naročito istaći potrebe žena, dece i ranjivih grupa u ovoj oblasti.
2. Okvirom javnih politika obezbediti zaštitu i obnovu vodno povezanih ekosistema, definisati ciljeve kojima bi se obezbedilo recikliranje i ponovna upotreba vode i omogućilo učešće lokalne zajednice u upravljanju vodom i sanitarnim uslovima.
3. Unaprediti zakonodavni okvir u oblasti upravljanja vodama, upravljanja rizikom od poplava i monitoringa kvaliteta voda, u skladu sa zakonodavstvom EU.
4. Povećati i ojačati kapacitete institucija u oblasti upravljanja vodama. Unaprediti međusektorsku saradnju u toj oblasti, naročito između resora vodoprivrede i zaštite životne sredine.
5. U nacionalnim planskim dokumentima definisati pokazatelje za praćenje svih ciljeva i mera koji su relevantni za COR 6 i povezati ih s globalnim pokazateljima.
6. U najskorijem roku doneti plan upravljanja vodama i plan zaštite voda od zagađivanja.
7. U strateškom okviru za upravljanje vodama jasno povezati nacionalne ciljeve s COR 6 i njegovim potciljevima.
8. Narednim akcionim planom za sprovođenje Strategije upravljanja vodama precizno definisati poseban cilj koji se odnosi na povećanje stepena obuhvaćenosti stanovništva javnim vodo-vodnim sistemima i povezati ga s ciljevima Agende 2030.
9. U narednom akcionom planu definisati način i dinamiku izveštavanja o pokazateljima za praćenje implementacije plana.

Cilj broj 7:

DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA

Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve

POTCILJEVI

Potcilj 7.1 Do 2030. obezbediti univerzalni pristup ekonomski prihvatljivim, pouzdanim i modernim energetske uslugama.

Potcilj 7.2 Do 2030. značajno povećati udeo obnovljive energije u globalnom energetske miksu.

Potcilj 7.3 Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti.

Potcilj 7.a Do 2030. unaprediti međunarodnu saradnju kako bi se olakšao pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, uključujući obnovljive energije, energetske efikasnosti i naprednu i čistiju tehnologiju fosilnih goriva, i promovisati investiranje u energetske infrastrukturu i tehnologiju čiste energije.

POTCILJEVI

Potcilj 7.b Do 2030. proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju za snabdevanje modernom i održivom energijom za sve u zemljama u razvoju, a posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju, državama u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu s njihovim programima podrške.

U okviru izveštajnog perioda sprovedene su značajne regulatorne reforme u oblasti energetske politike. Najznačajniju novinu u pravnom okviru, koja je u neposrednoj vezi s COR 7, predstavlja usvajanje novog Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, koji je preuzeo funkciju Zakona o efikasnom korišćenju energije iz 2013. godine. U okviru regulatornih reformi donesen je i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o energetici, kao krovnog dokumenta u ovoj oblasti. Započete su i reforme u strateškom okviru, s početkom izrade Strategije razvoja energetike i novog nacionalnog energetskog i klimatskog plana do 2030. godine.

Unapređeni su institucionalni i koordinacioni mehanizmi za sprovođenje javnih politika u oblasti energetike. Najznačajnije novine uključuju najavljeno osnivanje uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti i pokretanje Nacionalne koalicije za smanjenje energetskog siromaštva. Saradnja s civilnim sektorom je takode produbljena kroz njegovo uključivanje u rad pomenute Nacionalne koalicije za smanjenje energetskog siromaštva i radnih grupa zaduženih za pripremu planskih dokumenata.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Strateški okvir u oblasti energetike omogućavao je tek delimično ostvarenje većine potciljeva obuhvaćenih COR 7. To je bio slučaj s potciljevima 7.1, 7.2, 7.3 i 7.a. Potcilj 7.b je u ovom smislu bio prepoznat kao izuzetak, jer je ocenjen kao dovoljno dobro integrisan u relevantnim planskim dokumentima. Krovno mesto u strateškom okviru energetske politike zauzimala je Strategija razvoja energetike do 2025. godine s projekcijama do 2030. godine, iz 2015. godine, i s

njom povezana Uredba o utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike za period od 2017. do 2023. godine, doneta 2016. godine. Kao naročito važni, izdvojeni su i Prostorni plan od 2010. do 2020. godine, Nacionalni akcioni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije iz 2013. godine, s periodom važenja do 2020. godine, i Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara iz 2012. godine, čiji akcioni plan nikad nije donesen.

Zakonski okvir uspostavljen u oblasti energetike obezbedio je okvir za dostizanje svih potciljeva u okviru COR 7. Pored Zakona o energetici, kao centralnog dokumenta u ovoj oblasti, istaknut je značaj Zakona o efikasnom korišćenju energije, kao i niza relevantnih uredbi poput Uredbe o energetski ugroženom kupcu. U cilju integracije tržišta energetike Republike Srbije s tržištima zemalja u regionu i u perspektivi EU, Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i, naročito, Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice prepoznati su kao ključni.

Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za sprovođenje javnih politika koje doprinose ostvarenju COR 7 ocenjeni su kao izrazito kompleksni. Pored Ministarstva rudarstva i energetike kao nesumnjivo najznačajnijeg, izdvojeno je i Ministarstvo građevine, saobraćaja i infrastrukture (MGS), čiji je značaj najevidentniji u pogledu potcilja 7.b, odnosno razvoja infrastrukture za snabdevanje modernom i održivom energijom. Druga ministarstva od velikog značaja su MZŽS i Ministarstvo finansija. U cilju implementacije

aktivnosti definisanih Uredbom o utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike, istaknute su i druge institucije, poput Agencije za energetiku, javnih preduzeća kao što su Javno preduzeće Eлектроprivrede Srbije (JP EPS), Elektromreža Srbije, JKP Beogradske elektrane, lokalne toplane i kompanije poput Naftne industrije Srbije.

Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanja koji su u neposrednoj vezi s COR 7 bili su, pre svega, definisani Uredbom o utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike. Prepoznati su, međutim, brojni nedostaci ovog dokumenta, poput nedovoljno definisanih pokazatelja za praćenje, nedefinisanih veza između pojedinih aktivnosti i strateških ciljeva, te izostanka imenovanja institucija nadležnih za sprovođenje i monitoring. RZS je u prethodnom izveštajnom periodu pratio i objavljivao podatke za dva pokazatelja u vezi s potciljem 7.1 i jedan pokazatelj u vezi s potciljem 7.3. Dodatni podaci na osnovu kojih je bilo moguće pratiti COR 7 u Srbiji dostupni su u bazi Fondacije Bertelsman i u bazi Evrostata.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U novembru 2020. godine Republika Srbija bila je jedan od potpisnika Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, kojom je otvoren put za Ekonomsko-investicioni plan EU za region. Potpisivanjem Sofijske deklaracije zemlje regiona su podržale napore zemalja članica EU u postizanju klimatske neutralnosti do 2050. godine, danas propisane Evropskim zakonom o klimi. Osim toga, a neposredno u vezi s implementacijom COR 7, zemlje su iskazale posvećenost uspostavljanju ciljeva za 2030. godinu u oblastima klime i energetike,

usklađivanje sa Šemom za trgovanje emisijama EU, unapređenje energetske efikasnosti u svim sektorima, povećanje udela energije iz obnovljivih izvora i slično (Ministarstvo zaštite životne sredine, 2020). Donošenje Akcionog plana za Zelenu agendu za Zapadni Balkan očekuje se u oktobru 2021. godine.

U 2021. godini pokrenute su značajne reforme u planskom okviru Republike Srbije u oblasti klime i energetike. U aprilu 2021. godine zvanično je započela izrada Nacionalnog ener-

getskog i klimatskog plana (NEKP) uz podršku EU. Zakonsku osnovu za usvajanje NEKP-a pruža Zakon o energetici. Kao i druge potpisnice Ugovora o osnivanju Energetske zajednice, Republika Srbija nije bila obavezana da donese ovaj dokument, imajući u vidu da nije postala deo Ugovora o osnivanju Energetske zajednice odlukom Ministarskog saveta već kroz Preporuku 2018/01/EnC-MC, koja je niže pravne snage. Uprkos tome, Republika Srbija se danas nalazi na začelju kao poslednja potpisnica Ugovora o osnivanju Energetske zajednice na Zapadnom Balkanu koja je formalno ušla u proces izrade NEKP-a. Planom će konačno biti definisani ciljevi Republike Srbije za 2030. godinu u pogledu povećanja energetske efikasnosti, udela obnovljive energije u energetsom miksu i smanjenja emisija gasova s efektom staklene bašte. Pored NEKP-a, u julu 2021. godine potpisan je ugovor između Ministarstva rudarstva i energetike i Konzorcijuma Elektrotehničkog instituta „Nikola Tesla“ za izradu Strategije razvoja energetike do 2040. godine s vizijom do 2050. godine, kao i Programa ostvarivanja Strategije energetike, nakon čega je i započela njihova izrada (Ministarstvo rudarstva i energetike, 2021a). U procesnom smislu, izrada NEKP-a, kao i Strategije energetike i Programa njenog ostvarivanja bitno je unapređena i obezbeđeno je učestvovanje OCD u radnim grupama Ministarstva rudarstva i energetike zaduženih za izradu ovih dokumenata. Usled izostanka Akcionog plana za energetske efikasnost, Republika Srbija je od 2018. godine bila bez planskog dokumenta za planiranje aktivnosti u oblasti unapređenja energetske efikasnosti koje bi doprinele ostvarenju potcila 7.3. Četvrti akcioni plan za energetske efikasnost je, nakon godina odlaganja, konačno donesen u avgustu 2021, ali s periodom važenja samo do kraja 2021. godine. Pritom, javnost nije ni obavestena o njegovom donošenju. Usled veoma kratkog roka na koji je donesen, s aspekta planiranja aktivnosti, dokument ostaje nevažan.

Planski okvir za dostizanje COR 7 u Srbiji i dalje je nepotpun usled izostanka relevantnih dokumenata razvojnog planiranja na nacionalnom nivou, koje propisuje Zakon o planskom sistemu. To je, pre svega, Plan razvoja Republike Srbije, hijerarhijski najviši, dugoročni dokument razvojnog planiranja Republike Srbije i s njim uskladen Prostorni plan. Donošenje ovih (komplementarnih) razvojnih dokumenata od presudnog je značaja za planiranje budućnosti energetske tranzicije i dekarbonizacije. Međutim, u odsustvu Nacionalnog plana razvoja, MGSI je započelo proces izrade novog prostornog plana za period od 2021. do 2035. godine. Pored grubih i nezakonitih propusta koje je Ministarstvo učinilo prilikom sprovođenja javnog uvida, sama rešenja su veoma problematična sa stanovišta dostizanja potcila 7.2. Naime, nacrt dokumenta predviđa nastavak eksploatacije lignita i izgradnju šest novih termoelektrana instalisane snage 3,3 GW, uključujući Termoelektranu Kolubara B (MGSI, 2021). Ovakva rešenja u gruboj su koliziji s odredbama Pariskog klimatskog sporazuma i Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi, kao i namerama države da značajno uveća udeo obnovljive energije u energetsom miksu.

Pravni okvir je unapređen u izveštajnom periodu, pre svega u pogledu potcila 7.3, koji se tiče uvećanja stope poboljšanja energetske efikasnosti, te prethodno pomenutog potcila 7.2, koji nalaže povećanje udela obnovljive energije u energetsom miksu. U aprilu 2021. godine usvojena su četiri zakona u oblasti rudarstva i energetike. U pitanju su dva nova zakona, Zakon o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije i Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije, kao i izmene i dopune dva zakona, Zakona o energetici i Zakona o rudarstvu i geološkim istraživanjima. Novi Zakon o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije preuzeo je gotovo sve relevantne aspekte Zakona o efikasnom korišćenju energije iz 2013. godine, ali i uneo značajne novine u pomenutu oblast uspostavljanjem Uprave za

finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti i Planova energetske sanacije zgrada centralne vlasti (Narodna skupština Republike Srbije, 2021). Pored pozitivnih novina koje su donela dva nova zakona, praksa donošenja paketa zakona kojima se reguliše čitava jedna oblast javnih politika u jednom danu je u procesnom smislu zabrinjavajuća zato što ograničava javnu debatu, naročito u uslovima izostanka političkog pluralizma u Narodnoj skupštini. Samim tim, propuštena je prilika da se mnoge društvene grupe uključe u izradu ovih dokumenata i potencijalno unaprede njihov sadržaj, čime bi se doprinelo dostizanju COR 7. U pogledu relevantnih podzakonskih akata, u avgustu 2021. godine donesena je i Uredba o kriterijumima, uslovima i načinu obraduna potraživanja i obaveza između kupca – proizvođača i snabdevača. Uređivanjem ovih odnosa građanima se omogućava da aktivno učestvuju u proizvodnji i prometu električne energije iz obnovljivih izvora, što doprinosi ostvarenju potcilja 7.2.

Donošenje Zakona o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije omogućilo je unapređenje institucionalnih i koordinacionih mehanizama za sprovođenje COR 7. Kao što je prethodno pomenuto, ovim zakonom je uspostavljena Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, umesto ranijeg Budžetskog fonda za unapređenje energetske efikasnosti. Kao organ u sastavu Ministarstva rudarstva i energetike, ova institucija će se pre svega baviti dodelom finansijskih podsticaja za povećanje energetske efikasnosti u zgradarstvu i podsticaja za postrojenja mikrokogeneracije, kao i podizanjem svesti o opštem značaju energetske efikasnosti (Narodna skupština Republike Srbije, 2021). Na taj način, kroz rad ustanove će se neposredno

obezbediti racionalizacija potrošnje energije u javnom i privatnom sektoru, što će doprineti ostvarenju potcilja 7.3. U cilju proširenja pristupa ekonomski prihvatljivim i modernim energetskim uslugama, povećanju efikasnosti domaćinstava i dalje zaštite socijalno ugroženih grupa, odlukom Vlade Srbije osnovana je Nacionalna koalicija za smanjenje energetske siromaštva. Njena uloga biće da okupi relevantne zainteresovane strane u svrsishodnoj i koordinisanoj akciji koja bi doprinela smanjenju i okončanju energetske siromaštva, što je u saglasnosti s potciljem 7.1, koji nalaže širenje pristupa ekonomski prihvatljivim, pouzdanim i modernim energetskim uslugama (Ministarstvo rudarstva i energetike, 2021b).

Zabeležen je blagi napredak u pogledu mehanizama za praćenje dostizanja COR 7. RZS (2021) objavio je podatke o udelu obnovljive energije u bruto finalnoj potrošnji energije, koji su dostupni za period od 2010. do 2019. godine. Na ovaj način, RZS je po prvi put uspostavio praćenje potcilja 7.2. Podatke koje je RZS sada počeo da objavljuje Ministarstvo rudarstva i energetike već je prikupljalo i dostavljalo Evrostatu, u čijoj su bazi ovi podaci bili prethodno dostupni. Pored ukupnog udela obnovljive energije u bruto finalnoj potrošnji energije, dostupni su i podaci o udelu u pojedinačnim sektorima električne energije, saobraćaja i sektora grejanja i hlađenja. U skladu s najavama, objavljeni su i podaci za 2019. godinu o udelu stanovništva koje ima pristup električnoj energiji, prvi put nakon objavljenih podataka za 2014. godinu. Pomenuti pokazatelj je osnovni pokazatelj napretka u okviru cilja 7.1. Sada RZS kumulativno prati četiri pokazatelja u okviru COR 7. Praćenje dostizanja potciljeva 7.a i 7.b još uvek nije uspostavljeno.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Doneti jedinstvene političke odluke o dekarbonizaciji privrede i značajnom povećanju udela obnovljivih izvora energije u energetsom miks zemlje. Pristupiti izradi planskih dokumenata koji bi na adekvatan način adresirali te odluke i povezane međunarodno preuzete obaveze.		Nedostaju odluke o dekarbonizaciji i vremenu potrebnom za (pravednu) energetska tranziciju. Neophodno ih je doneti i, u skladu s odredbama Sofijske deklaracije, uključiti u NEKP i Strategiju za razvoj energetike.
Doneti novi akcioni plan energetske efikasnosti i postaviti ambiciozne ciljeve koji bi za rezultat imali umanjen energetska intenzitet privrede.		Četvrti Akcioni plan energetske efikasnosti Republike Srbije usvojen je u avgustu 2021. godine. To je učinjeno bez obaveštenja javnosti, a sâm dokument je donesen s periodom važenja do kraja 2021. godine.
Definisati strateške ciljeve koji se odnose na privlačenje finansijskih sredstava za potrebe istraživanja čiste energije i razvoja i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.		Strateški ciljevi u pomenutoj oblasti nisu još uvek definisani. Trenutno je u procesu izrada planskih dokumenata u oblasti energetike kojim bi oni mogli biti uključeni. Sa stanovišta razvoja istraživanja i proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, bitno je napomenuti da Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije uvodi podsticajne mere za tehnologije u ranom razvoju koje koriste nove obnovljive izvore, kao što je obnovljivi vodonik.
Unaprediti tekst Strategije razvoja energetike s ciljem da se obezbedi efikasan sistem monitoringa nad strateškim ciljevima u oblasti energetike.		Umesto revizije, u toku je izrada nove strategije energetike, kao i njen program ostvarivanja.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Unaprediti postojeće mehanizme za praćenje strateških ciljeva definisanih u nacionalnim planskim dokumentima.		Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije bliže je definisao proces praćenja i izveštavanja o udelu energije iz obnovljivih izvora. Međutim, ova preporuka se primarno odnosi na postojanje strategije razvoja energetike i programa njenog ostvarivanja, a izrada novih verzija ovih dokumenata trenutno je u toku.

 Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;
  Delimično usvojeno;
  Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Doneti strategiju razvoja energetike, program ostvarivanja strategije razvoja energetike i NEKP, koji obezbeđuju adekvatan planski okvir za dekarbonizaciju i energetska tranziciju zemlje prema obnovljivim izvorima energije;
2. Doneti strategiju razvoja energetike i program ostvarivanja strategije razvoja energetike koji će obezbediti bolje uslove za praćenje i izveštavanje o napretku u okviru definisanih strateških prioriteta u oblasti energetike.

Cilj broj 8:

DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST

**Promovisati kontinuiran,
inkluzivan i održiv
ekonomski rast, punu i
produktivnu zaposlenost i
dostojanstven rad za sve**

POTCILJEVI

Potcilj 8.1 Održati ekonomski rast po glavi stanovnika u skladu s nacionalnim okolnostima, a u najmanje razvijenim zemljama održati rast bruto domaćeg proizvoda na nivou od najmanje 7% godišnje.

Potcilj 8.2 Postizanje viših nivoa ekonomske produktivnosti kroz diversifikaciju, tehnološku nadogradnju i inovacije, uključujući fokusiranje na radno intenzivne i visoko profitabilne sektore.

Potcilj 8.3 Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost, i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, kroz pristup finansijskim uslugama.

POTCILJEVI

Potcilj 8.4 Progresivno unaprediti, do 2030, globalnu efikasnost resursa u potrošnji i proizvodnji i uložiti napore da se ekonomski rast razdvoji od degradacije životne sredine u skladu s desetogodišnjim okvirom programa održive potrošnje i proizvodnje, uz vodeću ulogu razvijenih zemalja.

Potcilj 8.5 Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti.

Potcilj 8.6 Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke.

Potcilj 8.7 Preduzimanje hitnih i efikasnih mera za iskorenjivanje prisilnog rada; okončati savremeno ropstvo i trgovinu ljudima i obezbediti zabranu i otklanjanje najgorih oblika dečjeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika, a do 2025. okončati dečji rad u svim njegovim oblicima.

Potcilj 8.8 Zaštititi radna prava i promovisati bezbedno i sigurno radno okruženje za sve radnike, uključujući radnike migrante, a posebno žene migrante, i one koji rade opasne poslove.

Potcilj 8.9 Do 2030. osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promovise lokalnu kulturu i proizvode.

Potcilj 8.10 Jačati kapacitete domaćih finansijskih institucija kako bi se podsticala i širila dostupnost bankarskih, osiguravajućih i finansijskih usluga za sve.

Potcilj 8.a Povećati podršku „Pomoći za trgovinu“ za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje, između ostalog i preko „Unapređenog integrisanog okvira za pitanja trgovinsko-tehničke pomoći najmanje razvijenim zemljama“.

Potcilj 8.b Do 2020. razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primeniti „Globalni pakt za zapošljavanje“ Međunarodne organizacije rada.

U izveštajnom periodu usvojeno je nekoliko strateških dokumenata od značaja za dostizanje COR 8. Najznačajniji dokument u ovoj oblasti je ERP za period 2021–2023. Pored ERP-a, usvojene su strategije i povezani akcioni planovi u oblasti zapošljavanja, naučnog i tehnološkog razvoja, industrijske politike, fiskalne politike, pametne specijalizacije i državnog vlasništva i upravljanja privrednim subjektima. Međutim, navedeni dokumenti nisu uspjeli da otklone ranije nedostatke i stiče se utisak da je i dalje glavni akcenat na ekonomskom rastu i rastu zaposlenosti, dok je pitanje kvaliteta radnih mesta, odnosno dostojanstvenog rada, i dalje neadekvatno regulisano. Kada je

reč o zakonskoj regulativi, iako je bilo određenih pomaka ka unapređenju dostojanstvenosti radnih mesta, može se zaključiti da je fokus i dalje pre svega na privrednom rastu.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu, odnosno i dalje važe problemi koji se tiču netransparentnosti (npr. u funkcionisanju Saveta za ekonomski razvoj) ili neefikasnosti (poput npr. Socijalno-ekonomskog saveta).

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Prethodni izveštaj je zaključio da je COR 8 Agende 2030 samo delimično obuhvaćen nacionalnim strateško-planskim dokumentima, s obzirom na to da nisu usvojena ključna dokumenta u ovoj oblasti. Primera radi, ocenjeno je da, uprkos tome što su predviđeni članom 5 Zakona o planskom sistemu, Srbija nema ni plan razvoja ni investicioni plan, kojima bi se nacionalizovali ciljevi i odredili prioriteta u ovoj oblasti. S druge strane, strateško-planski okvir usvojen je pre svega tamo gde postoji obaveza prema EU, što znači da je ERP za period od 2011. do 2022 predstavljao ključni planski dokument u oblasti COR 8, koji obuhvata najveći broj potciljeva. Pored toga, izveštaj je istakao i ostale javne politike u koje spadaju programi, strategije, akcioni planovi i prateća dokumenta u oblastima zapošljavanja i socijalne politike, fiskalne politike, industrijske politike, pametne specijalizacije, suzbijanja sive ekonomije, naučnog i tehnološkog razvoja, dostojanstvenog rada, razvoja turizma i politika za mlade. Međutim, s obzirom na izostanak gorenavedenih krovnih strategija i planova, ocenjeno da su ciljevi u svim dokumentima postavljeni vrlo

bazično, odnosno kao puko dostizanje određenih vrednosti privrednog rasta i rasta zaposlenosti, dok pitanjima *kvaliteta* rasta i *dostojanstvenog* rada nije posvećena adekvatna pažnja.

Pored toga, izveštaj je istakao da nisu svi potciljevi u ovoj oblasti u potpunosti integrisani u strateški okvir. Primera radi, od ukupno 10 relevantnih potciljeva,²³ ocenjeno je da su samo četiri (potciljevi 8.1, 8.3, 8.6 i 8.10) adekvatno regulisana, dok su svi ostali samo delimično.

Prethodni izveštaj je takođe istakao da je zakonski okvir za COR 8 samo delimično uspostavljen, odnosno daleko više je postignuto na polju privrednog rasta nego u postizanju pune zaposlenosti i unapređenju nivoa dostojanstvenog rada. Primera radi, izmenama Zakona o porezu na dohodak i Zakona o obaveznom doprinosima blago su smanjena fiskalna opterećenja nižih zarada kako bi se unapredio životni standard i sačuvala radna mesta za ovu kategoriju radnika. Međutim, tom merom nije postignuto unapređenje dostojanstvenosti rada s obzirom

23 COR 8 ima ukupno 12 potciljeva, ali je analiza u prethodnom izveštaju o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030 procenila da potciljevi 8.7 (okončanje prisilnog rada, dečijeg rada, regrutovanje dece vojnika i trgovine ljudima), 8.a. (pomoć i podrška trgovini za zemlje u razvoju i posebno za najmanje razvijene zemlje) i 8.b. (do 2020. razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primeniti Globalni pakt za zapošljavanje Međunarodne organizacije rada) nisu primentljivi u slučaju Srbije.

na to da mesečna minimalna zarada još uvek ne obezbeđuje minimalnu potrošačku korpu za četvoročlano domaćinstvo. Zakon o radu (ZOR) iz 2014. godine reformisao je tržište rada u pravcu veće fleksibilnosti, čime je značajno smanjio sigurnost radnog mesta, a pojedina rešenja su (npr. uvođenje instituta „usmenog ugovora“) čak udaljila srpski zakonodavni okvir od relevantnih direktiva EU.

Kada je reč o institucionalnim i koordinacionim mehanizmima za ostvarivanje COR 8, izveštaj je zaključio da postojeći resursi nisu adekvatni i da je rad postojećih tela nedovoljno transparentan. Najveći deo nadležnosti poveren je Ministarstvu privrede, a zatim slede Ministarstvo finansija i Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Pored navedenih ministarstava, važnu ulogu imale su Nacionalna služba za zapošljavanje (NSZ), Savet za ekonomski razvoj i Socijalno-ekonomski savet (SES).

Jedan od ključnih problema je činjenica da su izdvajanja za mere aktivne politike zapošljavanja (APZ) suviše niska. U 2019. godini iznosila su svega 0,07% BDP-a, dok je proseka za zemlje OECD-a bio 0,37% (OECD, 2021). Kada je reč o malim i srednjim preduzećima, državna podrška ovom sektoru veoma je fragmentisana i nedovoljna da postigne adekvatne rezultate. Na primer, u 2018. godini, prosečan iznos državne pomoći za kupovinu nove opreme po preduzeću iznosio je svega 20.000 evra, što predstavlja skroman iznos za приметно unapređenje tehnološke konkurentnosti pojedinačne firme (CEVES, 2019).

NSZ ima operativne nadležnosti u oblasti sprovođenja politika zapošljavanja i vođenja evidencija u oblasti zapošljavanja. Međutim, evidentan je nedostatak kapaciteta ove službe, olicen pre svega u manjku kadrova. Primera radi, izveštaj OECD-a navodi da je prosečan broj slučajeva po zaposlenom (u pitanju su poslovi savetnika za zapošljavanje) iznosio čak 827, što je daleko

iznad proseka EU, gde se ovaj broj kreće između 100 i 350 (OECD, 2021).

Osnivanjem Saveta za ekonomski razvoj, koji se sastoji od članova Ministarstva privrede, Ministarstva finansija i Privredne komore Srbije, Ministarstvu privrede je faktički oduzet veliki broj ovlašćenja u oblasti privrednog rasta i razvoja. Glavni izazov pak leži u tome što je rad ovog tela ocenjen kao netransparentan. Primera radi, član 26 Zakona o ulaganjima propisuje da Savet podnosi Vladi jednom godišnje izveštaj o svom radu koji se objavljuje na internet stranici Vlade, ali taj izveštaj nikada do sada nije bio objavljen niti su izveštaji sa sednica Saveta bili dostupni javnosti. Pored toga, Savet nema čak ni svoju internet stranicu, što predstavlja veliki problem budući da je u pitanju telo koje ima ključnu ulogu u odlukama koje se tiču privrednog razvoja.

SES je telo koje se bavi pitanjem dostojanstvenog rada kroz socijalni dijalog između države, poslodavaca i predstavnika radnika. Međutim, kao što ističe Evropska komisija (EK) u svom izveštaju za Srbiju, socijalni dijalog se u praksi pokazao kao veoma slab, između ostalog i zbog niskog nivoa uključenosti relevantnih socijalnih partnera (Evropska komisija, 2020). Prema podacima iz izveštaja Međunarodne organizacije rada (MOR), budžet i nivo tehničkih kapaciteta Saveta bili su izuzetno niski, što onemogućava njegov efikasan rad. Pored toga, suviše kratki rokovi za diskusiju i davanje predloga na ključne zakone u velikoj meri su obesmišljavali čitav proces socijalnog dijaloga (MOR, 2017). Zbog toga je bio čest slučaj da se na sednicama Socijalno-ekonomskog saveta ne postigne dogovor, pa konačnu odluku o važnim pitanjima (poput minimalne cene rada) donese Vlada.

Dodatno, kada je u pitanju dostojanstven rad, koji predstavlja samu suštinu ovog cilja, ocenjeno je da ne postoje mehanizmi i sporazumi koji se izričito odnose na njegovo unapređenje, odnosno

da se organi izvršne vlasti ne bave eksplicitno ovim pitanjem.

Mehanizmi za praćenje napretka u postizanju COR 8 ocenjeni su kao nedovoljno razvijeni. RZS prati svega osam od ukupno 17 pokazatelja koji se navode u izveštaju kao relevantni za COR 8. Kao glavni izazov istaknuta je činjenica da Srbija još uvek nije nacionalizovala COR, što znači da ovi pokazatelji nisu prilagođeni srpskom kontekstu. Drugi problem, koji proizlazi iz prvog, ogleda se u tome što su sami pokazatelji suviše opšti i ne odražavaju konkretne segmente privrednog rasta i dostojanstvenog rada. Primera radi, kada je reč

o dostojanstvenom radu, pokazatelji kojima se pratio potcilj 8.5 (8.5.1 i 8.5.2) obuhvataju isključivo razliku u zaradama po satu, na osnovu pola, starosti i invaliditeta, odnosno stopu nezaposlenosti, prema istim osnovama. Prema tome, nisu uvaženi svi aspekti dostojanstvenog rada onako kako ih definiše MOR.²⁴ Pored toga, u slučaju praćenja potcilja 8.10, broj bankarskih ekspozitura i bankomata na 100.000 stanovnika, kao i udeo odraslog stanovništva koje ima račun u banci, jednostavno ne mogu da izmere faktički pristup finansijskim sredstvima, pogotovo kada je reč o ranjivim kategorijama stanovništva.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Kada je reč o javnim politikama, kao i u prethodnom periodu, akcenat je i dalje na ekonomskom rastu i rastu zaposlenosti, dok je pitanje kvaliteta radnih mesta, odnosno dostojanstvenog rada, i dalje neadekvatno regulisano. Najznačajnija promena u domenu javnih politika podrazumeva usvajanje novog ERP-a za period 2021–2023. U odnosu na ERP 2020–2022. promenjeno je nekoliko stvari. U oblasti Poljoprivreda, industrija i usluge dodata je nova strukturna reforma – SR 7: „Podizanje konkurentnosti industrije“, koja podrazumeva digitalizaciju poslovnih modela industrijske proizvodnje, povećanje obima investicija u industriju i unapređenje tehnološke strukture izvoza. Dodatno, u oblasti Poslovni ambijent i borba protiv sive ekonomije, pored administrativnih postupaka za privredu, planiran je i popis administrativnih postupaka

za građane, kao i njihova optimizacija i digitalizacija. Pored toga, u okviru iste oblasti dodata je SR 11: „Uvođenje novog modela fiskalizacije i prelazak na elektronsko fakturisanje“ kao i SR 13: „Unapređenje upravljanja prostornim razvojem u Republici Srbiji kroz uspostavljanje digitalne platforme e-prostor“.

Iz oblasti Zapošljavanje i tržište rada izbačena je SR 20: „Unapređenje nacionalne politike zapošljavanja u skladu sa dobro praksom i standardima EU“, uz obrazloženje da su aktivnosti u okviru ove reforme u velikoj meri ispunjene i da su postale deo redovnih aktivnosti institucija koje su nadležne za njihovo sprovođenje. Međutim, izveštaj EK za Srbiju za 2021. godinu ukazuje na veoma ograničen napredak kada je reč o usklađivanju s standardima EU u ovoj oblasti,

24 MOR je 2008. godine na 18. Međunarodnoj konferenciji statističara rada predstavila Okvir za merenje dostojanstvenog rada, koji uključuje deset merljivih pokazatelja dostojanstvenog rada: 1) mogućnosti zapošljavanja, 2) adekvatne zarade i produktivan rad, 3) prihvatljivo radno vreme, 4) ravnoteža porodičnog i ličnog života, 5) rad koji treba ukinuti, 6) stabilnost i sigurnost poslova, 7) jednake mogućnosti i tretman zaposlenih, 8) bezbedna radna okolina, 9) socijalna sigurnost i 10) socijalni dijalog.

pri čemu prošlogodišnje preporuke EK važe i za ovu godinu. Primera radi, iako već smanjena u 2020. godini, budžetska izdvajanja za mere APZ ponovo su smanjena u 2021. godini (Evropska komisija, 2021).

Od ostalih strateških dokumenata, usvojena je nova Strategija zapošljavanja za period 2021–2026. i povezani akcioni plan za period od 2023. godine, Strategija naučnog i tehnološkog razvoja 2021–2025, Strategija industrijske politike 2021–2030. i povezani akcioni plan, Fiskalna strategija za 2021. godinu i Akcioni plan za period od 2021. do 2022. godine za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije 2020–2027.

Usvajanjem Strategije zapošljavanja za period 2021–2026. nije rešen problem izuzetno niskih izdvajanja za mere APZ (engl. *Active Labor Market Policy – ALMP*). Pored toga, politike zapošljavanja u ovom dokumentu uopšte nisu razmatrane u kontekstu Agende 2030 i COR-a. Dodatno, u Strategiji nisu prisutne jasne veze s obrazovnom politikom i ne postoje pokazatelji niti mere dostojanstvenog rada. Pored toga, nisu prisutne mere za uklanjanje prepreka za uključivanje žena na tržište rada, a ciljne vrednosti za stope aktivnosti i zaposlenosti postavljene su suviše nisko. Strategija nije predvidela mere za jačanje socijalnog dijaloga. Na kraju, nisu prisutne mere za motivisanje zaposlenih da se češće prijavljuju u NSZ.

Strategija industrijske politike 2021–2030. i povezani akcioni plan za period 2021–2023. predstavljaju adekvatan okvir za planiranje u ovoj oblasti. Strategija stavlja akcenat na prelazak s dosadašnjeg modela konkurentnosti zasnovane na niskim troškovima radne snage na konkurentnost zasnovanu na znanju, dok akcioni plan konkretizuje ove planove definisanjem konkretnih mera. Stiče se, međutim utisak da nije mnogo urađeno na ostvarivanju zacrtanih ciljeva.

Analiza strategije Naučnog i tehnološkog razvoja za period 2021–2025, koju je sproveo NALED, ukazuje na to da je njen fokus primarno na naučnoj i akademskoj zajednici, dok se predviđene aktivnosti u manjoj meri tiču privrede (NALED, 2021). Pored toga, problematično je pitanje prioriteta postavljenih u ovoj strategiji. Primera radi, Strategija u velikoj meri ističe posvećenost razvijanju veštačke inteligencije (za šta je upitno da li Srbija poseduje neophodne kapacitete), dok se ne posvećuje dovoljno pažnje problemu odlaska mladih i perspektivnih naučnika iz Srbije, kao i potencijalnim rešenjima za ovaj problem. Pored toga, iako Strategija prepoznaje globalne probleme i njihov značaj, ona propušta da dovoljno razradi izazove s kojima se suočava nauka u Srbiji.

U 2021. godini je prvi put usvojena Strategija državnog vlasništva i upravljanja privrednim subjektima koji su u vlasništvu Republike Srbije za period od 2021. do 2027. godine. Strategijom je predviđeno uspostavljanje centralizovanog sistema upravljanja privrednim subjektima, a utvrđeno je da Ministarstvo privrede obavlja centralizovanu vlasničku funkciju, osim u slučajevima kada to zahtevaju obaveze preuzete međunarodnim aktima. Cilj Strategije je da se održivim i efikasnim upravljanjem privrednim subjektima sprovede njihova reforma, poveća korist od državnog vlasništva za državu i građane i zaštite opšti interesi države.

U septembru 2021. godine, nakon sednice Socijalno-ekonomskog saveta na kojoj nije postignut dogovor sa sindikatima, Vlada je donela odluku da minimalna cena rada u Republici Srbiji od 2022. godine bude 35,012 dinara, što je i dalje niže od minimalne potrošačke korpe (39,000). U međuvremenu je istekao Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije i u maju 2021. godine otpočeo je rad na novom programu za period od 2021. do 2025. godine. Pored toga, istekla je Strategija za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za

period od 2015. do 2020. godine, a nova još uvek nije usvojena niti postoje naznake da će se to uskoro desiti.

U 2021. godini usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak građana i Zakon o dopuni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje. Izmenama se uvodi relativno povoljan poreski tretman prihoda takozvanih frilensera za prihode koji su ostvareni od 2015. do kraja 2021. godine, dok će se određeni deo izmena primenjivati od 2022. godine, čime će se omogućiti frilenserima koji hoće da promene svoj status da to blagovremeno učine. Međutim, još uvek nije uređen status radnika na internetu, s obzirom na to da radna grupa za izradu Zakona o fleksibilnim oblicima rada, čije je stupanje na snagu najavljeno za 1. januar 2022. godine, još uvek nije formirana. U 2021. godini je usvojen i predlog izmena Zakona o finansijskoj podršci porodici s decom, čije najvažnije rešenje podrazumeva da naknada zarade za porodilje ne može biti manja od iznosa minimalne zarade. Ovo rešenje predstavlja korak u dobrom pravcu s obzirom na to da smanjuje rodne razlike na tržištu rada i generalno utiče na podizanje kvaliteta poslova.

Ove godine je takođe usvojen Zakon o elektronskom fakturisanju, čiji je glavni cilj olakšanje poslovanja privrednih subjekata, kao i veća transparentnost i pravna sigurnost u poslovanju. Zakon će biti usvojen fazno, s odvojenim rokovima za javni i privatni sektor. Pored toga, javna rasprava o Nacrtu zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima nedavno je završena, što znači da bi njegovo usvajanje moglo da se očekuje već u novembru 2021. Međutim, sindikati i pojedini stručnjaci za radno pravo smatraju da novi propis obespravljuje radnike, onemogućava im zakon-

sku zaštitu i „na mala vrata“ uvodi zapošljavanje stranaca bez ugovora o radu (Večernje novosti, 2021). Prema tome, iako je bilo nekih pomaka ka unapređenju dostojanstenosti radnih mesta, može se zaključiti da je akcenat i dalje pre svega na privrednom rastu.

Kada je reč o borbi protiv posledica pandemije COVID-19, Vlada je dosad usvojila tri paketa pomoći privredi i građanima Srbije u ukupnom iznosu od 953 milijarde RSD, odnosno približno 8 milijardi EUR. Ove mere su značajne ne samo sa stanovišta same finansijske pomoći, već i pratećih uslova koji povoljno utiču na privredni rast i zaposlenost. Primera radi, prijavljivanjem za finansijsku pomoć, privrednici se obavezuju da ne smeju smanjiti broj zaposlenih za više od 10 odsto do isteka tri meseca od isplate poslednjeg minimalca, kao i na to da ne mogu isplaćivati dividende. Međutim, jedna od glavnih zamerki na dosadašnje pakete pomoći jeste činjenica da su u velikoj meri bili neselektivni, odnosno da su novac dobili i oni kojima nije bio potreban, dok su određeni sektori (npr. ugostiteljstvo i turizam) kao i socijalno ugroženiji građani mogli dobiti veću pomoć. Pored toga, veća selektivnost u dodeli pomoći značajno bi doprinela i smanjivanju nejednakosti (COR 10), koja se tokom COVID-19 krize povećala, zato što su ranjive kategorije stanovništva (poput onih koji su angažovani na neformalnim poslovima) bile ugroženije.

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o institucionalnom okviru koji se tiče privrednog rasta i dostojanstvenog rada. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

Broj pokazatelja koji prate ispunjavanje COR 8 nije se menjao u odnosu na prethodnu godinu i još uvek ih ima ukupno osam.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>Usvojiti nacionalni plan oporavka u skladu s aktuelnim evropskim politikama, uzimajući u obzir sve aspekte i potciljeve COR 8.</p>		<p>Nacionalni plan oporavka nije usvojen, a planovi za postizanje COR 8 se ne spominju eksplicitno ni u Strategiji zapošljavanja ni u Strategiji industrijske politike.</p>
<p>Potcilj 8.1, određen aktuelnim ERP-om, koristiti kao polaznu tačku za planiranje javnih politika u oblasti ekonomskog razvoja, produktivne zaposlenosti i dostojanstvenog posla.</p>		<p>Glavni strateški dokumenti u ovoj oblasti identifikuju potcilj 8.1 kao suštinski. Podržavanje privrednog rasta uvršteno je u viziju Industrijske strategije 2021–2030. U Fiskalnoj strategiji za 2021. godinu oporavak i privrede i njen rast ističu se kao glavni ciljevi strategije. U Strategiji zapošljavanja 2021–2026. privredni rast Srbije izdvojen je kao ključni makroekonomski pokazatelj od koga zavisi održivo povećanje životnog standarda.</p>
<p>Unaprediti značaj oblasti zapošljavanja, s fokusom na produktivnu zaposlenost i standarde dostojanstvenog rada u nacionalnim strateškim dokumentima, a pre svega u ERP, Nacionalnoj strategiji zapošljavanja za period 2021–2026, Akcionom planu Nacionalne strategije za mlade 2015–2025. i slično.</p>		<p>Produktivna zaposlenost i dostojanstven rad nigde se ne spominju u ERP-u osim u kontekstu postizanja COR 8. U Nacionalnoj strategiji zapošljavanja za period 2021–2026, dostojanstven rad predstavlja opšti cilj Strategije, ali se meri isključivo kao udeo ranjive zaposlenosti (15 +). Pored toga, produktivna zaposlenost se ističe kao željena promena ove strategije, ali ne i kao jedan od ciljeva, niti postoje pokazatelji koji bi je merili. S druge strane, kao prvi poseban cilj ove strategije ističe se rast kvalitetne zaposlenosti koja se, između ostalog, meri pokazateljima stope neformalne zaposlenosti, zaposlenosti prema vrsti rada (neodređeno, određeno, sezonski) i stope rizika od siromaštva kod zaposlenih. Još uvek nije objavljen novi Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2021. godine.</p>

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti novu nacionalnu strategiju zapošljavanja čiji će prioriteti biti potciljevi koji se odnose na dostojanstven rad, zapošljavanje u malim i srednjim preduzećima podsticanjem inovativnosti, smanjenje broja mladih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja ili obuke i zaštitu radnih prava (8.5, 8.3, 8.6 i 8.8).		U Strategiji zapošljavanja 2021–2026. zapošljavanje u malim i srednjim preduzećima i zaštita radnih prava nisu istaknuti kao jedan od ciljeva niti se njihov napredak meri određenim pokazateljima. U okviru posebnog cilja 2 – unapređenje položaja nezaposlenih lica na tržištu rada, određeno je da se stopa NEET (15–29) smanji sa 18,9% 2019. na 12,8% do 2026. godine. Dostojanstven rad je jedan od opštih ciljeva strategije, ali se meri samo kao udeo ranjive zaposlenosti.
Usvojiti novi ESRP u čijem će fokusu biti unapređenje standarda dostojanstvenog rada, odnosno postizanje potciljeva koji se odnose na dostojanstven i produktivan rad, unapređenje položaja mladih koji nisu zaposleni i nisu u procesu obrazovanja ili obuke, odnosno zaštitu radnih prava (8.5, 8.6 i 8.8).		Novi ESRP još uvek nije usvojen.
Usvojiti desetogodišnji program održive proizvodnje i potrošnje, u skladu s potciljem 8.4.		Program nije usvojen.
Po hitnom postupku ratifikovati član 27 Revidirane evropske socijalne povelje o pravu radnika s porodičnim obavezama, odnosno Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.		Srbija je ratifikovala Evropsku socijalnu povelju u celini još 2009. godine. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica još uvek nije ratifikovana.
Unaprediti uvažavanje standarda dostojanstvenog rada izmenama ZOR i Zakona o agencijskom zapošljavanju.		Navedeni zakoni nisu izmenjeni.
Usvojiti Program razvoja održivog turizma Republike Srbije, koji je u skladu s potciljem 8.9 i aktuelnom Strategijom razvoja turizma.		Program nije usvojen.
Unaprediti okvir za praćenje COR 8, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostata, MOR-a, nacionalnih institucija (Narodna banka Srbije [NBS]) i drugih relevantnih organizacija.		U proteklih godinu dana nije uvećan broj pokazatelja koji se prate niti je unapređen postojeći. Osim baza RZS, NBS i MICS, nije uveden nijedan drugi izvor za pokazatelje.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Usvojiti nacionalni plan oporavka (i obnove) kakav su usvojile sve članice EU,²⁵ koji bi bio usklađen s prethodno usvojenim Planom razvoja i Investicionim planom.
2. Usvojiti novi ESRP, u čijem će fokusu biti unapređenje standarda dostojanstvenog rada, odnosno postizanje potciljeva koji se odnose na dostojanstven i produktivan rad, unapređenje položaja NEET, odnosno zaštitu radnih prava (8.5, 8.6 i 8.8).
3. Usvojiti desetogodišnji program održive proizvodnje i potrošnje, u skladu s potciljem 8.4. Program bi na taj način sadržao ciljeve koji se tiču efikasnije potrošnje i proizvodnje resursa, kao i razdvajanje privrednog rasta od degradacije životne sredine.
4. Unaprediti uvažavanje standarda dostojanstvenog rada izmenama ZOR i Zakona o agencijskom zapošljavanju.
5. Usvojiti program razvoja održivog turizma Republike Srbije, koji je u skladu s potciljem 8.9 i aktuelnom Strategijom razvoja turizma. Na taj način bi se kao cilj jasno postavilo promovisanje održivog turizma koji kreira radna mesta i promoviše lokalnu proizvodnju.
6. Unaprediti okvir za praćenje COR 8, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostat, MOR-a, nacionalnih institucija (NBS) i drugih relevantnih organizacija.
7. Izmeniti ZOR tako da se gradovima u Srbiji omogući da imaju sopstvene minimalne cene rada, u skladu s nivoom životnog standarda, pri čemu minimalne cene rada na nivou grada ne mogu biti niže od republičkog nivoa.
8. Usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta, tako da se poveća nominalna poreska stopa s 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela s 18.300 na 40.000 dinara. Na taj način bi se smanjilo poresko opterećenje najnižih zarada, čime bi se pozitivno uticalo na poreski moral u društvu, što bi takođe osnažilo napore za borbu protiv sive ekonomije.
9. Izmeniti ZOR kako bi se ukinuo rad nedeljom osim za HORECA sektor (sektor ugostiteljstva i hotelijerstva), u skladu s praksom razvijenih evropskih zemalja. Ova reforma bi pozitivno uticala na unapređenje dostojanstvenosti poslova.
10. Unaprediti okvir za praćenje COR 8 povećavanjem broja potciljeva koji se prate, kao i prilagođavanjem ostalih potciljeva srpskom kontekstu.

25 Evropska komisija je kroz Mehanizam oporavka i otpornosti pripremila paket pomoći za svaku od zemalja članica. Uslov za dobijanje pomoći jeste da svaka država članica pripremi sopstveni plan za oporavak i otpornost. Primera radi, Srbiji susedna Hrvatska je usvojila Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021–2026, koji je odobrila EK u julu 2021. godine.

- 11.** Adekvatno urediti sistem radnih praksi u Srbiji unošenjem izmena u ZOR. Potrebno je formirati jedinstvenu evidenciju radnih praksi, odrediti minimalne standarde kvaliteta praksi i zakonski regulisati obavezu poslodavaca da plaćaju praktikante, i to ne manje od minimalne cene rada.
- 12.** Potcilj 8.5, odnosno puna i produktivna zaposlenost, dostojanstven rad i jednaka plata za rad jednake vrednosti za sve kategorije stanovništva, treba da bude polazna osnova prilikom formulisanja strateških dokumenata u oblasti ekonomskog razvoja. Pre svega, potrebno je razviti posebne pokazatelje za praćenje ovog potcilja koji bi bili prilagođeni kontekstu srpskog tržišta rada.
- 13.** Uneti izmene u ZOR kako bi se adekvatnije regulisao rad od kuće i radnici bili bolje zaštićeni.
- 14.** Usvojiti novu Strategiju za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti

Cilj broj 9:

INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA

Sagraditi izdržljivu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

POTCILJEVI

Potcilj 9.1 Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i izdržljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i prekograničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, s fokusom na ekonomski prihvatljivom i jednakom pristupu za sve.

Potcilj 9.2 Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i do 2030. značajno povećati udeo industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu s nacionalnim okolnostima, a u najmanje razvijenim zemljama udvostručiti njen udeo.

Potcilj 9.3 Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta.

POTCILJEVI

Potcilj 9.4 Do 2030. unaprediti infrastrukturu i prilagoditi industrije kako bi postale održive, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i većim usvajanjem čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa, pri čemu će sve zemlje preduzeti aktivnosti u skladu sa svojim odgovarajućim kapacitetima.

Potcilj 9.5 Unaprediti naučna istraživanja, poboljšati tehnološke mogućnosti industrijskih sektora u svim zemljama, posebno zemljama u razvoju, što podrazumeva da se do 2030. podstiču inovacije i značajno poveća broj zaposlenih u oblasti istraživanja i razvoja na milion ljudi, kao i da se poveća javna i privatna potrošnja za istraživanje i razvoj.

Potcilj 9.a Olakšati razvoj održive i otporne infrastrukture u zemljama u razvoju kroz unapređivanje finansijske, tehnološke i tehničke podrške afričkim zemljama, najmanje razvijenim zemljama, zemljama u razvoju koje nemaju izlaz na more i malim ostrvskim državama u razvoju.

Potcilj 9.b Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacije u zemljama u razvoju, uključujući osiguranje pogodnog okruženja u pogledu politika za, između ostalog, industrijsku diversifikaciju i dodatnu vrednost roba.

Potcilj 9.c Značajno povećati pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama i uložiti napore da se obezbedi univerzalan i priuštv pristup internetu u najmanje razvijenim zemljama do 2020. godine.

U izveštajnom periodu usvojena su dva strateška dokumenta značajna za dostizanje COR 9:

- » Akcioni plan za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije Republike Srbije od 2021. do 2027. godine, za period od 2021. do 2022. godine (usvojen 15. aprila 2021);
- » Akcioni plan za sprovođenje Strategije industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine, za period od 2021. do 2023. godine (usvojen 8. aprila 2021).

Kada je u pitanju zakonski okvir, u prethodnih godinu dana usvojen je Zakon o klimatskim promenama (usvojen 18. marta 2021). Primenom ovog zakona očekuje se uspostavljanje sistema za smanjivanje emisije gasova s efektom staklene bašte na isplativ i ekonomski efikasan način (relevantno za dostizanje potcilja 9.4). U aprilu 2021. godine donesena su još dva zakona: Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, čijim su usvajanjem stvoreni uslovi za korišćenje i podsticanje inovacionih tehnologija, tranzicija ka većem korišćenju čistih tehnologija, efikasnijem korišćenju energenata iz industrije i dr. (relevantno za dostizanje potcilja 9.4).

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu. Evidentno je da ne postoji koordinacija između nadležnih ministarstava u procesu dizajniranja i implementacije strategija u oblasti tehnološkog razvoja i inovacija. Pored toga, nepostojanje sistema praćenja implementacije i evaluacije strateških politika na sistemskom nivou jedan je od ključnih razloga neefikasnog inovacionog sistema i nedovoljno razvijene infrastrukture Republike Srbije.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Industrija, inovacije i infrastruktura predstavljaju kompleksan domen koji se nalazi u nadležnosti više resornih ministarstava Republike Srbije: Ministarstva privrede, MPNTR, MGSI i Ministarstva za zaštitu životne sredine i delimično Ministarstva rudarstva i energetike.

Ministarstvo privrede je ostvarilo kontinuitet u sprovođenju industrijske politike, te je nakon isteka prethodne industrijske strategije (period 2011–2020), usvojen novi strateški dokument za period 2021–2030, koji sadrži sveobuhvatne reformske korake u oblasti industrijskog razvoja i prožima veliki deo privrednih aktivnosti, s fokusom na prerađivačku industriju. Strategija industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. predstavlja ključni strateški dokument za dostizanje potciljeva 9.2, 9.3 i 9.4.

Drugi važan strateški dokument je Strategija za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period od 2015. do 2020. Ovaj strateški dokument je istekao krajem 2020. godine, ali novi nije usvojen. Ova strategija je važna za dostizanje potcilja 9.3.

Srbija beleži najmanji napredak u dostizanju potcilja 9.1. Šest godina je prošlo od isteka prethodne Strategije razvoja železničkog, drumskog, vodnog, vazdušnog i intermodalnog transporta u Republici Srbiji od 2008. do 2015. godine. Još uvek nije donesena nova strategija. MGSI je u septembru 2020. godine raspisalo konkurs za angažovanje konsultanta za izradu nove nacionalne

strategije transporta za period od 2022. do 2030. godine. Cilj strategije je da doprinese razvoju proširene, poboljšane i sigurnije transportne mreže, što će doprineti boljitku u svim oblastima transportnih usluga, uticati na privlačenje investicija i u nerazvijena područja, ravnomerni regionalni razvoj, više ulaganja u inovacije itd. Ovim dokumentom biće obuhvaćeni svi vidovi transporta (drumski, železnički, vazdušni, vodni i multimodalni prevoz). Usvajanjem i implementacijom navedene strategije značajno bi se doprinelo dostizanju potcilja 9.1.

Da bi se dostigao potcilj 9.5, MPNTR je započelo implementaciju dve strategije: Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period 2021–2025. i Strategije pametne specijalizacije Republike Srbije od 2020. do 2027. godine.

Zakonski okvir u oblasti privrede (Zakon o privrednim društvima), istraživanja i inovacija (Zakon o nauci i istraživanjima, Zakon o inovacionoj delatnosti) dobro je definisan. Prema poslednjem Izveštaju o napretku Srbije za 2021. godinu, zakonski okvir u oblasti drumskog, železničkog, rečnog i vazdušnog saobraćaja je relativno dobro definisan i u skladu s glavnim načelima EU. Međutim, ne postoje posebni zakoni o kombinovanom transportu.

Mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 9 solidno su razvijeni. U prethodnom izveštajnom periodu, na nacionalnom nivou je bilo moguće pratiti sedam od 12 pokazatelja.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Kada je u pitanju zakonski okvir, u prethodnih godinu dana usvojen je veoma važan i dugo očekivan Zakon o klimatskim promenama (usvojen 18. marta 2021). Primenom ovog zakona očekuje se uspostavljanje sistema za smanjivanje emisije gasova s efektom staklene bašte na isplativ i ekonomski efikasan način. Očekuje se da će dugoročno doprineti većoj konkurentnosti privrede i dostizanju potcilja 9.4. Usvajanjem ovog zakona, Srbija je potvrdila opredeljenost ka daljem ekonomskom rastu na osnovu smanjenja emisija gasova s efektom staklene bašte. Međutim, konkretne promene i puna implementacija Zakona o klimatskim promenama mogu se očekivati tek donošenjem relevantne strategije, akcionog plana i programa za prilagodavanje na izmenjene klimatske uslove.

Pored toga, u aprilu 2021. godine donesen je Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije, čijim su usvajanjem stvoreni uslovi za korišćenje i podsticanje inovacionih tehnologija koje koriste obnovljive izvore energije, tranzicija ka većem korišćenju čistih tehnologija i niz drugih mogućnosti, kao što je uvođenje tržišnih premija. Pored toga, u aprilu 2021. usvojen je Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije kojim se dodatno uređuju uslovi i načini efikasnog korišćenja energije i energenata. Primenom navedena dva zakona očekuje se uvođenje instrumenata politike koje će uticati na napredak u dostizanju potcilja 9.4.

Zelena agenda za Zapadni Balkan predstavlja novi strateški dokument koji je donela EK, čiji je osnovni cilj prelazak s tradicionalnog modela na održivu ekonomiju u skladu s Evropskim zelenim planom (EC 2020). Srbija je na Samitu lidera država Zapadnog Balkana, održanom

6. 10. 2021. godine, potpisala Akcioni plan za sprovođenje Zelene agende za Zapadni Balkan. Ovim potpisom, Srbija se, između ostalog, obavezala da će sprovoditi mere u oblasti sprečavanja klimatskih promena i zagađenja, razvoja energije, saobraćaja i cirkularne ekonomije, što će doprineti dostizanju potcilja 9.4.

Osim toga, u prethodnih godinu dana usvojene su izmene i dopune Zakona o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama, kojim se dodatno uređuje rečni saobraćaj Republike Srbije i doprinosi dostizanju potcilja 9.1.

MPNTR je u procesu izrade novog zakona o inovacionoj delatnosti. Javna rasprava je trajala u periodu od 8. do 28. oktobra 2021. godine. Novim zakonom o inovacionoj delatnosti očekuje se veći doprinos potcilju 9.5 kroz dodatno usaglašavanje i unapređenje oblasti. Konkretno, zakon uređuje delatnost subjekata nacionalnog inovacionog sistema, nadležnosti Fonda za inovacionu delatnost, finansiranje inovacione delatnosti i ekonomske podsticajne mere, kao i registar subjekata nacionalnog inovacionog sistema.

Kada je u pitanju strateški okvir, u prethodnih godinu dana usvojena su dva veoma važna strateška dokumenta:

- » Akcioni plan za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije Republike Srbije od 2021. do 2027. godine, za period od 2021. do 2022. godine (usvojen 15. aprila 2021);
- » Akcioni plan za sprovođenje Strategije industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine, za period od 2021. do 2023. godine (usvojen 8. aprila 2021).

Donošenjem Akcionog plana Strategije pametne specijalizacije, Vlada Republike Srbije je donela niz instrumenata koji će doprineti da se budući razvoj privrede bazira na inovacijama, istraživanju i razvoju, te na saradnji između učesnika četverostrukog heliksa. Implementacijom Akcionog plana industrijske politike očekuje se podizanje konkurentnosti industrije u Republici Srbiji.

Broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 9 u prethodnoj godini uvećan je za dva. Pored pet prethodno definisanih pokazatelja: 9.2.1 – zaposlenost u prerađivačkoj industriji kao udeo

u ukupnoj zaposlenosti; 9.2.2 – dodata vrednost ostvarena u proizvođačkom sektoru kao udeo u BDP-u i po glavi stanovnika; 9.5.1 – rashodi za istraživanje i razvoj kao udeo u BDP-u; 9.5.2 – broj istraživača (izraženo kao ekvivalent zaposlenosti s punim radnim vremenom) na milion stanovnika; 9.c.1 – udeo stanovništva obuhvaćenog mobilnom mrežom, prema tehnologijama, u prethodnih godinu dana, nacionalna baza je dopunjena s još dva pokazatelja: 9.1.2 – obim putničkog i teretnog transporta, prema vrsti transporta, i 9.4.1 – emisije CO₂ po jedinici stvorene dodatne vrednosti.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti Strategiju razvoja železničkog, drumskog, vodnog, avio i intermodalnog transporta za naredni period, nakon isteka aktuelne, čiji planski period ističe 2020. godine.	✘	Strategija nije usvojena. Trenutno je u procesu izrada Nacionalne strategije transporta za period od 2022. do 2030. godine. Međutim, ne postoje informacije o trenutnom statusu navedene strategije.
Usvojiti Strategiju za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti za period koji sledi nakon isteka 2020. godine.	✘	Strategija nije usvojena niti je u procesu izrade.
Pojačati napore u reformi železničkog sistema, i to pre svega u smislu organizacije i odnosa između javnih preduzeća koja upravljaju tim domenom i operatora. Poseban naglasak staviti na reforme čiji je cilj jačanje administrativnih kapaciteta, u skladu sa smernicama datim u poslednjem izveštaju EK o napretku Srbije.	✓	Poslednji izveštaj EK o napretku Srbije (2021) ističe da su reforme u toku i da je poboljšana operativna i finansijska održivost operatora. Međutim, i dalje se navodi da je potrebno unaprediti upravljanje ljudskim resursima.
Pojačati napore u unapređenju planova za upravljanje i održavanje javnih železničkih i putnih mreža.	✘	Poslednji Pravilnik o unutrašnjem redu u železničkom saobraćaju donet je 2019. godine.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Sprovesti dalje napore za unapređenje bezbednosti na javnim putnim pravcima, i to unapređenjem administrativnih i analitičkih kapaciteta.	✘	Nije doneta nova strategija kojom bi se definisale mere za unapređenje bezbednosti na javnim putnim pravcima. Prethodna strategija je istekla.
Unaprediti prioritizaciju planiranja gradnje javne infrastrukture, u smislu postizanja veće vrednosti za uložena javna sredstva.		Nema dostupnih podataka.
Uložiti dalje napore za obezbeđivanje izvora likvidnosti za mala i srednja preduzeća kako podsticanjem kreditiranja kroz tradicionalni bankarski sektor tako i radom na institucionalnim rešenjima za razvoj nebankarskih finansijskih institucija i sektora.	✓	Krajem oktobra 2021. usvojena je Strategija za razvoj tržišta kapitala u Srbiji 2021–2026. Jedan od ciljeva Strategije je da se smanji zavisnost malih i srednjih preduzeća od bankarskog finansiranja i državnih subvencija.
Sprovesti dalje napore za povećanje javnih izdataka za istraživanje i razvoj te dati dodatnu podršku intenzivnijem povezivanju poslovne i akademsko-istraživačke zajednice.	✓	Javni izdaci za istraživanje i razvoj su povećani u 2020. u odnosu na 2019. godinu. Međutim, izdaci poslovnog sektora su ostali nepromenjeni. Pored postojećih mera, nisu vidljivi dodatni napori ka povezivanju poslovne i akademske zajednice.
Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 9 koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.	✘	Nije unapređena relevantnost postojećih pokazatelja u poslednjih godinu dana.
Unaprediti okvir za praćenje COR 9, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostat i drugih relevantnih organizacija.	✓	U proteklom periodu su u nacionalnoj bazi dodati podaci za dva dodatna pokazatelja: » obim putničkog i teretnog transporta, prema vrsti transporta; » emisije CO ₂ po jedinici stvorene dodate vrednosti.

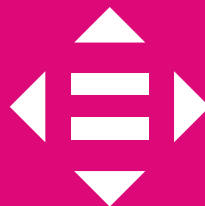
 Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;
  Delimično usvojeno;
  Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Upotpuniti pokazatelje za praćenje napretka u dostizanju COR 9. Konkretno, dopuniti podatke za praćenje potcijla 9.3. Pored toga, razmotriti dopunu pokazatelja za ostale potciljeve.
2. Usvojiti novu strategiju za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća, preduzetništva i konkurentnosti.
3. Usvojiti Strategiju za razvoj inteligentnih transportnih sistema.
4. Usvojiti Nacionalnu strategiju transporta za period od 2022. do 2030. godine.
5. Kreirati konkretne strateške dokumente (strategiju, akcioni plan, instrumente politike), s konkretnim merama i instrumentima, u oblasti prilagođavanja klimatskim promenama, kako bi se ostvarila puna implementacija novog Zakona o klimatskim promenama.
6. Uvesti nove mere i instrumente politike u strateška dokumenta, kojima će doći do pune primene Zakona o obnovljivim izvorima energije i Zakona energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije.
7. Unaprediti proces implementacije strategija i akcionih planova kroz uvođenje transparentnog sistema monitoringa i evaluacije javnih politika. Preporuka se odnosi na sva ministarstva nadležna za dostizanje COR 9.

Cilj broj 10:

SMANJENJE NEJEDNAKOSTI

Smanjiti nejednakost u državama i između država

POTCILJEVI

Potcilj 10.1 Do 2030. progresivno postići i održati rast prihoda donjih 40% stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka.

Potcilj 10.2 Do 2030. osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski i neki drugi status.

Potcilj 10.3 Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakost ishoda, između ostalog, eliminisanjem diskriminatornih zakona, politika i praksi i promovisanjem odgovarajućeg zakonodavstva, politika i delovanja u tom pogledu.

Potcilj 10.4 Usvojiti politike, posebno fiskalne, u oblasti zarada i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.

Potcilj 10.5 Poboljšati regulisanje i praćenje globalnih finansijskih tržišta i institucija te pojačati primenu tih propisa.

POTCILJEVI

Potcilj 10.6 Obezbediti jaču zastupljenost i glas zemalja u razvoju u donošenju odluka u globalnim međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama u cilju stvaranja efikasnijih, pouzdanijih, odgovornijih i legitimnijih institucija.

Potcilj 10.7 Olakšati uređenu, bezbednu, regularnu i odgovornu migraciju i mobilnost ljudi, uključujući primenu planiranih i dobro vođenih migracionih politika.

Potcilj 10.a Primenjivati princip specijalnog i diferencijalnog tretmana za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje, u skladu sa sporazumima Svetske trgovinske organizacije.

Potcilj 10.b Podsticati zvaničnu razvojnu pomoć i finansijske tokove, uključujući direktne strane investicije, za države u kojima postoji najveća potreba, a posebno za najmanje razvijene zemlje, afričke zemlje, male ostrvske države u razvoju i zemlje u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu s njihovim nacionalnim planovima i programima.

Potcilj 10.c Do 2030. sniziti na manje od 3% troškove transakcija za doznake migranata i eliminisati tokove doznaka s troškovima višim od 5%.

U izveštajnom periodu usvojeno je nekoliko strateških dokumenata u cilju dostizanja COR 10. Međutim, ključna strateška dokumenta u ovoj oblasti, poput ESRP-a i Nacionalnog plana oporavka, još uvek nisu doneta niti postoje naznake da će se to desiti u skorijem roku. Kada je reč o zakonskoj regulativi, može se zaključiti da su promene u oblasti nejednakosti u načelu pozitivne (izmene zakona u oblasti diskriminacije, finansijske podrške porodici s decom, penzijskog i invalidskog osiguranja, kao i novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti), ali treba istaći da oblast socijalnih karata i dalje nije adekvatno regulisana.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu, odnosno i dalje ne postoji nijedna institucija izričito odgovorna za pitanja nejednakosti, a problemi koji se tiču neadekvatne transparentnosti (SES) i nedovoljnog bavljenja pitanjima redistribucije (Fiskalni savet) i dalje nisu adresirana.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Prethodni izveštaj ocenio je da je COR 10 Agende 2030 gotovo nepokriven nacionalnim strateško-planskim dokumentima s obzirom na to da ne postoje specifična strateška dokumenta koja kao svoj glavni cilj imaju rešavanje problema nejednakosti, dok se siromaštvu i socijalnoj inkluziji poklanjala veća pažnja. Primera radi, redistribucija dohotka u cilju smanjenja nejednakosti ne nalazi se u fokusu javnih politika. Glavni planski dokument u ovoj oblasti predstavlja ESRP iz 2016. godine, koji je zapravo jedini dokument u kojem se konkretno razmatraju pitanja nejednakosti dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim društvenim uslugama (relevantno za potciljeve 10.1 i 10.4). Izveštaj ističe da još uvek nije usvojen nacionalni plan oporavka (i otpornosti) kakav su usvojile sve članice EU,²⁶ koji bi bio usklađen s prethodno usvojenim Planom razvoja i Investicionim planom. Ovim planom, države članice su se, između ostalog, pozabavile i smanjenjem nejednakosti u pristupu obrazovanju zdravstvu, socijalnoj zaštiti kao i nejednakosti na tržištu rada. Pored toga, u ostala javna dokumenta u ovoj oblasti spadaju strategije, akcioni planovi i programi koji se bave ekonomskim (i socijalnim) reformama, socijalnim uključivanjem Roma, unapređenjem položaja

osoba s invaliditetom i reintegracijom povratnika. Pored ovih, javne politike koje se tiču privrednog razvoja i zapošljavanja, a koje direktno utiču i na smanjenje nejednakosti, detaljno su obrađene u okviru COR 8. Takođe, rodni, obrazovni i drugi aspekti nejednakosti analizirani su u okviru drugih ciljeva održivog razvoja koji se konkretnije bave ovim temama.

Prema tome, zaključak je da nisu svi potciljevi u ovoj oblasti u potpunosti integrisani u strateški okvir. Primera radi, od ukupno pet relevantnih²⁷ potciljeva, samo je jedan (10.1) ocenjen kao adekvatno regulisan, dva (10.2 i 10.3) kao neregulisana, a dva (10.4 i 10.7) kao delimično regulisana.

Pored toga, izveštaj ocenjuje da je zakonski okvir za COR 10 uspostavljen samo delimično, s obzirom na to da neka zakonska rešenja ne samo da ne utiču na smanjenje nejednakosti već, naprotiv, produbljuju nejednakosti po različitim osnovama. Zakon o socijalnoj zaštiti, na primer, ne pokriva određene aspekte nejednakosti i siromaštva na adekvatan način. Na primer, iznos socijalnih davanja nalazi se ispod linije apsolutnog siromaštva, dok mehanizam sâm po sebi u nekim slučajevima obeshrabruje formalnu zaposlenost

26 Evropska komisija je kroz Mehanizam oporavka i otpornosti pripremila paket pomoći za svaku od zemalja članica. Uslov za dobijanje pomoći jeste da svaka država članica pripremi sopstveni plan za oporavak i otpornost. Primera radi, Srbiji susedna Hrvatska je usvojila Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021–2026, koji je EK odobrila u julu 2021. godine.

27 COR 10 ima ukupno 10 potciljeva, ali je analiza u prethodnom izveštaju o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030 procenila da potciljevi 10.5 (regulisanje i praćenje globalnih finansijskih tržišta i institucija), 10.6 (jača zastupljenost i glas zemalja u razvoju u donošenju odluka u globalnim međunarodnim ekonomskim i finansijskim institucijama), 10.a (primenjivati princip specijalnog i diferencijalnog tretmana za zemlje u razvoju, posebno za najmanje razvijene zemlje), 10.b (podsticati zvaničnu razvojnu pomoć i finansijske tokove, uključujući strane direktne investicije, za države u kojima postoji najveća potreba, a posebno za najmanje razvijene zemlje) i 10.c (do 2030. sniziti na manje od 3 odsto troškove transakcija za doznake migranata i eliminisati tokove doznaka sa troškovima višim od 5 odsto) nisu primenljivi u slučaju Srbije.

(Medić i Anić, 2021).²⁸ Pored toga, domaćinstva s radno sposobnim članovima ne mogu da primaju socijalnu pomoć duže od devet meseci u toku kalendarske godine, što je na sličan način dovelo do obeshrabrivanja korišćenja prava na socijalnu pomoć. Pored toga, već dve decenije star Zakon o porezu na dohodak u velikoj meri odstupa od evropskih standarda i ne može da isprati izmenjene privredne okolnosti i društvene potrebe u Srbiji. Prema oceni Fiskalnog saveta, glavni nedostaci sistema oporezivanja dohotka u Srbiji predstavljaju: 1) nejednostavna struktura – veliki broj različitih efektivnih poreskih stopa; 2) narušen princip poreske pravičnosti zbog preširokog obuhvata paušalnog oporezivanja i nekonzistentnih obračuna doprinosa za zdravstvo; i 3) narušena poreska progresivnost, jer je iznos neoporezivog cenzusa u Srbiji relativno nizak, kao i nepostojanje olakšica za izdržavane članove porodice (Fiskalni savet, 2021).

Kada je reč o institucionalnim i koordinacionim mehanizmima za ostvarivanje COR 10, zaključak je da postojeći resursi za ostvarivanje tog cilja nisu odgovarajući i da ne postoje mehanizmi koji se izričito odnose na smanjenje nejednakosti. Prema Zakonu o ministarstvima, nijedna institucija na ovom nivou nije izričito nadležna za pitanja nejednakosti. Ipak treba reći da je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja jednim delom odgovorno i za ova pitanja, a da je, u operativnom smislu, SES preuzeo neke od nadležnosti Ministarstva za rad, zapošljava-

nje, boračka i socijalna pitanja. Pored ovih tela, pitanjima nejednakosti bavi se i Fiskalni savet, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, kao i SIPRU. Kada je reč o SES-u, veliki problem predstavlja činjenica da rad ovog tela nije ocenjen kao dovoljno transparentan, s obzirom na nepostojanje formalnih godišnjih izveštaja o radu. Fiskalni savet, kao nezavisan državni organ u oblasti fiskalne politike, trebalo bi da daje preporuke vezane za redistributivne politike, ali može se zaključiti da redistribucija do sada nije bila u fokusu ovog tela. Bivša Poverenica za zaštitu rodne ravnopravnosti, kao samostalan državni organ nadležan za nadzor nad primenom Zakona o zabrani diskriminacije, 2017. godine pokrenula je inicijativu „Kodeks ravnopravnosti“ za razvoj antidiskriminacione politike poslodavaca u Srbiji, tako da se rad ovog tela mogao oceniti kao relativno pozitivan. Na kraju, osnovna nadležnost SIPRU-a predstavlja jačanje kapaciteta Vlade da razvija politike socijalnog uključivanja, te da koordinira njima i prati njihovo sprovođenje (SIPRU, n.d.).

Na kraju, prethodni izveštaj ocenjuje da je okvir za praćenje postizanja COR 10 prisutan samo za manji broj pokazatelja. Primera radi, RZS prati samo tri od četrnaest pokazatelja koji se odnose na oblasti i potciljeve COR 10: 10.1, 10.3 i 10.4. Međutim, ni ova tri pokazatelja se ne prate adekvatno: za pokazatelj 10.1 na sajtu RZS navedeni su podaci Svetske banke iz 2011. godine, a pokazatelj 10.3 nije bio obuhvaćen konkretnim izvorom.

28 Iako nije zabranjeno biti formalno zaposlen i primati socijalnu pomoć, pojedinac koji želi da prima pomoć mora da ima primanja koja su niža od 8.508 dinara mesečno.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Kada je reč o dokumentima javnih politika, ključna strateška dokumenta u ovoj oblasti još uvek nisu doneta. Novi ESRP, kao ključni dokument u ovoj oblasti, još uvek nije donesen niti postoje naznake da će se to desiti u skorijem roku, a isto važi i za nacionalni plan oporavka. ERP za 2021. godinu je donet ali se, osim konstatacije aktuelnog stanja da postoje izražene nejednakosti (u dohotku, rodne, u pristupu zdravstvenoj zaštiti), nigde ne pominju mere niti aktivnosti za rešavanje ovog problema. Nova fiskalna strategija čak ni na jednom mestu ne spominje reč nejednakost. Pored toga, Strategija reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji je istekla i još uvek nije doneta nova.

U 2021. godini usvojena je SRR za period od 2021. do 2030. Pozitivno je što se ova strategija na više mesta poziva na Agendu 2030, ali je posvećenost njenom ostvarivanju samo deklarativna i ne vidi se u postavljenim ciljevima, merama, kao ni u ciljnim vrednostima. Primera radi, kao pokazatelj ishoda za opšti cilj Strategije, odnosno „Prevazilaženje rodnog jaza i ostvarivanje rodne ravnopravnosti kao preduslov za razvoj društva i poboljšanje svakodnevnog života žena i muškaraca, devojčica i dečaka“, određeno je da vrednost Indeksa rodne ravnopravnosti poraste sa 58 u 2021. godini na 80 u 2030. godini. Upravo ova ciljna vrednost pokazuje da nije reč o *prevazilaženju* rodnog jaza već o pukom *smnjenju*, što nije u skladu s ciljem 5. Detaljnija analiza Strategije rodne ravnopravnosti nalazi se u sekciji koja se bavi COR 5 – „Rodna ravnopravnost“.

Pored toga, u 2021. godini usvojen je Akcioni plan za period od 2021. do 2022. za sprovođe-

nje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u RS, u kom se ne spominje ni Agenda 2030 ni održivi razvoj. Akcioni plan za period 2021–2023. za sprovođenje Strategije o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021–2027. definiše aktivnosti koje bi trebalo da doprinesu zaustavljanju odliva visokoobrazovanih kadrova, te da istovremeno privuku takve kadrove iz dijaspore. Pozitivno je što su za svaku definisanu meru definisane aktivnosti koje su povezane s pregovaračkim poglavljima u procesu pristupanja Srbije EU kao i s konkretnim COR.

Tri paketa pomoći privredi i građanima, koje je usvojila Vlada u kontekstu borbe protiv posledica pandemije COVID-19, mogla su biti prilika da se smanje nejednakosti izazvane pandemijom.²⁹ Ipak, pomoć je u velikoj meri bila neselektivna, odnosno novac su dobili i oni kojima nije bio neophodan, dok su socijalno ugroženiji građani mogli dobiti veću pomoć. Na primer, roditelji s troje ili više dece smatraju se najugroženijima, a primili su isti iznos novca kao i bilo koje drugo domaćinstvo s dva odrasla člana. Prema tome, Vlada je mogla ili da ostvari isti efekat na smanjenje nejednakosti uz značajno manje troškove ili da ostvari daleko bolji efekat korišćenjem istog iznosa (Medić i Anić, 2021).

Može se zaključiti da su promene zakonske regulative u oblasti nejednakosti u načelu pozitivne, ali treba istaći da oblast socijalnih karata i dalje nije adekvatno regulisana. Od novina u ovoj oblasti treba istaći Izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije, a najveći broj članova tiče se izmene kaznenih odredbi, čime je ovaj zakon usklađen

29 Ukupan iznos paketa pomoći je 953 milijarde dinara, odnosno približno 8 milijardi evra.

sa Zakonom o prekršajima. Pored toga, Zakon uvodi nove oblike diskriminacije: polno i rodno uznemiravanje, navođenje na diskriminaciju i segregaciju. Dodatno, dopunama Zakona širi se lista ličnih svojstava propisivanjem roda, polnih karakteristika i nivoa prihoda, kao ličnih svojstava na kojima se zasniva diskriminacija.

U 2021. godini je usvojen predlog izmena Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, čije najvažnije rešenje podrazumeva da naknada zarade za porodilje ne može biti manja od iznosa minimalne zarade. Ova zakonska odredba može se oceniti kao korak u dobrom pravcu s obzirom na to da smanjuje rodne razlike na tržištu rada i samim tim utiče na smanjenje nivoa nejednakosti u društvu. Međutim, novim zakonom nisu u potpunosti uklonjene stare odredbe koje se tiču naknade za period odsustva radi nege deteta, a koje su suprotne Međunarodnoj konvenciji o zaštiti materinstva (Euronews, 2021).

U junu 2021. godine usvojene su izmene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, čime je trajno rešen problem s kojim su se suočavala lica koja su bila prinuđena da se opredele za prevremenu starosnu penziju, koja uključuje i takozvane penale, odnosno umanjeње prilikom obračunavanja penzije.³⁰ Izmenama Zakona, za ova lica se visina prevremene starosne penzije određuje na isti način kao i visina starosne penzije (dakle, nema „penala“), što pozitivno doprinosi smanjenju diskriminacije i nejednakosti u društvu.

Pored toga, u 2021. godini je usvojen i novi ZRR i uvedene su određene ambiciozne novine, i to pre svega u oblasti radnih odnosa. Kada je u pitanju propisivanje zabrane diskriminacije sa seksualnom konotacijom, na spisak nedopuštenih ponašanja dodat je i novi zakonski pojam – seksualno ucenjivanje. Pored toga, zakonom

je posebno zabranjena rodna neravnopravnost za vreme odsustva s rada zbog trudnoće i nege deteta (npr. odsustvo iz ovih razloga ne može biti razlog za uskraćivanje prava na stručno usavršavanje i napredovanje i sticanje višeg zvanja, odnosno premeštaja na neposredno više izvršilačko radno mesto). Dodatno, novi zakon zahteva uravnoteženu zastupljenost polova u organima upravljanja i nadzora i u organima javne vlasti, kod poslodavaca, političkih partija i sindikata, kao i upotrebu rodno senzitivnog jezika, za čije su sprovođenje odgovorni organi javne vlasti i poslodavci. Pored toga, porasle su novčane kazne za prekršaje zakona u ovoj oblasti koje čine poslodavci.

Na kraju, dugo očekivan Zakon o socijalnoj karti usvojen je 2021. godine. Najvažnija novina odnosi se na osnivanje centralnog registra podataka o korisnicima socijalnih davanja („Socijalna karta“), koji će se formirati od već postojećih baza svih institucija socijalne zaštite na lokalnom i republičkom nivou. Na taj način izvršiće se digitalizacija dela sistema socijalne zaštite, što će eliminisati birokratiju, ubrzati procedure i povećati efikasnost centara za socijalni rad. Međutim, problem je u tome što se novi zakon odnosi samo na korisnike koji su već u postojećim bazama institucija, ali ne i na one koji su ugroženi a ranije se nisu prijavljivali za pomoć, te je jedan od ključnih problema u ovoj oblasti ostao nerešen (Grbić, 2021).

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o institucionalnom okviru koji se tiče nejednakosti. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

Broj pokazatelja koji prate ispunjavanje COR 10 nije se menjao u odnosu na prethodnu godinu i još uvek ih ima ukupno tri.

30 Reč je o licima koja su bila obuhvaćena socijalnim programom Vlade Srbije za rešavanje viška zaposlenih a koja su, zbog izmena i dopuna ovog zakona iz 2014. godine (kojim su promenjeni uslovi za ostvarivanje prava na starosnu penziju i uvedena prevremena starosna penzija) izgubila pravo na starosnu penziju.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti Plan nacionalnog ekonomskog oporavka, u skladu s aktuelnim evropskim politikama, koji u obzir uzima sve relevantne potciljeve COR 10 (10.1, 10.2, 10.3 i 10.7).	✘	Plan nacionalnog ekonomskog oporavka nije usvojen.
Što pre usvojiti novi ESRP koji u okviru prioriteta uzima u obzir sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim društvenim uslugama	✘	Novi ESRP nije usvojen.
Unaprediti redistribuciju prihoda izmenjenim rešenjima u Fiskalnoj strategiji, počevši od 2021. godine.	✘	Redistribucija se ne spominje u Fiskalnoj strategiji za 2021. godinu.
Unaprediti redistribuciju prihoda izmenama Zakona o porezu na dohodak građana time što će se uvesti rešenja progresivnog oporezivanja i povećati osnova neoporezivanog dela zarade.	✓	Osnova neoporezivanog dela zarade je blago povećana sa 16.300 na 18.300 dinara mesečno, ali nije uvedeno progresivno oporezivanje.
Uskladiti ciljeve i pokazatelje za praćenje ciljeva s potciljevima i pokazateljima održivog razvoja, u okvirima politika koje ističu pitanja nejednakosti (ESRP, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025, Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, Nacionalna strategija za mlade od 2015. do 2025, ERP i drugo).	✓	Ciljevi i pokazatelji su usklađeni sa potciljevima i pokazateljima održivog razvoja samo kada je reč o Akcionom planu za period 2021–2023. godine za sprovođenje Strategije o ekonomskim migracijama i samo delimično u Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine.
Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti uticati na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima s primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).	✘	Zakon nije menjan.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Jasno odrediti instituciju nadležnu za pitanja nejednakosti.	✘	Institucija nije određena.
U izmenama Zakona o ministarstvima eksplicitno navesti distributivnu i redistributivnu politiku kao nadležnost Ministarstva finansija.	✘	Zakon nije menjan.
Unaprediti antidiskriminacionu politiku programima i inicijativama pojedinih institucija i ministarstava (prevashodno Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Poverenika za zaštitu rodne ravnopravnosti i SES).	✘	Nije bilo novina u ovom pravcu.
Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 10 koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.	✘	Nije ništa urađeno po ovom pitanju.
Unaprediti okvir za praćenje COR 10, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostata i drugih relevantnih organizacija.	✘	Izvori podataka na sajtu RZS za praćenje napretka u pokazateljima nisu menjani.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Usvojiti Plan nacionalnog ekonomskog oporavka, u skladu s aktuelnim evropskim politikama, koji uzima u obzir sve relevantne potciljeve COR 10 (10.1, 10.2, 10.3 i 10.7).
2. Što pre usvojiti novi ESRP koji, u okviru prioriteta, uzima u obzir sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim društvenim uslugama
3. Unaprediti redistribuciju prihoda izmenama Fiskalne strategije.
4. Unaprediti redistribuciju prihoda izmenama Zakona o porezu na dohodak građana, time što će se uvesti rešenja progresivnog oporezivanja i povećati osnova neoporezivog dela zarade.

5. Uskladiti ciljeve i pokazatelje za praćenje ciljeva s potciljevima i pokazateljima održivog razvoja, u okvirima politika koje ističu pitanja nejednakosti (ESRP, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025, Strategija za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom, Nacionalna strategija za mlade od 2015. do 2025, ERP i drugo).
6. Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti uticati na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima s primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).
7. Jasno odrediti instituciju nadležnu za pitanja nejednakosti.
8. U izmenama Zakona o ministarstvima eksplicitno navesti distributivnu i redistributivnu politiku kao nadležnost Ministarstva finansija.
9. Unaprediti antidiskriminacionu politiku programima i inicijativama pojedinih institucija i ministarstava (prevažadno Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i SES).
10. Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 10 koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.
11. Unaprediti okvir za praćenje COR 10, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostata i drugih relevantnih organizacija.
12. Usvojiti predloge koje su dali autori Arandarenko, Krstić i Žarković Rakić, kojima bi se napustio postojeći sistem oporezivanja koji zasebno prati prihode od rada i kapitala u korist poreza koji bi kombinovao prihode od rada i prihode od kapitala i oporezovao ih po progresivnoj poreskoj stopi od 10% do 30%.
13. Uvesti porez na nasledstvo po ugledu na razvijene evropske države s neoporezivim delom do određene sume (recimo pola miliona evra) i progresivnim stopama koje bi išle do 50%.
14. Povećati obuhvat predškolskog vaspitanja, posebno u ruralnim područjima, kako bi se smanjila nejednakost u obrazovanju na duže staze.
15. Učiniti dečiji dodatak univerzalnim po ugledu na Hrvatsku i Sloveniju.
16. Uvesti socijalne penzije za starije građane koji nisu korisnici uobičajenih starosnih penzija.

Cilj broj 11:

ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE

Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim

POTCILJEVI

Potcilj 11.1 Do 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbednom i pristupačnom stanovanju i osnovnim uslugama, unaprediti neuslovna naselja.

Potcilj 11.2 Do 2030. obezbediti pristup sigurnim, priuštvim, dostupnim i održivim transportnim sistemima za sve, poboljšati bezbednost na putevima, pre svega proširenjem javnog prevoza, s posebnom pažnjom na potrebe onih u stanjima ranjivosti, žena, dece, osoba s invaliditetom i starijih lica.

Potcilj 11.3 Do 2030. unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrirano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseljima u svim zemljama.

Potcilj 11.4 Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština.

POTCILJEVI

Potcilj 11.5 Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva, broj ugroženih ljudi i direktne ekonomske gubitke u odnosu na globalni bruto domaći proizvod izazvan katastrofama, uključujući i one povezane s vodom, usmeravajući pažnju na zaštitu siromašnih i onih u stanjima ranjivosti.

Potcilj 11.6 Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima.

Potcilj 11.7 Do 2030. omogućiti univerzalni pristup bezbednim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene i decu, starija lica i osobe s invaliditetom.

Potcilj 11.a Podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja.

Potcilj 11.b Do 2020. značajno povećati broj gradova i ljudskih naselja koji usvajaju i primenjuju integrisane politike i planove usmerene ka inkluziji, efikasnosti resursa, ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promenama, otpornosti na elementarne nepogode. Takođe razviti i primeniti, u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od budućih katastrofa 2015–2030, holističko upravljanje rizicima od elementarnih nepogoda na svim nivoima.

Potcilj 11.c Podržati najmanje razvijene zemlje, između ostalog i kroz finansijsku i tehničku pomoć, u izgradnji održivih i otpornih zgrada koristeći lokalne materijale.

U izveštajnom periodu usvojen je jedan strateški dokument od značaja za dostizanje COR 11 – Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog urbanog razvoja do 2030. godine za period 2021–2022, koji pokriva sve oblasti u okviru cilja 11. Pored toga, usvojeni su i Strateški prioriteti u oblasti kulture RS od 2021. do 2025, što može da ukaže na to da će u budućem periodu veća pažnja biti posvećena kulturi.

U kontekstu pravnog okvira, usvojeno je nekoliko zakona relevantnih za oblasti saobraćaja, kulture i zaštitu životne sredine, ali oni uglavnom ne menjaju dosadašnji nivo adekvatnosti pravnog okvira ispunjenosti COR 11. Najveće izmene primećuju se u kontekstu zakona koji se odnose na klimatske promene, energetske efikasnost i ulaganje u obnovljive izvore energije. Jedan od proklamovanih ciljeva ovih zakona je smanjenje zagađenja vazduha, odnosno poboljšanje kvaliteta života ljudi, čime se odnose na potcilj 11.6.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom smislu nije bilo značajnijih promena, osim što se najavljuju povećanja kapaciteta u okviru MGSI i što je osnovan Nacionalni savet za klimatske promene. Evidentan je nedostatak kapaciteta u okviru Agencije za zaštitu životne sredine (SEPA), koja ima 58 zaposlenih od 82 predviđena sistematizacijom (SEPA, 2021).

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Izveštaj „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ pokazao je da Srbija raspolaže delimično adekvatnim strateškim okvirom za postizanje COR 11. Dva potcilja, 11.3 i 11.4, bila su adekvatno obuhvaćena odgovarajućim strategijama, dok potciljevi 11.1, 11.6 i 11.7 nisu, s obzirom na to da su strategije za prva dva ili zasnovane na delimično značajno zastarelim podacima ili su istekle, dok potcilj 11.7 nije eksplicitno sadržan u strategijama ili planskim dokumentima. Najznačajniji prostor za unapređenje bio je zapažen u oblastima gde su izvesni koraci već učinjeni, u smislu da su postojale strategije koje navode merljive i adekvatne ciljne vrednosti i mogu adekvatno da podrže dostizanje tog potcilja, ali je njihov planski period istekao (potcilj 11.2) ili određena strategija metodološki ne odgovara sistemu ciljeva održivog razvoja zbog toga što je usvojena 2011. godine (11.5). Za ispunjavanje ovog cilja važan je i Prostorni plan Republike Srbije, krovni dokument prostornog planiranja, kojim se utvrđuju strateška opredeljenja u svim oblastima značajnim za razvoj zemlje, a koji još uvek nije usvojen.

Izveštaj navodi da je pravni okvir za COR 11 u velikoj meri uspostavljen zakonskim okvirom. Zakonom su uređene oblasti stanovanja, upravljanja stambenim fondom, stanogradnje, bezbednosti saobraćaja, očuvanja kulture i zaštite životne sredine, smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, kvaliteta

vazduha, upravljanja tokovima otpada i obezbeđivanja bezbednog pristupa javnim zelenim površinama.

Izveštaj je ukazao da su institucionalni i koordinacioni mehanizmi za dostizanje COR 11 solidno uspostavljeni u vidu relevantnih ministarstava i drugih organa uprave. Najveći deo nadležnosti je u delokrugu MGSI, zatim slede Ministarstvo kulture i informisanja i MZZS. Od organa uprave, nadležni su Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima, SEPA i Agencija za bezbednost saobraćaja. Za neke od oblasti u okviru ovog cilja nadležni su i drugi javni organi, poput Auto-moto saveza Srbije i Puteva Srbije, ali i lokalna JKP poput JKP „Stan“ u Novom Sadu i JKP „Beogradski metro i voz“ u Beogradu. Dok se za MGSI, kao jedno od većih ministarstava, može reći da raspolaže adekvatnim brojem zaposlenih, za Ministarstvo kulture i informisanja i MZZS autorski tim procenjuje da ne raspolažu proporcionalnim kapacitetima za nadležnosti koje su im poverene, zbog čega ih je potrebno proširiti.

Dok se za pravni i institucionalni okvir moglo reći da su adekvatni za ostvarivanje COR 11, isto nije važno za mehanizme za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ovog cilja. Instrumenti merenja bili su veoma slabo uspostavljeni. RZS je u periodu pisanja izveštaja pratio samo jedan od 10 potciljeva i jedan od 15 pokazatelja.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Kada je reč o javnim politikama u kontekstu COR 11, najznačajnija novina je donošenje Akcionog plana za sprovođenje Strategije održivog urbanog razvoja do 2030. godine za period 2021–2022. (MGSI, 2021), koji, pored toga što se direktno odnosi na urbanizaciju i potcilj 11.3, kroz posebne ciljeve i pakete mera zalazi i u oblasti ostalih potciljeva. Rešena stambena potreba svih građana (potcilj 11.1) jeste, između ostalog, jedan od posebnih ciljeva u okviru ovog plana. Uređenje pristupačnosti, saobraćaja i urbane mobilnosti (potcilj 11.2) jedan je od paketa mera, kao i uređenje kulturne baštine i kulture (potcilj 11.4). Uspostavljanje sistema reagovanja u rizičnim i udesnim situacijama u urbanim naseljima (11.5) i unapređenje kvaliteta vazduha, ograničavanje kretanja motornim vozilima, eliminisanje deponija i uređenje postojećih deponija (11.6) takođe se navode kao mere u okviru plana, dok se udeo zelenila (11.7) spominje kao jedan od kontrolnih parametara u urbanističkoj praksi. Prostorni plan Republike Srbije i dalje nije usvojen. Razvoj ovog dokumenta praćen je kritikama zainteresovane javnosti da je proces nedovoljno transparentan (Radio Slobodna Evropa, 2021), trajanje javne rasprave nesrazmerno kratko s obzirom na važnost dokumenta,³¹ a da su opredeljenja za sektor rudarstva i energetike u Nacrtu dokumenta bila u suprotnosti s potpisanim međunarodnim ugovorima u oblasti zaštite životne sredine (RERI, 2021). MGSI je 1. oktobra objavilo Izveštaj o objavljenom javnom uvidu sa svim primedbama i komentarima, te se očekuje izrada korigovanog Nacrta prostornog plana. Nacionalna stambena strategija za period 2020–2030. još uvek je dostupna samo u formi nacrta, a propisuje četiri cilja:

1. olakšan pristup odgovarajućem stanovanju za

- lica koja ne mogu sopstvenim sredstvima da reše stambenu potrebu;
2. efikasno upravljanje stambenim zgradama;
3. sanacija i unapređenje neformalnih naselja;
4. unapređenje institucionalnih i drugih neophodnih kapaciteta.

Takođe, u tekstu se spominje Agenda 2030 i, konkretno, COR 11. Na osnovu ovako propisanih ciljeva može se zaključiti da, ukoliko bude usvojena, ova strategija na adekvatan način odgovara ostvarivanju potcilja 11.1. U kontekstu transporta i potcilja 11.2, nedavno je usvojen Plan generalne regulacije šinskih sistema u Beogradu (Urbanistički zavod Beograda, 2021), koji predstavlja osnov za razvoj održivog transportnog sistema – železničkog, metro i tramvajskog. Ovaj plan je naišao na brojne kritike stručne javnosti, između ostalog i Građevinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kao i OCD, a kritike se odnose na zaobilazanje ključnih čvorišta poput Železničke stanice Prokop i Kliničkog centra Srbije, kao i teritorije Novog Beograda u okviru prve linije metroa. U oblasti kulture takođe su uočene određene promene: početkom godine Vlada je usvojila Strateške prioritete kulturne politike Republike Srbije od 2021. do 2025. Ministarstvo kulture i informisanja formulisalo je dvadeset strateških prioriteta, a glavni stubovi razvoja odnose se na budžet za kulturu, očuvanje kulturno-istorijskog nasleđa i decentralizaciju kulturne produkcije u Srbiji. Jedan od ciljeva je i produbljivanje saradnje s Organizacijom Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), upisivanje na listu i zaštita „još našeg kulturnog blaga“. Takođe, Odlukom Narodne skupštine o proglašenju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od izuzetnog značaja aprila 2021. godine, 720 starih rukopisnih i štampanih knjiga nastalih od 15. do 19.

31 Javna rasprava je trajala 30 dana (od 5. aprila do 5. maja 2021), što je zakonski minimum.

veka dobilo je najveću kategorizaciju u pogledu zaštite. Konačno, u procesu izrade je Nacionalni program zaštite vazduha (MZŽS, 2021), koji bi bio relevantan za ostvarivanje potcilja 11.6, a koji bi trebalo da se zasniva na tri stuba (smanjenje emisija zagađujućih materija, poboljšanje kvaliteta vazduha i smanjenje uticaja zagađenja vazduha na zdravlje ljudi), i da uvede mere u cilju praćenja, kontrole, sprečavanja i smanjenja zagađenja vazduha.

Kada je reč o pravnom okviru, u kontekstu COR 11, došlo je do izmena u oblastima saobraćaja, kulture i klimatskih promena, zaštite vazduha i energetike, relevantnim za potciljeve 11.2, 11.4 i 11.6. U kontekstu potcilja 11.2, u aprilu 2021. godine usvojen je Zakon o metrou i gradskoj železnici kojim se omogućuje realizacija izgradnje metroa u glavnom gradu – od procesa pribavljanja zemljišta, do izdavanja potrebnih dozvola i ubrzavanja procedura javnih nabavki.

Izmenama Zakona o kulturi uređuju se izbor, sastav i mandat Nacionalnog saveta za kulturu i visina kvote za uspostavljanje rodne zastupljenosti u ovom telu. Donet je Zakon o muzejskoj delatnosti kojim se omogućuje osnivanje muzeja od strane privatnih lica, stranih i domaćih.³²

U kontekstu potcilja 11.6 primećeno je nekoliko zakonodavnih novina. Zakon o zaštiti vazduha neznatno je izmenjen brisanjem odredbi, odnosno njihovih delova, koje su u vezi s klimatskim promenama zbog donošenja Zakona o klimatskim promenama koji sveobuhvatno uređuje ovu oblast. Pored toga, u aprilu 2021. godine doneti su Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije, koji bi trebalo da doprinese ulaganju u obnovljive izvore energije (OIE) i povećanju udela dobijanja energije iz OIE, te Zakon o energetske

efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, čiji je jedan od ciljeva smanjenje uticaja energetskog sektora na životnu sredinu i klimatske promene. Oktobra 2021. usvojen je Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini, usklađen s evropskom regulativom, kojim se teži unapređenju kvaliteta života građana.

Na osnovu pregleda planskih i zakonskih dokumenata koji su na snazi, izvodi se zaključak da su u velikoj meri usklađeni s Agendom 2030 i da bi ciljevi, prioriteti, mere i aktivnosti koje se navode u ovim dokumentima trebalo da doprinesu ispunjavanju COR 11 i potciljeva u okviru njega, posebno u oblastima relevantnim u kontekstu Srbije. Kada je reč o direktnom pozivanju na Agendu 2030 i/ili COR 11 u okviru navedenih dokumenata, to je učinjeno jedino u dva dokumenta – Akcionom planu za sprovođenje Strategije održivog urbanog razvoja za period 2021–2022. i Nacrtu nacionalne stambene strategije za period 2020–2030.

Kada je reč o institucionalnim promenama, u prethodnih godinu dana najavljeno je povećanje kapaciteta u okviru MGSI i formirano je radno telo Vlade za klimatske promene, a došlo je i do kadrovskih promena u SEPA. Strategija održivog urbanog razvoja do 2030. godine i prateći Akcioni plan za period 2021–2022. predviđaju uspostavljanje implementacione strukture za praćenje primene strategije kroz formiranje Nacionalnog saveta za urbani razvoj i posebnih jedinica (sektora) u okviru MGSI. Prema nalazima autorskog tima, ova tela još uvek nisu formirana, a upitno je da li će i kada budu formirana biti u stanju da ispunjavaju dodeljenu nadležnost s obzirom na to da bi trebalo da prate desetine složenih sistema u kompleksnim sektorskim oblastima (Križanić-Pavlović, 2021). Osnovan

32 Nacrt ovog zakona prvobitno je predviđao mogućnost da privatni muzej u stranom vlasništvu sam sebi utvrđuje mere zaštite muzejske građe, kao i dodelu statusa matičnog muzeja za „bogoslužbenu građu i liturgijske predmete“ Muzeju Srpske pravoslavne crkve. Usvojeni tekst Zakona otklonio je pomenute odredbe tako što je privatnom muzeju u stranom vlasništvu ograničio dozvoljeno obavljanje poslova, a Muzej Srpske pravoslavne crkve u potpunosti izostavio.

je Nacionalni savet za klimatske promene kao savetodavno telo Vlade sa zadatkom da se bavi smanjenjem uticaja klimatskih promena, a čiji su članovi predstavnici ministarstava, predstavnici naučne i stručne javnosti i civilnog društva i predstavnik Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Pored toga, došlo je do kadrovskih i promena u sistematizaciji SEPA, za koje postoje indicije da su izazvane političkim faktorima – jedan od dugogodišnjih zaposlenih u Agenciji je smenjen, a drugi otpušten pa vraćen odlukom suda, a u oba slučaja njihova dotadašnja radna mesta su ukinuta. Kao razlozi za ove smene navode se neslaganje s odlukama nadležnih da se bez odobrenja stručnjaka menjaju kriterijumi za ocenjivanje kvaliteta vazduha i obračunavanje zbog objavljivanja fotografija na kojima se otkrivaju info table postavljene u Agenciji i ugovor o njihovoj izradi (CINS, N1, RTS, 2021).

Broj pokazatelja je u prethodnih godinu dana povećan s jedan na šest (RZS, 2021). Pored pokazatelja 11.6.1, koji se pratio i prethodne godine (udeo komunalnog čvrstog otpada koji se redovno prikuplja i na odgovarajući način odlaže u ukupnoj količini generisanog komunalnog čvrstog otpada, po gradovima), u nacionalnu bazu podataka dodati su sledeći pokazatelji:

- » 11.5.1 Broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika. Izvor podataka je imenovani nacionalni kontakt u Okviru za nadzor SENDAI (2020), a dostupni su podaci od 2005. godine.
- » 11.5.2 Direktni ekonomski gubici u odnosu na globalni BDP, oštećenja na ključnim infrastrukturama i broj prekida osnovnih usluga usled katastrofa. U okviru ovog pokazatelja dodata su tri podatka: 11.5.2a, 11.5.2b i 11.5.2c. Izvor podataka za pokazatelj 11.5.2a je Kancelarija UN za smanjenje rizika od katastrofa, a za pokazatelje 11.5.2b i 11.5.2c izvor je imenovani nacionalni kontakt u Okviru za nadzor SENDAI (2020). Za sva tri pokazatelja dostupni su podaci od 2005. godine.
- » 11.6.2 Prosečne srednje vrednosti suspendovanih čestica (npr. PM_{2,5} i PM₁₀) u gradovima (ponderisan broj stanovnika). Izvor podataka je Svetska zdravstvena organizacija, a podaci su dostupni od 2011. godine.
- » 11.b.1 Broj zemalja koje usvajaju i primenjuju nacionalne strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030. godine.
- » 11.b.2 Udeo i broj lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa. Izvor podataka za pokazatelje 11.b.1 i 11.b.2 je imenovani nacionalni kontakt u Okviru za nadzor SENDAI, a prikazani su podaci za 2017. i 2018. godinu.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti novu nacionalnu strategiju socijalnog stanovanja, čiji je planski period istekao.	✘	Nacionalna stambena strategija i dalje je dostupna samo u formi nacрта. Postoje indicije da je u izradi Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne stambene strategije (KOMS, 2021).
Usvojiti novu strategiju bezbednosti saobraćaja na putevima Republike Srbije za koju je planski period istekao 2020. godine.	✘	U Izveštaju EK za Srbiju za 2021. godinu navodi se da bi Srbija trebalo da usvoji planiranu novu nacionalnu strategiju transporta 2022–2030, uključujući akcioni plan. Takođe, postoje vesti o tome da je MGSI tražilo konsultanta za izradu ove strategije, koju finansira Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), ali zasad nema informacija o njenoj izradi (Pluton Logistics, 2020).
Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, odnosno u značajnijoj meri i eksplicitnije povezati je s okvirom ciljeva održivog razvoja.	✓	Nije usvojena nova nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama. Određene mere u vezi sa zaštitom i spasavanjem u vanrednim situacijama definisane su u Akcionom planu za sprovođenje Strategije održivog urbanog razvoja do 2030. godine za period 2021–2022.
Usvojiti novu strategiju upravljanja otpadom 2019–2024, za koju, prema našim saznanjima, ne postoje informacije o planu usvajanja.	✘	Strategija i dalje nije usvojena, a u proceduri je od 2019. godine. Pored toga, u procesu izrade je Program upravljanja otpadom s nacionalnim planom upravljanja otpadom za period 2021–2024, koji treba da bude glavni dokument za planiranje upravljanja otpadom. Predlog ovog programa bio je na produženoj javnoj raspravi do 8. oktobra 2021, nakon kritika javnosti zbog nedovoljne transparentnosti u procesu izrade i organizovanja javne rasprave (Balkan Green Energy News, 2021).

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Doprineti jačanju administrativnih i analitičkih kapaciteta, posebno u okviru MZŽS i SEPA.	✘	Prema saznanjima autorskog tima, nema informacija o tome da je došlo do unapređenja kapaciteta MZŽS i SEPA. U prilog tvrdnji da je i dalje potrebno unaprediti kapacitete ide preporuka EK u Izveštaju za Srbiju 2021. da treba obezbediti adekvatne kadrovske kapacitete Agenciji za zaštitu životne sredine.
Pojačati napore za transformaciju neadekvatnih otpada te unaprediti aktivnosti u oblasti prikupljanja, transporta, separacije otpada i sprovesti potpunu tranziciju ka principima cirkularne ekonomije gde god je moguće.	✘	Nema podataka da je došlo do unapređenja u oblasti prikupljanja, transporta i separacije otpada. Najavljuje se izgradnja osam modernih regionalnih centara za upravljanje otpadom, za koje je obezbeđeno 100 miliona evra od Evropske banke za obnovu i razvoj. Prvi u planu je „Kolubara–Kalenić“ kod Uba, koji treba da obuhvati 11 lokalnih samouprava (Energetski portal, 2021).
Sprovesti Pariski sporazum, prema sugestijama koje proističu iz izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije.	✓	U Izveštaju EK za Srbiju 2021. navodi se da polako napreduje ažuriranje Nacionalno utvrđenog doprinosa Republike Srbije prema Sporazumu iz Pariza.
Uložiti dalje napore u tranziciji ka zelenoj ekonomiji i nastaviti s povećavanjem učešća dobijanja energije iz obnovljivih izvora.	✓	Usvojen je Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije (Zakon o korišćenju OIE) aprila 2021. godine, koji bi trebalo da doprinese povećanju proizvodnje struje iz obnovljivih izvora energije. Ocenjeno je da je Zakon delom približio nacionalno zakonodavstvo direktivi EU, ali se predlaže dalje usklađivanje kroz izmenu zakona u sektoru građevinarstva, kroz izmene Zakona o korišćenju OIE i donošenje podzakonskih akata o udelu Zakona o korišćenju OIE u transportu i održivim kriterijumima za bio-goriva. Glavna preporuka EK je da se pokrene aukcija obnovljivih izvora energije već u 2021. godini. Porastao je procenat dobijanja električne energije iz energije vetra sa 2,39% 2019. godine na 2,70% 2020. godine, ali je pao iz svih ostalih obnovljivih izvora energije.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Unaprediti relevantnost pokazatelja za COR 11, koji se trenutno prate u okviru seta pokazatelja održivog razvoja RZS.	✘	Pokazatelj 11.6.1, koji je praćen i kada je rađen prethodni izveštaj, nije dodatno unapređen u prethodnih godinu dana.
Unaprediti okvir za praćenje COR 11, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostata i drugih relevantnih organizacija.	✔	Povećan je broj pokazatelja koje prati nacionalna statistika s jednog na šest.

✔ Potpuno ili u velikoj meri usvojeno; ✘ Delimično usvojeno; ✘ Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Usvojiti Nacionalnu stambenu strategiju 2020–2030, koja će adresirati ključne izazove u Srbiji u ovoj oblasti, poput otežane priuštivosti stambenog rešenja – posebno za osetljive grupe stanovništva poput mladih i Roma – nezakonite gradnje i neformalnih naselja.
2. Usvojiti novu nacionalnu strategiju transporta 2022–2030, uključujući akcioni plan, koji bi doprineli proširenju, unapređenju i većoj bezbednosti transportnih mreža u Srbiji, dalje doprineli unapređenju transportnih usluga, omogućili nove investicije u manje razvijene regione i pozitivno uticali na kvalitet života u njima, te podstakli inovacije i poboljšanje odnosa sa zemljama u okruženju.
3. Usvojiti novi strateški dokument u oblasti upravljanja otpadom koji će obuhvatiti upravljanje komunalnim otpadom i prevenciju stvaranja otpada.
4. Doprineti jačanju administrativnih i analitičkih kapaciteta, posebno u okviru MZŽS i SEPA.
5. Izgraditi najavljenih osam modernih regionalnih centara za upravljanje otpadom.
6. Sprovesti Pariski sporazum prema sugestijama koje proističu iz izveštaja EK o napretku Srbije.
7. Uložiti dalje napore u tranziciji ka zelenoj ekonomiji i nastaviti s povećavanjem učešća dobijanja energije iz obnovljivih izvora kako od strane države tako i od strane privrede i OCR.
8. Unaprediti okvir za praćenje COR 11, prema definisanim potciljevima, koristeći pokazatelje iz baza Evrostata i drugih relevantnih organizacija.

Cilj broj 12:

ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA

Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

POTCILJEVI

Potcilj 12.1 Sprovesti Desetogodišnji okvir programa za održivu potrošnju i proizvodnju, u kome će učestvovati sve zemlje, a razvijene zemlje će preuzeti rukovodeću ulogu, uzimajući u obzir stepen razvoja i kapacitete zemalja u razvoju.

Potcilj 12.2 Do 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa.

Potcilj 12.3 Do 2030. prepoloviti globalni otpad od hrane po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača i smanjiti gubitke hrane u proizvodnji i lancima snabdevanja, uključujući gubitke posle žetve.

Potcilj 12.4 Do 2020. postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim vrstama otpada tokom čitavog njihovog upotrebno ciklusa, u skladu s dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

POTCILJEVI

Potcilj 12.5 Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje.

Potcilj 12.6 Podsticati kompanije, posebno velike i međunarodne, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja.

Potcilj 12.7 Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu s nacionalnim politikama i prioritetima.

Potcilj 12.8 Do 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju, kao i stil života u harmoniji s prirodom.

Potcilj 12.a Podržati zemlje u razvoju da jačaju svoje naučne i tehnološke kapacitete kako bi se kretale u pravcu održivijih oblika potrošnje i proizvodnje.

Potcilj 12.b Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promovise lokalnu kulturu i proizvode.

Potcilj 12.c Racionalizovati neefikasne subvencije za fosilna goriva kojima se podstiče rasipna potrošnja otklanjanjem tržišnih deformacija, u skladu s nacionalnim okolnostima, između ostalog i kroz restrukturiranje sistema oporezivanja i fazno ukidanje štetnih subvencija tamo gde one postoje kako bi došao do izražaja njihov uticaj na životnu sredinu, uzimajući u obzir u potpunosti specifične potrebe i uslove zemalja u razvoju i svodeći na najmanju meru moguće negativne uticaje na njihov razvoj na način koji štiti siromašne i pogođene zajednice.

Održiva proizvodnja je ona proizvodnja koja koristi manje resursa za istu vrednost ekonomske proizvodnje, dok održiva potrošnja smanjuje potrebu za prekomernom potrošnjom resursa. Održiva proizvodnja i potrošnja imaju za cilj da se „sa manje radi više i bolje“.

Količine nastalog otpada koje su u stalnom porastu jasno ukazuju na potrebu održivog poslovanja koji će se bazirati na tome da se sistemski izbegava stvaranje ili odlaganje otpada. Pored industrijskog otpada, otpad od hrane, koji je organski materijal, takođe ima negativan uticaj na životnu sredinu.

U Srbiji još uvek dominira linearni način proizvodnje koji je neodrživ na duže staze, jer se temelji na principu „proizvedi, troši i na kraju baci“. Za ispunjenje COR 12, čiji je osnov da se ide ka održivoj proizvodnji i potrošnji, Srbija mora da preusmeri svoju tradicionalnu linearnu proizvodnju ka održivoj cirkularnoj proizvodnji.

U izveštajnom periodu, u Srbiji su usvojeni podzakonski akti koji mogu biti značajni za primenu održive proizvodnje i potrošnje za deo upravljanja otpadom. Izradom nove nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, kao i usvajanjem nacionalne strategije upravljanja otpadom, definisao bi se put ka implementaciji COR 12.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu. COR 12 je kompleksan cilj i za njegovo dostizanje je potrebna međusektorska saradnja između raznih ministarstva, a u ovom izveštajnom periodu nije bilo napretka u tom pogledu.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Prema oceni prethodnog izveštaja, u Srbiji su javne politike kojima su definisane oblasti upravljanja otpadom, održivo korišćenje prirodnih resursa, javne nabavke, te održiva poljoprivreda, vrlo složene. Stoga su raspoređene u nekoliko sektora, među kojima su najvažniji zaštita živote sredine, rudarstvo, poljoprivreda, obrazovanje i turizam. Strateški okvir koji je bio postavljen za dostizanje COR 12 ili je istekao ili je u formi nacarta. U formalnom smislu, najbitniji dokumenti za sprovođenje COR 12 jesu:

- » Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa, koja je istekla i koja nije bila operativna jer je izostala izrada akcionog plana za ovaj dokument;
- » Strategija upravljanja otpadom koja je istekla 2019. godine.

Tvining projektom „Podrška Evropske unije razvoju strateškog okvira u oblasti upravljanja otpadom“ izrađeni su sledeći planski dokumenti na nacionalnom nivou: Nacrt strategije upravljanja otpadom i Program prevencije stvaranja otpada.

U vreme pripreme izveštaja, strateška dokumenta koja su ključna za implementaciju COR 12 već su bila istekla ili su se nalazila u formi nacarta, još uvek nedostupna javnosti. Neki od potciljeva nisu bili adekvatno integrisani u strateška dokumenta, poput potcilja 12.3, koji kaže da je potrebno do 2030. godine prepoloviti svetski prehrambeni otpad po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača i smanjiti gubitak hrane u proizvodnji i lancima snabdevanja, uključujući gubitke posle žetve; zatim potcilja 12.6, koji se odnosi na podsticanje kompanija, posebno velikih i međunarodnih, na usvajanje održivih praksi i integraciju informacija o održivosti u svoje cikluse izveštavanja; onda potcilja 12.7, koji stavlja fokus na promociju prakse javnih nabavki koje su održive i u skladu s nacionalnim politikama i prioritetima; zatim potcilja 12.8, čiji je fokus da do 2030. osigura da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stilu života u harmoniji s prirodom; i potcilja 12.b, kojim je neophodno razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promovise lokalnu kulturu i proizvode.

Ocenjeno je da je zakonski okvir za COR 12 delimično definisan, a da zakoni koji definišu oblasti upravljanja otpadom, hemikalijama, zaštite životne sredine, standardizacije Srbije (grupa standarda koji se odnose na oblast životne sredine), javnih nabavki, održivog turizma i obrazovanja o održivom razvoju pružaju osnovu za dostizanje određenih potciljeva COR 12. Nedostaci pravnog okvira za COR 12 ogledali su se u nedefinisanim alatima i načinima za postizanje održivog turizma, kao i nedostatku kaznenih odredbi i odgovornosti za nepostojanje strateških dokumenata definisanih zakonima.

Prošlogodišnjim izveštajem ocenjeno je da je, zbog kompleksnosti COR 12, neophodno una-

prediti institucionalne i koordinacione mehanizme povećanjem saradnje više ministarstava. Utvrđeno je da nadležnosti ministarstava i drugih vladinih tela nisu dobro definisana planskim dokumentima. Nadležnosti za postizanje cilja 12 podeljena su između MZŽS, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstva rudarstva i energetike, zatim Agencije za zaštitu životne sredine i Kancelarije za javne nabavke.

Mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 12 bili su slabo razvijeni. RZS je obezbedio podatke za tri od 13 pokazatelja koji su Agendom 2030 definisani za praćenje napretka u dostizanju cilja 12.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U izveštajnom periodu nije bilo mnogo promena u javnim politikama kojima se uređuje oblast COR 12.

Nacionalna strategija upravljanja otpadom s nacionalnim planom upravljanja otpadom za period 2020–2025. i Nacionalni program prevencije otpada za period 2020–2025. izrađeni su uz podršku EU, ali ova dokumenta nisu zvanično usvojena. Jedan od razloga jeste i prethodna neusklađenost Zakona o upravljanju otpadom sa Zakonom o planskom sistemu, zbog čega se u izradi nalazi Zakon o izmenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom kojim se, umesto Nacionalne strategije, predviđa donošenje Programa za upravljanje otpadom. U septembru 2021. godine, u skladu s odredbama Zakona o planskom sistemu Republike Srbije i pratećim podzakonskim aktima, pripremljen je Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period

od 2021. do 2024. godine. Jedna od važnih promena koju bi ovaj program trebalo da donese, a koja je bitna i za dostizanje COR 12, jeste prelazak s koncepta regionalnih sanitarnih deponija na koncept regionalnih reciklažnih centara. To znači da je planirano obavezno razvrstavanje otpada na mestu nastanka, što je prvi, a samim tim i najvažniji korak u održivom upravljanju otpadom.

U 2021. godini usvojen je Zakon o obnovljivim izvorima energije. Jedan od ciljeva ovog zakona je smanjenje upotrebe fosilnih goriva i povećanje korišćenja obnovljivih izvora energije u cilju zaštite životne sredine. Implementacijom ovog cilja, ostvariće se i napredak u realizaciji nekih od potciljeva COR 12.

Na osnovu Zakona o upravljanju otpadom, ministar za zaštitu životne sredine izmenio je dva bitna pravilnika:

- » Pravilnik o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu s uputstvom za njihovo popunjavanje;
- » Pravilnik o kategorijama, ispitivanju i klasifikaciji otpada.

Navedeni pravilnici su bitni za COR 12 jer se njima uređuje evidencija otpada, karakterizacija i kategorije otpada, što čini prvi korak u odgovornom upravljanju otpadom. Kada postoje podaci o kategoriji i karakterizaciji otpada, kao i o količinama, onda se može oceniti da li otpad može da se reciklira ili ne. Da bismo održivo upravljali otpadom, prvenstveno je važno da znamo količine i karakter otpada.

U izveštajnom periodu nije bilo značajnih promena na institucionalnom nivou koji se tiče

implementacije COR 12. Cilj 12 je kompleksan i za njegovo dostizanje neophodno je raditi na razvijanju i jačanju kapaciteta za oblasti upravljanja otpadom, korišćenja bezbednih hemikalija, upravljanja prirodnim resursima i korišćenja obnovljivih izvora energije.

Mehanizmi za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju COR 12 unapređeni su tokom izveštajnog perioda. RZS (2021) objavio je podatke za još dva pokazatelja ovog cilja. U pitanju je pokazatelj 12.1.1 (broj zemalja koje razvijaju, usvajaju i sprovode instrumente politike čiji je cilj podrška prelasku na održivu potrošnju i proizvodnju), kojim se prati dostizanje potcilja 12.1, kao i pokazatelj za dostizanje potcilja 12.5 – 12.5.1 (nacionalna stopa recikliranja, u tonama recikliranog materijala).

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Izraditi novu strategiju održivog razvoja i pripadajući akcioni plan s razvijenim pokazateljima koji su uniformni, relevantni i harmonizovani s pokazateljima UN i EU, kako bi se obezbedilo ostvarenje potcilja 12.1. Uključiti predstavnike civilnog sektora u radnu grupu za izradu te strategije.	✘	Još uvek nije izrađen nacionalni plan razvoja.
Revidirati Nacionalnu strategiju održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara kao osnovni strateški dokument za ostvarivanje potcilja 12.2, tako da uključuje cirkularnu ekonomiju, zelene javne nabavke i energetska efikasnost	✘	Nije urađena revizija Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
U novoj strategiji upravljanja otpadom neophodno je istaći potrebu formiranja ostrva za kompostiranje kako bi se odgovorilo na potcilj 12.3.		U Nacrtu strategije za upravljanje otpadom, definisana su reciklažna dvorišta koja će biti na nivou opština. Na njima će se skupljati i zeleni otpad. Strategijom je prikazano kako će se vršiti kompostiranje. Planirane su male kompostane pored reciklažnih ostrva u seoskim područjima, dok se u gradskim opštinama mogu uvesti kombinovani jednostavni objekti za kompostiranje za više od jedne opštine.
Uvesti princip cirkularne ekonomije u relevantne strateške dokumente i propise na nacionalnom nivou, u skladu s ekonomskom politikom EU u kojoj je cirkularna ekonomija uočena kao jedan od ključnih mehanizama za razvijanje ekonomskog rasta i povećanje ljudskog blagostanja te sprečavanje prekomerne potrošnje neobnovljivih prirodnih resursa.		U Nacrtu strategije upravljanja otpadom cirkularna ekonomija definisana je samo kao dobar alat, a ne kao princip i ključni mehanizam za razvijanje ekonomskog rasta i povećanje ljudskog blagostanja, te sprečavanja prekomerne potrošnje neobnovljivih prirodnih resursa.
Uspostaviti sistem za praćenje opasnih hemikalija i zamenu upotrebe opasnih hemikalija manje opasnim. Uspostaviti lokalne registre izvora zagađivanja sa zakonskim obavezama prikupljanja podataka.		Zakonski i podzakonski akti koji se odnose na upravljanje hemikalijama nisu menjani u periodu koji obuhvata ovaj izveštaj.
Uz novu strategiju upravljanja otpadom razviti akcioni plan upravljanja komunalnim otpadom i plan prevencije upravljanja otpadom kako bi se adekvatno odgovorilo na potcilj 12.6		Dokument javnih politika (strategija/program) u oblasti upravljanja otpadom još uvek je u formi nacрта. Tvining projektom „Podrška Evropske unije razvoju strateškog okvira u oblasti upravljanja otpadom“ planiran je set ekonomskih mera instrumenata za upravljanje komunalnim čvrstim otpadom.
Razviti alate i pokazatelje za praćenje održivog turizma koji su neophodni za realizaciju potcilja 12.b.		Nije vršena izmena i dopuna Zakona o turizmu.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Revidirati Nacionalnu strategiju održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, kao jedan od osnovnih strateških dokumenata za COR 12, tako da uključuje cirkularnu ekonomiju, zelene javne nabavke i energetska efikasnost.
2. U novom programu upravljanja otpadom neophodno je istaći potrebu formiranja ostrva za kompostiranje.
3. Uvesti princip cirkularne ekonomije u relevantne strateške dokumente i propise na nacionalnom nivou, u skladu s ekonomskom politikom EU, u kojoj je cirkularna ekonomija prepoznata kao jedan od ključnih mehanizama za razvijanje ekonomskog rasta i povećanje ljudskog blagostanja, te sprečavanje prekomerne potrošnje neobnovljivih prirodnih resursa.
4. Uspostaviti sistem za praćenje opasnih hemikalija i zamenu upotrebe hemikalija manje opasnim. Uspostaviti lokalne registre izvora zagađivača sa zakonskim obavezama prikupljanja podataka.
5. Uz novi program upravljanja otpadom razviti akcioni plan upravljanja komunalnim otpadom i plan prevencije stvaranja otpada.
6. Razviti alate i pokazatelje za praćenje održivog turizma kroz javne politike koje se odnose na turizam.
7. Raditi na jačanju kapaciteta zaposlenih koji u državnim službama rade na poslovima zaštite životne sredine i u inspekcijском nadzoru kroz dopunske obuke na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, a u sektoru inspekcije za praćenje i inspekciju proizvođača otpada, kao i postrojenja za upravljanje otpadom.
8. Uskladiti Zakon o upravljanju otpadom i Zakon o ambalaži i ambalažnom otpadu s direktivama EU o otpadu.
9. Zbog složenosti COR 12, neophodno je formiranje međusektorskog tela sa članovima iz MZŽS, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstva rudarstva i energetike, Agencije za zaštitu životne sredine, Kancelarije za javne nabavke, Privredne komore Srbije i civilnog sektora, u cilju unapređenja saradnje i koordinacije na dostizanju ovog cilja.

Cilj broj 13:

AKCIJA ZA KLIMU

Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica

POTCILJEVI

Potcilj 13.1 Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama.

Potcilj 13.2 Integrisati mere vezane za klimatske promene u nacionalne politike, strategije i planiranje.

Potcilj 13.3 Poboljšati obrazovanje, podizanje svesti i ljudske i institucionalne kapacitete za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, smanjenje njihovog uticaja i rano upozoravanje.

Potcilj 13.a Primeniti obavezu koju su preuzele razvijene zemlje potpisnice „Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama“ u cilju prikupljanja 100 milijardi dolara godišnje do 2020. iz svih izvora za potrebe zemalja u razvoju u kontekstu značajnih aktivnosti na ublažavanju negativnih uticaja klimatskih promena i transparentnosti primene, te u potpunosti operacionalizovati Zeleni klimatski fond kroz njegovu kapitalizaciju, što je pre moguće.

POTCILJEVI

Potcilj 13.b Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za delotvorno planiranje i upravljanje u vezi s klimatskim promenama u najmanje razvijenim zemljama, i malim ostrvskim državama u razvoju, što podrazumeva i fokusiranje na žene i mlade, odnosno na lokalne i marginalizovane zajednice.

Leto 2021. godine bilo je peto najtoplije leto u Srbiji od 1950. godine, s temperaturom od oko 2 °C višom od prosečne, kao i treće najtoplije leto u Beogradu od 1888. godine.

U izveštajnom periodu usvojeno je par dokumenta od značaja za oblast klimatskih promena, odnosno COR. Najznačajniji usvojeni dokument svakako predstavlja Zakon o klimatskim promenama, koji je, međutim, samo delimično otklonio ranije nedostatke u pogledu integrisanosti COR 13 u nacionalne strateške i zakonske dokumente. Usvajanje Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period 2021. do 2030. godine s projekcijama do 2050. godine i dalje ostaje prioritarna aktivnost u pogledu dostizanja COR 13.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu, a i dalje je evidentan nedostatak saradnje između različitih državnih institucija relevantnih za dostizanje COR 13, kao i između državnih institucija i OCD.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

U prethodnom izveštaju o pripremljenosti Srbije za sprovođenje Agende 2030, objavljenom tokom 2020. godine, navedeno je da su politike vezane za akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica u Srbiji kompleksne i podeljene u nekoliko sektora, od kojih su najznačajniji obrazovanje, vodoprivreda, poljoprivreda, urbanizam, graditeljstvo, infrastruktura, šumarstvo, zaštita prirode i energetika.

Izveštaj iz 2020. godine navodi da je strateški okvir za postizanje COR 13 samo delimično postavljen,

kao i da nedostaju ključna dokumenata, poput Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period 2021. do 2030. godine s projekcijama do 2050, s akcionim planom. Delovi potciljeva 13.1, 13.2 i 13.3 bili su delimično pokriveni i usklađeni s javnim politikama preko Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine s projekcijama do 2030, Nacionalne strategije zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa, Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine,

Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine, kao i Prostornim planom Republike Srbije od 2010. do 2020. godine. Potcijl 13.a nije bio pokriven nijednim nacionalnim ciljem, s obzirom na to da u nacionalnim planskim dokumentima nije bilo predviđeno finansiranje globalnog Zelenog klimatskog fonda, dok je potcijl 13.b ocenjen kao neprimenjiv u kontekstu Srbije.

Izveštaj navodi i da je tokom 2017. godine usvojen Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza, čime je Skupština Republike Srbije ratifikovala Pariski sporazum, odnosno globalni sporazum za borbu protiv klimatskih promena. Time se Srbija obavezala da će ubuduće doprinositi smanjenju emisija gasova s efektom staklene bašte na globalnom nivou.

Izveštaj navodi da su institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 13 većinom u nadležnosti MZZS, ali da se nadležnosti u oblasti klimatskih

promena preklapaju s Ministarstvom rudarstva i energetike, kao i Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Nadležnosti za klimatske promene su neretko podeljene između dva ili više ministarstava, što je dovelo do poteškoća u sprovođenju strateških i zakonodavnih dokumenata usled nedovoljne koordinacije. Ocenjeno je da problem predstavljaju i nedovoljni kapaciteti navedenih ministarstava i tela u okviru ovih ministarstava koja su zadužena za implementaciju.

U izveštaju iz 2020. godine navedeno je i da su mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 13 slabo razvijeni. Praćen je i javno objavljivani svega jedan pokazatelj od ukupno osam definisanih u Agendi 2030. Postojali su podaci koji bi se mogli iskoristiti za praćenje barem još nekoliko pokazatelja, ali proces prikupljanja, obrade i publikovanja s ciljem praćenja napretka u dostizanju COR 13 nije bio organizovan.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U izveštajnom periodu bilo je nekoliko promena u javnim politikama koje se tiču COR 13. Najznačajnija promena je usvajanje Zakona o klimatskim promenama u martu 2021. godine. Donošenjem ovog zakona upotpunjen je pravni okvir u oblasti klimatskih promena. U sinergiji s drugim zakonima kojima se uređuju oblasti zaštite životne sredine, smanjenje rizika od katastrofa i upravljanje vanrednim situacijama, zaštite vazduha, vode i zemljišta, pomenuti zakon bi trebalo da predstavlja osnovu pravnog okvira u borbi protiv klimatskih promena. On uređuje sistem za ograničenje emisija gasova s efektom staklene bašte (GHG) i za prilagođavanje na izmenjene klimatske uslove, monitoring i izveštavanje o Strategiji niskougledničkog razvoja i njenom

unapređenju. Zakonom o klimatskim promenama uvodi se sistem za praćenje, izveštavanje i verifikaciju emisija gasova s efektom staklene bašte, ali je mana što ne sadrži delotvorne mehanizme za smanjenje emisija gasova s efektom staklene bašte. Takođe, Zakon nije moguće u potpunosti sprovesti bez usvajanja podzakonskih akata, koji još uvek nisu doneti.

Tokom aprila 2021. usvojen je Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije. Jedan od ciljeva ovog zakona je i smanjenje uticaja energetskog sektora na životnu sredinu i klimatske promene. Da bi bio potpuno operativan, i ovom zakonu nedostaju podzakonska akta koja treba usvojiti.

Prema obavezama iz Sporazuma iz Pariza do kraja 2020. i prema Planu rada Vlade Republike Srbije za 2021. godinu, za prvu polovinu 2021. godine planirano je usvajanje Strategije nisko-ugljeničnog razvoja Republike Srbije za period 2021. do 2030. godine s projekcijama do 2050. kao i Zaključka kojim se prihvata Drugi ažurirani dvogodišnji izveštaj Republike Srbije prema Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime, koji je bio na javnom uvidu tokom novembra i decembra 2020. godine. Nijedan od ova dva dokumenta nije usvojen do 31. septembra 2021. godine, a za decembar 2021. godine planirano je i usvajanje Zaključka kojim se prihvata Treći nacionalni izveštaj Republike Srbije prema Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime. Vlada Srbije nije usvojila niti je dostavila unapređenje ambicije smanjenja emisija gasova s efektom staklene bašte i povećanja otpornosti na klimatske promene, što je bila obaveza prema Sporazumu iz Pariza. Tako nijedna od navedenih obaveza prema međunarodnoj zajednici nije ispunjena.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih promena ni u institucionalnom okviru za akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica u Srbiji. Nisu uspostavljena nova tela koja bi osnažila institucionalne kapacitete, niti su značajnije i sistematski jačani kapaciteti postojećih relevantnih institucija.

Tokom prethodne godine je uvećan broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 13, pa se danas na portalu RZS za praćenje sprovođenja Agende 2030 mogu naći podaci za sva tri pokazatelja potcilja 13.1 (13.1.1, broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika; 13.1.2, broj zemalja koje usvajaju i primenjuju nacionalne strategije smanjenja rizika od katastrofa u skladu sa Sendai okvirom za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030. godine; 13.1.3, udeo lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa). Za ostale potciljeve RZS ne raspolaze podacima (RZS, 2021).

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti zakon o klimatskim promenama.	✓	Zakon o klimatskim promenama usvojen je u martu 2021. godine. Usvajanje ovog zakona predstavlja bitan korak ka uspostavljanju pravne regulative vezane za dostizanje COR 13. Međutim, i dalje nedostaju podzakonska akta kako bi ovaj zakon postao u potpunosti primenljiv.
Usvojiti strategiju niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2021. do 2030. godine s projekcijama do 2050. godine, s akcionim planom.	✗	Strategija još uvek nije usvojena, a dokument je bio na javnom uvidu tokom 2020. Prema Planu rada Vlade Republike Srbije, strategija niskougljeničnog razvoja trebalo bi da bude usvojena tokom 2021. godine.
RZS bi trebalo da prati i redovno objavljuje pokazatelje za COR 13.	✓	RZS javno objavljuje podatke za sve pokazatelje potcilja 13.1 (osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama), dok za druge potciljeve i dalje nedostaje praćenje napretka.
Revidirati sve elemente zakonodavstva (zakone, dokumenta, podzakonska akta i dr.) koji su u direktnoj vezi s emiterima gasova s efektom staklene bašte tako da uključuju i aspekt klimatskih promena.	✓	Napredak u ovoj oblasti ide sporo. Dobra vest je da je tokom 2021. usvojen novi zakon – Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, kojim je unapređeno uključivanje aspekta klimatskih promena u oblast energetike.
Definisati i prilagoditi zakonski i institucionalni okvir koji je u vezi s prilagođavanjem na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.	✗	U ovoj oblasti nije ostvaren napredak u odnosu na prethodni izveštaj.

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

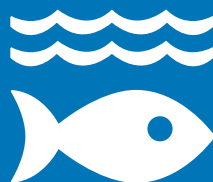
Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Usvojiti strategiju niskougledničkog razvoja Republike Srbije za period od 2021. do 2030. godine s projekcijama do 2050. godine s akcionim planom.
2. Redovno pratiti i objavljivati podatke za pokazatelje za COR 13 na Portalu o ciljevima održivog razvoja RZS.
3. Revidirati sve elemente zakona i podzakonskih akata koji su u direktnoj vezi s emiterima gasova s efektom staklene bašte tako da uključuju i aspekt klimatskih promena.
4. Definisati i prilagoditi zakonski i institucionalni okvir koji je u vezi s prilagođavanjem na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.
5. Mobilisati postojeće dostupne podatke i uvesti praćenje onih pokazatelja koji se trenutno ne prate radi potpunijeg praćenja napretka u dostizanju COR 13. To se naročito odnosi na podatke koje proizvodi ili prikuplja MZŽS, njegova tela i institucije.
6. Povećati ljudske i finansijske kapacitete (broj i odgovarajuće obrazovanje zaposlenih, njihova stručna znanja i budžet) ministarstava, njihovih tela i drugih institucija koje u svojoj nadležnosti pokrivaju oblast klimatskih promena, u cilju bolje saradnje i koordinacije u dostizanju cilja COR13.

Cilj broj 14:

ŽIVOT POD VODOM

Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održiv razvoj

POTCILJEVI

Potcilj 14.1 Do 2025. sprečiti i značajno smanjiti sve načine zagađivanja mora, a posebno one aktivnosti koje dolaze s kopna, uključujući morske otpatke i zagađenje nutrijenata.

Potcilj 14.2 Do 2020. zaštititi i održivo upravljati morskim i obalskim ekosistemima kako bi se izbegli značajni negativni uticaji, uključujući jačanje njihove prilagodljivosti, i preduzeti aktivnosti za njihovu obnovu kako bi okeani postali zdravi i produktivni.

Potcilj 14.3 Smanjiti i baviti se uticajem acidifikacije na okean, uključujući unapređenu naučnu saradnju na svim nivoima.

Potcilj 14.4 Do 2020. delotvorno regulisati eksploataciju ribe i okončati prekomerni ribolov, kao i nezakonit, neprijavljen i neregulisan ribolov, odnosno destruktivne ribarske prakse, i primeniti naučno zasnovane planove upravljanja kako bi se obnovile zalihe riba u najkraćem mogućem roku, bar do nivoa na kojima se može proizvesti maksimalni održivi prinos koji je određen njihovim biološkim karakteristikama.

POTCILJEVI

Potcilj 14.5 Do 2020. očuvati najmanje 10% obalskih i morskih oblasti, u skladu s nacionalnim i međunarodnim zakonima i na osnovu najboljih postojećih naučnih informacija.

Potcilj 14.6 Do 2020. zabraniti određene oblike subvencija za ribarstvo koje doprinose prekomernom kapacitetu ribara i prekomernom ribolovu, ukinuti subvencije koje doprinose nezakonitom, neprijavljenom i neregulisanom ribolovu i uzdržavati se od uvođenja novih sličnih subvencija, uvažavajući to da adekvatan, poseban, efikasan i diferencijalni tretman za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje treba da bude integralni deo pregovora o subvencijama za ribarsku proizvodnju Svetske trgovinske organizacije.

Potcilj 14.7 Do 2030. uvećati ekonomsku korist za male ostrvske države u razvoju i najmanje razvijene zemlje na osnovu održivog korišćenja morskih resursa, između ostalog i kroz održivo upravljanje ribarstvom, vodoprivredom i turizmom.

Potcilj 14.a Povećati naučno znanje, razviti istraživačke kapacitete i prenositi pomorsku tehnologiju, uzimajući u obzir „Kriterijume i smernice Međuvladine okeanografske komisije za prenos pomorske tehnologije“, kako bi se poboljšalo zdravlje okeana i unapredio doprinos razvoju morskog biodiverziteta zemalja u razvoju, posebno malih ostrvskih država u razvoju i najmanje razvijениh zemalja.

Potcilj 14.b Obezbediti pristup morskim resursima i tržištima za male profesionalne ribare.

Potcilj 14.c Unaprediti očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa primenom međunarodnog prava, kao što je navedeno u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora, koja pruža pravni okvir za očuvanje i održivo korišćenje okeana i njihovih resursa, kako stoji u stavu 158 „Budućnosti koju želimo“.

U izveštajnom periodu usvojena su dva dokumenta koji na indirektan način mogu doprineti dostizanju COR 14. Radi se o Akcionom planu za sprovođenje Strategije upravljanja vodama za period od 2021. do 2023. godine i Programu zaštite prirode za period od 2021. do 2023. godine. Navedeni dokumenti samo delimično i indirektno doprinose dostizanju COR 14 u pogledu smanjenja zagađenja voda i zaštite migratornih vrsta riba. Cilj 14 i dalje nije direktno integrisan u javne politike Srbije.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nema kapaciteta za direktno baavljenje aktivnostima u vezi sa ovim ciljem. Takođe, nedovoljni su kapaciteti u sektoru zaštite voda i zaštite prirode, koji u širem smislu doprinose COR 14. Mehanizmi za praćenje dostizanja cilja 14 u Srbiji nisu razvijeni.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Prema nalazima izveštaja „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“, relevantnost COR 14 za Srbiju nije direktno prepoznata u dokumentima javnih politika koje se tiču zaštite životne sredine i zaštite voda. Ocena analize strateških dokumenata iz oblasti upravljanja vodama bila je da doprinose dostizanju COR 14 jer imaju za cilj smanjenje zagađenja kopnenih voda, što u krajnjoj instanci rezultira i smanjenim emisijama zagađujućih materija u mora i okeane. Takođe, ocenjeno je da oblast zaštite prirode svojim strateškim okvirom obuhvata zaštitu vrsta, među kojima se nalaze i migratorne vrste riba.

Kao ključni strateški dokument kojim je uređena oblast zaštite voda od zagađenja, prepoznata je Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine. Strategijom je određen strateški cilj – postizanje i održavanje dobrog statusa i dobrog ekološkog potencijala vodnih tela površinskih voda i podzemnih voda, radi zaštite zdravlja ljudi, očuvanja vodnih i priobalnih ekosistema i zadovoljavanja potreba korisnika voda, koji doprinose dostizanju COR 14. Strategijom su definisani i operativni ciljevi koji su direktnije usmereni na COR 14, a to su: prevencija zagađenja površinskih i podzemnih voda, smanjenje zagađenja od koncentrisanih izvora zagađenja, ograničenje hidromorfoloških pritisaka na prirodna vodna tela i postizanje i održavanje dobrog ekološkog potencijala značajno izmenjenih vodnih tela.

Strateški okvir zaštite prirode, koji bi trebalo da obuhvati i zaštitu divljih vrsta, a time i zaštitu migratornih vrsta riba, nije bio razvijen u Srbiji u periodu pripreme pomenutog izveštaja. Nacionalna

strategija održivog korišćenja prirodnih resursa, koja obuhvata i zaštitu vrsta i održivo korišćenje ribljeg fonda, nije bila primenjivana zbog nedostatka akcionog plana.

Prethodnim izveštajem je procenjeno da je zakonski okvir zaštite voda i zaštite divljih vrsta relativno dobro definisan. Zakoni iz oblasti upravljanja i zaštite voda, kao i zakoni iz oblasti zaštite prirode i korišćenja ribljih resursa, daju adekvatan okvir za postizanje COR 14 u smislu smanjenja zagađenja voda i zaštite migratornih vrsta. Kao relevantni zakoni iz oblasti zagađenja voda navedeni su Zakon o zaštiti životne sredine i Zakon o vodama. Ovim zakonima ograničava se zagađenje voda i propisuju se mere zaštite i poboljšanja statusa voda. U oblasti zaštite vrsta ključan je bio Zakon o zaštiti prirode s podzakonskim aktima koji detaljnije regulišu pitanje zaštićenih i strogo zaštićenih vrsta. Sve migratorne vrste riba (jesetarske vrste) imaju status strogo zaštićenih vrsta u Srbiji, zbog čega su lov i korišćenje u komercijalne svrhe zabranjeni. Takođe, međunarodna trgovina migratornim vrstama riba je regulisana Zakonom o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore. Zakon o održivom korišćenju ribljeg fonda takođe uređuje korišćenje ribljih vrsta i propisuje mere njihove zaštite. Prema ovom zakonu i pripadajućim podzakonskim aktima, ribolov migratornih vrsta riba je trajno zabranjen na teritoriji Srbije.

Kako je navedeno u prethodnom izveštaju, institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 14 u užem smislu ne postoje. Srbija kao kontinentalna zemlja ne prepoznaje potrebu obezbeđivanja

kapaciteta koji bi bili usmereni na zaštitu mora i okeana. U širem smislu, kapaciteti usmereni na zaštitu voda od zagađenja, kao i administrativni kapaciteti usmereni na zaštitu divljih vrsta i njihovih staništa (zaštitu prirode) bili su ocenjeni kao adekvatni za doprinos dostizanju COR 14. Nadležnosti u upravljanju i zaštiti voda podeljene su između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i MZZS. Zaštita vrsta i njihovih staništa, pre svega riba, bila je isključivo u nadle-

žnosti MZZS. Kapaciteti oba resora ocenjeni su kao nedovoljni za efikasno sprovođenje njihovih direktnih nadležnosti, pa su i kapaciteti koji bi doprinosili dostizanju COR 14 takođe skromni.

Za mehanizme za praćenje napretka u okviru COR 14 takođe je procenjeno da nisu razvijeni. Navedeno je da se na nacionalnom nivou ne prati nijedan pokazatelj COR 14.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U prethodnom periodu nije bilo mnogo promena u javnim politikama koje se tiču zaštite voda od zagađivanja i zaštite divljih vrsta riba.

U 2021. godini je usvojen Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Plan definiše dva posebna cilja koja direktno doprinose smanjenju voda od zagađivanja:

1. unaprediti oblast zaštite voda od zagađivanja;
2. smanjenje unosa zagađenja od koncentrisanih izvora zagađenja.

Mere i aktivnosti za dostizanje ova dva posebna cilja uglavnom se odnose na izgradnju pogona za prečišćavanje voda te smanjenje emisije neprečišćenih otpadnih voda u recipijente. Akcioni plan ne sadrži posebne mere i aktivnosti za dostizanje operativnog cilja za ograničavanje hidromorfoloških pritisaka. Ovi pritisci, u smislu pregrađivanja i narušavanja vodotoka, imaju veliki uticaj na migratorne vrste riba. I dalje nisu doneseni plan upravljanja vodama i plan zaštite voda od zaga-

đenja, koji su od velikog značaja za unapređenje statusa voda i smanjenja zagađenja u njima.

U 2021. godini je usvojen i Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Program definiše nekoliko ciljeva i mera koje su usmerene na zaštitu vrsta, monitoring i sprečavanje ilegalnog ubijanja, ali nijedna od njih nije specifična za migratorne riblje vrste.

U okviru drugih relevantnih sektorskih politika nije bilo promena.

U 2021. godini usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode. Najveći deo izmena Zakona odnosi se na ekološku mrežu i mehanizme njene zaštite (ocenu prihvatljivosti), nadležnosti u propisivanju uslova zaštite prirode, zabranu izgradnje malih hidroelektrana u zaštićenim područjima i uključivanje javnosti u upravljanje zaštićenim područjima. Navedene izmene i dopune nisu relevantne za dostizanje COR 14.

U toku je izrada novog zakona o održivom korišćenju ribljeg fonda, ali nema dostupnih informacija u kojoj je fazi ovaj dokument, kao ni o njegovoj sadržini.

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih promena u institucionalnom okviru koji se tiče zaštite voda i zaštite divljih vrsta i staništa. Nisu uspostavljena nova tela, niti su značajnije i sistematski jačani kapaciteti postojećih relevantnih institucija. U skladu sa Zakonom o vodama, formirana je Nacionalna konferencija za vodu čiji je osnovni cilj obezbeđenje uticaja javnosti u upravljanju vodama.

Mehanizmi za praćenje napretka u dostizanju COR 14 nisu unapređeni tokom prethodnog perioda. U Srbiji trenutno ne postoje mehanizmi za praćenje globalnih pokazatelja za ovaj cilj (npr. podaci o količini plutajućeg plastičnog otpada u rekama).

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Jačati kapacitete institucija za praćenje i uključivanje u međunarodne inicijative za zaštitu okeana putem Konvencije o pravu mora.	✘	U prethodnom periodu nije bilo nikakvih aktivnosti u pogledu jačanja kapaciteta institucija za uključivanje u međunarodne inicijative za zaštitu mora.
Unaprediti zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom kako bi se omogućilo sprovođenje potcilja 14.1, a pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom.	✘	Zakonski okvir za zaštitu voda nije menjan u prethodnom periodu niti su doneseni novi podzakonski akti.
Unaprediti strateški i zakonski okvir za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba.	✓	Zakonski okvir za korišćenje ribljeg fonda nije promenjen, iako se radi na pripremi novog zakona. Usvojen je Program zaštite prirode koji obuhvata i zaštitu ribljih vrsta.
Jačati međunarodnu saradnju u zaštiti ribljih resursa.	✘	U prethodnom periodu nije bilo aktivnosti u vezi s jačanjem međunarodne saradnje na polju zaštite riba.

✓ Potpuno ili u velikoj meri usvojeno; ✓ Delimično usvojeno; ✘ Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

- 1.** Jačati kapacitete institucija za praćenje i uključivanje u međunarodne inicijative za zaštitu okeana putem Konvencije o pravu mora.
- 2.** Unaprediti zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom kako bi se omogućilo sprovođenje potcilja 14.1, a pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom.
- 3.** Unaprediti strateški i zakonski okvir za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba.
- 4.** Jačati međunarodnu saradnju u zaštiti ribljih resursa.
- 5.** Pripremiti i usvojiti akcioni plan za zaštitu jesetarskih vrsta riba.
- 6.** Uspostaviti monitoring plutajućeg plastičnog otpada i otpada na rečnim obalama.
- 7.** Doneti plan upravljanja vodama i plan zaštite voda od zagađenja.
- 8.** U novi Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama uključiti mere i aktivnosti koje se odnose na smanjenje hidromorfoloških pritisaka.

Cilj broj 15:

ŽIVOT NA ZEMLJI

**Zaštiti, obnovljati i promovisati
održivo korišćenje kopnenih
ekosistema, održivo upravljati
šumama, boriti se protiv
dezertifikacije, zaustaviti i
preokrenuti proces degradacije
zemljišta i zaustaviti
gubitak biodiverziteta**

POTCILJEVI

Potcilj 15.1 Do 2020. osigurati očuvanje, obnovu i održivo korišćenje kopnenih i unutrašnjih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja, posebno šuma, močvarnog zemljišta, planina i isušenog zemljišta, u skladu s obavezama prema međunarodnim sporazumima.

POTCILJEVI

Potcilj 15.2 Do 2020. promovisati implementaciju održivog upravljanja svim vrstama šuma, zaustaviti krčenje šuma, obnoviti uništene šume i povećati pošumljavanje na globalnom nivou.

Potcilj 15.3 Do 2020. boriti se protiv dezertifikacije, obnavljati degradirano zemljište i tlo, uključujući zemljište pod uticajem dezertifikacije, suša i poplava, i težiti da se u svetu neutralizuje degradacija zemljišta.

Potcilj 15.4 Do 2030. osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unapredili tako da pružaju korist koja ima suštinski značaj za održivi razvoj.

Potcilj 15.5 Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i do 2020. zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje.

Potcilj 15.6 Promovisati pravednu i jednaku raspodelu koristi koja proističe iz korišćenja genetskih resursa i promovisati odgovarajući pristup takvim resursima, kako je dogovoreno na međunarodnom nivou.

Potcilj 15.7 Preduzeti hitne aktivnosti kako bi se okončali krivolov i trgovina zaštićenim životinjskim i biljnim vrstama i baviti se pitanjima potražnje i ponude nezakonitih proizvoda izrađenih od divljih životinja.

Potcilj 15.8 Do 2020. uvesti mere kako bi se sprečio ulazak i značajno umanjio uticaj invazivnih stranih vrsta na kopnene i vodne ekosisteme, i kontrolisati ili iskoreniti prioritetne vrste.

Potcilj 15.9 Do 2020. integrisati vrednosti ekosistema i biodiverziteta u nacionalno i lokalno planiranje, razvojne procese, strategije za smanjenje siromaštva i izveštaje.

Potcilj 15.a Mobilisati i značajno povećati finansijska sredstva iz svih izvora radi očuvanja i održivog korišćenja biodiverziteta i ekosistema.

Potcilj 15.b Mobilisati značajna sredstva iz svih izvora i na svim nivoima kako bi se finansiralo održivo upravljanje šumama i pružili odgovarajući podsticaji zemljama u razvoju za unapređenje takvog upravljanja, uključujući očuvanje i pošumljavanje.

Potcilj 15.c Unaprediti globalnu podršku naporima koji se ulažu u borbu protiv krivolova i trgovine zaštićenim vrstama, uključujući povećanje kapaciteta lokalnih zajednica da traže održive mogućnosti za svoje izdržavanje.

U izveštajnom periodu usvojena su dva dokumenta od značaja za oblast zaštite prirode i dostizanje COR 15. Radi se o Programu zaštite prirode za period od 2021. do 2023. godine i Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode. Navedeni dokumenti samo su delimično otklonili ranije nedostatke u pogledu integrisanosti cilja 15 u nacionalne strateške i zakonske dokumente. Izrada dugoročnog strateškog dokumenta za oblast zaštite prirode i temeljna revizija zakonskog okvira zaštite prirode i dalje ostaju prioritetne aktivnosti u pogledu dostizanja COR 15.

U novembru 2020. godine Srbija je, zajedno s ostalim zemljama Zapadnog Balkana, potpisala Sofijsku deklaraciju kojom se obavezala na sprovođenje Zelene agende za Zapadni Balkan.

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena i napretka u prethodnom periodu, a i dalje je evidentan nedostatak saradnje između različitih državnih institucija relevantnih za dostizanje COR 15, kao i između državnih institucija i OCD. U pogledu mehanizama za praćenje sprovođenja cilja 15 nije bilo značajnijeg napretka, osim što su u nacionalnu bazu za praćenje sprovođenja Agende 2030 dodati podaci za još jedan pokazatelj vezan za održivo upravljanje šumama.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja, „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Javne politike koje definišu zaštitu ekosistema i prirodnih resursa u Srbiji su kompleksne. Raspoređene su u nekoliko sektora, od kojih su najznačajniji zaštita životne sredine, poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda. U izveštaju „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“, strateški okvir za postizanje COR 15 ocenjen je kao delimično postavljen zbog nedostatka nekoliko ključnih dokumenata, kao što su strateški dokument za zaštitu i očuvanje biodiverziteta i strateški dokument za održivo gazdovanje šumama. U izveštaju je kao ključni dokument za ovu oblast prepoznata Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa, ali on nikada nije bio funkcionalan jer za njega nije izrađen akcioni plan na osnovu kojeg bi se sprovodio. Procenjeno je da nisu svi potciljevi u okviru cilja 15 adekvatno integrisani u strateški

okvir. To je bio slučaj s potciljevima 15.4, 15.7, 15.8, 15.9 i 15.c, za koje u postojećim strateškim dokumentima nisu bile definisane specifične mere i ciljevi.

Zakonski okvir je u prethodnom izveštaju bio ocenjen kao relativno dobro definisan jer postojeći zakoni koji regulišu zaštitu prirode, šumarstvo, lovstvo i upravljanje vodama pružaju dobru osnovu za postizanje određenih potciljeva koji se tiču zaštite biodiverziteta. I u ovom aspektu su prepoznati određeni nedostaci koji se tiču pravnog okvira za očuvanje planinskih ekosistema, pravednu raspodelu genetičkih resursa, suzbijanje i kontrolu invazivnih vrsta, ekosistemske usluge i ekonomsko vrednovanje ekosistema i usmeravanje finansijskih sredstava u zaštitu ekosistema i prirodnih resursa.

Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR 15 ocenjeni su u prethodnom izveštaju kao relativno dobro postavljeni, ali je naznačen očigledan nedostatak kapaciteta u relevantnim institucijama. Veliki deo nadležnosti za dostizanje cilja 15 nalazi se u delokrugu MZŽS, a zatim i u delokrugu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede s Upravom za šume i Upravom za vode. Pored navedenih ministarstava, prepoznata je i značajna uloga Agencije za zaštitu životne sredine, Zavoda za zaštitu prirode Srbije i Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode.

Mehanizmi za praćenje napretka u okviru COR 15 ocenjeni su kao slabo razvijeni. Utvrđeno je da se prati i javno objavljuje svega četiri od ukupno 12 pokazatelja definisanih Agendom 2030. Podaci koji bi se mogli iskoristiti za praćenje barem još nekoliko pokazatelja postojali su i ranije, ali nije bio organizovan proces prikupljanja, obrade i publikovanja s ciljem praćenja napretka u dostizanju COR.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

U izveštajnom periodu nije bilo mnogo promena u javnim politikama koje se tiču COR 15. Najznačajnija promena je usvajanje Programa zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. U skladu sa Zakonom o planskom sistemu, revidiran je Predlog strategije zaštite prirode Republike Srbije za period od 2019. do 2025. godine, te je strategija preformulisana u pomenuti program. Ovakvim dokumentom i dalje nije u potpunosti otklonjen nedostatak dugoročnog i sveobuhvatnog strateškog dokumenta za oblast zaštite biodiverziteta. Program postavlja jedan opšti cilj koji se odnosi na unapređenje sistema zaštite prirode i očuvanje biodiverziteta i tri posebna cilja:

1. smanjen negativni uticaji na biodiverzitet;
2. unapređen sistem upravljanja zaštićenim područjima, ekološkom mrežom i vrstama;
3. unapređena javna politika za zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta i učešće javnosti u donošenju odluka.

Tokom 2021. godine usvojen je i Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Akcionim planom definisani su pokazatelji i konkretne aktivnosti koje doprinose zaštiti prirode. Pokazatelji i aktivnosti su, između ostalog, definisani opštim ciljem 2 – postizanje i održavanje dobrog statusa i dobrog ekološkog potencijala vodnih tela površinskih i podzemnih voda, radi zaštite zdravlja ljudi, očuvanja vodnih i priobalnih ekosistema zadovoljavanje potreba korisnika. Strategijom je postavljen i poseban cilj koji se odnosi na uspostavljanje i razvoj zaštićenih oblasti u skladu sa Zakonom o vodama, ali Akcionim planom nisu propisane aktivnosti za ovaj cilj.

U okviru drugih relevantnih sektorskih politika nije bilo promena.

U 2021. godini usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode. Najveći deo izmena Zakona odnosio se na ekološku mrežu i mehanizme njene zaštite (ocenu prihvatljivosti), nadležnosti u propisivanju uslova zaštite priro-

de, zabranu izgradnje malih hidroelektrana u zaštićenim područjima i uključivanje javnosti u upravljanje zaštićenim područjima. Navedenim izmenama i dopunama samo su delimično i u manjoj meri otklonjeni identifikovani nedostaci u zakonodavnom okviru u pogledu dostizanja COR 15.

Zelena agenda za Zapadni Balkan je regionalna strategija pripremljena s ciljem sprovođenja Evropskog zelenog dogovora u ovom regionu. Šest zemalja Zapadnog Balkana su se potpisom Sofijske deklaracije u novembru 2020. godine obavezale na sprovođenje zelene tranzicije u skladu s EU ciljevima. Zelena agenda sadrži pet komponenata, od kojih je jedna usmerena na zaštitu biodiverziteta i ekosistema. Iako se radi o regionalnoj strategiji, očekuje se da će ona imati veliki uticaj na nacionalne politike u oblasti zaštite prirode. U septembru 2021. formirana je i Radna grupa za implementaciju Deklaracije iz Sofije o Zelenoj agendi. U toku je izrada regionalnog akcionog plana za sprovođenje Zelene agende.

U izveštajnom periodu nije bilo značajnijih promena u institucionalnom okviru koji se tiče zaštite prirode i prirodnih resursa. Nisu uspostavljena nova tela, niti su značajnije i sistematski jačani kapaciteti postojećih relevantnih institucija. U skladu sa Zakonom o vodama, formirana je Nacionalna konferencija za vodu čiji je osnovni cilj obezbeđenje uticaja javnosti u upravljanju vodama.

Broj pokazatelja kojima se prati dostizanje COR 15 je u prethodnoj godini uvećan za jedan. Pored pokazatelja 15.1.1 (površina pod šumama kao udeo u ukupnoj kopnenoj površini), 15.a.1 i 15.b.1 (zvanična razvojna pomoć za očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta i ekosistema), u nacionalnu bazu podataka dodati su i podaci za pokazatelj 15.2.1b – napredak ka održivom upravljanju šumama: nadzemni fond biomase u šumi. Raspoloživi su podaci od 2010. godine, a izvor podataka je FAO – Organizacija za hranu i poljoprivredu UN-a.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Obezbediti bolju saradnju i koordinaciju različitih sektora (zaštita prirode, šumarstvo, upravljanje vodama, energetika, poljoprivreda, saobraćaj i dr.) prilikom izrade strateških dokumenata koji se tiču zaštite i korišćenja prirodnih resursa.	✘	Tokom izrade Programa zaštite prirode nije sprovedena adekvatna javna rasprava, niti je vidljivo da je prilikom njegove izrade ostvarena saradnja i koordinacija s drugim sektorima. Sâm program sadrži cilj (unapređena javna politika za zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta i učešće javnosti u donošenju odluka) koji se odnosi i na međusektorsku saradnju. Konkretno mere u okviru ovog cilja, između ostalog, predviđaju i uspostavljanje pokazatelja za praćenje uticaja delatnosti drugih sektora na očuvanje prirode. U proteklom periodu nije formirano nijedno međusektorsko telo koje bi unapredilo saradnju.
Jasno i eksplicitno integrisati COR u strateške dokumente čija je izrada planirana u narednom periodu. To se pre svega odnosi na program razvoja šumarstva i program zaštite prirode koji su u izradi.	✓	U Programu zaštite prirode za period od 2021. do 2023. godine načelno su pomenuti ciljevi održivog razvoja i Agenda 2030, ali nisu date konkretne poveznice ciljeva Programa s ciljevima i potciljevima održivog razvoja. U Programu je navedeno da se njime direktno doprinosi COR 14 i 15. Neke od mera definisanih Programom direktno doprinose dostizanju pojedinih potciljeva COR 15, ali to nije posebno naznačeno u Programu.
Definisati odgovarajuće pokazatelje za ciljeve iz nacionalnih planskih dokumenata koji su u vezi s COR, koji bi omogućili i praćenje COR, metodologiju prikupljanja podataka s dinamikom prikupljanja i odgovorne institucije.	✘	Ni u Programu zaštite prirode niti u drugim dokumentima nije postignut napredak u organizaciji prikupljanja i praćenja pokazatelja za ciljeve održivog razvoja.
U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati ciljeve i mere za zaštitu planinskih područja (potcilj 15.4).	✘	U Programu zaštite prirode nisu izdvojena planinska područja kao prioritarna za zaštitu, niti su date posebne mere za ta područja.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati specifične ciljeve i mere za unapređenje kontrole korišćenja i sprečavanje ilegalne trgovine zaštićenim vrstama (potcilj 15.7).</p>		<p>U Programu zaštite prirode je data mera koja se direktno odnosi na ovaj potcilj (mera 1.1.3, suzbijanje nelegalnog ubijanja, zarobljavanja i trgovine divljim vrstama). Programom se uvode aktivnosti koje se tiču podizanja kapaciteta institucija i unapređenja procedura za praćenje i suzbijanje ilegalnih radnji. Uvode se i pokazatelji koji se odnose na evidentiranje slučajeva ilegalnih radnji sa zaštićenim vrstama.</p>
<p>U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati specifične ciljeve i mere za sprečavanje unošenja i kontrolu invazivnih vrsta (potcilj 15.8), kao i mere za podršku razvoju alternativnih izvora prihoda za lokalno stanovništvo s ciljem sprečavanja ilegalnog, odnosno neodrživog korišćenja divljih vrsta (potcilj 15.c).</p>		<p>Programom zaštite prirode definisana je mera 1.1.5, unapređenje praćenja i suzbijanja invazivnih vrsta. Konkretno aktivnosti predviđene Programom odnose se na unapređenje zakonskog okvira za kontrolu i suzbijanje invazivnih vrsta i uspostavljanje pokazatelja za praćenje invazivnih vrsta. Potcilj 15.c nije integrisan u Program.</p>
<p>U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati principe ekosistemskih usluga i konkretne mere za njihovo sprovođenje (potcilj 15.9).</p>		<p>U Programu za zaštitu prirode nisu dati ciljevi ni mere kroz koje bi se integrisao princip ekosistemskih usluga.</p>
<p>Unaprediti zakonski okvir za postizanje ciljeva, što se naročito odnosi na jasno definisanje invazivnih vrsta i mera za njihovu kontrolu (potcilj 15.8) i na uvođenje koncepta ekosistemskih usluga u zakone koji se tiču prirodnih resursa (potcilj 15.9).</p>		<p>U Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode nisu sadržane odredbe koje bi bolje definisale oblast invazivnih vrsta i ekosistemskih usluga.</p>
<p>Unaprediti saradnju i povezanost institucija koje prikupljaju podatke za COR 15 kako bi se ostvarilo efikasno praćenje pokazatelja za pojedine potciljeve.</p>		<p>U proteklom periodu su u nacionalnoj bazi dodati podaci za još jedan pokazatelj. Osim toga, ne vidi se značajniji pomak u saradnji institucija na praćenju pokazatelja COR.</p>
<p>Izmeniti i dopuniti Pravilnik o nacionalnoj listi pokazatelja zaštite životne sredine kako bi se postojeći pokazatelji adaptirali tako da budu direktno povezani s međunarodno definisanim pokazateljima za potciljeve i kako bi se razvili novi pokazatelji za određene potciljeve koji do sada nisu postojali (npr. potcilj 15.4 i 15.9).</p>		<p>Programom zaštite prirode predviđeno je unapređenje nacionalne liste pokazatelja, ali Pravilnik još uvek nije dopunjen.</p>

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

1. Obezbediti bolju saradnju i koordinaciju različitih sektora (zaštita prirode, šumarstvo, upravljanje vodama, energetika, poljoprivreda, saobraćaj i dr.) prilikom izrade strateških dokumenata koji se tiču zaštite i korišćenja prirodnih resursa.
2. Jasno i eksplicitno integrisati COR u buduće strateške dokumente u oblasti zaštite prirode i upravljanja prirodnim resursima (zaštita prirode, šumarstvo, vodoprivreda i dr.).
3. Definisati odgovarajuće pokazatelje za ciljeve iz nacionalnih planskih dokumenata koji su u vezi sa COR, koji bi omogućili i praćenje COR, metodologiju prikupljanja podataka s dinamikom prikupljanja i odgovorne institucije.
4. U buduće strateške dokumente adekvatnije integrisati ciljeve i mere za:
 - » zaštitu planinskih područja (potcilj 15.4);
 - » sprečavanje unošenja i kontrolu invazivnih vrsta (potcilj 15.8), kao i mere za podršku razvoju alternativnih izvora prihoda za lokalno stanovništvo s ciljem sprečavanja ilegalnog, odnosno neodrživog korišćenja divljih vrsta (potcilj 15.c);
 - » primenu koncepta ekosistemskih usluga (potcilj 15.9).
5. Osim strateškog, unaprediti i zakonski okvir za postizanje ciljeva, što se naročito odnosi na jasno definisanje invazivnih vrsta i mera za njihovu kontrolu (potcilj 15.8) i na uvođenje koncepta ekosistemskih usluga u zakone koji se tiču prirodnih resursa (potcilj 15.9).
6. Unaprediti saradnju i povezanost institucija koje prikupljaju podatke za COR 15 kako bi se ostvarilo efikasno praćenje pokazatelja za pojedine potciljeve.
7. Izmeniti i dopuniti Pravilnik o nacionalnoj listi pokazatelja zaštite životne sredine kako bi se postojeći pokazatelji adaptirali tako da budu direktno povezani s međunarodno definisanim pokazateljima za potciljeve i kako bi se razvili novi pokazatelji za određene potciljeve koji do sada nisu postojali (npr. potcilj 15.4 i 15.9).
8. Izraditi dugoročni strateški dokument koji će obuhvatiti i oblast zaštite prirode.
9. Formirati međusektorsko telo u cilju bolje saradnje i koordinacije na dostizanju COR 15.
10. Obezbediti efektivno uključivanje OCR u izradu strateških i zakonskih dokumenata.

Cilj broj 16:

MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE

**Promovisati miroljubiva i
inkluzivna društva za održivi
razvoj, obezbediti pristup pravdi
za sve i izgraditi delotvorne,
odgovorne i inkluzivne
institucije na svim nivoima**

POTCILJEVI

Potcilj 16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i s njima povezane stope smrtnih slučajeva.

Potcilj 16.2 Okončati zloupotrebu, eksploataciju, trgovinu i sve oblike nasilja i torture nad decom.

POTCILJEVI

Potcilj 16.3 Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i osigurati jednak pristup pravdi za sve.

Potcilj 16.4 Do 2030. značajno smanjiti nezakonite tokove novca i oružja, poboljšati pronalaženje i vraćanje ukradene imovine i boriti se protiv svih oblika organizovanog kriminala.

Potcilj 16.5 Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima.

Potcilj 16.6 Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.

Potcilj 16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima.

Potcilj 16.8 Proširiti i povećati učešće zemalja u razvoju u institucijama globalnog upravljanja.

Potcilj 16.9 Do 2030. za sve obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja.

Potcilj 16.10 Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima.

Potcilj 16.a Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala.

Potcilj 16.b Promovisati i sprovesti nediskriminatorske zakone i politike radi postizanja održivog razvoja.

U periodu od prethodnog izveštaja usvojeno je nekoliko dokumenata javnih politika i propisa koji su od značaja za oblasti iz obuhvata COR 16, među kojima su najvažniji Strategija reforme javne uprave, Akcioni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu, Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja, Strategija za rodnu ravnopravnost, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o rodnoj ravnopravnosti i Zakon o sprečavanju korupcije. Navedeni dokumenti samo su delimično otklonili ranije nedostatke u pogledu integrisanosti COR 16 u nacionalne strateške i zakonske dokumente, kao što se vidi iz pregleda statusa implementacije preporuka iz prethodnog izveštaja koji je dat u nastavku. U izveštajnom periodu je ostvaren zanemarljiv napredak u oblasti reforme javne uprave, naročito u oblasti povećanja transparentnosti i odgovornosti institucija, kao i inkluzivnosti, participativnosti i reprezentativnosti prilikom donošenja odluka.

Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za COR16 delimično su izmenjeni osnivanjem Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. Pored tog ministarstva, najveći deo nadležnosti za dostizanje cilja 16 i dalje je u delokrugu Ministarstva pravde i Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave.

Pregled ključnih rezultata iz prethodnog izveštaja „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“

Nacionalni prioriteti dokumenata javnih politika u Srbiji u velikoj meri razrađuju potciljeve COR 16. Izveštaj „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ pokazao je da su pojedini potciljevi ili samo delimično obuhvaćeni nacionalnim strateškim dokumentima ili su predmet više različitih dokumenata, a za neke je potpuno izostao strateški okvir. Utvrđeno je da su krovni planski dokumenti u ovoj oblasti Strategija reforme javne uprave i Akcioni plan za Poglavlje 23, ali da postoji i čitav niz drugih planskih dokumenata koji su usklađeni s ova ključna dva, kao što su Akcioni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu, Strategija razvoja pravosuđa, Program razvoja elektronske uprave itd. Ipak, i pored velikog broja planskih dokumenata, zaključeno je da su samo određeni potciljevi potpuno pokriveni strateškim okvirom, poput 16.2, 16.3 i 16.4, dok ostali nisu adekvatno ili nisu uopšte integrisani.

Prema nalazima prethodnog izveštaja, pravni okvir za COR 16 je delimično uspostavljen. Imajući u vidu 12 potciljeva u okviru ovog cilja, koji se odnose na različite segmente društva i javne uprave, čitav niz zakona i podzakonskih akata zaokružuje pravni okvir u ovim oblastima. Iako su osnovna načela koja se odnose na većinu potciljeva u okviru cilja 16 postavljena u samom Ustavu Republike Srbije, dalja razrada je prevedena posebnim zakonima i podzakonskim aktima. Ipak, uprkos velikom broju zakona koji čine normativni okvir, Srbija je i dalje pred velikim izazovima kako u obezbeđivanju primene postojećih propisa tako i u uvođenju novih pravnih instituta. Normativni okvir nije u potpunosti usklađen s međunarodnim standardima i pravom EU, a naročito u domenu transparentnosti rada institucija, nezavisnosti pravosuđa, sprečavanja korupcije i ostvarivanja prava građana.

Izveštaj je pokazao da su postojeći institucionalni i koordinacioni mehanizmi za ostvarivanje potciljeva u okviru COR 16 delimično razvijeni, ali da nisu uspostavljeni u kontekstu ostvarivanja COR već kako bi se ispunili ciljevi iz brojnih paralelnih reformskih procesa u okviru evropskih integracija, i to pre svega u okviru sprovođenja reforme javne uprave i sprovođenja aktivnosti iz Akcionog plana za Poglavlje 23. Stoga, veliki deo nadležnosti za dostizanje cilja 16 ostao je u delokrugu rada Ministarstva pravde i Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, zatim slede neka druga ministarstva, kao i nezavisni

državni organi poput Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Agencije za sprečavanje korupcije itd.

Okvir za praćenje postizanja potciljeva COR 16 zasnovan je na radu jedne uže unutrašnje jedinice RZS. U prethodnom izveštaju utvrđeno je da je veliki broj pokazatelja dobro razvijeni i adekvatno postavljeni u odnosu na potciljeve, ali da nisu obuhvaćeni svi aspekti potciljeva. RZS je 2020. godine pratio i objavio osam od 23 pokazatelja u okviru praćenja COR 16.

Pregled ključnih promena u prethodnih godinu dana

Tokom 2021. godine nastavljena je ili započeta implementacija dokumenata javnih politika usvojenih u proteklom periodu poput Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Strategije prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštite žrtava, Strategije razvoja pravosuđa, Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela, Strategije razvoja sistema javnog informisanja. Takođe, u procesu pristupanja Srbije EU, državni organi na čelu s Ministarstvom pravde tokom 2021. godine nastavili su aktivnosti na primeni Akcionog plana za Poglavlje 23 i Akcionog plana za Poglavlje 24.

Dodatno, u posmatranom periodu je nadograđen okvir javnih politika, i to kroz usvajanje novih planskih dokumenata čije je važenje isteklo 2020. godine. Najznačajnija promena je usvajanje nove Strategije reforme javne uprave u Republici Srbiji (RJU) za period od 2021. do 2030, kojom su definisani vizija i ciljevi javne administracije na

republičkom i lokalnom nivou. Ovaj dokument je važan jer je u pitanju krovni strateški dokument koji u pokriva potciljeve 16. 6 – razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima, i 16.7 – osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima. Opšti cilj koji je neophodno postići novousvojenom Strategijom RJU jeste dalje poboljšanje rada javne uprave i kvaliteta kreiranja javnih politika u skladu s evropskim Principima javne uprave i obezbeđivanje visokog kvaliteta usluga građanima i privrednim subjektima, kao i profesionalne javne uprave koja će značajno doprineti ekonomskoj stabilnosti i povećanju životnog standarda. Pored opšteg cilja, definisano je i osam posebnih ciljeva koji pokrivaju različite oblasti javne uprave, i to – planiranje i koordinacija javnih politika, upravljanje ljudskim resursima, pružanje usluga, odgovornost i transparentnost, upravljanje javnim finansijama i sistem lokalne samouprave.³³ Po prvi put u strateškom dokumentu

33 Dokument Principi javne uprave je razvila SIGMA – zajednička inicijativa OECD i EU – u cilju definisanja standarda dobre uprave i praćenja napretka u državama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU.

za reformu javne uprave postoji stub posvećen reformi sistema lokalne samouprave. Vlada je nastavila da sprovodi obaveze u okviru inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu. U cilju operacionalizacije Strategije RJU, usvojen je i Akcioni plan za njeno sprovođenje u periodu od 2021. do 2025. godine, koji sadrži čitav niz aktivnosti u cilju postizanja posebnih ciljeva u oblasti upravljanja ljudskim resursima, pružanja usluga i odgovornosti i transparentnosti vlasti. Analiza pomenuta dva dokumenta ukazuje na to da su Akcionim planom razrađene aktivnosti za pet od osam posebnih ciljeva predviđenih Strategijom. Stoga je Vlada RS, u skladu sa Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije, pored pomenutih dokumenata, dodatno usvojila Program za reformu sistema lokalne samouprave u Republici Srbiji za period od 2021. do 2025. godine, kao integralni deo Strategija RJU. U Programu se razrađuje posebni cilj 8 Strategije RJU i navodi da je vizija moderna, profesionalna, efikasna i odgovorna lokalna samouprava. Po istom modelu, Vlada je usvojila kao poseban dokument Program reforme upravljanja javnim finansijama za period 2021–2025. godine, s ciljem ostvarivanja održivog budžeta sa stabilnim javnim dugom u odnosu na BDP uz pomoć boljeg finansijskog upravljanja i kontrole, procesa interne revizije i povezivanja budžetskog planiranja s politikama Vlade (opšti cilj Programa i poseban cilj 7 Strategije RJU). Konačno, u cilju razrade drugog pilara (Planiranje i koordinacija politika) Strategije RJU, tokom 2021. je pripreman Predlog programa unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom s Akcionim planom za period 2021–2025. Javna rasprava o dokumentima je završena 15. septembra i očekuje se da dokument bude finalizovan tokom 2021. godine i nakon toga usvojen na sednici Vlade. Očekuje se da će sprovođenje ovog programa doprineti unapređenju kvaliteta javnih politika i propisa kroz nastavak regulatorne reforme, jačanje kapaciteta za kreiranje i praćenje sprovođenja javnih politika i propisa, efektivnu koordinaciju javnih politika i unapređenje učešća

javnosti u svim fazama donošenja i praćenja sprovođenja javnih politika i propisa.

Takođe, krajem 2020. godine (u periodu neposredno nakon pripreme prethodnog izveštaja o pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030) usvojen je i novi Akcioni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu u Republici Srbiji za period 2020–2022. godine. Ovaj dokument predviđa niz obaveza organa javnih vlasti koje se tiču otvaranja podataka, povećanja transparentnosti i pristupa informacijama, te je važan kako za potciljeve 16.6 i 16.7, tako i za potcilj 16.10 – osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima. Takođe, u decembru 2020. godine je usvojen Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine.

U avgustu 2021. godine je usvojena nova Strategija razvoja informacionog društva i informacione bezbednosti u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, s trogodišnjim Akcionim planom. Imajući u vidu da je opšti cilj Strategije razvijeno informaciono društvo i elektronska uprava u službi građana i privrede i unapređena informaciona bezbednost građana, javne uprave i privrede, ovaj dokument je važan s aspekta nekoliko potciljeva COR 16.

Takođe, u oktobru 2021. godine usvojena je nova Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina za period od 2021. do 2026. godine s pratećim Akcionim planom u cilju osnaživanja procesnih i vanprocesnih mehanizama za kažnjavanje ratnih zločina, zaštite i podrške žrtava, otkrivanja sudbine nestalih lica i izgradnje društvenog ambijenta tolerancije i pomirenja.

U skladu s revidiranim Akcionim planom za Poglavlje 23 i merama usmerenim ka sprečavanju korupcije u oblastima od posebnog rizika (carina, lokalna samouprava, privatizacija, javne

nabavke i policija), u septembru 2021. godine Vlada je donela Operativni plan za sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika, što je relevantno za potcilj 16.5. Između ostalog, svrha Operativnog plana jeste da premosti period do donošenja nove nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i pratećeg akcionog plana, kao i da bude osnov za izradu ovih dokumenata.

Konačno, kada je reč o izmenama okvira politika, važno je navesti da je u oktobru 2021. godine usvojena nova SRR za period od 2021. do 2030. godine s pratećim Akcionim planom. Cilj Strategije je prevazilaženje rodnoeg jaza i ostvarivanje rodne ravnopravnosti kao preduslova za razvoj društva i poboljšanje svakodnevnog života žena i muškaraca, devojčica i dečaka. Detaljnija analiza Strategije rodne ravnopravnosti nalazi se u sekciji koja se bavi COR 5 – „Rodna ravnopravnost“.

Na kraju, jedini dokument javne politike kojem je isteklo važenje u posmatranom periodu (od pripreme prethodnog izveštaja), a da nije usvojen novi kojim se definišu ciljevi i mere, jeste Strategija za smanjenje preopterećenosti smeštajnih kapaciteta u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Republici Srbiji do 2020. godine. Takođe, Vlada Srbije još uvek nije usvojila novu strategiju za borbu protiv korupcije i akcioni plan za njenu implementaciju. Nije ostvaren napredak u izveštajnom periodu u borbi protiv organizovanog kriminala. Srbija nije postigla ubedljive rezultate u pogledu delotvornih istraga, krivičnog progona i pravosnažnih presuda u predmetima ozbiljnog i organizovanog kriminala.

Pravni okvir za COR 16 je i dalje samo delimično uspostavljen. Iako su tokom 2021. godine nastavljene aktivnosti na pripremi propisa, još uvek nisu usvojeni važni propisi koji su apostrofirani u prethodnom izveštaju. U skladu s Akcionim planom za Poglavlje 23, ustavna reforma pravosuđa ponovo je stavljena na agendu prioriteta. Ipak, tokom 2021. godine nije ostvaren

dovoljan napredak u konkretnim rešenjima i nisu usvojeni ustavni amandmani, iako je postignut konsenzus svih aktera da su potrebni, uključujući i Venecijansku komisiju – stručno telo Saveta Evrope, koja je pozdravila inicijativu za izmenu Ustava Republike Srbije. Takođe, tokom 2021. godine nastavljene su aktivnosti na pripremi izmena i dopuna Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, u skladu s Revidiranim akcionim planom za Poglavlje 23. U prvoj polovini godine organizovana je javna rasprava, nakon čega je i pripremljen izveštaj, a Predlog zakona upućen u proceduru Narodnoj skupštini početkom oktobra 2021. godine. Ipak, potrebno je naglasiti da je stručna javnost u Srbiji iskazala brigu da se predloženim zakonskim rešenjima smanjuje stečeni nivo prava na pristup informacijama od javnog značaja.

S druge strane, usvojeni su neki važni propisi. U 2021. godini usvojene su izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u cilju usaglašavanja s relevantnim zakonodavstvom EU, kao i daljeg institucionalnog jačanja zaštite od diskriminacije u skladu s preporukama tela UN za ekonomska, socijalna i kulturna prava, kao i za ljudska prava. Takođe, u 2021. godini je usvojen ZRR, kojim se uređuje pojam, značenje i mere politike za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti, vrste planskih akata u oblasti rodne ravnopravnosti i način izveštavanja o njihovoj realizaciji, institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, nadzor nad primenom zakona i druga pitanja od značaja za ostvarivanje i unapređivanje rodne ravnopravnosti. Dalje, u cilju ispunjavanja preporuka Grupe država za borbu protiv korupcije (GRECO), u 2021. godini su usvojene izmene Zakona o sprečavanju korupcije. Izmenama se precizira značenje pojma korupcija tako što se ovaj pojam određuje kao odnos korišćenja službenog ili društvenog položaja ili uticaja radi sticanja nedozvoljene koristi za sebe ili za drugoga, ali se i propisuju dodatni uslovi za izbor direktora Agencije za sprečavanje

korupcije, a proširuje se i krug pravnih lica koja imaju obavezu prijavljivanja podataka Agenciji.

Ipak, najveću promenu u pravnom okviru podrazumeva usvajanje novog Zakona o ministarstvima krajem 2020. godine, koji ima određeni uticaj na institucionalni okvir. U domenu nadležnosti u oblastima relevantnim za COR 16, ključna novina koju je Zakon o ministarstvima doneo jeste formiranje Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. Ovo ministarstvo je preuzelo određeni deo nadležnosti od Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave koje se odnose na ljudska i manjinska prava, kao i od Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u oblasti antidiskriminacione politike i ravnopravnosti polova. Konačno, formiranjem novog ministarstva prestale su s radom Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije. Novoformirano ministarstvo je, pored

nadležnosti, od pomenutih državnih organa preuzelo i zaposlene, opremu, sredstva za rad i tako dalje, te se može zaključiti da nije došlo do nekih promena kada je reč o kapacitetima za sprovođenje nadležnosti.

Neznatno su promenjeni mehanizmi za praćenje napretka u okviru cilja 16. RZS prati i objavljuje 10 globalnih pokazatelja od ukupno 24. Dostupnost globalnih pokazatelja na portalu u prethodnoj godini uvećana je za dva. Pored osam pokazatelja koji su prethodno bili dostupni, Republički zavod za statistiku ukupno navodi i: udeo stanovništva koje se oseća bezbedno da se kreće samo u blizini mesta gde živi (16.1.4), kao i pokazatelj za potcilj 16.b koji je preuzet iz COR 10 i odnosi se na udeo stanovništva koje je izjavilo da je tokom prethodnih 12 meseci imalo osećaj da je diskriminisano ili uznemiravano po nekom osnovu diskriminacije koja je zabranjena prema međunarodnom pravu ljudskih prava.

Pregled napretka u odnosu na preporuke iz prethodnog izveštaja

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
Usvojiti trogodišnji akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja.	✓	Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja usvojen je u decembru 2020. godine za period 2020–2022. godine.
Usvojiti novu strategiju reforme javne uprave koja definiše sveobuhvatan proces reformi više kompleksnih upravnih podsistema kako bi se proces nastavio i nakon isteka Akcionog plana postojeće strategije nakon 2020. godine.	✓	Strategija reforme javne uprave za period 2021–2030. godina je usvojena u aprilu 2021. godine.

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>Usvojiti novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.</p>	✘	<p>Od 2018. godine, kada je istekao period važenja prethodne Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem.</p>
<p>Usvojiti potpuno novu strategiju ili akcioni plan za primenu Strategije policije u zajednici, jer od isteka poslednjeg akcionog plana ta strategija nema upotrebnu vrednost.</p>	✘	<p>Od 2016. godine, kada je istekao period važenja poslednjeg Akcionog plana za sprovođenje Strategije policije u zajednici koja je usvojena još 2013. godine, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem.</p>
<p>Usvojiti novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv korupcije, budući da je postojećoj rok važenja istekao 2018. godine.</p>	✎	<p>U septembru 2021. godine Vlada je donela Operativni plan za sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika u cilju da se premosti period do donošenja nove nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i pratećeg akcionog plana.</p>
<p>Usvojiti novu strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala.</p>	✘	<p>Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala je usvojena 2009. godine, nakon čega je Vlada usvojila dokumenta javnih politika koja se odnose na istrage finansijskog kriminala (2015–2016) i borbu protiv visokotehnološkog kriminala (2019–2023).</p>
<p>Ove godine ističe Strategija regulatorne reforme i unapređenja sistema upravljanja javnim politikama, pa treba pripremiti novi strateški dokument.</p>	✔	<p>Pripremljen je Predlog programa unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom s Akcionim planom za period 2021–2025. godine i očekuje se da će uskoro biti usvojen na sednici Vlade.</p>
<p>Kako bi se na najvišem nivou obezbedili vladavina prava, ljudska prava, nezavisnost sudstva od političkog uticaja i transparentne institucije, neophodno je nastaviti ustavnu reformu.</p>	✔	<p>Iako još uvek nisu usvojeni ustavni amandmani, tokom 2021. godine su nastavljene sve započete aktivnosti i konsultacije za izmenu Ustava Republike Srbije.</p>

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>Takođe, radi unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i radi jačanja nezavisnosti sudija i tužilaca, s Ustavom uskladiti set pravosudnih zakona (zakoni o uređenju sudova, sudijama, javnom tužilaštvu, Visokom savetu sudstva, Državnom veću tužilaštva, Pravosudnoj akademiji itd.).</p>		<p>Usaglašavanje pravosudnih zakona će biti moguće tek nakon usvajanja ustavnih amandmana.</p>
<p>Kako bi se unapredila prava lica u krivičnim postupcima, izmeniti Zakonik o krivičnom postupku s ciljem usklađivanja s mnogim direktivama EU koje su prethodno navedene u dokumentu.</p>		<p>Zakon o krivičnom postupku nije me-njan tokom 2021. godine.</p>
<p>Radi usklađivanja s pravom EU i međuna-rodnim standardima u oblasti sprečavanja korupcije, izmenama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti povećati nivo transparent-nosti prilikom finansiranja partija.</p>		<p>Iako je tokom 2021. godine pitanje slobodnih izbora, izbornih uslova i drugih relevantnih tema, uključujući finansiranje političkih partija, bilo u fo-kusu međustranačkog dijaloga u Srbiji, u kojem je posredovala i EU, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti nije menjan do oktobra 2021. godine.</p>
<p>Okončati proces izmena Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, vodeći računa o tome da se ne smanje stečena prava na pristup javnosti informacijama.</p>		<p>Vlada je utvrdila Predlog zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i uputila ga u pro-ceduru Narodnoj skupštini početkom oktobra 2021. godine, ali zakon još uvek nije usvojen.</p>
<p>Doneti podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije da bi se njime uredilo postupanje službene komunikacije policije i javnog tuži-laštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije.</p>		<p>Članom 16. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, predviđeno je da se rokovi, način postupanja i način službene komunikacije posebnih odeljenja viših javnih tužilaštava i organizacione jedinice nadležne za suzbijanje korupcije uređuju aktom koji zajedno donose ministar nadležan za poslove pravosuđa i ministar nadležan za unutrašnje poslove. Iako je rok za donošenje ovog akta istekao 2018. godine, on još uvek nije usvojen.</p>

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>Usvojiti izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije radi pune usklađenosti s pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja, definicije indirektno diskriminacije i obaveze da se obezbedi razuman smeštaj za zaposlene s invaliditetom.</p>		<p>U 2021. godini usvojene su izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije. Između ostalog, izmene su bile inicirane u cilju usaglašavanja odredbi Zakona o zabrani diskriminacije s Direktivom 2000/43/EZ od 29. juna 2000. godine o sprovođenju principa jednakog postupanja bez obzira na rasno ili etničko poreklo, i Direktivom 2000/78/EZ od 27. novembra 2000. godine o opštem okviru za jednako postupanje prema građanima prilikom zapošljavanja i na radu. Ipak, izmenama nije adekvatnije regulisana indirektna diskriminacija, iako se u Obrazloženju Zakona koji je Vlada uputila Narodnoj skupštini navodi da je Komitet za ljudska prava UN u Zaključnim zapažanjima u vezi s Trećim periodičnim izveštajem Republike Srbije o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima za 2016. i 2017. godinu ukazao na tu potrebu.</p>
<p>Radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, izvršiti izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja.</p>		<p>Porodični zakon nije menjan tokom 2021. godine.</p>
<p>Na kraju, postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu s članom 7 Konvencije o pravima deteta, te da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji odmah imaju pristup državljanstvu.</p>		<p>Zakon o matičnim knjigama, kao i Uputstvo o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga nisu menjani tokom 2021. godine</p>
<p>Obučiti zaposlene u javnoj upravi za adekvatnu primenu odredaba Zakona o državnoj upravi i Zakona o planskom sistemu koji se odnose na transparentno i inkluzivno kreiranje politika i propisa.</p>		<p>Nacionalna akademija za javnu upravu je tokom 2021. godine realizovala obuku za državne službenike i zaposlene u JLS iz oblasti javne politike.</p>

PREPORUKA IZ PRETHODNOG IZVEŠTAJA	STATUS	KOMENTAR
<p>U rad Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine uključiti Agenciju za sprečavanje korupcije, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.</p>		<p>Odluka o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine nije izmenjena u periodu do oktobra 2021. godine.</p>
<p>Revidirati okvir pokazatelja za praćenje napretka u postizanju COR 16 zamenom neadekvatnih pokazatelja ili dodatkom novih postojećem okviru, u skladu s nalazima koji su predstavljeni u ovom dokumentu.</p>		<p>RZS je dodao dva nova pokazatelja u okviru COR 16, i to udeo stanovništva koje se oseća bezbedno da se samo kreće u blizini mesta gde živi“ (16.1.4) i udeo stanovništva koje je izjavilo da je tokom prethodnih 12 meseci imalo osećaj da je diskriminisano ili uznemiravano po nekom osnovu diskriminacije koja je zabranjena prema međunarodnom pravu ljudskih prava (16.b, isti kao za COR 10.3).</p>

Potpuno ili u velikoj meri usvojeno;

Delimično usvojeno;

Nije usvojeno

Preporuke za naredni period

U ovom izveštajnom periodu nisu identifikovane nove preporuke. U narednom periodu je potrebno okončati sprovođenje započetih, ali i sprovesti preostale preporuke koje su navedene u prethodnom izveštaju i koje su predstavljene u prethodnom delu ovog dokumenta.

III

PROCENA NAPRETKA U DOSTIZANJU RAZVOJNIH PRIORITETA

U narednom delu teksta biće predstavljen pregled napretka osam prioritetnih razvojnih celina, koje sadrže potciljeve preuzete iz Agende 2030 koji su nacionalizovani kako bi se prilagodili razvojnom kontekstu Srbije. Potciljevi sadrže pokazatelje za praćenje napretka, kao i pokazatelje s vrednostima čije bi se dostizanje smatralo uspehom. Prioritetne razvojne celine, potciljevi i pokazatelji zasnovani su na konsultacijama s ekspertima i zainteresovanim grupama, kvantitativnim analizama, pregledu literature i korišćenju alata za prioritizaciju.

- » Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima
- » Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije
- » Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija
- » Konkurentna privreda i produktivni poslovi
- » Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada
- » Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa
- » Čiste i otporne zajednice
- » Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa

Poglavlje za svaku od prioritetnih celina sadrži uvod, ocenu napretka u odnosu na postavljene pokazatelje u periodu od objavljivanja izveštaja „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ i preporuke za period koji sledi.

Pregled prioriternih razvojnih celina, potciljeva, pokazatelja i njihovog statusa

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
ZDRAV ŽIVOT I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA DOSTUPNI SVIMA		
Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, deotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve (nacionalizovani potcilj 3.8)	Smanjenje procenta stanovništva koje ocenjuje svoj zdravstveni status kao loš i veoma loš sa 15,7% na 9%	Procenat stanovnika koji svoj zdravstveni status ocenjuju kao loš ili veoma loš je smanjen sa 15,7% u 2019. godini na 13,2% u 2020. godini.
	Smanjenje procenta stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena sa 6,5% na 2,5%	Procenat stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena smanjen je sa 4,8% u 2019. godini na 3,8% u 2020. godini.
	Smanjenje privatnih izdavanja za zdravstvenu zaštitu („iz džepa“) sa 41% na 20%	Procenat privatnih izdavanja za zdravstvenu zaštitu je u 2018. godini bio 38,31% (podaci za 2019. i 2020. godinu nisu dostupni).
DOSTOJANSTVO ZA SVE GRAĐANKE I GRAĐANE SRBIJE		
Najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (1.2)	Smanjenje broja lica koja žive u riziku od siromaštva za najmanje 50%	Stopa lica koja žive u riziku od siromaštva u 2020. godini iznosi 21,7% (u poređenju sa 26,7% u 2015. godini).
	Povećanje udela neto dohotka korisnika novčane socijalne pomoći u liniji rizika od siromaštva na 100%	Socijalna pomoć za tročlanu porodicu s jednim detetom, odnosno za četvoročlanu porodicu s dvoje dece iznosi 39,2% praga rizika od siromaštva u 2020. godini.

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih (1.3)	Povećanje udela stanovnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite za 100%	Udeo korisnika socijalne zaštite u ukupnoj populaciji iznosi 10,2% u 2020. godini (u poređenju sa 9,5% u 2015. godini).
	Smanjenje učešća neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti na 10%	Učešće neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti iznosi 16,4% u 2020. godini.
Okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica (5.1)	Potpuno otklanjanje rodnog jaza u stopama zaposlenosti – sa 13,9 na 0 procentnih poena	Rodni jaz u stopama zaposlenosti u 2020. godini iznosi 14 procentnih poena (u poređenju sa 13,9 u 2019. godini).
Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici (5.4)	Potpuno otklanjanje jaza u zaradama između muškaraca i žena – sa 9,6% na 0%	Novi podaci nisu dostupni.
	Smanjenje stope neaktivnosti zbog brige o drugima na 6%	Stopa neaktivnosti žena zbog brige o drugima i porodičnih razloga u 2020. godini iznosi 27,2% (u poređenju sa 27,8% u 2019. godini).
Progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka (10.1)	Smanjena stopa izražene materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana sa 28% na 10%, u skladu s evropskim prosekom	U proteklom periodu došlo je do blagog smanjenja stope izražene materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana (prvi i drugi kvintil) sa 29,1% 2019. godine na 28,1% 2020. godine.
	Smanjen procenat najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše sa 17,7% na 10%, u skladu s evropskim prosekom.	Procenat najsiromašnijih 40% koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše smanjen je sa 17,8% u 2019. na 16,5% u 2020. godini.

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
DOSTIZANJE EVROPSKOG NIVOVA DEMOKRATIJE, VLADAVINE PRAVA I KVALITETA INSTITUCIJA		
Promovisati miroljubivo i inkluzivno društvo za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi funkcionalne i odgovorne institucije na svim nivoima (COR 16)	Ocene godišnjeg izveštaja Evropske komisije 2021.	Po pitanju političkih kriterijuma, ocenjeno je da je Srbija ostvarila ograničen napredak.
	Globalni pokazatelji vladavine (The Worldwide Governance Indicators – WGI)	Prema rezultatima gotovo svih pokazatelja, Srbija je u 2020. godini nazadovala u određenoj meri u odnosu na 2019. godinu.
	Ocene Freedom hausa (Freedom House) o stanju sloboda i demokratije za 2021. godinu	Srbija je zadržala status delimično slobodne zemlje s ukupnim skorom od 64/100 (pad sa 66/100 u odnosu na 2020. godinu), kao i status tranzicionog ili hibridnog režima sa skorom od 48/100 (pad sa 49/100).
	Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde (World Justice Project)	Ukupno gledano, skor Srbije za 2021. godinu manji je u odnosu na prethodnu (pad sa 0,50 na 0,49), iako je u ukupnom rangu Srbija napredovala za jedno mesto (81. od 139 država)
	Indeks percepcije korupcije (Corruption Perception Index – CPI) za 2020. godinu	Srbija trenutno zauzima 94. mesto usled blagog pada u ukupnom skorom sa 39 na 38.
KONKURENTNA PRIVREDA I PRODUKTIVNI POSLOVI		
Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost (8.3)	Dostignuta stopa zaposlenosti stanovništva u starosnoj grupi 20–64 godine od 75%, uz medijalnu zaradu koja omogućava pribavljanje prosečne potrošačke korpe	Stopa zaposlenosti za starosnu grupu od 20 do 64 godine povećana je sa 63,1% u drugom kvartalu 2020. godine na 66% u istom kvartalu 2021. godine.

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
<p>Postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti (8.5)</p>	<p>Povećati ukupnu produktivnost rada za 50% i povećati produktivnost rada u prerađivačkoj industriji za najmanje 50%</p>	<p>Ukupna produktivnost rada u 2020. godini u Srbiji iznosila je 1.410.378 RSD (11.967 EUR), što je pad od 1% u odnosu na prethodnu godinu. Kada je reč o prerađivačkoj industriji, produktivnost rada u 2020. iznosila je 1.287.264 RSD (10.922 EUR), što predstavlja rast za 0,2% u odnosu na 2019. godinu.</p>
	<p>Do 2022. godine dostići udeo privatnih investicija u BDP-u od najmanje 20%, a javnih od najmanje 5% BDP-a</p>	<p>Prema poslednjim dostupnim podacima (2018), nivo javnih investicija prema BDP-u iznosio je 4,98%, dok su privatne investicije dostigle svega 12,8% BDP-a.</p>
<p>Podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, i to naročito u privatnom sektoru (9.5)</p>	<p>Udvostručiti ulaganja u istraživanje i razvoj i dostići nivo od 1,8% BDP-a, od čega se 2/3 odnosi na privatni sektor</p>	<p>Učešće ukupnih izdataka za istraživanje i razvoj u BDP-u u 2020. godini iznosilo je 0,91%, što predstavlja neznatno povećanje u odnosu na 2019. godinu (0,89%), ali i smanjenje u odnosu na 2018. godinu (0,92%). Ulaganja privatnog sektora ostala su nepromenjena.</p>
	<p>Ostvariti realan rast produktivnosti rada od 50% i dostići nivo produktivnosti od današnjih 22.500 tekućih EUR po zaposlenom</p>	<p>U 2020. godini došlo je do pada produktivnosti za 1%. Treba imati u vidu da je pandemija virusa korona jedan od ključnih uzroka pada produktivnosti u 2020. godini, što implicira da ova godina i nije naročito relevantna za analizu.</p>
	<p>Podići učešće izvoza proizvoda visoke tehnologije i usluga intenzivnog znanja na 20% ukupnog izvoza</p>	<p>Prema poslednjim dostupnim podacima, ukupan udeo izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu Republike Srbije (nisu uračunate usluge) iznosio je 1,9% (2018). Pad udela izvoza visokotehnoloških proizvoda beleži se od 2012. godine (2,6%).</p>

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
PAMETNE VEŠTINE ZA ODRŽIVI RAZVOJ I BUDUĆNOST RADA		
Obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja (4.1)	Smanjenje učešća učenika koji ne dostižu osnovnu pismenost na 8% u čitanju, matematici i nauci (početna vrednost 37,7% za čitanje i nauku, te 39,7% za matematiku)	Novi podaci nisu dostupni.
Povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate (4.4)	Povećanje indeksa pariteta za ugrožene učenike na vrednost između 0,9 i 1 (početna vrednost 0,62 čitanje i 0,60 matematika)	Novi podaci nisu dostupni.
	Smanjenje NEET uzrasta 15–29 godina na 8% (početna vrednost 19%)	Stopa NEET u 2020. godini iznosi 20% (u poređenju sa 19% u 2019. godini).
ODGOVORNA I EFIKASNA UPOTREBA PRIRODNIH RESURSA		
Unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa (9.4)	Smanjiti emisije CO ₂ po jednom evru bruto dodate vrednosti (BDV) za 50%, tj. dostići nivo od oko 0,6 kg CO ₂ po jedinici BDV, uz istovremeno zadržavanje ili rast učešća prerađivačke industrije u BDV	Za prethodnu godinu nisu dostupni podaci o emisiji CO ₂ po jedinici dodate vrednosti. Prema poslednjim dostupnim podacima, tokom 2018. godine zabeležen je rast emisije CO ₂ iz procesa sagorevanja goriva iz prerađivačke industrije u odnosu na 2017. godinu.
	Smanjiti učešće električne energije proizvedene iz čvrstih fosilnih goriva za 20%, tj. dostići nivo od oko 50%, što je otprilike aktuelni nivo u Severnoj Makedoniji i Češkoj	Nije došlo do smanjenja udela čvrstih fosilnih goriva u proizvodnji električne energije. Štaviše, ukupan udeo proizvodnje električne energije dobijene iz uglja je u 2020. godini porastao za 1,4%.

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
Značajno povećati udeo obnovljive energije u energetsom miks (7.2)	Dostići nivo od 27% ukupne finalne potrošnje energije iz obnovljivih izvora na republičkom nivou	Prema poslednjim objavljenim podacima za 2019. godinu (21,4%), Republika Srbija je zabeležila blago povećanje u odnosu na 2018. godinu (20,3%) u pogledu udela obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji.
	Dostići nivo od 10% ukupne finalne potrošnje energije iz obnovljivih izvora u sektoru saobraćaja na republičkom nivou	U 2019. godini, udeo obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji u sektoru saobraćaja iznosio je 1,14%, što je najniža vrednost od 2010. godine.
Udvostručiti energetska efikasnost (7.3)	Značajno umanjiti nivo finalne potrošnje energije na nacionalnom nivou	Prema poslednjim podacima iz 2019. godine, iznos finalne potrošnje energije za 2019. godinu bio je 8,36 Mtoe (u poređenju sa 8,08 2015. godine).
	Dostići nivo energetske intenziteta od 5 MJ/USD	Energetski intenzitet zemlje se umanjio sa 6,2 MJ/USD u 2010. godini na 5,3 MJ/USD u 2018. godini
Postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa (12.2)	Produktivnost resursa s ciljanom vrednošću 0,7 EUR/kg do 2030. godine	Novi podaci nisu dostupni.
ČISTE I OTPORNE ZAJEDNICE		
Do 2030. godine dostići univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće (6.1)	Procenat populacije koja koristi vodu za piće iz javnih sistema kojima se adekvatno upravlja (iz sistema javnog vodosnabdevanja) treba da bude 100%	Procenat populacije koja je priključena na sisteme javnog vodosnabdevanja iznosio je 86,7% domaćinstava 2020. godine (u poređenju sa 85,6% 2019. godine).
	Adekvatno snabdevanje vodom – procenat ispravnih uzoraka vode za piće u nacionalnom monitoringu treba da bude 100%	U 2020. godini fizičko-hemijska ispravnost uzoraka vode za piće je iznosila 83,5% (81,9% 2019. godine), a mikrobiološka 94,6% (93,7% 2019. godine).

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
Unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu (6.3)	Povećati procenat otpadnih voda koje se prečišćavaju	Prema podacima iz 2020. godine, prečišćeno je 18,1% otpadnih voda (u 2019. godini prečišćeno je 15,6% komunalnih otpadnih voda).
	Procenat vodnih tela s dobrim statusom kvaliteta treba da bude 100% identifikovanih vodnih tela na nacionalnom nivou koje dostižu dobar ekološki status, u skladu s odredbama Okvirne direktive o vodama EU	Novi podaci nisu dostupni.
Smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima (11.6)	Do 2024. godine dostići pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada od 100% (u skladu s Nacrtom strategije upravljanja otpadom u RS 2019–2024)	Pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada ostala je na približno sličnom nivou 2020. godine (86,4%) u odnosu na 2019. (86,2%), a na nižem u odnosu na 2018. godinu (87,2%).
	Smanjiti emisije čestica PM _{2,5} za 22% do 2030. godine, što je u skladu s Direktivom 2016/2284/EU (NEC Direktiva)	Nema podataka o tome da su u Republici Srbiji smanjene emisije čestica PM _{2,5} u prethodnih godinu dana.
Značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje (12.5)	Do 2029. dostići nivo reciklaže / ponovo iskorišćenje ambalažnog otpada od 53%	Količina recikliranog otpada u 2020. godini iznosila je 343.000 u tonama recikliranog materijala, što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu (334.000).
Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama (13.1)	Smanjiti broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika	Broj lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika u 2016. godini bio je 677, dok je 2019. godine iznosio 23.
	Do kraja 2030. sve lokalne samouprave trebalo bi da imaju usvojenu i primenjenu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa	Novi podaci nisu dostupni.

NACIONALIZOVANI PRIORITETNI POTCILJEVI	POKAZATELJI USPEHA	STATUS
OČUVANJE PRIRODNOG I KULTURNOG NASLEĐA		
Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština (11.4)	Povećati površinu pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja na 20% teritorije Republike Srbije	U prethodnom periodu nije došlo do povećanja površine pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja, te je i dalje 7,66% teritorije Srbije pod zaštitom.
	Obezbediti uslove za učvršćivanje bar još jednog lokaliteta s domaće predložene (tentativne) liste na listu UNESCO-a	U prethodnih godinu dana nije uvršćen nijedan lokalitet Srbije na listu UNESCO-a, te ih je i dalje pet. Na domaćoj predloženoj (tentativnoj) listi i dalje se nalazi 11 lokaliteta.
Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i do 2020. zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje (15.5)	Zaštićena područja kojima se upravlja prema Zakonu o zaštiti prirode zauzimaju najmanje 20% ukupne teritorije Republike Srbije	U proteklom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u povećanju površine zaštićenih područja, koja iznosi 7,66% ukupne površine.
	Sva zaštićena područja u Srbiji odgovaraju IUCN klasifikaciji zaštićenih područja, u skladu s rangom	Izmene i dopune Zakona o zaštiti prirode nisu obuhvatile odredbe o kategorizaciji zaštićenih područja.

Prioritetna celina 1: ZDRAV ŽIVOT I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA DOSTUPNI SVIMA

Potrebno je značajno unaprediti opšti kapacitet funkcionisanja zdravstvenog sistema, pa je od ključnog značaja u narednom periodu usvojiti dokumente javnih politika i propise u cilju postizanja univerzalnog obuhvata zdravstvenom

zaštitom i dostupnosti kvalitetnih zdravstvenih usluga i bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve, u skladu s potciljem 3.8.

Nacionalizovani potcilj 3.8: Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve

Obuhvat stanovništva osnovnom zdravstvenom zaštitom u Srbiji je relativno visok (97,2% u 2016. godini). Ipak, siromaštvo, udaljenost od ustanova zdravstvene zaštite, infrastrukturna nepristupačnost i neodgovarajući kvalitet zdravstvenih usluga sprečavaju značajan broj građana da koriste svoje pravo na zdravstvenu zaštitu.

Kapaciteti zdravstvenog sistema i dostupnost zdravstvenih usluga dodatno su ugroženi tokom i posledicama dugotrajne pandemije COVID-19, jer su veliki resursi (ljudski, fizički i drugi) alocirani na borbu s datom bolešću. Smanjena je redovnost preventivnih pregleda, a nije neuobičajeno da se stanovništvu uskraćuju zdravstvene usluge, uključujući hitne zdravstvene intervencije, zbog ulaska pojedinih zdravstvenih ustanova u kovid sistem ili nedostupnosti lekara, koji su prerašpoređeni kako bi pomogli u borbi protiv zaraze.

Potcilj 3.8 je obuhvaćen različitim planskim dokumentima i pravnim okvirom. Poredeći s ostalim potciljevima COR 3, najviše je pominjan u novousvojenim planskim dokumentima i zakonima (ERP za period 2021–2023, SRR za period od 2021. do 2030. godine, Akcioni plan za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine; ZRR). Ipak, preporuke date u izveštaju „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ i izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ koje se odnose na potcilj 3.8 nisu usvojene.

Za ostvarenje nacionalizovanog potcilja 3.8 veoma je važno kakve su posledice razvijenog i novousvojenog strateško-pravnog i institucionalnog okvira kada se govori o faktičkoj dostupnosti i kvalitetu usluga, odnosno zadovoljstvu korisnika zdravstvene zaštite.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcijlja 3.8 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. smanjenje procenta stanovništva koje ocenjuje svoj zdravstveni status kao loš i veoma loš sa 15,7% na 9%;
- II. smanjenje procenta stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena sa 6,5% na 2,5%;
- III. smanjenje privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu („iz džepa“) sa 41% na 20%.

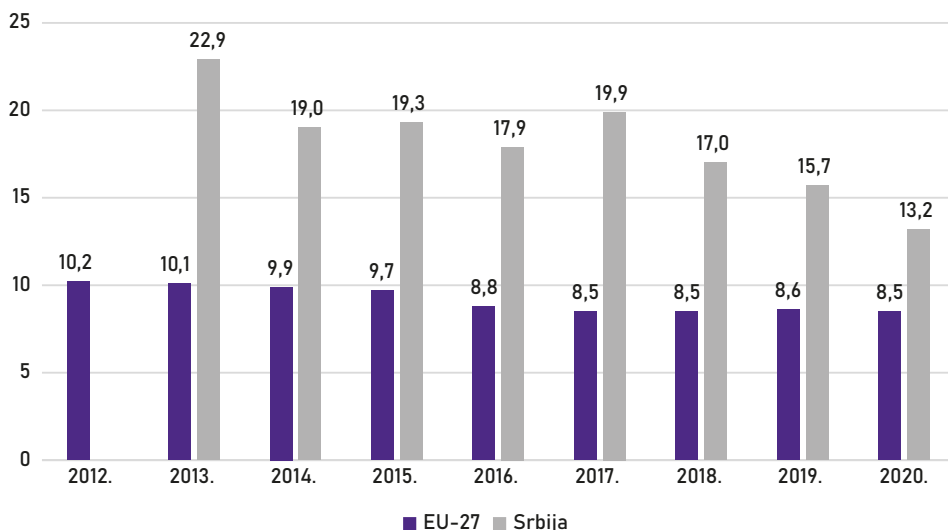
Oni predstavljaju merila uspeha, koja su istovremeno i konkretni rezultati koji bi bili postignuti do 2030. godine ukoliko bi Srbija sprovela ne-

ophodne reforme. U narednom delu teksta dat je osvrt na navedene pokazatelje uzimajući u obzir najnovije podatke.

I. Može se uočiti smanjenje procenta stanovništva koje ocenjuje svoj zdravstveni status kao loš i veoma loš.

Konkretan pokazatelj se direktno može dovesti u vezu s kvalitetom života stanovništva jedne države. Smatra se da, što je veći broj onih koji smatraju da im je zdravlje loše ili izuzetno loše, to je lošiji i neadekvatniji pristup zdravstvenim uslugama u jednoj državi. Ovde treba uzeti u obzir i nedovoljno dostupnu zdravstvenu prevenciju, odnosno nezdrave navike stanovnika u vitalnim životnim aktivnostima (ishrana, bavljenje sportom, korišćenje alkohola i opojnih supstanci, izloženost stresu na dnevnom nivou i slično).

Grafikon 1. Procenat stanovništva koje svoj zdravstveni status ocenjuje kao loš ili veoma loš

Izvor podataka: Evrostat

U periodu od 2013. do 2020. godine, na osnovu baze podataka Evrostat, može se zaključiti da se kontinuirano smanjuje procenat stanovnika

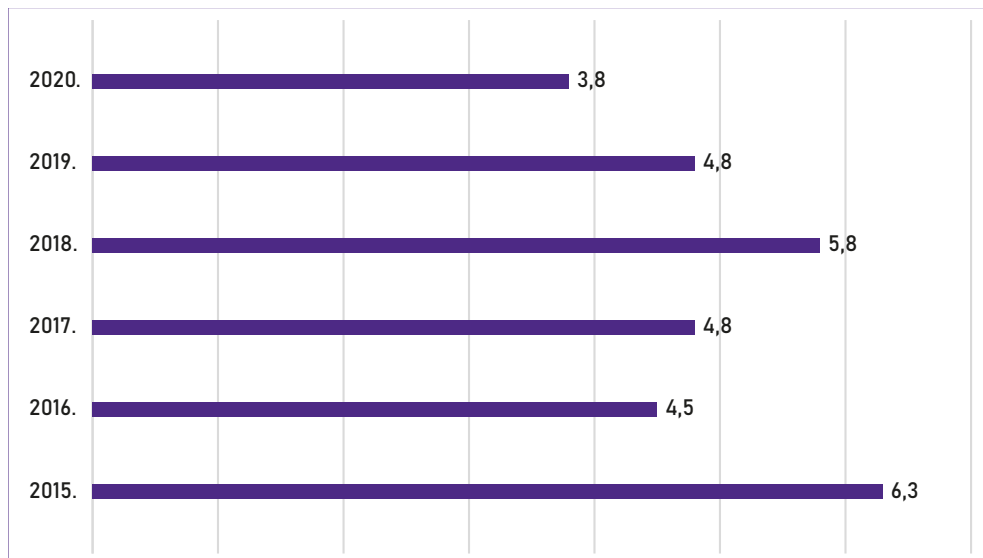
koji svoj zdravstveni status ocenjuju kao loš ili veoma loš (sa 22,9% 2013. godine do 13,2% u 2020. godini). Procenat je i dalje značajno veći

od proseka vrednosti za EU-27, iako se dati jaz postepeno smanjuje. Smanjenje je uočeno i u 2020. godini, iako je u pitanju godina izbijanja pandemije COVID-19, kada osnovne zdravstvene usluge postaju značajno manje dostupne zbog mobilizacije fizičkih i ljudskih kapaciteta zdravstva u svrhu rešavanja posledica i suzbijanja konkretne zarazne bolesti. Dalje praćenje ovog pokazatelja nacionalizovanog potcijlja 3,8 od izuzetne je važnosti za procenu kvaliteta zdravstvene prevencije i dostupnosti i adekvatnosti zdravstvenih uslova, što direktno utiče na uslove života i očekivani vek starosti stanovništva.

II. Došlo je do smanjenja procenta stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena.

Procenat stanovništva koje nije zadovoljilo svoje potrebe za zdravstvenom zaštitom zbog navedenih razloga je, prema podacima Evrostata, u 2020. godini bio 3,8%. Na osnovu podataka iz posmatranog perioda, može se zaključiti da se procenat stanovništva nezadovoljnog zbog neadekvatnog pristupa zdravstvenim uslugama približava ciljanoj vrednosti od 2,5%. Potrebno je pratiti podatke u narednom periodu kako bi se uvidelo da li je preopterećenost zdravstvenog sistema usled pandemije COVID-19 uticala na vrednost ovog pokazatelja u 2021. i u narednim godinama.

Grafikon 2. Procenat stanovništva koje nije zadovoljilo svoje potrebe za zdravstvenom zaštitom u Srbiji

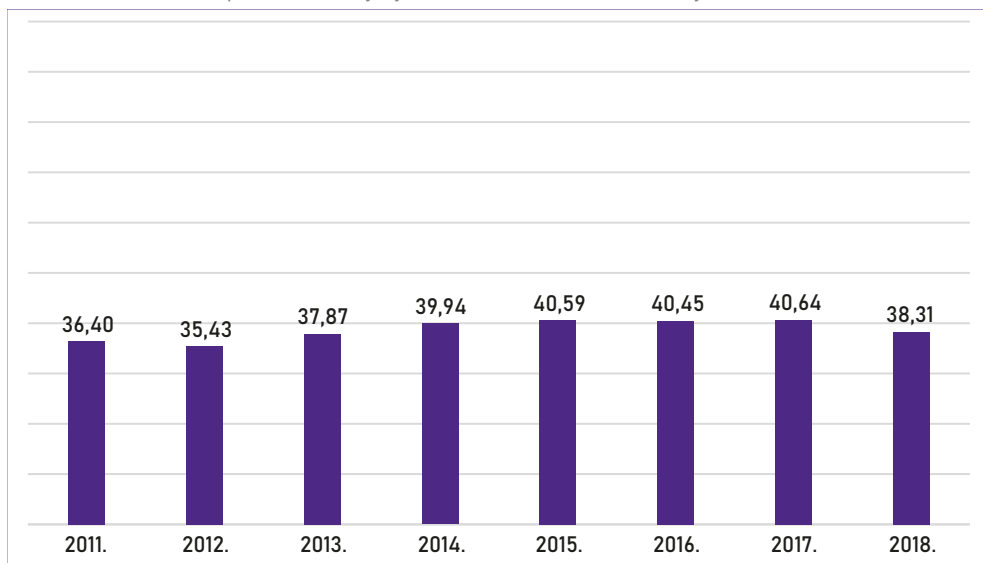
Izvor podataka: Evrostat

III. Nije došlo do smanjenja privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu.

Izdvajanje novca za zdravstvenu zaštitu „iz džepa“, imajući u vidu visok procenat pokrivenosti stanovništva osnovnom zdravstvenom zaštitom, ukazuje na to da zdravstveni sistem ne zadovoljava potrebe svojih korisnika na adekvatan način. Spremnost građana da dodatno plate usluge koje

su im zdravstvenim osiguranjem već obezbeđene ukazuju na nedovoljnu dostupnost i prepreke u korišćenju konkretnih usluga. Prema podacima Svetske banke, svetski prosek vrednosti ovog pokazatelja iznosi 18,12% u 2018. godini, dok je u Srbiji dva i više puta veći u posmatranom periodu. Na ovaj procenat može uticati procenat pokrivenosti stanovništva zdravstvenom zaštitom, koji varira od države do države, ali je u slučaju Srbije izuzetno visok.

Grafikon 3. Procenat privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu u Srbiji

Izvor podataka: Svetska banka

Na osnovu raspoloživih podataka ne može se utvrditi trend opadanja privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu. Iako podaci za 2019. i 2020. godinu nisu raspoloživi, pretpostavka je da su, usled pandemije COVID-19 i preopterećenosti zdravstvenog sistema Srbije, ovi troškovi značajno porasli tokom 2020. i 2021. godine. Zbog toga je značajno da se ovaj pokazatelj prati u buduć-

nosti i da se dodatnim ulaganjem u dostupnost zdravstvenih usluga u javnom sektoru i opšte kapacitete zdravstvenog sistema doprinese smanjenju izdavanja za zdravstvene usluge „iz džepa“. To bi ukazalo na unapređenu dostupnost zdravstvenih usluga za sve građane, što je u skladu s osnovnim konceptima Agende 2030.

Zaključak

Ukoliko se sagledaju vrednosti pokazatelja vezanih za nacionalizovani potcilj 3.8, stanje u zdravstvu je i dalje značajno lošije nego u državama EU, ali su opšti zaključci mešoviti. Vrednost prvog pokazatelja pokazuje trend smanjenja, vrednost drugog pokazatelja pokazuje poboljšanje, dok je vrednost trećeg pokazatelja nacionalizovanog potcilja 3.8 relativno stabilna.

Konkretni pokazatelji ukazuju na kvalitet i opštu dostupnost usluga zdravstvenog sistema kroz percipirano zdravstveno stanje stanovništva, barijere korišćenja zdravstvenih usluga, kao i plaćanje usluga iz džepa građana za privatne zdravstvene usluge. Osnovni pristup u savremenim zdravstvenim sistemima predstavlja pacijent u centru pažnje i zato bi trebalo nastaviti s praćenjem ovih indikatora kao osnovnih pokazatelja

univerzalne dostupnosti zdravstvenih usluga u srpskom društvu.

Ulaganje u zdravstveni sistem Srbije treba dalje unapređivati, posebno kada je reč o angažovanju dodatnog broja lekara, medicinskih sestara i babica. Takođe, bitno je ulaganje u savremene medicinske aparate i opremu kako liste čekanja za dijagnostičke preglede ne bi bile velike. Građani bi tako mogli redovnije da koriste već plaćene usluge zdravstvene zaštite u javnom sektoru. Dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve takođe je oblast u koju treba dodatno investirati na nacionalnom nivou, kako bi se smanjila izdvajanja stanovništva (a posebno onog najugroženijeg) za plaćanje neophodnih lekova i preventivne zaštite.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 3.8:

- » usvajanje novog programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, koji će kao jedan od ciljeva imati povećanje pristupačnosti zdravstvene zaštite;
- » revidiranje Strategije javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine kako bi se njome predvidelo uvođenje univerzalnog obuhvata zdravstvenom zaštitom, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve;
- » usvajanje izmena i dopuna Zakona o zdravstvenoj zaštiti s ciljem da se njime uredi položaj zdravstvenih medijatoriki kao zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite;
- » izdvajanje sredstava u budžetu RS za zapošljavanje dodatnog broja lekara, medicinskih sestara i babica;
- » usvajanje Plana razvoja kadrova u zdravstvu, uvođenje centralizovanog zdravstvenog informacionog i komunikacionog sistema, edukovanje menadžera u zdravstvenim ustanovama u pogledu veština upravljanja ljudskim resursima i kriznog menadžmenta;
- » razviti dodatne istraživačke kapacitete za praćenje drugog pokazatelja u okviru nacionalne statistike (procenat stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena).

Preporuke se značajnim delom poklapaju s preporukama iz prethodnog izveštaja, imajući

u vidu da su i dalje sve relevantne, a da nijedna do ovog trenutka nije usvojena.

Prioritetna celina 2: DOSTOJANSTVO ZA SVE GRAĐANKE I GRAĐANE SRBIJE

Rezolucija Generalne skupštine UN iz septembra 2015. godine, kojom je usvojena Agenda 2030, sadrži obećanje država članica UN da niko neće biti izostavljen u postizanju ciljeva Agende (koncept *leave no one behind*). Zbog toga je izuzetno važno sprovesti mere javne politike koje doprinose smanjenju broja muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (potcilj 1.2), primeniti odgovarajuće

nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije (potcilj 1.3), okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica i prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu (potciljevi 5.1 i 5.4) i progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka (potcilj 10.1).

Nacionalizovani potcilj 1.2: Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva)

Srbija se nalazi na začelju evropskih država kada govorimo o broju siromašnih i stopi rizika od siromaštva, koja je relativno stabilna u proteklih nekoliko godina. Stopa rizika od siromaštva u 2020. godini iznosila je 21,7%, što je za 1,5 procentnih poena niže nego u 2018. i 2019. godini. Stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti takođe je bila niža u odnosu na prethodni period i iznosila je 29,8% u 2020. godini (31,7% u 2019. godini). I pored naizgled poboljšane situacije, posledice COVID-19 su intenzivno pogodile ekonomski i socijalno najugroženija lica, dok su neki segmenti siromašnih dovedeni do ivice gladi.

Nedovoljna i opadajuća izdvajanja iz budžeta za politiku socijalne zaštite, ograničen broj službenika zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite, nedovoljan obuhvat korisnika i loša

usmerenost socijalne pomoći na najugroženije grupe stanovnika neki su od glavnih izazova s kojima se Srbija danas suočava. Treba pomenuti i nedovoljan iznos socijalne pomoći za izlazak iz zone siromaštva, kao i višestruku ugroženost pojedinih segmenata stanovništva kao što su: deca, Romkinje, starija lica (posebno žene), osobe s invaliditetom i nezaposleni.

Zaključci izveštaja „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ ukazuju na značajne probleme u oblasti strateško-pravnog okvira, izazove u oblasti institucionalnog okvira za postizanje potcilja 1.2, kao i na nedovoljno adekvatno praćenje i izveštavanje o stepenu siromaštva u Srbiji. Kao posebni problemi vide se: nepostojanje novog Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike, izostanak

strategije za smanjenje siromaštva u Republici Srbiji, neadekvatnost pojedinih mera u okviru Zakona o socijalnoj zaštiti koje se odnose na ograničenja korišćenja socijalne pomoći, kao i nedovoljna izdvajanja iz budžeta Republike Srbije (kako za korisnike socijalne pomoći tako i za zapošljavanje novih službenika zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite).

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcila 1.2 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. smanjenje broja lica koja žive u riziku od siromaštva za najmanje 50%;
- II. povećanje udela neto dohotka korisnika novčane socijalne pomoći u liniji rizika od siromaštva na 100%.

Oni predstavljaju merila uspeha, koja su istovremeno konkretni rezultati koji bi bili postignuti do 2030. godine ukoliko bi Srbija sprovela neophodne reforme. U narednom delu teksta dat je

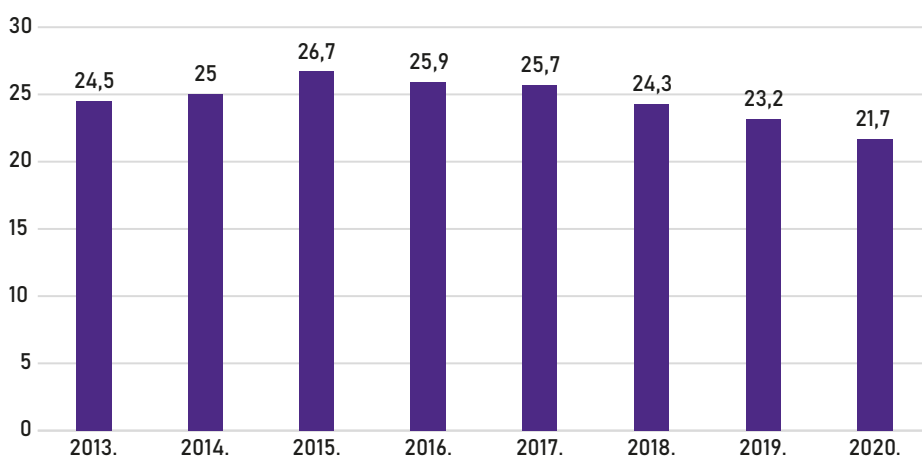
Imajući u vidu izraženu višedimenzionalnost problema i posledica siromaštva, značajno unapređenje međuresorne saradnje državnih tela, kao i saradnje države s civilnim sektorom smatra se od presudnog značaja za napredak u oblasti smanjenja siromaštva u Srbiji i postizanja potcila 1.2.

osvrst na navedene pokazatelje uzimajući u obzir najnovije podatke.

I. U proteklom periodu je došlo do relativnog napretka u smanjenju broja lica koja žive u riziku od siromaštva.

Prema stopi rizika od siromaštva, Srbija je na samom začelju liste evropskih država sa 23,2% u 2019. godini. Iako podaci iz 2020. pokazuju relativno smanjenje stope rizika od siromaštva (21,7%, RZS) (Grafikon 4), ciljana stopa predviđena ESRP-om za 2020. godinu iznosi 18%, što predstavlja značajnu razliku.

Grafikon 4. Stopa rizika od siromaštva u Srbiji

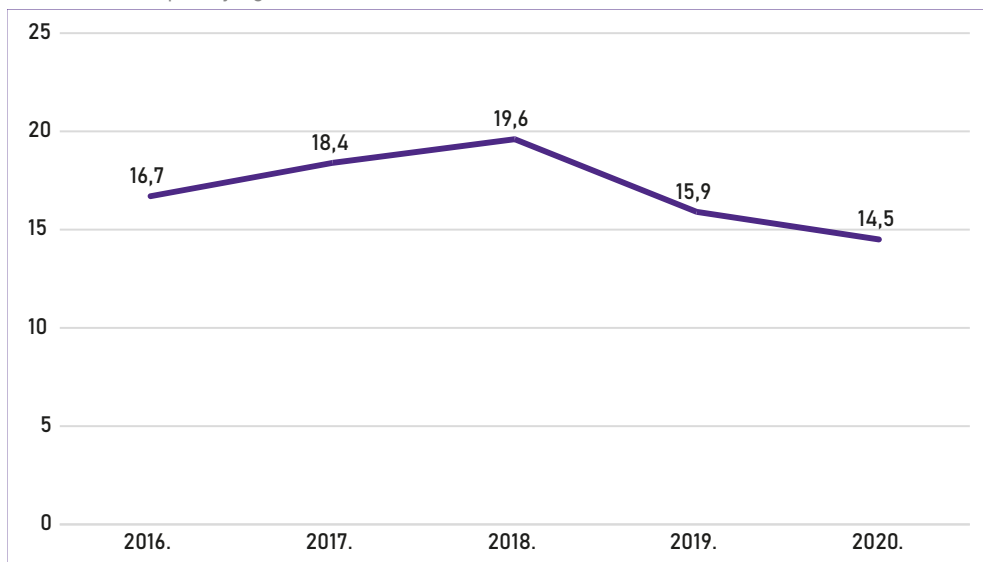

Izvor podataka: RZS

Prema izveštaju RZS, u 2020. godini u riziku od siromaštva najviše su lica mlađa od 18 godina (24,2%), kao i lica starosti od 18 do 24 godine (23,6%), što pokazuje izuzetnu ekonomsku i socijalnu ranjivost dece i mladih u Srbiji. U posebnoj riziku su i porodice s troje i više dece (37,2%), odnosno domaćinstva s jednim licem starijim

od 65 godina (37,1%). Stopa zaposlenih u riziku od siromaštva je 7,8% u 2020. godini i predstavlja pad u odnosu na 2019. godinu (9,2%, Evrostat). Stopa trajnog rizika od siromaštva takođe pokazuje trend opadanja u poslednje dve godine (Grafikon 5).

Grafikon 5. Stopa trajnog rizika od siromaštva

Izvor podataka: RZS

Ipak, u apsolutnom siromaštvu živi 7,3% ili oko pola miliona građana Srbije (s manje od 12.286 dinara mesečno). Duplo manji procenat građana prima socijalnu pomoć (3,7%). Nacrt strategije socijalne zaštite predviđa da će do kraja 2025. godine broj muškaraca, žena i dece koji žive u siromaštvu biti smanjen za 25%. Strategijom se predviđa 25% rasta javnih rashoda za usluge socijalne zaštite koje su u nadležnosti JLS i za smanjivanje socijalne isključenosti. Imajući u vidu da se strategija socijalne zaštite već više od dve godine nalazi u fazi nacrta, ne postoji argument da se zaključci o budućem napretku izvode na osnovu ovog dokumenta.

II. Nije ostvaren napredak u povećanju udela neto dohotka korisnika novčane socijalne pomoći u liniji rizika od siromaštva.

Prema najnovijim podacima, prag rizika od siromaštva za jednočlano domaćinstvo iznosi 22.000 dinara, za porodicu s jednim detetom do 14 godina iznosio je 39.600 dinara, dok je prag rizika od siromaštva za četvoročlanu porodicu s dvoje dece 46.200 dinara (RZS, 2020). Nosilac socijalne pomoći u oktobru 2020. godine primio je 8.626 dinara, dok je novčana pomoć za svaku narednu odraslu osobu u porodici 4.313 dinara, a za decu do 18 godina 2.588 dinara. Socijalna pomoć za tročlanu porodicu s jednim detetom, odnosno za četvoročlanu porodicu s dvoje dece iznosi svega 39,2% praga rizika od siromaštva, što

je izuzetno daleko od postavljenog cilja i predstavlja pogoršanje u odnosu na prethodni period.

Može se zaključiti da ovaj aspekt nacionalizovanog cilja ne pokazuje napredak i da dobijanje socijalne pomoći ne pomaže građanima da se

izvuku iz „začaranog kruga“ siromaštva. Imajući u vidu nizak obuhvat i nizak iznos socijalne pomoći, 25% rasta javnih rashoda za usluge socijalne zaštite neće biti dovoljno da se dostigne nacionalizovani potcilj 1.2.

Zaključak

U prethodnom periodu je došlo do izvesnog napretka u pogledu dostizanja potcilja 1.2, i to prevashodno kada su u pitanju statistički podaci (stopa rizika od siromaštva, stopa trajnog rizika od siromaštva i stopa zaposlenih u riziku od siromaštva). Ipak, trenutno u apsolutnom siromaštvu živi oko pola miliona građana Srbije, a duplo manje od tog broja koristi socijalnu pomoć. Iznos socijalne pomoći i dalje je daleko ispod linije rizika od siromaštva. Ne postoji zvanično usvojen

planski dokument kojim se garantuje povećanje socijalnih davanja u narednom periodu.

Preporuke su usmerene na usvajanje planskih dokumenata kojima će se sveobuhvatno težiti da se iskoreni siromaštvo u Srbiji. Posebno treba imati u vidu izraženo ugrožene grupe stanovnika, koje obuhvataju: decu i mlade do 24 godine starosti, Romkinje, osobe s invaliditetom (prevashodno žene), nezaposlene i starija lica bez penzije.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 1.2:

- » usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na duplo smanjenje broja lica koja se nalaze u bilo kojem obliku siromaštva;
- » usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva koja će imati za cilj smanjenje stope apsolutnog siromaštva (uz definisanje početne i ciljane vrednosti do 2030. godine);
- » revidirati ERP kojim će se predvideti dodatna sredstva za unapređenje socijalne zaštite;
- » usvojiti strategiju socijalne zaštite u koju će biti uvrštene ciljne vrednosti nacionalizovanog potcilja 1.2, odnosno da se barem za polovinu smanji broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva);
- » RZS bi na godišnjem nivou trebalo da prati pokazatelj *broj lica koja žive u apsolutnom siromaštvu ili stopa apsolutnog siromaštva*, u okviru oblasti Prihodi i uslovi života;
- » razviti pokazatelj odnosa iznosa socijalne pomoći i praga rizika od siromaštva i pratiti ga na godišnjem nivou.

Nacionalizovani potcilj 1.3: Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih

U kontekstu pristupa socijalnoj zaštiti, ističe se podatak da samo 3,7% stanovnika Srbije jesu korisnici socijalne pomoći, dok u apsolutnom siromaštvu živi duplo više stanovnika, koji nisu u stanju da zadovolje bazične životne potrebe (7,3%, odnosno oko pola miliona ljudi). Pored ograničenog broja korisnika socijalne pomoći, nedovoljan je i nivo ovih socijalnih primanja. U situacijama gde je socijalna pomoć jedini izvor prihoda u porodici, on je i dalje za 40% manji od nivoa prihoda koji predstavlja prag rizika od siromaštva. Posebno su ugroženi mladi, Romkinje, osobe s invaliditetom, starija lica i nezaposleni.

Ukoliko se javni rashodi za socijalnu zaštitu posmatraju kao udeo u BDP-u, može se uočiti stabilan pad izdvajanja u Srbiji za ove namene u poslednjoj deceniji. U 2021. godini predviđena izdavanja za socijalnu zaštitu u budžetu Republike Srbije predstavljaju 23,92% BDP-a, što je značajno više nego u 2018. godini, kada je ta stopa iznosila 19,4% BDP-a, iako je data vrednost značajno ispod proseka za EU-27, koja je u 2019. godini iznosila 26,9%. Prema procenama Evrostata, ova izdavanja su povećana između 4 i 28 procentnih poena 2020. godine (u zavisnosti od zemlje do zemlje članice EU), zbog saniranja posledica izazvanih

pandemijom COVID-19. Socijalnu pomoć u Srbiji prima upola manje lica nego što je broj onih koji žive u apsolutnom siromaštvu (3,7% u odnosu na 7,3%). Kao posebno bitni problemi mogu se sagledati: nepostojanje usmerenog strateškog okvira za borbu protiv siromaštva, nedostatak kadrova u sistemu socijalne zaštite, nedovoljan stepen uključenosti siromašnih i ranjivih u programe socijalne zaštite i potencijalno neadekvatno targetiranje socijalno i ekonomski najugroženijih lica u Srbiji.

Država u ovom momentu svoja ulaganja prevashodno usmerava ka razvoju softverskih rešenja i baza podataka kojima će se omogućiti formiranje socijalnih karti. Korišćenje informacionih tehnologija bi trebalo da poveća obuhvat korisnika socijalne pomoći i da usmeri sredstva ka najugroženijima. Ovde su najrelevantniji Zakon o socijalnoj karti i ERP za period 2021–2023. Imajući u vidu da nisu opredeljena dodatna izdvajanja za socijalnu zaštitu i jačanje ljudskih i drugih kapaciteta ustanova koje se bave ovim pitanjima, bez konkretnih aktivnosti u razvoju strateškog okvira, dodatnih investicija i operativnog delovanja ne mogu se očekivati značajniji rezultati u ovoj oblasti.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 1.3 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. povećanje udela stanovnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite za 100%;
- II. smanjenje učešća neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti na 10%.

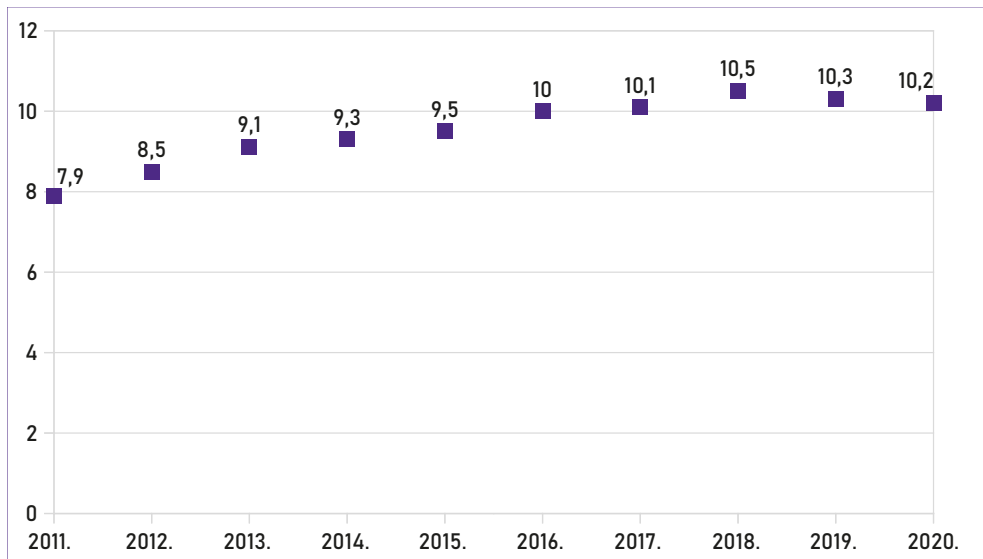
I. U proteklom periodu nije došlo do povećanja udela stanovnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite.

Udeo korisnika socijalne zaštite u ukupnom broju stanovnika je relativno stabilan i u periodu od 2016. godine i iznosi oko 10 procenata. Imajući u vidu da se pokazateljem nacionalizovanog potcilja 1.3 očekuje da se ovaj broj udvostruči, neophodno

je značajno povećati ulaganja u politiku socijalne zaštite u Srbiji. Trenutne investicije u digitalnu infrastrukturu i razvoj socijalne karte mogu unaprediti targetiranje najugroženijih stanovnika, ali

ne mogu uticati na rast broja korisnika socijalne zaštite ukoliko se značajno ne povećaju budžetski izdaci u ovoj oblasti.

Grafikon 6. Udeo korisnika socijalne zaštite u ukupnoj populaciji u Srbiji

Izvor podataka: RZS

Treba imati u vidu da rast broja korisnika socijalne zaštite neizostavno treba da prati rast broja službenika zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite. Dakle, pod pretpostavkom da se iznos socijalne pomoći neće povećavati u narednom periodu, potrebno je gotovo duplirati izdatke za socijalnu zaštitu. To bi bilo moguće razvojem jasne redistributivne funkcije ekonomske, a posebno fiskalne politike u Srbiji, čime bi se prikupila dodatna budžetska sredstva za pomoć najugroženijim licima.

II. Učešće neformalne zaposlenosti u Srbiji je naglo smanjeno, kao posledica pandemije COVID-19.

Prema rezultatima Ankete o radnoj snazi, stopa neformalne zaposlenosti u Srbiji u 2019. godini bila je 18,2%. Kao posledica izuzetne ekonomske nestabilnosti i krize usled pandemije COVID-19, stopa neformalne zaposlenosti je zvanično smanjena na 16,4% (za oko 55.500 zaposlenih u neformalnom sektoru, od čega 30.400 za-

poslenih radnika i 21.300 samozaposlenih bez zaposlenih). Poslodavci su zbog prekida lanaca vrednosti i tekuće krize likvidnosti prvo otpuštali neformalno zaposlene radnike, čime se posebno ističe ekonomska i socijalna ugroženost ove grupe radno angažovanih lica.

Prethodno višegodišnji stabilni trend visoke zaposlenosti u neformalnom sektoru pokazuje da bi ova stopa mogla naglo da skoči kada ekonomske posledice izazvane pandemijom COVID-19 budu ublažene. Izmene i dopune Zakona o radu koji bi sadržao podsticaje za formalno zapošljavanje radnika, kao i zaoštrjeni inspekcijski nadzor, mogli bi da doprinesu sprečavanju ponovnog rasta ove stope. Treba posebno obratiti pažnju na sektore s najvećom stopom neformalne zaposlenosti (poljoprivreda i građevinarstvo). Ciljani broj neformalno zaposlenih lica u 2026. godini, u tekstu Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021.

do 2026. godine, iznosi 396.033, što je značajno iznad vrednosti predviđene nacionalizovanim potciljem 1.3. U tom smislu, trebalo bi revidirati

vrednosti ciljanih vrednosti pokazatelja u tekstu Strategije zapošljavanja.

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u pogledu dostizanja potcilja 1.3. Na osnovu strateško-pravnog okvira usvojenog u prethodnom periodu (Zakon o socijalnoj karti i ERP 2021–2023), uviđa se težnja da se digitalizacijom baze potencijalnih i trenutnih korisnika socijalne pomoći doprinese unapređenju obuhvata siromašnih socijalnim primanjima. Ipak, bez značajnijih budžetskih izdavanja za socijalnu pomoć i zapošljavanje službenika koji bi pružali pomoć ekonomski i socijalno najugroženijima, ne vidi se održiva perspektiva smanjenja siromaštva u Srbiji.

Sama činjenica da trenutno ne postoje važeći ESRP, odnosno strategija za smanjenje siromaštva,

dovodi do zaključka da ne postoje odlučni naponi da se ovakav izazov reši. Trenutne aktivnosti donosilaca odluka u Srbiji usmerene na ostvarenje COR 3, i konkretno potcilja 1.3, nisu u skladu s osnovnim principima Agende 2030 („poštovanje ljudskih prava“ i „ne ostaviti nikog po strani“).

Da bi se unapredio položaj ugroženih segmenata stanovništva Srbije, potrebne su hitne akcije u oblasti unapređenja strateško-pravnog okvira, koje se odnose na usvajanje novih strateških dokumenata i izmene postojećih. Neophodna je međuresorna i međusektorska saradnja kako bi se stvorio prostor za dijalog i nesmetan tok informacija o stavovima javnosti i struke, odnosno o potrebama najugroženijih.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 1.3:

- » usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na povećan obuhvat korisnika socijalne pomoći u skladu s potciljem 1.3;
- » usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva koja će imati za cilj unapređenje nacionalnog sistema socijalne zaštite i konkretnih pokazatelja (uz definisanje početne i ciljane vrednosti do 2030. godine);
- » izmeniti i dopuniti Zakon o socijalnoj zaštiti kako bi bili otklonjeni restriktivni uslovi, čime bi se povećao broj korisnika socijalne pomoći;
- » revidirati ciljanu vrednost broja neformalno zaposlenih u Strategiji zapošljavanja, kako bi se uskladila s ciljanom vrednošću nacionalizovanog potcilja 1.3;
- » obezbediti sredstva u budžetu Republike za ispunjenje mera predviđenih ESRP-om koje se odnose na povećanje adekvatnosti novčane socijalne pomoći i za zapošljavanje dodatnog broja službenika u ustanovama i zavodima socijalne zaštite na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou;
- » razvoj i jačanje redistributivne funkcije ekonomske i fiskalne politike kroz konkretne mere obuhvaćene relevantnim dokumentima (ERP, Fiskalna strategija i Zakon o budžetu Republike Srbije).

Nacionalizovani potcilj 5.1: Okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica

Nacionalizovani potcilj 5.4: Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici

Preduslov za postizanje održivog razvoja u Srbiji je puno ostvarivanje rodne ravnopravnosti, budući da su uzroci i osnovni pokretači održivog razvoja i rodne ravnopravnosti međusobno povezani. Uklanjanje svih oblika diskriminacije (potcilj 5.1) i vrednovanje neplaćenog rada i staranja (potcilj 5.4) doprinelo bi samorazvoju žena i muškaraca u skladu s njihovim ukupnim potencijalima, a samim tim i blagostanju i kvalitetu života. Ostvarivanje navedenih potciljeva imalo bi značajan uticaj na položaj marginalizovanih i višestruko diskriminisanih grupa žena i devojčica (osobe s invaliditetom, Romkinje, mlade i starije žene, žene iz ruralnih područja i dr.).

Vrednosti poslednjeg Indeksa rodne ravnopravnosti pokazuju da Srbija značajno zaostaje za većinom evropskih zemlja. Osnajivanje žena i ostvarenje rodne ravnopravnosti zavise od uravnoteženog učešća muškaraca i žena na tržištu rada i u ekonomiji staranja. Zbog toga se kao neodložan socijalni i ekonomski cilj kako za pojedince/ke tako i za društvo u celini, postavlja uklanjanje razlika u zaposlenosti muškaraca i žena i vrednovanju njihovog rada, uz istovremeno postizanje produktivne i dostojanstvene zaposlenosti i za muškarce i za žene.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potciljeva 5.1 i 5.4 u 2030. godini predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteta – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

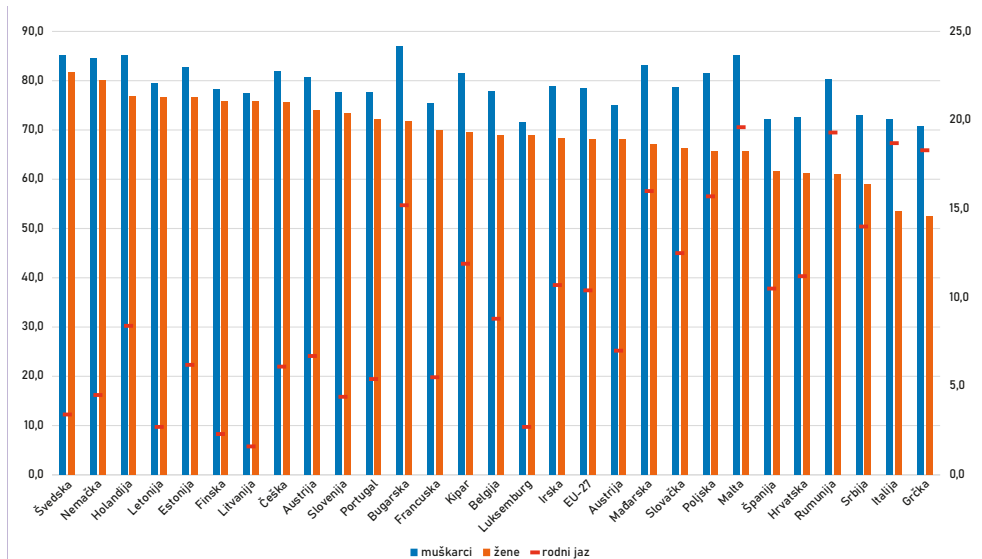
- I. potpuno otklanjanje rodnog jaza u stopama zaposlenosti – sa 13,9 na 0 procentnih poena;
- II. potpuno otklanjanje jaza u zaradama između muškaraca i žena – sa 9,6% na 0%;
- III. smanjenje stope neaktivnosti zbog brige o drugima na 6%.

U tekstu koji sledi dat je osvrt na navedene pokazatelje uzimajući u obzir najnovije podatke.

I. U 2020. godini u odnosu na 2019. godinu nije došlo do smanjenja rodnog jaza u stopama zaposlenosti, već je ostao na istom nivou kao u 2019. (14 i 13,9 procentnih poena respektivno).

U poređenju sa zemljama EU (Grafikon 7), Srbija zadržava isti položaj kao i prethodne godine: veći rodni jaz beleži se u sedam zemalja (Češka, Poljska, Mađarska, Rumunija, Italija, Grčka i Malta). U poređenju sa zemljama EU, niže stope zaposlenosti muškaraca u 2020. bile su u Italiji, Hrvatskoj, Španiji i Grčkoj, a niže stope zaposlenosti žena samo u Grčkoj i Italiji.

Grafikon 7. Stope zaposlenosti muškaraca i žena starosti 20–64 godine i rodni jaz u zaposlenosti u 2020. godini

Izvor podataka: Evrostat, autorkin prikaz

II. Napredak u smanjenju platnog jaza između muškaraca i žena nije moguće proceniti,

budući da je izvor ovih podataka Anketa o strukturi zarada koja je sprovedena u 2018. a koja se sprovodi svake četiri godine.

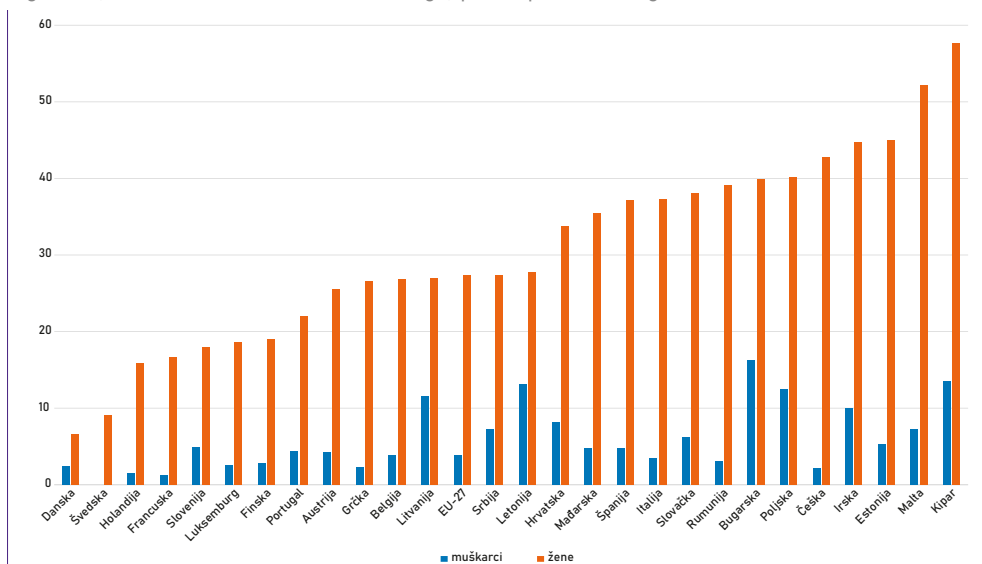
III. U pogledu razloga za odsustvo s tržišta rada u 2020. godini nije bilo promene u odnosu na 2019. godinu.

Glavni razlog za ostanak van radne snage kod žena u starosnoj grupi 20–64 godine je bila briga o osobama s invaliditetom i deci / porodični i lični razlozi (27,2%), dok je najveći broj muškaraca kao razlog navodio sopstvenu bolest ili invaliditet

(25,9%). U Srbiji je 7,3% muškaraca neaktivno zbog brige o drugima ili porodičnih razloga, što je pad od 1,2 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu.

Istraživanje ekonomske vrednosti poslova neplaćenog staranja u Srbiji (UN Women, 2020) pokazalo je da bi neplaćeni poslovi staranja iznosili 21,5% BDP-a Srbije ako bi se monetarna vrednost dodelila satima za njihovo obavljanje, odnosno 9,2 milijarde eura. Vrednost neplaćenih poslova staranja koje obavljaju žene predstavlja 14,9% BDP-a, odnosno 6,4 milijarde eura, dok doprinos muškaraca iznosi 6,6% BDP-a, odnosno 2,8 milijardi eura.

Grafikon 8. Stope neaktivnosti zbog brige o drugima i porodičnih razloga stanovništva 20–64 godine (kao % stanovništva van radne snage) prema polu u 2020. godini

Izvor podataka: Evrostat, autorkin prikaz

U pogledu usklađivanja zakonodavstva u oblastima sprečavanja diskriminacije i rodne ravnopravnosti s međunarodnim standardima ravnopravnosti i nediskriminacije, kao i s pravnim tekovinama EU preuzetim u okviru pregovaračkih poglavlja 19 i 23, došlo je do promena u 2021. godini. Usvojen je ZRR i Zakon o izmenama Zakona o zabrani diskriminacije.

U oktobru mesecu je usvojena Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine. U novom strateškom dokumentu, ciljne vrednosti pokazatelja opšteg cilja i posebnih ciljeva u 2030. godini izražene kroz vrednosti indeksa rodne ravnopravnosti (ukupni i po domovima) daleko su ispod vrednosti koje bi ukazivale na okončanje svih oblika diskriminacije. Iako su u evaluaciji prethodne strategije (Babović i Vuković, 2021) date jasne preporuke u oblastima okončanja diskriminacije (npr. mere za praćenje i sankcionisanje diskriminacije u oglasima za radna mesta; delotvornije mere za podnošenje žalbi na diskriminaciju tokom procesa izbora i zapošlja-

vanja kojima će se zaštititi žene koje ih podnose; delotvornija inspekcija koja će rešiti probleme neformalne zaposlenosti i kršenja socijalnih prava na osnovu rada i na radu) i preraspodele neplaćenog rada (npr. uvesti nacionalni satelitski račun koji će pratiti ekonomsku vrednost koju dodaje neplaćeni rad u domaćinstvu ili uvođenje jačih odredbi u zakone, poput neprenosivog odsustva za očeve prvih meseci nakon rođenja deteta), one nisu našle mesto u novoj strategiji.

Nove sektorske politike takođe ne podržavaju dostizanje ciljnih vrednosti postavljenih za dva prioriteta cilja u oblasti rodne ravnopravnosti. Tako je Strategijom zapošljavanja za period 2021–2026. planirano povećanje rodno jaza u stopama zaposlenosti i aktivnosti (Bradaš, 2021). Strategijom obrazovanja u Republici Srbiji do 2030. godine postavljena ciljna vrednost za obuhvat dece od šest meseci do tri godine predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem u 2030. godini samo je 38%, dok je planirani obuhvat dece uzrasta od tri do pet i po godina 67%.

Zaključak

Vrednosti pokazatelja koji se odnose na učešće muškaraca i žena na tržištu rada i u ekonomiji staranja u 2020. godini ukazuju na održavanje rodne nejednakosti u odnosu na prethodni izveštajni period. Ukoliko se nastavi takav trend, Srbija do 2030. godine neće ostvariti ciljne vrednosti za potciljeve 5.1 i 5.4.

Donošenjem ZRR izvršeno je usklađivanje s međunarodnim standardima ravnopravnosti. S druge strane, Strategija rodne ravnopravnosti postavlja ciljne vrednosti daleko ispod vrednosti koje bi ukazivale na okončanje diskriminacije u 2030. godini.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 5.1 i potcilja 5.4:

- » obezbediti primenu ZRR u praksi kroz: hitno usvajanje podzakonskih akata; usvajanje odluka o mehanizmima rodne ravnopravnosti, načinu njihovog izbora, nadležnostima, načinu rada i načinu koordiniranja aktivnosti i izbora članova/članica ovih tela; obezbeđivanje ljudskih i finansijskih resursa za funkcionisanje mehanizama za rodnu ravnopravnost u punom kapacitetu; usklađivanje propisa i pratećih akata sa ZRR; organizovanje obuka za sve koji učestvuju u primeni ZRR;
- » izvršiti reviziju SRR u pogledu ciljnih vrednosti koje treba da budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti; redizajnirati postojeće i uvesti nove mere tako da se uspostavi jasna uzročno-posledična veza između mera i posebnih ciljeva.

Nacionalizovani potcilj 10.1: Do 2030. godine progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka

Srbija je, po svim pokazateljima nejednakosti, jedna od zemalja s najvećim socijalnim razlikama u Evropi. Kada je reč o nejednakosti dohotka, uprkos nedavnim poboljšanjima, Džini koeficijent³⁴ za Srbiju u 2019. godini iznosio je 33,3 poena, čime je bio jedan od najviših u Evropi (prosek EU iznosio je 30,2 poena) (Medić i Anić, 2021). Pored toga, na tržištu rada, koje se često identifikuje kao najznačajniji³⁵ pokazatelj nejednakosti, Srbija ozbiljno zaostaje za zemljama EU. Tržište rada u

Srbiji takođe odlikuju izuzetno velike regionalne razlike s obzirom na izuzetno velike razlike u prosečnim neto zaradama između opština s najvišom i najnižom zaradom. Na kraju, Srbija je takođe „šampion“ i po nejednakostima u pristupu zdravstvu i obrazovanju (isto, 2021).

Nije došlo do značajnog napretka u pokazateljima za ostvarivanje potcilja 10.1. Pre svega, došlo je tek do blagog smanjenja stope izražene

34 Džini koeficijent meri nejednakost u ukupnom stanovništvu jedne zemlje. U teoriji, on se može kretati između 0 (savršena jednakost) i 100 (kada jedan građanin prima celokupan prihod). U praksi, Džini koeficijent se uglavnom kreće od 20 (npr. socijalističke privrede tokom osamdesetih godina prošlog veka) do 60 (nerazvijene države Afrike) (Medić i Anić, 2021).

35 Pre svega, jer su ishodi i pokazatelji na tržištu rada poput zaposlenosti, nezaposlenosti, aktivnosti, neaktivnosti i distribucije zarada neposredno povezani s nivoima nejednakosti u društvu (Medić i Anić, 2021).

materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana, kao i procenta najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše. Pored toga, najznačajnija strateško-planska do-

kumenta u ovoj oblasti nisu doneta, dok se novim zakonskim aktima samo delimično uticalo na buduće smanjenje nejednakosti u materijalnom stanju i pristupu zdravstvenoj zaštiti.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 10.1 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. stopa izražene materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana smanjena sa 28% na 10%, u skladu s evropskim prosekom;³⁶
- II. procenat najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše smanjen sa 17,7% na 10%, u skladu s evropskim prosekom.

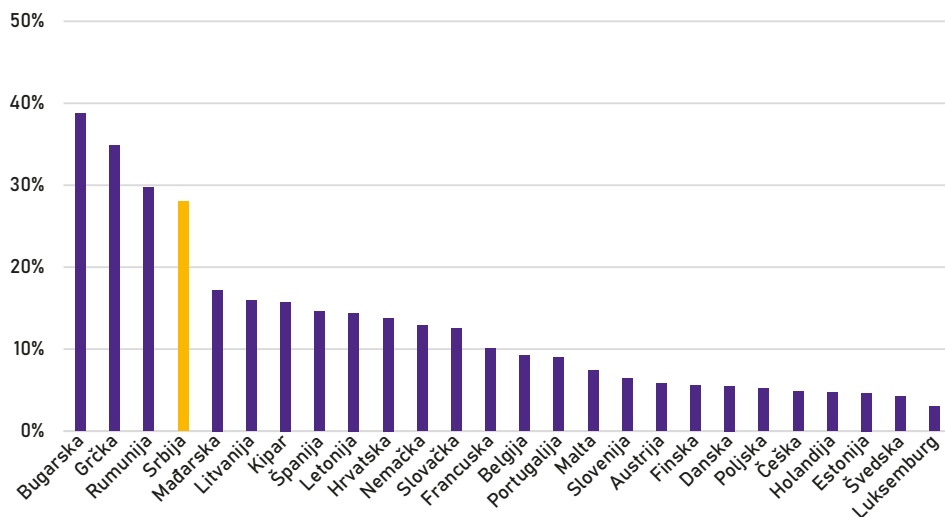
I. U proteklom periodu došlo je tek do blagog smanjenja stope izražene materijalne deprivacije³⁷ najsiromašnijih 40% građana (prvi i drugi kvintil) sa 29,1% 2019. godine na 28,1% 2020. godine (Evrostat).

Ovo je neočekivano s obzirom na to da je 2020. obeležena krizom izazvanom pandemijom

COVID-19 koja bi, po pravilu, trebalo negativno da utiče na siromašne, a samim tim i na nivo jednakosti u društvu. S druge strane, ukoliko pogledamo podatke za ostale evropske zemlje, prema istom izvoru, možemo videti da je gotovo u svim zemljama stopa izražene materijalne deprivacije za prva dva kvintila opala. Pored toga, treba napomenuti da Srbiji susedna Hrvatska ima više nego duplo manji (13,8%) udeo ljudi (unutar 40% najsiromašnijih) koji ne može da zadovolji osnovne životne potrebe. Dalje, ukoliko analiziramo podatke za Srbiju za samo prvi kvintil, odnosno najsiromašnijih 10% građana, možemo videti da se stopa izražene materijalne deprivacije blago uvećala (za 0,6 procentnih poena), što znači da je kriza najviše negativno pogodila najsiromašnije građane.

36 Kod ovog pokazatelja došlo je do korekcije u podacima Evrostata s obzirom na to da se razlikuje od novijih podataka za 1 p. p.

37 Stopa izražene materijalne deprivacije, prema definiciji Evrostata, predstavlja stopu ljudi koji nisu u stanju da priušte barem četiri od sledećih devet stvari: 1) meso ili ribu u obroku svakog drugog dana (ili njihovu vegetarijansku zamenu); 2) neočekivani finansijski trošak; 3) nedelju dana odmora van kuće, bar jednom godišnje; 4) izbegavanje kašnjenja u plaćanju troškova ili otplati kredita zbog finansijskih teškoća; 5) adekvatno zagrevanje stana; 6) posedovanje automobila; 7) posedovanje telefona (fiksni ili mobilni); 8) posedovanje TV-a u boji; 9) posedovanje veš-mašine.

Grafikon 9. Stopa izražene materijalne uskraćenosti – najsiromašnijih 40% stanovništva

Izvor podataka: Evrostat

Ukoliko analiziramo rodnu i starosnu strukturu izražene materijalne deprivacije, primetićemo da razlike među starosnim grupama i polovima nisu drastične. Primera radi, stopa izražene materijalne deprivacije za ukupno stanovništvo u 2020. godini iznosila je 13,5% (14,6% u 2019). Za mlađe od 18 godina ova stopa je u istoj godini bila 12,3%, što predstavlja značajan pad u odnosu na prošlu godinu, kada je iznosila čak 16,2%. Stariji od 65 godina imaju gotovo nepromenjenu stopu od 15,1% (15,4% u 2019). Kada je reč o rodnoj strukturi izražene materijalne deprivacije, ona je za oba pola opala za otprilike 1 procentni poen, tako da je u 2020. za muškarce iznosila 13%, a za žene 14%.

Najznačajnija strateško-planska dokumenta koja bi ciljala na smanjenje stope materijalne deprivacije kod najsiromašnijih nisu doneta. Aktuelni ESRP, kao glavni dokument u ovoj oblasti, objavljen je još 2016. godine. U njemu (izražena) materijalna deprivacija nije prepoznata kao problem niti postoji kao merljiv pokazatelj. Dodatan

problem je u tome što novi ESRP još uvek nije donesen niti postoje naznake da će se to desiti u skorijem roku. Isto važi i za nacionalni plan oporavka (i obnove) kakav su do sada usvojile sve članice EU.³⁸ ERP za 2021. godinu je donet, ali se, osim konstatacije aktuelnog stanja da su prisutne izražene nejednakosti (u dohotku, rodne, u pristupu zdravstvenoj zaštiti), nigde ne pominju mere niti aktivnosti koje bi adresirale navedene izazove. Pored toga, nova Fiskalna strategija za 2021. godinu ni na jednom mestu ne spominje pojmove poput nejednakosti ili materijalne deprivacije.

U cilju borbe protiv posledica pandemije COVID-19, Vlada je dosad usvojila tri paketa pomoći privredi i građanima Srbije u ukupnom iznosu od 953 milijarde dinara, odnosno približno 8 milijardi evra. Program je obuhvatao direktnu pomoć poslodavcima (za očuvanje radnih mesta) i direktnu pomoć punoletnim građanima. Ovo je bila prilika da se, pored uticaja na nivo

38 Evropska komisija je kroz Mehanizam oporavka i otpornosti pripremila paket pomoći za svaku od zemalja članica. Uslov za dobijanje pomoći jeste da svaka država članica pripremi sopstveni plan za oporavak i otpornost. Primera radi, Srbiji susedna Hrvatska je usvojila Nacionalni plan oporavka i otpornosti 2021–2026, koji je EK odobrila u julu 2021. godine.

zaposlenosti (COR 8) i smanjenje siromaštva (COR 1), utiče i na smanjenje nejednakosti (COR 10) izazvanih pandemijom. Međutim, paket pomoći je u velikoj meri bio neselektivan, odnosno novac su dobili i građani kojima evidentno nije bio potreban, umesto da su socijalno ugroženiji građani dobili veću pomoć. Primera radi, ranjive kategorije stanovništva – poput onih koji su angažovani na neformalnim poslovima – bile su najugroženije,³⁹ ali njihov položaj uopšte nije prepoznat niti izdiferenciran u odnosu na druge kategorije stanovništva. Pored toga, roditelji s troje ili više dece smatraju se najugroženijima, a primili su isti iznos novca kao i bilo koje drugo domaćinstvo s dva odrasla člana. Prema tome, Vlada je mogla ili da ostvari isti efekat na smanjenje nejednakosti uz značajno manje troškove ili da ostvari daleko bolji efekat korišćenjem istog iznosa (Medić i Anić, 2021).

Novim zakonskim aktima delimično se uticalo na buduće smanjenje nejednakosti, ali su mnogi izazovi ostali neadresirani. U 2021. godini je usvojen i predlog izmena Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, čije najbitnije rešenje podrazumeva da pun mesečni iznos naknade zarade porodilja, odnosno plate za vreme porodiljskog odsustva, ne može biti manji od minimalne zarade utvrđene na dan početka ostvarivanja tog prava. Dodatno, ovim izmenama se ukida odredba koja je uslovljavala majke dece s invaliditetom da biraju između naknade koja je u vezi s njihovim zaradama i naknade na koju ima pravo njihovo dete. Pored toga, prava poljoprivrednih osiguranica biće izjednačena s pravima koja ostvaruju druge porodilje u Srbiji. Ove izmene zakona nesumnjivo će uticati na smanjenje stope materijalne deprivacije kod žena u Srbiji. Međutim, novim zakonom nisu u potpunosti uklonjene stare odredbe koje se tiču odsustva radi nege deteta, a koje su suprotne Međunarodnoj konvenciji o zaštiti materinstva.

Kako navode iz Udruženja „Mame su zakon“, i dalje ne postoji minimalna naknada za period nege deteta, a taj period je duži nego porodiljsko odsustvo (Euronews, 2021). Pored toga, zakon i dalje ne prepoznaje pravo za roditeljski dodatak na peto dete.

U tom smislu, značajna je inicijativa „I preduzetnice su mame“, koju su krajem 2021. godine pokrenuli Udruženje „Mame su zakon“ i Digitalna zajednica, koja ima za cilj da ukaže na diskriminatoran položaj preduzetnica i izjednači ga s položajem zaposlenih žena u pogledu prava na trudničko, porodiljsko i odsustvo s rada radi nege deteta. Konkretno, inicijativa se zalaže da preduzetnice koje za vreme trudničkog odsustva privremeno ne odjave obavljanje delatnosti treba da imaju pravo na pun iznos naknade zarade, kao i na pravičan obračun naknade zarade kako bi u toku porodiljskog i odsustva s rada radi nege deteta imale uplaćene doprinose za obavezno socijalno osiguranje (Danas, 2021).

Narodna skupština Republike Srbije je u junu 2021. godine usvojila Zakon o izmenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. Glavni doprinos ovog zakona je trajno rešenje problema s kojim su se suočavala lica koja su bila obuhvaćena socijalnim programom Vlade Srbije za rešavanje viška zaposlenih, a kojima je u trenutku prihvatanja socijalnog programa do ostvarivanja prava na penziju nedostajalo do pet odnosno do dve godine. Problem je u tome što su, nakon prihvatanja socijalnog programa, usledile izmene i dopune Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2014. godine, kojima su promenjeni uslovi za ostvarivanje prava na starosnu penziju i uvedena je prevremena starosna penzija. Time je podignuta starosna granica za sticanje prava na starosnu penziju za oba pola (65 godina starosti za muškarce, odnosno postepeno podizanje starosne granice za žene na 65 godina)

39 Prema istraživanju CEVES-a, pad neformalne zaposlenosti krajem marta i sredinom aprila (dok je bio na snazi policijski čas) iznosio je i do 80% u odnosu na uobičajene nivoe (Udovički i Medić, 2021).

i uvedena je prevremena starosna penzija, kao i trajno umanjene prilike obracuna prevremene starosne penzije za svaki mesec ranijeg odlaska u penziju pre navrsenih 65 godina zivota (takozvani penali) (Predojevic, 2021).

Prema tome, navedena lica nisu ispunjavala propisan uslov za ostvarivanje prava na starosnu penziju, pa su bila prinudena da se opredele za prevremenu starosnu penziju, koja ukljucuje i takozvane penale. Predlozenim izmenama i dopunama Zakona ovaj problem se trajno resava tako da se visina prevremene starosne penzije određuje na isti nacín kao i visina starosne penzije (dakle, nema penala) onim osiguranicima koji su pre pocetka primene izmena Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, u skladu s gorenavedenom Odlukom Vlade, bili korisnici prava na posebnu novcanu naknadu, odnosno korisnici novcane naknade (Isto, 2021).

Na kraju, dugo očekivan Zakon o socijalnoj karti usvojen je 2021. u Skupštini Srbije. Najvažnija novina Zakona odnosi se na osnivanje centralnog registra podataka o korisnicima socijalnih davanja koji će se formirati od već postojećih baza. Do sada je svaka institucija socijalne zaštite, na lokalnom ili republičkom nivou, imala interne podatke o korisnicima socijalnih davanja, a ovim zakonom je predviđeno njihovo povezivanje u centralizovani, elektronski registar nazvan „Socijalna karta“. Na taj način izvršice se digitalizacije dela sistema socijalne zaštite, čime će se eliminisati birokratija, ubrzati procedure i povećati efikasnost centara za socijalni rad (Grbić, 2021).

Međutim, problem je u tome što se novi zakon odnosi samo na korisnike koji su već u postojećim bazama institucija, ali ne i na one koji su ugroženi a ranije se nisu prijavljivali za pomoć. Oni su ovim zakonom ostali nevidljivi za sistem, čime je ostao nerešen jedan od ključnih problema u ovoj oblasti. To je naročito značajno ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je milion i osamsto hiljada ljudi u Srbiji u riziku od siromaštva, pola miliona ne može

da zadovolji osnovne životne potrebe, a samo 260.000 ljudi prima socijalnu pomoć (Isto, 2021). Drugi problem je neadekvatnost davanja, odnosno činjenica da već postojeća davanja nisu dovoljna za zadovoljavanje najosnovnijih potreba (Isto, 2021).

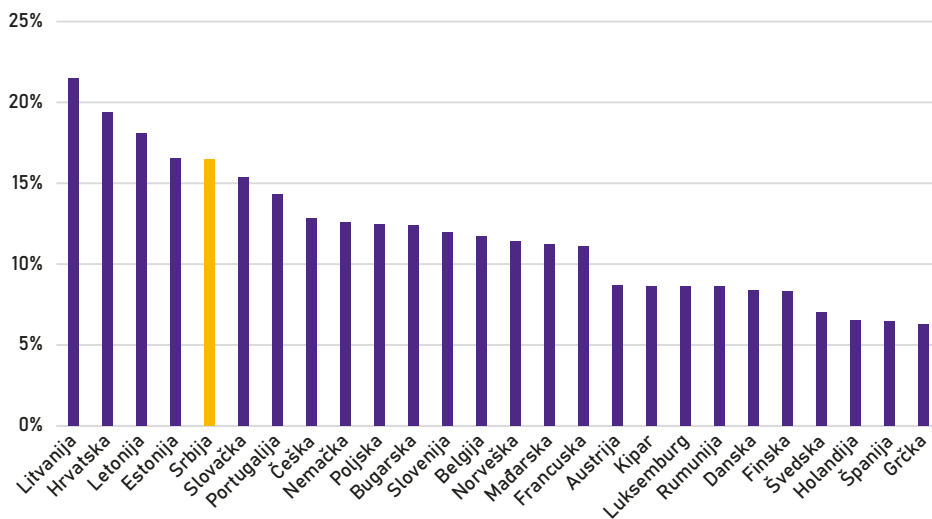
Treći problem tiče se potencijalnog ugrožavanja privatnosti građana. Jedan od glavnih razloga za donošenje ovog zakona jeste rešavanje problema zloupotrebe u socijalnim davanjima gde pojedinac pomoć dobija od više organa ili dobija pomoć bez osnova. Prema tome, nova centralizovana baza sadržaće lične podatke pojedinca, podatke o prihodima i nepokretnostima, podatke o tome da li već prima neku pomoć ili je u procesu prijavlivanja, ali i podatke o „povezanim licima“ u koje spadaju porodični srodnici, ali i bivši supružnik, vanbračni partner i bivši vanbračni partner. Zakon ide toliko daleko da predviđa da se prikupljaju i obrađuju i podaci o nacionalnoj pripadnosti, čime se direktno krši Ustav Republike Srbije (Isto, 2021).

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o institucionalnom okviru koji se tiče unapređenja ovog pokazatelja. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

II. U prethodnom periodu nije došlo do značajnog napretka u smanjenju procenta najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše.

Procenat najsiromašnijih 40% koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše smanjen je sa 17,8% u 2019. na 16,5% u 2020. godini. Ovaj podatak je zanimljiv u svetlu činjenice da je u 2020. izbila pandemija COVID-19, što bi inače trebalo negativno da se odrazi na zdravstveno stanje stanovništva. Međutim, uprkos ovom blagom smanjenju, Srbija je, kao što se može videti na Grafikonu 10, i dalje pri vrhu (ili dnu, kako se uzme) evropskih zemalja kada je reč o ovom pokazatelju.

Grafikon 10. Udeo stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše – najsiromašnijih 40% stanovništva

Izvor podataka: Evrostat

Može se reći da postoje razlike među polovima kada je reč o statusu procenjenog zdravstvenog stanja. Naime, u okviru najsiromašnijih 40% žena, skoro 20% (19,3%) procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše, što je za preko 6 procentnih poena više od muškaraca u istoj dohodavnoj grupi (13,2%).

Najbitnija strateško-planska dokumenta koja bi uticala na poboljšanje zdravstvenog statusa kod najsiromašnijih nisu doneta. Kao što je već istaknuto, novi ESRP još uvek nije donet, kao ni nacionalni plan oporavka. S druge strane, i dalje važi Strategija javnog zdravlja od 2018. do 2026. godine. Treba istaći da se smanjivanje nejednakosti u zdravstvu nalazi u viziji i kao prvi specifični cilj Strategije, a takođe su definisane aktivnosti za unapređenje zdravlja osetljivih grupa. Međutim, osim osetljivih grupa,⁴⁰ Strategija se ne bavi poboljšanjem zdravlja građana nižeg nivoa dohotka i lošijeg socijalnog statusa. Pored toga, nije donet ni akcioni plan za ostvarivanje

Strategije u kojem bi se navela lista neophodnih koraka za ostvarivanje ciljeva iz Strategije.

Kao što je već istaknuto, Srbija je potrošila veliku količinu novca kako bi ublažila posledice pandemije COVID-19. Iako je zdravstvo dobilo veliku podršku kroz ulaganje u medicinske objekte i opremu i podizanje plata zdravstvenim radnicima, nije se vodilo računa kako da se obezbedi veća dostupnost zdravstvenim uslugama socijalno ugroženim građanima. Naprotiv, kao jedna od negativnih posledica fokusiranja isključivo na COVID-19, veliki broj pacijenata čiji slučajevi nisu procenjeni kao hitni ili rutinski, a u koje spadaju trudnice, oboleli od raka i pripadnici rizičnih grupa, imao je veoma otežan pristup zdravstvenoj zaštiti. Iz istog razloga, COVID-19 je postao prepreka za pristup bitnim preventivnim uslugama, što će neminovno dovesti do ogromnog broja zaostalih slučajeva i do daljeg usložnjavanja i otežavanja njihovog lečenja (Rupasinghe i ostali, 2020).

⁴⁰ Koje su definisane u Strategiji kao mladi, žene u reproduktivnom periodu, stariji radnici, lica sa invaliditetom, nezaposleni, zaposleni u malim i mikro pravnim licima, poljoprivrednici.

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o zakonodavnom i institucionalnom okviru koji se tiče unapređenja ovog pokazatelja.

Zaključak

Može se zaključiti da u celini nije postignut značajan napredak kada je u pitanju ostvarivanje potcilja 10.1. Iako je došlo do blagog smanjenja stope izražene materijalne deprivacije kod najsiromašnijih 40% građana, ona je i dalje daleko od zacrtanog cilja, odnosno od proseka EU. Pored toga, nisu prisutne značajne rodne i starosne razlike u stopi izražene materijalne deprivacije. Najznačajnije javne politike u ovoj oblasti nisu donete ili nisu dovoljno fokusirane na ovaj problem. Pored toga, novim zakonima delimično se uticalo na smanjenje nejednakosti, ali su ostali nerešeni mnogi problemi, poput minimalne naknade za negu deteta, dečjeg dodatka za peto dete, nedovoljnog obuhvata i neadekvatnog

Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

nivoa socijalne pomoći. Na kraju, otvoreno je pitanje narušavanja privatnosti građana novim Zakonom o socijalnoj karti.

U proteklom periodu Srbija je uspela da blago smanji udeo najsiromašnijih 40% stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše, ali je i dalje među najlošije stojećim evropskim zemljama kada je reč o ovom pokazatelju. Pored toga, postoje relativno značajne rodne razlike kada je reč o statusu procenjenog zdravstvenog stanja. Na kraju, najvažnije javne politike u ovoj oblasti nisu donete ili nisu adekvatno posvećene poboljšanju zdravstvenog stanja kod najsiromašnijih.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 10.1:

- » doneti novi ESRP i nacionalni plan oporavka i uvrstiti pokazatelje potcilja 10.1 u ova strateška dokumenta;
- » sledeći paket državne pomoći u cilju borbe protiv posledica COVID-19 izdiferencirati tako da gađa socijalno ugroženije građane, čime će se uštedeti novac i smanjiti nejednakost;
- » uneti dodatne izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom tako da se propiše minimalna naknada za period nege deteta, kao i roditeljski dodatak na peto (i svako sledeće) dete;
- » izmenama zakona preispitati i potencijalno smanjiti broj uslova (pre svega imovinskih) za ostvarenje socijalne pomoći kako bi se unapredio obuhvat socijalno ugroženih građana koji inače ne ispunjavaju sve uslove;
- » uskladiti iznos socijalne pomoći tako da bude u skladu s članom 13 Evropske socijalne povelje, tako da pomoć prelazi granicu siromaštva, odnosno da omogućava zadovoljavanje osnovnih troškova, poput zakupnine u socijalnim stanovima i računa za komunalne usluge;
- » doneti akcioni plan za sprovođenje Strategije javnog zdravlja u kome bi se navela lista neophodnih koraka za ostvarivanje ciljeva iz Strategije, pre svega unapređenja zdravlja osetljivih grupa;
- » usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta tako da se nominalna poreska stopa poveća sa 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela na 40.000 dinara, što bi uticalo na smanjenje fiskalnog tereta najnižih zarada i, samim tim, na smanjenje nejednakosti;

- » razviti nove načine za informisanje ugroženih grupa o njihovim ekonomskim i socijalnim pravima;
- » u skladu s preporukama SIPRU-a, a u kontekstu kreiranja socijalnih karti, razviti proceduru za identifikaciju osoba u dugotrajnoj materijalnoj deprivaciji, koja se opet može najefikasnije utvrditi preko izrazito niskih prihoda po članu domaćinstva.

Prioritetna celina 3: DOSTIZANJE EVROPSKOG NIVOVA DEMOKRATIJE, VLADAVINE PRAVA I KVALITETA INSTITUCIJA

Funkcionalne institucije zasnovane na principima „dobre uprave“ i poštovanje vladavine prava neophodni su uslovi za ostvarenje i očuvanje ljudskih prava, kao i drugih evropskih, odnosno univerzalnih vrednosti. U vezi s tim,

od posebnog je značaja ostvarivanje COR 16, koji podrazumeva izgradnju funkcionalnih i odgovornih institucija na svim nivoima. COR 16 je kompatibilan i s političkim i institucionalnim prioritetima u procesu pregovora Srbije i EU.

Nacionalizovani cilj 16: Promovisati miroljubivo i inkluzivno društvo za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi funkcionalne i odgovorne institucije na svim nivoima

Kao država kandidat za članstvo u EU, Srbija je preuzela obaveze da sprovede niz reformi koje se podudaraju sa suštinom razvojnog prioriteta 3. Obuhvaćene pre svega fundamentalnim klasterom u procesu pristupanja, među kojima su i politički kriterijumi i poglavlja koja se odnose na pravosuđe i osnovna prava, pravdu, slobodu i bezbednost, ove reforme imaju primat u odnosu na preostale obaveze s obzirom na to da od napretka u ovim oblastima zavisi i celokupan tok i dinamika pregovora.

Reforme u oblastima od značaja za ovaj razvojni prioritet sprovode se više godina unazad i odnose

se kako na usvajanje odgovarajućih pravnih i institucionalnih rešenja tako i na sposobnost da se adekvatno primene usvojena rešenja, osnaže institucije i ostvare opipljivi rezultati u praksi. Izveštaj „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ iz 2020. godine ukazuje na to da je opšte stanje vladavine prava, kvaliteta institucija i slobode izražavanja na niskom nivou, da je koncept odgovornosti u javnoj upravi nedovoljno razvijen, te da su prisutni elementi zarobljene države. U ovom tekstu je data procena napretka Srbije u dostizanju razvojnog prioriteta 3 u periodu nakon objavljivanja pomenutog izveštaja.

Ocena napretka

Među globalnim pokazateljima za praćenje napretka, u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ nalaze se:

- I. ocene godišnjeg izveštaja EK;
- II. globalni pokazatelji vladavine (*The Worldwide Governance Indicators – WGI*);
- III. ocene Freedom hausa (*Freedom House*) o stanju sloboda i demokratije;
- IV. Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde (*World Justice Project*);
- V. indeks percepcije korupcije (*Corruption Perception Index – CPI*).

Navedeni izvori služe kao merila za ocenu napretka Srbije na području vladavine prava, dobre uprave i funkcionisanja demokratskih institucija uopšte, a predstavljaju najrelevantnije međunarodne pokazatelje u kontekstu nacionalizovanog cilja 16, odnosno razvojnog prioriteta 3. Pored njih, postoji još mnoštvo drugih izvora koji osvetljavaju stanje i napredak u pojedinim oblastima od značaja za ovaj razvojni prioritet. U nastavku je dat osvrt na najnovije rezultate za Srbiju koristeći sve navedene izvore s liste, kao i nekoliko dodatnih.

I. U izveštajnom periodu nije došlo do većeg napretka u ispunjavanju političkih kriterijuma u procesu pristupanja Srbije EU.

U izveštaju EK za Srbiju iz 2021. godine ocenjuje se da je ostvaren *ograničen napredak* kada su u pitanju politički kriterijumi od suštinskog značaja za razvojni prioritet 3, i to u RJU, funkcionisanju pravosuđa, borbi protiv korupcije, borbi protiv organizovanog kriminala i slobodi izražavanja. Takođe, ocena spremnosti za članstvo u ovim oblastima ostala je nepromenjena u odnosu na izveštaj Komisije iz 2020. godine, pa i u odnosu

na ranije izveštaje, te se u domenu spremnosti za članstvo može govoriti o kontinuiranom stagniranju.

Uprkos novom strateškom okviru RJU za period 2021–2030. godine, koji uključuje i usvajanje pratećih, komplementarnih dokumenata javnih politika za pojedine oblasti ove reforme, te ubrzanom razvoju elektronske uprave kao odgovor na posledice krize izazvane koronavirusom u toku 2021. godine, i dalje je neophodno rešiti ključne probleme prenesene iz prethodnog perioda. Drugim rečima, u izveštaju iz 2021. godine Komisija još jednom ukazuje da je neophodno smanjiti broja vršilaca dužnosti u javnoj upravi tako što će biti raspisani konkursi za sva radna mesta koja trenutno obavljaju lica u ovom statusu; omogućiti RSJP-u snažnu ulogu kontrole kvaliteta radi delotvornog sprovođenja Zakona o planskom sistemu; i uspostaviti jedinstven, sveobuhvatan i transparentan sistem za planiranje i upravljanje kapitalnim projektima.

Takođe, glavne preporuke Komisije u oblasti funkcionisanja pravosuđa i borbe protiv korupcije važe i za naredni period. Pored nastavka rada na ustavnoj reformi, ponavlja se da je neophodno ojačati nezavisnost sudstva i tužilaštva kroz zakonske i ustavne amandmane, uključujući jačanje uloge Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca u očuvanju sudske nezavisnosti i autonomije tužilaštva. Kada je u pitanju borba protiv korupcije, iako je pozicija Agencije za sprečavanje korupcije unapređena novim zakonskim okvirom, i dalje nedostaju rezultati kada su u pitanju istrage i procesuiranje slučajeva korupcije na visokom nivou, dok se, s druge strane, i dalje čeka na usvajanje nove nacionalne strategije za borbu protiv korupcije.

Na polju slobode izražavanja, iako je usvojen Akcioni plan za sprovođenje medijske strategije, realizovan je ograničen broj mera u izveštaj-

nom periodu, dok je nastavljeno s napadima na novinare od strane visokih zvaničnika. S tim u vezi, veliki broj medijskih udruženja povukao se iz Radne grupe za bezbednost novinara. U takvim okolnostima, prioritet ostaje unapređenje sveukupnog okruženja za slobodu izražavanja, i to prestankom s pretnjama i napadima na novinare, pravovremenim sprovođenjem medijske strategije, jačanjem medijskog pluralizma, kao i transparentnosti i pravičnosti sufinansiranja medijskog sadržaja od javnog interesa, vlasništva nad medijima i medijskog oglašavanja. Konačno, u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, potrebno je raditi na prethodno utvrđenim nedostacima, što podrazumeva bolje rezultate na polju istraga, gonjenja i presuda u slučajevima organizovanog kriminala, uključujući pranje novca, kao i u zapleni i konfiskovanju imovine stečene kriminalnim putem.

II. Prema Globalnim pokazateljima vladavine (*The Worldwide Governance Indicators – WGI*), Srbija je u 2020. godini prema rezultatima gotovo svih pokazatelja, nazadovala u određenoj meri u odnosu na 2019. godinu.

Globalni pokazatelji vladavine daju procenu stanja vladavine na bazi šest kompozitnih pokazatelja, i to: političke stabilnosti i odsustva nasilja, delotvornosti vlasti, kvaliteta regulatorne funkcije, vladavine prava, kontrole korupcije, i prava glasa i odgovornosti. Ovi složeni, zbirni pokazatelji kombinuju stavove velikog broja ispitanika iz redova opšte populacije (gradani), privrednika i stručnjaka, u svim državama u kojima se mere. Zasnovani su na preko 30 pojedinačnih izvora podataka koje su proizvele različite istraživačke, nevladine i međunarodne organizacije i privatni sektor. Naredna tabela daje pregled rezultata za Srbiju u prethodne dve godine.

Tabela 1. Globalni pokazatelji za Srbiju (WGI) za 2019. i 2020. godinu prema percentilnom rangu od 0 do 100 (pri čemu je 0 najniži, a 100 najviši rang)

	2019.	2020.
Kontrola korupcije	40,4	37,5
Delotvornost vlasti	54,3	54,3
Politička stabilnost i odsustvo nasilja	45,3	43,9
Kvalitet regulatorne funkcije	60,6	57,2
Vladavina prava	48,1	47,6
Pravo glasa i odgovornost	44,0	40,6

Izvor podataka: The Worldwide Governance Indicators

III. Poslednji izveštaji Fridom hausa za 2021. godinu – „Sloboda u svetu“, kojim se procenjuje nivo sloboda u državama, odnosno „Nacije u tranzitu“, kojim se procenjuje nivo demokratije, govore o nepromenjenom statusu Srbije, odnosno blagom padu ukupnih ocena.

Srbija je zadržala status *delimično slobodne* zemlje s ukupnim skorom od 64/100 (pad sa 66/100 u odnosu na 2020. godinu), kao i status *tranzicionog ili hibridnog režima* sa skorom od 48/100 (pad sa 49/100). Među ključne događaje u 2020. godini Fridom haus svrstava parlamentarne izbore, obeležene bojkotom opozicionih partija zbog neodgovarajućih izbornih uslova, te smanjenjem izbornog praga za potrebne glasove za učešće u raspodeli mandata kao pokušajem da se oslabi najavljeni bojkot. Navodi se i da je građanske proteste protiv mera za suzbijanje COVID-19 obeležila primena sile prema uče-

snicima protesta i novinarima, te da je javnost netransparentno informisana kada su u pitanju podaci o smrtnim slučajevima usled zaraze koronavirusom.

IV. Slično tome, u neznatnom padu je i Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde.

Ukupno gledano, skor Srbije za 2021. godinu manji je u odnosu na prethodnu (pad sa 0,50 na 0,49), iako je u ukupnom rangu napredovala za jedno mesto (81. od 139 država). Ipak, ukoliko se pogledaju pojedinačni faktori od kojih je sačinjen celokupan indeks, uglavnom se radi o blagom padu u odnosu na proteklu godinu, a kada je u pitanju mogućnost kontrole izvršne vlasti od strane legislative, sudstva, nezavisnih tela i civilnog društva, u pitanju je kontinuirani pad od 2015. godine. Isto tako, u pogledu otvorenosti i transparentnosti vlade, ovaj indeks beleži pad od 2016. godine.

Tabela 2. Indeks vladavine prava za 2019. i 2020. godinu prema osam sastavnih faktora (0 znači najmanju privrženost vladavini prava, 1 najveću)

	2020.	2021.
UKUPNI SKOR	0,50	0,49
Kontrola moći i delovanja izvršne vlasti	0,39	0,38
Odsustvo korupcije	0,44	0,43
Otvorenost i transparentnost vlade	0,47	0,46
Osnovna prava	0,57	0,56
Red i bezbednost	0,77	0,77
Sprovođenje zakona	0,48	0,47
Pravda u civilnim stvarima	0,51	0,50
Pravda u krivičnim stvarima	0,40	0,39

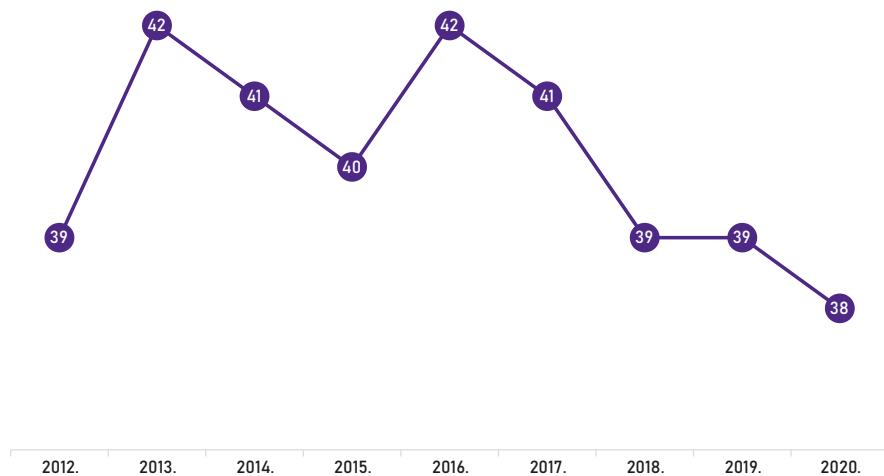
Izvor podataka: Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde

V. Prema indeksu percepcije korupcije (CPI) organizacije *Transparency International*, Srbija i dalje ima nepovoljan položaj.

Nakon pada za četiri mesta u 2019. godini, sa 87. na 91. mesto među 180 država, sličan trend

nastavljen je i prema poslednjim rezultatima za 2020. godinu – Srbija trenutno zauzima 94. mesto usled blagog pada u ukupnom skor. To je ujedno najniži skor Srbije prema ovom indeksu od 2012. godine do danas (38/100).

Grafikon 11. Skor Srbije prema indeksu percepcije korupcije u periodu 2012–2020. godine (na skali od 0 do 100, gde je 0 najniži a 100 najviši skor)

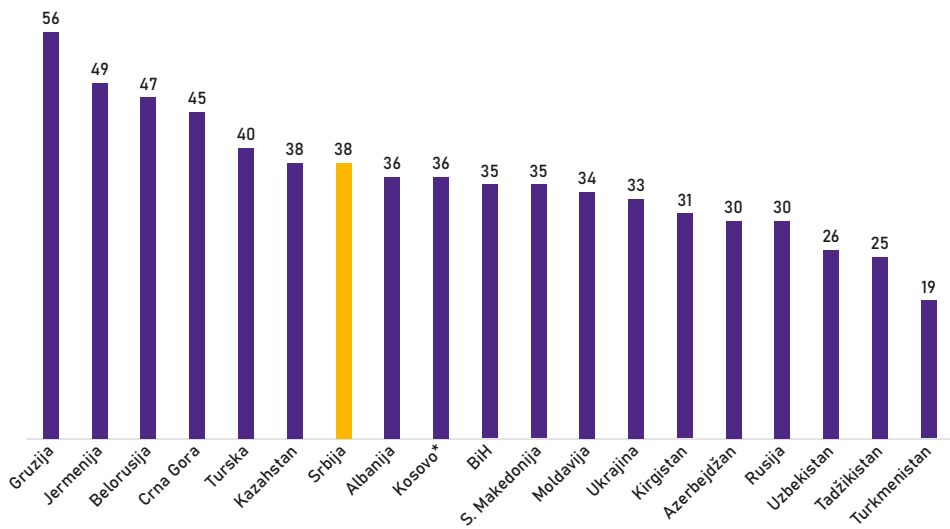

Izvor podataka: *Transparency International*

U grupi država *Istočne Evrope i Centralne Azije* (ECA) Srbija ne spada u one koje brzo napreduju ili nazaduju, ali indeks percepcije korupcije ipak stavlja Srbiju u red onih koje treba pratiti (*Countries to Watch*). Kao najveći izazovi u Srbiji

navode se problemi u ostvarivanju vladavine prava i erozija demokratije, dok je pandemija COVID-19 dodatno uticala na rizike od korupcije usled nedovoljnog pristupa informacijama.

Grafikon 12. Skor grupe država Istočne Evrope i Centralne Azije prema indeksu percepcije korupcije za 2020. godinu na skali od 0 do 100 (0 najniži, 100 najviši skor)

Izvor podataka: *Transparency International*

VI. Na kraju, treba istaći da postoje i drugi pokazatelji, istraživanja i procene, koji mogu poslužiti za praćenje ostvarivanja ili informisanje o razvojnom prioritetu 3, odnosno COR 16.

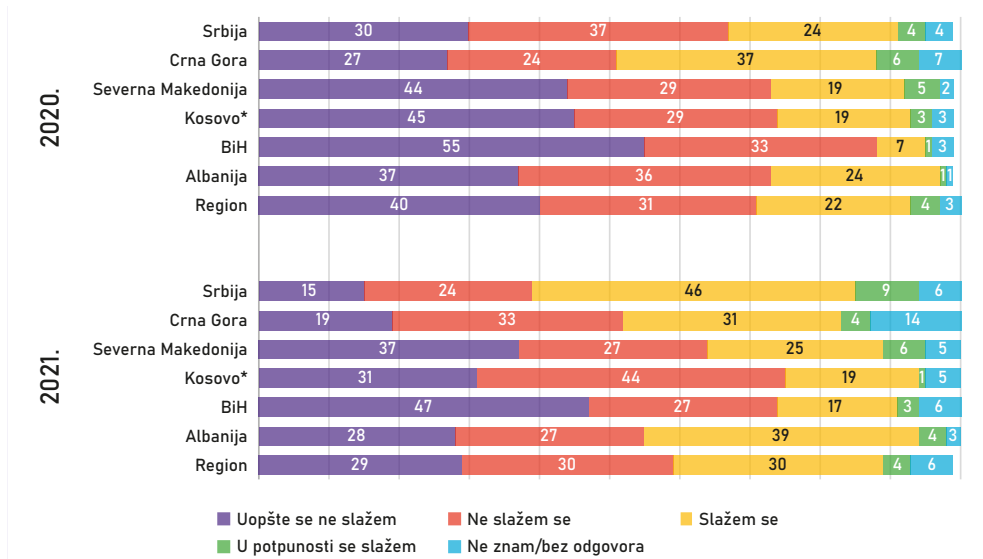
Na primer, prema indeksu političke transformacije fondacije Bertelsman, demokratija u Srbiji je u 2020. godini označena kao defektna, sa skorom od 7, što je svrstava na začelje regiona *Istočna Evropa*, a isti je slučaj i s ekonomskom transformacijom, koja se smatra ograničenom. Između ostalog, u izveštaju za Srbiju navodi se da izvršna vlast dominira nad zakonodavnom i sudskom, te da je neophodno ponovo uspostaviti sistem kočnice i ravnoteže između različitih grana vlasti. U poređenju s 2018. godinom, rezultati ovog indeksa ukazuju na silazni trend po svim dimenzijama (demokratija, ekonomija, upravljanje).

Istraživanja javnog mnjenja Balkanskog barometra uključuju, između ostalog, niz pitanja o

funkcionisanju i kontroli izvršne vlasti, nezavisnosti sudstva, položaju nezavisnih institucija i podložnosti korupciji različitih sektora javnih politika i organa. Na primer, prema ovom istraživanju za 2021. godinu, percepcija delotvornosti borbe protiv korupcije u Srbiji pozitivnija je u odnosu na prethodnu godinu i jedini je slučaj saglasnosti većine stanovništva u čitavom regionu Zapadnog Balkana (55%, grafikon 13). Međutim, i pored generalno pozitivnije percepcije, stavovi javnog mnjenja prema istom istraživanju dijametralno su drugačiji kada je u pitanju podložnost pojedinih sektora korupciji, pa je tako više od dve trećine građana saglasno da korupcija utiče na rad pravosuđa u Srbiji. S druge strane, prema ažuriranim podacima RZS iz 2021. godine, od ukupnog broja ljudi koji su u poslednjih 12 meseci imali najmanje jedan kontakt s javnim službenikom, skoro svaki deseti je dao mito ili mu je mito tražen⁴¹ (pokazatelj 1, potcilj 16.5).

41 Podatak je preuzet sa sajta RZS, na kom se navodi da je izvor podataka UNODC – Kancelarija UN za borbu protiv narkotika i kriminala, kao i da je da je podatak iz 2010. godine poslednji put ažuriran u novembru 2021. godine. Videti na: <https://sdg.indikator.rs/area/peace-justice-and-strong-institutions/?subarea=SDGUNI60501&indicator=I60501IND01>

Grafikon 13. Percepcije stanovništva na Zapadnom Balkanu na pitanje „Da li se slažete da vlada delotvorno suzbija korupciju?“

Izvor podataka: Balkanski barometar, 2021

Zaključak i preporuke

Sudeći po najsvježijim rezultatima niza relevantnih međunarodnih i regionalnih izvora, nije došlo do značajnog napretka u pogledu dostizanja COR 16, odnosno Srbija nije dostigla viši nivo demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija u izveštajnom periodu. Štaviše, podaci upućuju na uglavnom negativne trendove ili stagnaciju.

Treba istaći da su promene zakonskog i okvira javnih politika nastavljene, kao što je navedeno u izveštaju o praćenju cilja 16. Tu se izdvajaju Strategija reforme javne uprave, Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja, Strategija za rodnu ravnopravnost, Zakon o zabrani diskriminacije, ZRR i Zakon o sprečavanju korupcije. Međutim, rezultati procena EK, pa i drugih objektivnih pokazatelja koji su predstavljeni u tekstu, nedvosmisleno dovode do zaključka da primarni problemi leže

u nedostatnoj primeni već usvojenih propisa i mera, kao i nedovoljnoj političkoj podršci jačanju demokratskih institucija i instituta koji vode višem nivou demokratije, vladavine prava i kvaliteta upravljanja, što je i uslov pristupanja Srbije EU. Navedeni podaci i procene takođe ukazuju na to da neplanirane krize, kao što je izbijanje pandemije koronavirusa, dodatno osvetljavaju neke od pomenutih nedostataka.

Samim tim, kada su u pitanju prioritete aktivnosti ka dostizanju COR 16, odnosno razvojnog prioriteta 3, ključne mere i intervencije koje je potrebno sprovesti date su u godišnjim izveštajima EK. Takođe, kada je u pitanju unapređenje pravnog, institucionalnog i okvira javnih politika, niz preporuka predstavljen je i u izveštaju o praćenju cilja 16, te neće biti ponavljan na ovom mestu.

Prioritetna celina 4: KONKURENTNA PRIVREDA I PRODUKTIVNI POSLOVI

U narednoj deceniji, Srbiji je neophodno pomeranje fokusa od konkurentnosti zasnovane na niskim troškovima rada i energenata ka konkurentnosti zasnovanoj na znanju i produktivnim poslovima. U tom pogledu, važno je promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kre-

ativnost i inovativnost (potcilj 8.3), postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti (potcilj 8.5), i podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije – i to naročito u privatnom sektoru (potcilj 9.5).

Nacionalizovani potcilj 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, kroz pristup finansijskim uslugama

Nacionalizovani potcilj 8.5: Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti

Srbija je, slično kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana, zemlja relativno niskog životnog standarda i sporog privrednog rasta. Prema podacima iz prošlogodišnjeg izveštaja, „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, BDP *per capita* Srbije u jedinicama jednake kupovne moći (PPP) dostiže tek 40% proseka EU odnosno 60% proseka novih država članica (Centralna i Istočna Evropa). Međutim, u nominalnim iznosima, koji mere mogućnost građana da priušte trajna potrošna dobra, poput automobila i mobilnih telefona, ili da putuju, situacija je znatno lošija, odnosno BDP *per capita* Srbije čini tek 21% evropskog, odnosno 50% proseka novih država

članica. Ukoliko se uzme u obzir da je Srbija u proteklom desetogodišnjem periodu (2010–2019) u proseku rasla po zabrinjavajuće niskoj stopi od 2.1% godišnje, može se zaključiti da njen položaj nije mogao biti značajno unapređen (Izveštaj o prioritetima, 2020).

Privredni rast se u poslednjih nekoliko godina *blago* ubrzao. Nakon više od decenije stagniranja, koliko je prošlo od Svetske finansijske krize, privredni rast je porastao na skoro „prihvatljivih“ 4.2% u periodu 2018–2019. Fiskalna konsolidacija, privlačenje velikog broja stranih direktnih investicija i povećano ulaganje u javnu infrastrukturu

kreiralo je uslove za bolje privredne performanse (Udovički, 2021). Naravno, ovaj rast je daleko od potencijalnog i neophodnog kako bi Srbija postala moderna i razvijena privreda po uzoru na zemlje EU. Primera radi, Svetska banka je u svojoj studiji iz 2019. godine procenila da Srbija ima potencijal da raste čak 7% godišnje, što bi značilo da na svakih 10 godina duplira nivo svog BDP-a (World bank, 2019).

Glavni uzrok za ovu situaciju jeste nedovoljna i slabo produktivna zaposlenost. Prema podacima iz prošlogodišnjeg izveštaja, „Srbija 2030: razvojni prioriteta – izveštaj nedržavnog sektora“, zaposleno je svega 65% stanovništva u starosnoj grupi od 20 do 64 godine, dok je evropski prosek 73%. Pored toga, Srbija ima veoma nisku prosečnu produktivnost rada, gde zaostaje između 20% i 50% u odnosu na nove države članice – čak i najmanje produktivna Bugarska je za skoro

jednu petinu produktivnija od Srbije. Zapravo, čak 80% rasta BDP-a Srbije u poslednjih pet godina duguje se prostom uvećanju zaposlenosti, dok je produktivnost rasla svega 1% godišnje.

Struktura zaposlenosti je nepovoljna, s velikim udelom sektora s malom dodatom vrednošću i niskom produktivnošću. Iako je u prethodnoj deceniji došlo do delimične reindustrijalizacije, produktivnost prerađivačke industrije zapravo je opadala. Pored toga, sektor usluga je beležio rast zaposlenosti, ali uz veoma ograničen rast produktivnosti. Na kraju, srpska poljoprivreda, koja je u velikoj meri tradicionalna, usitnjena i neformalna, u proseku je izrazito nisko produktivna, a čini čak 20% zaposlenosti. Uzimajući u obzir navedene faktore, nije veliko iznenađenje da očekivana zarada prosečnog domaćinstva može da „pokrije“ prosečnu potrošačku korpu jedino u Beogradskom regionu.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 8.3 i 8.5 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteta – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. dostignuta stopa zaposlenosti stanovništva u starosnoj grupi 20–64 godine od 75%, uz medijalnu zaradu koja omogućava pribavljanje prosečne potrošačke korpe;
- II. povećanje ukupne produktivnosti rada za 50% i povećanje produktivnosti rada u prerađivačkoj industriji za najmanje 50%;
- III. do 2022. godine dostignut udeo privatnih investicija u BDP-u od najmanje 20%, a javnih od najmanje 5% BDP-a.

I. U proteklom periodu došlo je do blagog napretka u ostvarivanju ciljeva merenih prvim pokazateljem.

Prema Anketi o radnoj snazi, u drugom kvartalu⁴² 2021. godine stopa zaposlenosti⁴³ za starosnu grupu od 20 do 64 godine iznosila je 66% (63,1% u istom kvartalu 2020. godine). Ovo ukazuje na oporavak tržišta rada nakon prvog „udara“ pandemije COVID-19 u 2020. godini, ali i na blago poboljšanje buduću da stopa zaposlenosti prevazilazi pretkrizni nivo (63,7% u istom kvartalu 2019. godine). Međutim, bitno je naglasiti da je u jeku krize došlo do značajnog pada gotovo isključivo neformalne zaposlenosti,⁴⁴ koju čini

42 Poslednji datum ažuriranja 1. 9. 2021.

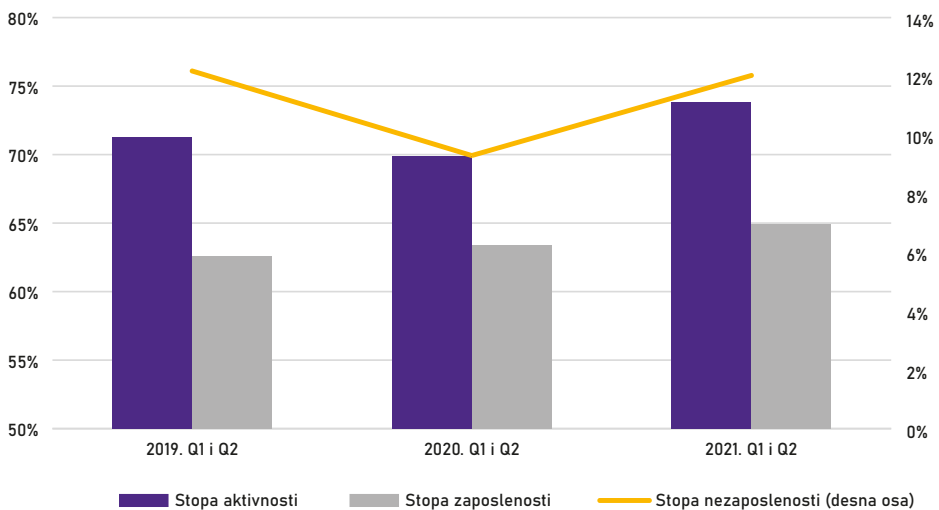
43 Stopa zaposlenih se računa kao udeo zaposlenih u ukupnom stanovništvu starom 20 do 64 godine.

44 Prema definiciji MOR, neformalni radnici su: (1) oni koji rade u neregistrovanoj firmi, (2) oni koji rade u registrovanoj firmi, ali bez formalnog ugovora o radu i bez socijalnog i penzionog osiguranja, (3) neplaćeni pomažući članovi domaćinstva.

ranjiva⁴⁵ kategorija radnika. Prema procenama CEVES-a, pad neformalne zaposlenosti krajem marta i sredinom aprila (dok je policijski čas bio na snazi) iznosio je i do 80% u odnosu na uobičajene nivoe, dok je krajem drugog kvartala zaposlenost bila oko 20% niža, što znači da je došlo do relativno brzog oporavka i povratka na nivo blizu pretkriznog (Udovički i Medić, 2021). S druge strane, stopa nezaposlenosti⁴⁶ za istu starosnu grupu u istom periodu bila je 11,2% (7,9% u istom kvartalu 2020. godine). Ipak, treba

uzeti u obzir da je u 2020. godini došlo do pada aktivnosti stanovništva, a ne rasta zaposlenosti, te je samim tim i stopa nezaposlenosti bila niža nego 2019. godine (11,2% u istom kvartalu), da bi se u 2021. vratila na pretkrizni nivo. Ovo je naročito značajno u svetlu činjenice da, prema podacima Ankete o radnoj snazi, neaktivno i dugoročno nezaposleno stanovništvo u starosnoj grupi od 15 do 64 godine u drugom kvartalu 2021. broji čak milion i po ljudi, od čega oko 400 hiljada čini stanovništvo od 25 do 45 godina.

Grafikon 14. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti – prosek za Q1 i Q2 od 2019. do 2021.

Izvor podataka: RZS

Pored toga, od januara 2021. važi promenjena metodologija Ankete o radnoj snazi, pri čemu je najznačajnija promena to što se iz kontingenta zaposlenih isključuju lica koja proizvode poljoprivrednu robu i usluge namenjene ličnoj potrošnji, tj. bez plasmana na tržište. Na taj način se, u odnosu na prošlu metodologiju, smanjio broj

zaposlenih, koji su se najvećim delom prelili u kontingent neaktivnih i manjim delom u kontingent nezaposlenih.

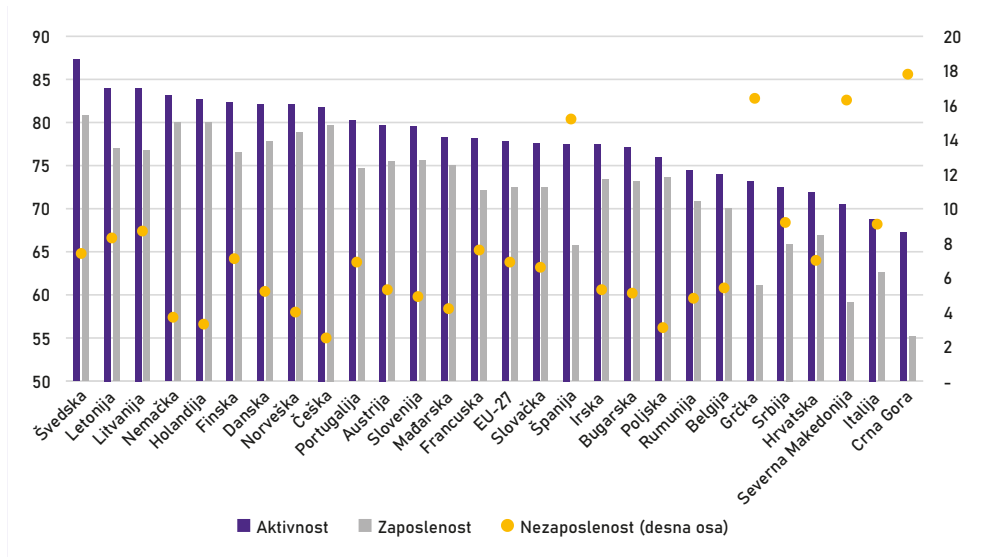
Kao što se može videti na Grafikonu 15, Srbija spada među evropske zemlje s najnižim nivoima aktivnosti i zaposlenosti.⁴⁷

45 Primera radi, u odnosu na formalno zaposlene, neformalni radnici u proseku ostvaruju oko 30% nižu zaradu i u 60% slučajeva procenjuju materijalni položaj svojih domaćinstava kao loš ili uglavnom loš. Takođe, češće nego formalno zaposleni, pripadaju ranjivim sociodemografskim grupama – mladima, starijima, kao i niže obrazovanim (Udovički i Medić, 2021).

46 Stopa nezaposlenosti računa se kao količnik broja nezaposlenih i broja aktivnih lica (zaposleni plus nezaposleni).

47 Potrebno je naglasiti da su podaci s Evrostata prema staroj metodologiji i razlikuju se od podataka iz teksta iznad, ali su korišćeni radi uporedivosti Srbije s drugim zemljama.

Grafikon 15. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti stanovništva u starosnoj grupi 20–64 godine u 2020. godini

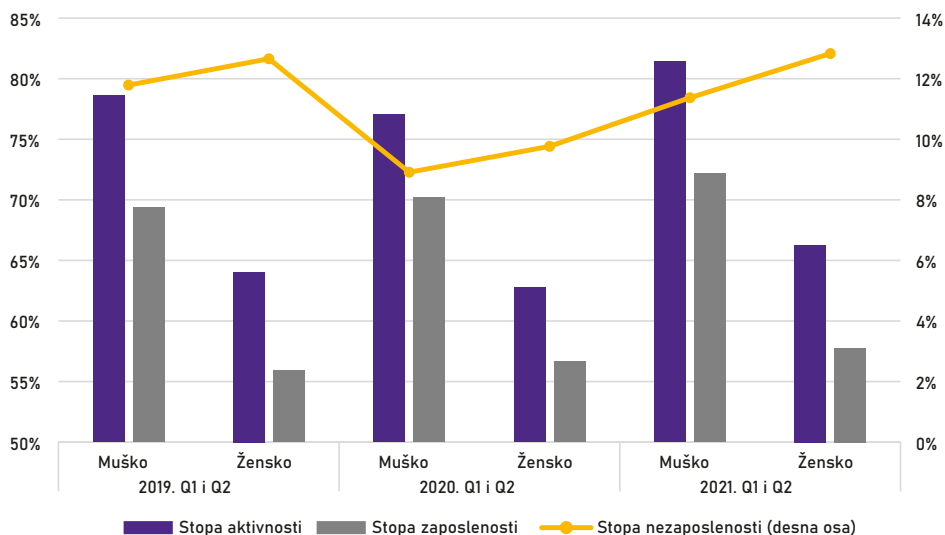

Izvor podataka: Evrostat

Na tržištu rada i dalje postoje velike rodne razlike. Posmatrajuci strukturu zaposlenosti, u istom periodu za istu starosnu grupu, stopa zaposlenosti za muškarce iznosi 73% (70,5% u istom kvartalu 2020. godine), dok za žene iznosi 59% (55,8% u istom kvartalu 2020. godine). Stopa nezaposlenosti

za muškarce iznosi 10,6% (7,6% u istom kvartalu 2020. godine), a za žene 12% (8,3% u istom kvartalu 2020. godine). Ovoliko velika razlika između stopa zaposlenosti kod muškaraca i žena znači da je veliki broj žena neaktivan, što potencijalno ukazuje na obeshrabrenost žena da traže posao.

Grafikon 16. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti prema polu – prosek za Q1 i Q2 od 2019. do 2021.

Izvor podataka: RZS

Udeo neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim delatnostima blago se smanjio sa 6,8% 2020. godine na 6,1% u 2021. godini.⁴⁸ Podaci o rodnoj strukturi neformalne zaposlenosti za 2021. godinu i dalje nisu javno dostupni.

Kada je reč o medijalnoj neto zaradi, ona je, prema podacima RZS, u julu 2021. iznosila 49.999 RSD, što je nominalno povećanje od 8,5% u odnosu na isti period prethodne godine (kada je iznosila 45.736 RSD). Realno povećanje (kada se uračuna inflacija) iznosi 5,8%. Međutim, ona iznosi tek 65% prosečne potrošačke korpe u istom periodu (76.689 RSD). Ipak, pozitivno je da se ova razlika smanjila u odnosu na prošlu godinu, kada je medijalna zarada činila 62% prosečne potrošačke korpe. Ipak, treba istaći da je medijalna zarada porasla delimično zbog povećanja minimalne cene rada, koja je od 1. januara 2021. veća za 6,6% u odnosu na prošlu godinu.

Prema poslednjim podacima Ankete o radnoj snazi za septembar 2020. godine, razlika u prosečnim zaradama između muškaraca i žena (engl. *gender wage gap*) iznosila je 8,1% i nije se značajno menjala u odnosu na 2019. godinu (kada je bila 8,2%).

Okvir javnih politika u oblasti zapošljavanja i dostojanstvenog rada zahteva značajna unapređenja. U 2021. godini usvojena je nova Strategija zapošljavanja za period 2021–2026. Osnovni problem jeste to što planirana izdvajanja za mere APZ do 2026. godine iznose godišnje svega 0,2% BDP-a, iako je ciljna vrednost u prethodnoj strategiji bila 0,5% do 2020. godine. Ovako skromna izdvajanja svrstavaju Srbiju među najslabije rangirane evropske zemlje prema obuhvatu nezaposlenih merama APZ (FCD, 2021).⁴⁹ Pored toga, u Strategiji nisu prisutne jasne veze s obrazovnom politikom. Dodatno, zadržana je usmerenost na

ispunjenje kvantitativnih ciljeva zaposlenosti bez uvođenja pokazatelja *kvaliteta* zaposlenosti, odnosno dostojanstvenog rada (FCD, 2021). Izostale su mere za uklanjanje prepreka za uključivanje žena na tržište rada, poput razvoja usluga brige o deci i starijima. Ciljne vrednosti za stope aktivnosti i zaposlenosti su nisko postavljene jer će polovina rasta stope zaposlenosti biti rezultat smanjenja broja stanovnika radnog uzrasta (FDC, 2021). Pored toga, Strategija nije predvidela mere za jačanje kapaciteta socijalnih partnera i unapređenje kapaciteta SES-a (FCD, 2021). Dodatno, u Strategiji nije navedena mera koju je predložila Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata za motivisanje zaposlenih da se češće prijavljuju u NSZ. Na kraju, politika zapošljavanja uopšte nije posmatrana iz ugla održivog razvoja (FCD, 2021).

Skorije izmene zakonodavnog okvira nisu u potpunosti rešile status frilensera. Usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak građana i Zakona o dopuni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje uvodi se relativno povoljan poreski tretman prihoda frilensera za prihode koji su ostvareni od 2015. do kraja 2021. godine, dok će se određeni deo izmena primenjivati od 2022. godine, čime će se omogućiti frilenserima koji hoće da promene svoj status da to blagovremeno učine (npr. da postanu preduzetnici ili osnuju društvo s ograničenom odgovornošću). Međutim, jedna od kritika ovog rešenja jeste u tome što nije otpisan dug na plaćanje zdravstvenog osiguranja, koje frilenseri nisu ni mogli da koriste u proteklom periodu s obzirom na to da njihov status nije bio regulisan. Suština problema je u činjenici da država mora da izvršava svoju zakonsku obavezu naplate poreza i doprinosa, ali ne na način koji bi diskriminisao određenu grupu ljudi. Međutim, još uvek nije u potpunosti uređen status radnika na internetu, s obzirom na to da još uvek nije ni

48 Poslednji datum ažuriranja: 31. 8. 2021.

49 Merama APZ u 2018. godini bilo je uključeno svega 5,1 od 100 nezaposlenih, dok je u EU najmanji obuhvat imala Rumunija, odnosno 5,3 (FCD, 2021).

formirana radna grupa za izradu Zakona o fleksibilnim oblicima rada, čije je stupanje na snagu najavljeno za 1. januar 2022. godine. Nije dobro ni to što se status frilensera neće rešavati zajedno sa Zakonom o radu, koji bi trebalo temeljno da definiše radnike i poslodavce kao i njihova prava, s obzirom na to da se o njemu neće raspravljati pre 2023. godine (Obradović, 2021).

Usvajanjem izmena Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom biće poboljšan položaj ženskog dela radnika, što će pozitivno uticati na generalnu zaposlenost i nivo zarada, ali neki problemi i dalje nisu rešeni. Pored toga, u 2021. godini je usvojen i Predlog izmena Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, čije najvažnije rešenje podrazumeva da pun mesečni iznos naknade zarade porodilja, odnosno plate za vreme porodiljskog odsustva, ne može biti manji od minimalne zarade utvrđene na dan početka ostvarivanja tog prava. Pored toga, ovim zakonom se ukida odredba koja je uslovljavala majke dece s invaliditetom da biraju između naknade koja je u vezi s njihovim zaradama i naknade na koju ima pravo njihovo dete. Dodatno, prava poljoprivrednih osiguranica biće izjednačena s pravima koje ostvaruju druge porodilje u Srbiju. Međutim, novim zakonom nisu u potpunosti uklonjene stare odredbe koje se tiču odsustva radi nege deteta a koje su suprotne Međunarodnoj konvenciji o zaštiti materinstva. Kako navode iz Udruženja „Mame su zakon“, i dalje ne postoji minimalna naknada za period nege deteta, a taj period je duži nego porodiljsko odsustvo (Euronews, 2021). Pored toga, Zakon i dalje ne prepoznaje pravo na roditeljski dodatak na peto dete.

Novi Zakon o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima neće doprineti unapređenju dostojanstvenosti rada i zaposlenosti u privredi. Javna rasprava o Nacrtu zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima nedavno je završena, što znači da bi usvajanje ovog zakona moglo uskoro da se očekuje. Osnovna ideja je

da se postojeći Zakon o sezonskim radnicima, pored poljoprivrede, proširi i na građevinarstvo, ugostiteljstvo i turizam i druge oblasti. Problem je, međutim, u tome što navedene delatnosti nisu povremenog karaktera. Prema mišljenju sindikata, izmene će ugroziti prava radnika, koji će od sada biti zapošljavani van ugovora o radu. Pored toga, prema nacrtu novog zakona, stranac koji može da uđe u Srbiju bez vize može radno da se angažuje na poslovima iz zakona bez radne dozvole. Dodatni problem je što NALED-ova analiza o posledicama i efektima koje ovaj zakon može da proizvede, prema mišljenju struke, nije konsultovala Zakon o planskom sistemu Srbije i dve uredbe. Pored toga, studija je anketirala poslodavce bez konsultovanja onih na koje se zakon primenjuje – radnika (N1 Beograd, 2021).

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o institucionalnom okviru koji se tiče ove oblasti. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

II. U proteklom periodu nije došlo do značajnog napretka u ostvarivanju veće produktivnosti.

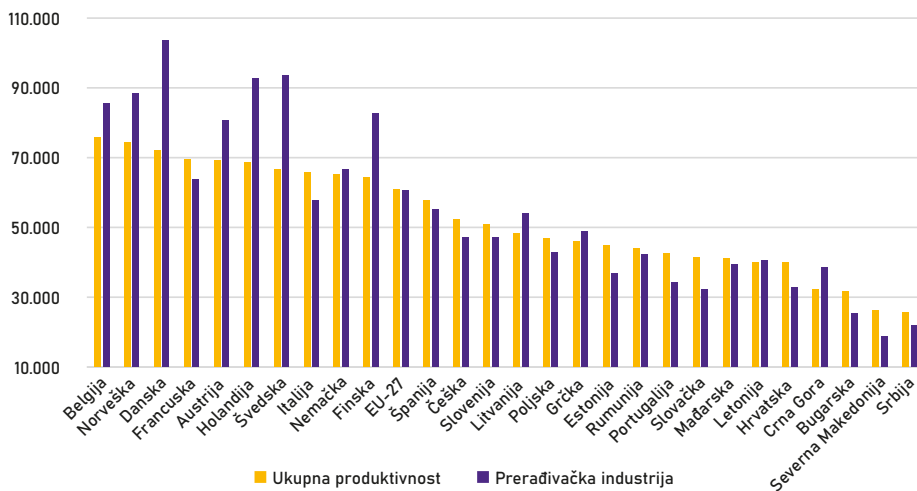
Prema kalkulacijama na osnovu najnovijih podataka RZS, ukupna produktivnost rada u 2020. u Srbiji iznosila je 1.410.378 RSD (11.967 EUR), što je pad od 1% u odnosu na prethodnu godinu. Kada je reč o prerađivačkoj industriji, produktivnost rada u 2020. iznosila je 1.287.264 RSD (10.922 EUR), što predstavlja rast za 0,2% u odnosu na 2019. godinu. Međutim, treba uračunati efekat krize izazvane pandemijom COVID-19, s obzirom na to da je dva meseca, od marta do maja, trajalo vanredno stanje i policijski čas. Pala je proizvodnja, samim tim i dodata vrednost, ali je većina sektora održala zaposlenost (koja je uglavnom pala kod neformalnih poslova), što je uticalo i na pad BDV. To znači da u ovom periodu nije naročito relevantno posmatrati rast produktivnosti, pogotovo ne u prerađivačkoj industriji. S druge strane, na nivou čitave industrije (prerađivačka industrija, rudarstvo i energetika),

prosečna produktivnost rada u prva dva kvartala 2021. godine porasla je za 5,7% u odnosu na isti period 2019. godine.

Kao što se može videti na Grafikonu 17, kada se produktivnost rada izrazi u jedinicama jednake

kupovne moći, Srbija je najmanje produktivna zemlja u Evropi,⁵⁰ dok je njena prerađivačka industrija, posle Severne Makedonije, takođe najmanje produktivna.

Grafikon 17. Produktivnost rada u 2020. godini – BDV po zaposlenom (PPP EUR iz 2020. godine)

Izvor podataka: Evrostat

ERP u određenoj meri pokriva relevantne pokazatelje koji se tiču produktivnosti, ali su ciljevi postavljeni relativno skromno. Novi ERP za period 2021–2023. usvojen je u februaru 2021. godine. Sa stanovišta produktivnosti, dodata je reforma SR 7: *podizanje konkurentnosti industrije*, koja obuhvata sprovođenje mera definisanih Strategijom industrijske politike RS od 2021. do 2030. u koordinaciji sa Strategijom pametne specijalizacije 2020–2027. Dva pokazatelja koja mere rezultate sprovođenja ove reforme podrazumevaju povećanje učešća BDV prerađivačkog sektora u ukupnoj BDV sa 17,5% 2018. godine na 19,5% 2023. godine, kao i povećanje BDV po zaposlenom u prerađivačkom sektoru sa 15.700 EUR 2018. godine na 19.000 EUR 2023. godine. Postavlja se, međutim, pitanje zašto se umesto toga ne računa učešće BDV preradi-

vačke industrije u ukupnom BDP-u, što bi ovaj pokazatelj učinilo jednostavnijim za merenje i međunarodno uporedivijim. Primera radi, prema podacima Svetske banke, u 2019. godini, učešće srpskog prerađivačkog sektora u BDP-u bilo je svega 13,6%. S druge strane, Češka, kao zemlja koja je u velikoj meri konvergirala ka razvijenim zapadnoevropskim zemljama, konstantno ima udeo prerađivačkog sektora iznad 20%, što ukazuje na to da je (prerađivačka) industrija i dalje glavni pogon privrednog razvoja (Haraguchi et al., 2017) i da bi Srbija morala daleko više da se fokusira na njen razvoj.

Strategija industrijske politike 2021–2030. i povezani akcioni plan za period 2021–2023. predstavljaju adekvatan okvir za planiranje u ovoj oblasti. Opšti cilj Strategije industrijske politike

50 Među evropskim zemljama za koje su podaci dostupni na Evrostatu. Podaci za neke od potencijalnih „kandidata“ za najnižu produktivnost, poput Ukrajine, Bosne i Hercegovine, Moldavije i Albanije, nisu dostupni.

RS za period 2021–2023. podrazumeva podizanje konkurentnosti industrije Srbije. Jedna od mera podrazumeva prilagođavanje kriterijuma privlačenja investicija u industriju u cilju povećanja učešća BDV. Akcioni plan za sprovođenje Strategije industrijske politike za period 2021–2023. godine kao aktivnosti za sprovođenje ovih mera navodi definisanje novog seta kriterijuma za privlačenje investicija koji će favorizovati investicije s većom dodatnom vrednosti, višim tehnološkim nivoom i većim potencijalom za uključivanje domaćih dobavljača, kao i usklađivanje sistema podsticaja s novim kriterijumima. Za sprovođenje obe aktivnosti zadužena je Razvojna agencija Srbije u saradnji s Ministarstvom privrede, a rok za završetak aktivnosti je četvrti kvartal 2021. godine. Međutim, stiče se utisak da nije mnogo urađeno na ostvarivanju zacrtanih ciljeva.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije za period od 2020. do 2027. godine adekvatno postavlja relevantne ciljeve sa stanovišta produktivnosti. Primera radi, kada je reč o praćenju sprovođenja mera i ostvarivanje ciljeva Strategije, u svakoj od četiri prioritetne oblasti (hrana za budućnost, informaciono-komunikacione tehnologije, kreativne industrije i mašine i proizvodni procesi budućnosti), jedan od ciljeva podrazumeva povećanje ukupne dodate vrednosti po zaposlenom (svaka od oblasti ima različite početne i ciljne vrednosti).

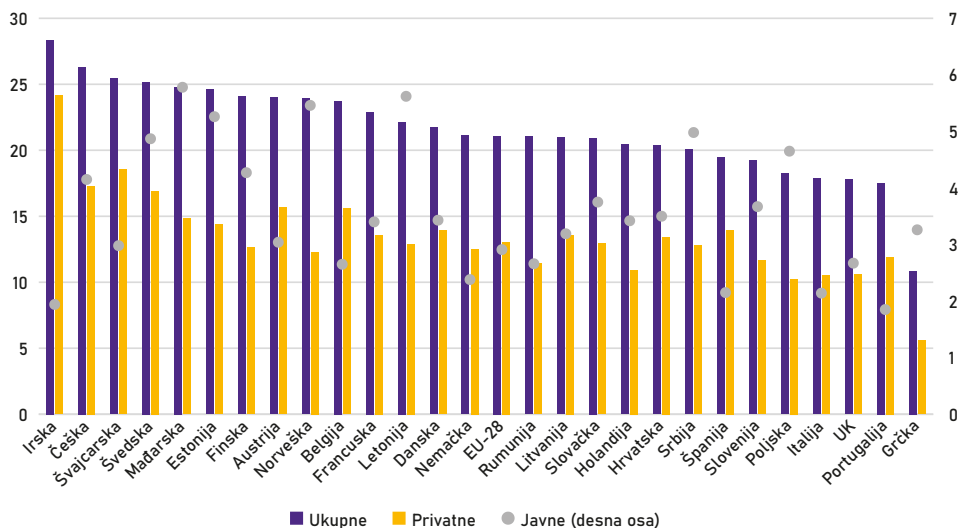
Usvajanjem novog Zakona o elektronskom fakturisanju ostvaren je napredak u zakonodavnom okviru u ovoj oblasti. Ove godine usvojen je Zakon o elektronskom fakturisanju čiji je osnovni cilj da doprinese poboljšanju poslovnog ambijenta, i to uvođenjem novog modela fiskalizacije i prelaskom na elektronsko fakturisanje. Korišćenje sistema elektronskih faktura biće besplatno i trebalo bi da obezbedi veću pravnu sigurnost u oblastima njihovog dostavljanja, primanja i čuvanja, te da istovremeno doprinese ubrzanju procesa rada i poslovanja. Predviđeno je fazno uvođenje obaveze izdavanja i primanja elektron-

skih faktura, počev od 1. januara 2022. godine, s posebnim rokovima za javni i privatni sektor.

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o institucionalnom okviru koji se tiče ove oblasti. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

III. U proteklom periodu javne investicije dostigle su planirani nivo, dok je udeo privatnih investicija u BDP-u ostao daleko ispod zadovoljavajućeg.

Prema najnovijim podacima Evrostata za 2018. godinu, nivo javnih investicija prema BDP-u iznosio je 4,98%, čime je praktično ostvaren cilj od 5%. Međutim, i dalje je veoma relevantno pitanje svrsishodnosti određenih javnih investicija. Primera radi, u Srbiji se grade putevi za koje nije sasvim jasno imaju li ekonomsku isplativost kroz putarine, jer je saobraćajni promet mali a troškovi održavanja veliki, poput, na primer, auto-puta od Beograda do Surčina (Danas, 2021). Gradnja ovakvih puteva opravdana je na kratak rok (zapošljava se radna snaga, proizvodi se i kupuje građevinski materijal i mašine) i na srednji rok (privreda koristi kvalitetniju infrastrukturu, što smanjuje transakcione troškove poslovanja), jer povoljno utiče na rast BDP-a. Međutim, u slučaju Srbije, uključenost domaće privrede u velikim infrastrukturnim projektima je mala, što eliminiše pozitivan efekat preliivanja na privredu. Kada je reč o privatnim investicijama, one su, prema istom izvoru, 2018. godine dostigle svega 12,8% BDP-a, što je daleko ispod planiranog nivoa. Dva ključna razloga za nizak nivo privatnih investicija su izuzetno nizak nivo štednje, ali i slabe institucije, pre svega nedostatak vladavine prava i endemska korupcija (Nova ekonomija, 2019). Kao što se može videti na Grafikonu 17, Srbija je u 2018. godini bila među evropskim zemljama s najvećim učešćem javnih investicija u BDP-u, dok je po učešću privatnih investicija bila malo ispod proseka EU.

Grafikon 18. Ukupne, javne i privatne investicije (% BDP-a) u 2018. godini

Izvor podataka: Evrostat

Kada je reč o nivou investicija, ciljevi u ERP-u su relativno skromno postavljeni. Prema ERP-u, za period od 2021. do 2023. godine, u okviru već spomenute strukturne reforme 7: *podizanje konkurentnosti industrije*, planirano je povećanje učešća ukupnih investicija u BDP-u sa 20,1% 2018. godine na 24% 2023. godine. Može se zaključiti da je, u poređenju s postavljenim pokazateljima, ovaj cilj veoma skromno postavljen, s obzirom na to da pokazatelj preporučuje da javne i privatne investicije (ne računajući investicije domaćinstava) zajedno dostignu nivo od 25% BDP-a do 2022. godine. Pored toga, podaci pokazuju da su zemlje Centralne i Istočne Evrope, u periodu svog najdinamičnijeg rasta, kada su se najbrže približavale razvijenim evropskim zemljama, imale stope investicija od oko 25% BDP-a, dok su zemlje Istočne Azije, kao apsolutni „šampioni“ razvoja u poslednjih nekoliko decenija, ostvarivale stope investicija od čak 30–40% BDP-a.

Strategija industrijske politike 2021–2030. konkretno postavlja odgovarajuće ciljeve i mere u ovoj oblasti. U Strategiji industrijske politike 2021–2030. kao poseban cilj 3 navodi se pove-

ćavanje ukupnog obima investicija u industriju uz rast kvaliteta investicija. Pokazatelj koji meri nivo rezultata ovog cilja jeste učešće investicija u BDP-u, za koje se planira da porastu sa 20,1% 2018. godine na 25% 2030. godine. Nije pak jasno zašto je naziv cilja povećanje obima investicija u *industriji* ako pokazatelj meri nivo *ukupnih* investicija. Kada je reč o konkretnim merama za ostvarivanje ovog cilja, mera 3.4: program podrške razvoju infrastrukture za potrebe industrijskih zona, može se izdvojiti kao veoma povoljna s obzirom na to da su industrijske zone, odnosno parkovi, jedan od ključnih elemenata za ostvarivanje dinamičnog privrednog rasta, što naročito svedoči slučaj Kine (UNIDO, 2020). Pored toga, mera 3.5, koja podrazumeva uravnotežavanje regionalnog industrijskog razvoja, naročito je aktuelna u kontekstu srpske privrede, s obzirom na veoma neuravnotežen regionalni razvoj.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije industrijske politike za period od 2021. do 2023. godine definiše konkretne aktivnosti i pokazatelje za merenje realizacije ciljeva u Strategiji. Primera radi, za gorepomenutu meru 3.4, planirano je da

godišnja vrednost realizovane podrške razvoju poslovne infrastrukture (industrijske zone i ostala poslovna infrastruktura) poraste sa 295,8 miliona RSD 2018. godine na 1.350 miliona RSD. Pored toga, za meru 3,5 planirano je da ukupni godišnji podsticaji regionalnog razvoja u formi finansijske podrške za privlačenje investicija porastu sa 5.537,4 miliona RSD na 7.000 miliona RSD.

Glavni nedostatak svih javnih politika u ovoj oblasti jeste činjenica da se nedovoljno bave problemom *domaćih* privatnih investicija, koje su izuzetno niske u Srbiji, a koje su ključne za postizanje dinamičnog i održivog privrednog rasta. Primera radi, Zakon o ulaganjima definiše poslove Razvojne agencije Srbije, na osnovu kojih ona kreira programe za subvencionisanje investicija za privredna društva u Srbiji. Uprkos činjenici da mala i srednja (koja su dominantno domaća) preduzeća zahvaljujući ovim progra-

mima dobijaju određeni nivo podrške, ona se suočavaju s nefer tržišnom utakmicom s obzirom na to da velika preduzeća i strani investitori imaju direktnu komunikaciju s državom i na taj način ostvaruju prednost (European Commission, 2021). Pored toga, nivo državnih subvencija za velika preduzeća i strane investitore u velikoj meri prevazilazi subvencije za mala i srednja preduzeća (European Commission, 2021). Međutim, uvećanjem domaćih investicija povećala bi se otpornost privrede na spoljne šokove, što je posebno značajno u trenucima kriza poput ove izazvane pandemijom COVID-19 (Nova ekonomija, 2020).

U proteklom periodu nije bilo značajnijih promena kada je reč o zakonodavnom i institucionalnom okviru koji se tiče ove oblasti. Nisu formirana nova tela, niti su primetno jačani kapaciteti već postojećih organa.

Zaključak i preporuke

Može se zaključiti da u celini nije postignut značajan napredak kada je u pitanju ostvarivanje potciljeva 8.3 i 8.5. Blago su se poboljšali pokazatelji zaposlenosti u oblasti tržišta rada, ali medijalna zarada i dalje ne može da „isprati“ prosečnu potrošačku korpu. Pored toga, skorije javne politike u ovoj oblasti ne donose suštinska i prekopotrebna unapređenja (povećanje mera APZ, motivisanje neaktivnog stanovništva da traži posao, mere dostojanstvenog rada, veze s obrazovnom politikom), dok novije zakonske promene delimično predstavljaju korak u dobrom pravcu (povećanje naknada za porodilje), ali i korak unazad, poput Nacrta zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima.

Kada je reč o produktivnosti, ona je u posmatranom periodu od 2019. do 2020. zbog efekata krize izazvane pandemijom COVID-19, sporije rasla za privredu u celini i blago je opala za prerađivački

sektor. Međutim, na nivou industrije u celini zabeležen je blagi rast prosečne produktivnosti za prva dva kvartala od 2019. do 2021. S druge strane, strateški ciljevi su adekvatno postavljeni, ali s relativno skromni (nedovoljan rast učešća BDV prerađivačke industrije u BDP-u), dok se promene u zakonodavnom okviru načelno mogu oceniti kao pozitivne (Zakon o elektronskom fakturisanju).

Na kraju, iako je učešće javnih investicija u BDP-u poraslo na adekvatan nivo, postavlja se pitanje ekonomske opravdanosti određenih infrastrukturnih projekata. S druge strane, privatne investicije ostale su „tvrdo glavo“ niske za zemlju ovog nivoa razvijenosti, što dugujemo niskoj štednji, ali i lošim institucijama. Strateška dokumenta u ovoj oblasti pravilno identifikuju glavne ciljeve, ali ih relativno skromno postavljaju i propuštaju da se pozabave problemom niskih domaćih privatnih investicija.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potciljeva 8.3 i 8.5:

- » izmeniti aktuelnu Strategiju zapošljavanja 2021–2026. tako da se povećaju budžetska izdvajanja za aktivne mere zapošljavanja na 0,5% BDP-a, kao i da se definišu aktivnosti za motivaciju neaktivnog i zapošljavanje dugoročno nezaposlenog stanovništva;
- » urediti status radnika na internetu u skladu s Ustavom, Zakonom o radu i međunarodnim konvencijama koje je Srbija potpisala. Potrebno je prepoznati njihov specifičan položaj, ali ne na način na koji bi se oni favorizovali ili diskriminirali (npr. poreski) u poređenju s ostalim zaposlenima. Konsultovati primere dobre prakse iz Evrope i sveta;
- » izmeniti Zakon o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima pre njegovog usvajanja. Potrebno je da Zakon bude uređen u skladu s Ustavom, Zakonom o radu i međunarodnim konvencijama koje je Srbija potpisala;
- » u novom ERP-u kao strateški cilj postaviti povećanje učešća prerađivačke industrije u BDP-u na 20% do 2030. godine i definisati aktivnosti za postizanje ovog cilja;
- » Ministarstvo privrede treba da, u saradnji s akademijom, međunarodnim organizacijama (npr. Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj [UNCTAD], Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN [UN DESA]) i civilnim sektorom, izradi studiju efikasnosti javnih investicija u Srbiji u poslednjih 10 godina i učini je polaznom osnovom u strateškom planiranju u ovoj oblasti.

Nacionalizovani potcilj 9.5: Do 2030. podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, i to naročito u privatnom sektoru

Iako je, prema istraživanju RZS (2019), preko 50% preduzeća u Srbiji inovativno, inovacije su uglavnom inkrementalnog karaktera tj. odnose se na mala poboljšanja u postojećim proizvodima ili uslugama. Poslovni subjekti beleže niska ulaganja u istraživanje i razvoj (I&R), što se najbolje ogleda u niskoj patentnoj aktivnosti i niskom nivou izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu. Na ovakvo stanje u određenoj meri utiče i struktura privrede, u kojoj dominira

niskotehnološka industrija i usluge. Važan ograničavajući faktor je nizak procenat zaposlenih s visokom stručnom spremom. Preko 15% malih preduzeća nema nijednog zaposlenog s visokim obrazovanjem (RZS, 2019). Pored toga, poslovni sektor Srbije karakteriše nepovoljna tehnološka struktura i niska konkurentnost. U prerađivačkoj industriji dominiraju proizvodi niske tehnološke složenosti, što je posledica niskih tehnoloških kapaciteta poslovnih subjekata u Srbiji.

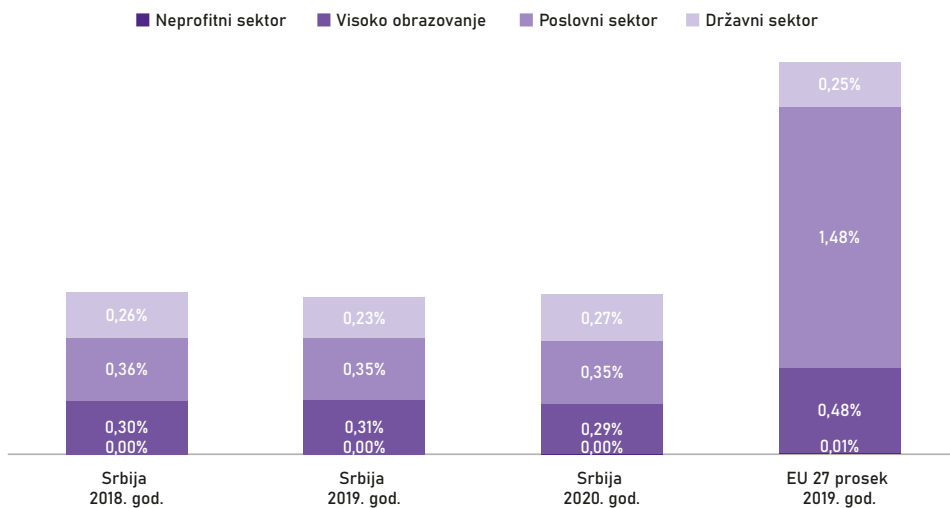
Ocena napretka

U ovom odeljku dat je osvrt na godišnji monitoring napretka Srbije ka ispunjenju potcilja 9.5 u odnosu na sledeće pokazatelje uspeha definisane u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“:

- I. udvostručiti ulaganja u istraživanje i razvoj i dostići nivo od 1,8% BDP-a, od čega se 2/3 odnosi na privatni sektor;
- II. ostvariti realan rast produktivnosti rada od 50% i dostići nivo produktivnosti od današnjih 22.500 tekućih EUR po zaposlenom;
- III. podići učešće izvoza proizvoda visoke tehnologije i usluga intenzivnog znanja na 20% ukupnog izvoza.

Gorenavedeni pokazatelji uspeha predstavljaju konkretne rezultate kojima se teži do 2030. godine kako bi se ispunio potcilj 9.5 u okviru prioritetne oblasti 4: „Konkurentna privreda i produktivni poslovi“.

Grafikon 19. Uporedni prikaz ulaganja u I&R kao procenat BDP-a prema sektorima u Srbiji i EU-27 u poslednje tri godine

Izvor podataka: kalkulacija autora na osnovu podataka RZS i Evrostat

I. U prethodnom periodu nije došlo do značajnog napretka u ukupnim izdancima za istraživanje i razvoj.

Prema najnovijim podacima RZS, učešće ukupnih izdataka za I&R u BDP-u u 2020. godini iznosilo je 0,91%, što predstavlja neznatno povećanje u odnosu na 2019. godinu (0,89%), ali i smanjenje u odnosu na 2018. godinu (0,92%). Pored toga, povećanje ukupnih izdataka za I&R uglavnom je rezultat povećanja ulaganja državnog sektora, čija su ulaganja porasla sa 0,23% na 0,27% BDP-a u poslednjih godinu dana, dok su ulaganja poslovnog sektora ostala nepromenjena (Grafikon 19). Pored toga, ulaganja poslovnog sektora u I&R su značajno ispod proseka EU-27. Prosečna ulaganja poslovnog sektora u I&R u EU-27 iznose 1,48% BDP-a, što čini udeo od 66% ukupnih ulaganja. S druge strane, ukupna ulaganja poslovnog sektora u Srbiji iznose 0,35% BDP-a, što čini 38% ukupnih ulaganja u I&R (Grafikon 19).

Jedan od važnih pokazatelja za dostizanje potcilja 9,5, definisan Agendom 2030, jeste broj istraživača. Ovaj pokazatelj je važan zbog činjenice da povećanje broja istraživača predstavlja neophodan uslov za unapređenje naučnih istraživanja i tehnoloških mogućnosti industrijskih sektora, posebno u zemljama u razvoju. Broj istraživača u Srbiji (izraženo kao ekvivalent zaposlenosti s punim radnim vremenom) na milion stanovnika porastao je sa 2.361 u 2019. godini na 2.405 u 2020. godini (RZS). Ovaj podatak predstavlja pozitivan pomak imajući u vidu da je, od ukupnog broja novih istraživača, preko 30% u poslovnom sektoru. Povećanje ukupnog broja istraživača u poslovnom sektoru doprinelo je i porastu ukupnog udela istraživača iz poslovnog sektora u odnosu na ukupan broj istraživača sa 9,04% u 2019. godini na 9,37% u 2020. godini (RZS, 2021b). Pored toga, učešće žena u ukupnom broju istraživača u Srbiji je preko 53% (RZS), u čemu je Srbija značajno ispred proseka EU-27, koji iznosi 32,8% (Evrostat, 2021).

Postoje određeni napori Vlade RS u pravcu podsticanja poslovnog sektora da ulaže u I&R, koji su vidljivi kroz dve nove mere. Prva od dve mere Vlade RS, „I&R odbitak“, podrazumeva poreske olakšice za firme koje ulažu u I&R. Konkretno, kao rashod u poreskom bilansu mogu se priznati, u dvostruko uvećanom iznosu, troškovi koji su neposredno povezani s istraživanjem i razvojem koje obveznik obavlja u Republici Srbiji. Ova olakšica je propisana Zakonom o porezu na dobit pravnih lica (čl. 22(g)) i očekuje se da u narednom periodu rezultat ove mere bude povećano ulaganje poslovnog sektora u istraživanje i razvoj.

Pored toga, postoji još jedna poreska olakšica, „IP Box“. Ova mera podrazumeva da se porez na dobit na osnovu prihoda od intelektualne svojine (npr. patenti, softver) kreirane u Srbiji može svesti sa standardnih 15% na 3%. Ova Mera je propisana Zakonom o porezu na dobit pravnih lica (čl. 25(b)) i detaljnije je uređena Pravilnikom

o uslovima i načinu izuzimanja kvalifikovanih prihoda iz osnovice poreza na dobit pravnih lica.

Iako su navedene dve mere donete 2019. godine, očekuje se da će rezultati primene navedenih poreskih olakšica biti vidljivi tek u narednom periodu. Na osnovu poslednjih podataka RZS, Poreska uprava je donela rešenja za 108 poslovnih subjekata kojima je odobren „I&R odbitak“ u 2020. godini. Relativno nizak broj firmi koje su koristile navedenu meru u toku prošle godine govori da su aktivnosti promocije navedenih mera bile nedovoljne i da značajan broj firmi nije svestan ovih mogućnosti.

II. U prethodnih godinu dana nije došlo do rasta produktivnosti rada.

Ubrzanje ekonomskog rasta u periodu 2018–2019. godine vođeno je pre svega bržim rastom produktivnosti rada (dodata vrednost po zaposlenom licu), koja je u 2019. godini porasla za 6,75% u odnosu na 2018. godinu. Međutim, u 2020. godini je došlo do pada produktivnosti za 1%. Treba imati u vidu da je pandemija virusa korona jedan od ključnih uzroka pada produktivnosti u 2020. godini, što implicira da ova godina i nije naročito relevantna za analizu. S druge strane, ukoliko uporedimo prosečnu produktivnost rada čitave industrije (prerađivačka industrija, rudarstvo i energetika) u prva dva kvartala 2019. s istim periodom 2021. godine, uočavamo porast prosečne produktivnosti od 5,7% (RZS, 2021a).

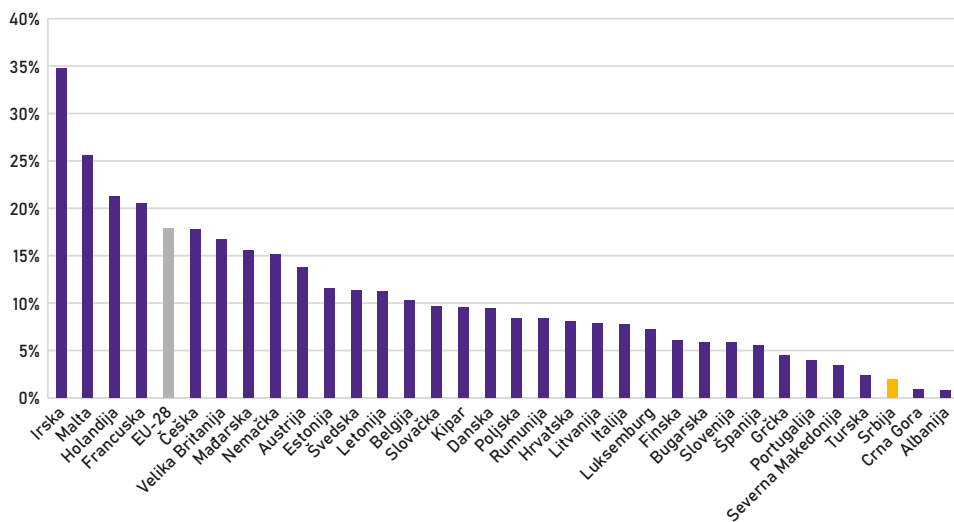
III. Srbija nije značajno napredovala kada je u pitanju izvoz visokotehnoloških proizvoda i usluga zasnovanih na znanju.

Prema poslednjim dostupnim podacima (Evrostat, 2021), ukupan udeo izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu Republike Srbije (nisu uračunate usluge) iznosio je 1,9% u 2018. godini (Grafikon 20). Pad udela izvoza visokotehnoloških proizvoda koji se beleži od 2012. godine (2,6%) predstavlja veoma negativan trend.

Ovo se može objasniti činjenicom da je Srbija u proteklom periodu privlačila strane direktne investicije veoma niskog nivoa kompleksnosti i sofisticiranosti, koje sa sobom nose srazmerno slabe pozitivne efekte prelivanja na privredu. Primera radi, prema istraživanju CEVES-a (2019), čak 50% zaposlenosti u periodu od 2009. do 2015. činile su strane direktne investicije tipa 1,

koje podrazumevaju proizvodnju automobilskih kablova, pletenih tekstilnih proizvoda, presvlaka za sedišta, i koje uglavnom zapošljavaju 70% ili čak 80% radne snage niskih ili gotovo nikakvih kvalifikacija. Prema trenutnom stanju i analizi kretanja, ciljanih 20% izvoza visokotehnoloških proizvoda i usluga biće teško dostići bez uvođenja relevantnih mera podrške i promene politike.

Grafikon 20. Udeo izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu zemalja EU i pridruženih zemalja u 2018.

Izvor: Evrostat

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u pogledu dostizanja potcilja 9.5. Prema ukupnim ulaganjima u I&R, Srbija je ispred drugih ekonomija Zapadnog Balkana, ali značajno ispod proseka EU i daleko od projektovanog cilja koji bi trebalo ostvariti do 2030. godine. Potrebno je uložiti veće napore u cilju povećanja ulaganja poslovnog sektora u I&R, a jedan od načina je organizovanje promotivnih aktivnosti i edukativnih seminara za poslovni sektor o tome kako koristiti postojeće poreske olakšice za ulaganje u I&R. Ova konkretna mera promocije je predviđena u okviru Akcionog plana

Strategije pametne specijalizacije, ali se još uvek ne sprovodi u praksi.

Positivan pomak je rast broja istraživača, naročito u poslovnom sektoru. Međutim, iako predstavlja napredak, broj istraživača u poslovnom sektoru trebalo bi da raste znatno bržim tempom da bi se dostigli planirani ciljevi do 2030.

Realna su očekivanja da će, nakon završetka pandemije virusa korona, produktivnost rada ponovo beležiti rast i dostići vrednosti pre nastupanja pandemije.

Srbija nije ostvarila napredak kada je u pitanju rast izvoza visokotehnoških proizvoda i usluga. Imajući u vidu trenutni nivo, Srbija će teško dostići ciljane vrednosti od 20% bez značajne promene politike direktnih stranih investicija, koje u velikoj meri određuju strukturu izvoza.

Postojeći zakonski i strateški okvir je dobar i predstavlja dobru osnovu za napredak Srbije

kada je u pitanju dostizanje potcilja 9.5. Međutim, implementacija strateških dokumenata i sistem monitoringa i evaluacije nedovoljno su transparentni, a vrlo često i prilično neefikasni. Potrebna je mnogo veća odgovornost nadležnih ministarstava kada je u pitanju implementacija akcionih planova i strategija, ali i uvođenje efikasnog sistema monitoringa i evaluacije.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 9.5:

- » početi sa sprovođenjem mere 2.14: popularizacija i povećana upotreba novoimplementiranih paketa poreskih olakšica za I&R, koja je definisana u Akcionom planu Strategije pametne specijalizacije za period 2021–2022;
- » uvesti informacioni sistem za praćenje realizacije akcionih planova strategija u oblasti istraživanja i inovacija u MPNTR;
- » unaprediti komunikaciju i koordinaciju između resornih ministarstava zaduženih za inovacije i istraživanje – uspostavljanje međuresornog radnog tela zaduženog za implementaciju Strategije pametne specijalizacije za period 2020–2027. i Strategije naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2021. do 2025. godine.
- » razmotriti zaokret u politici privlačenja stranih direktnih investicija tako što bi se prioritet u subvencionisanju stranih investitora dao onim firmama koje uspostavljaju istraživački centar u Republici Srbiji.

Prioritetna celina 5: PAMETNE VEŠTINE ZA ODRŽIVI RAZVOJ I BUDUĆNOST RADA

Obrazovanje u 21. veku treba da omogući svim mladima sticanje kompetencija za dostojanstven rad i život. Ono je ključno za dostizanje svih ostalih ciljeva održivog razvoja. Stoga je neophodno sprovesti mere kako bi se obezbedilo da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnoprav-

no i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja (potcilj 4.1) i da se poveća broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate (potcilj 4.4).

Nacionalizovani potcilj 4.1: Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja

Nacionalizovani potcilj 4.4: Povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate

Kvalitetno obrazovanje koje vodi ka dostizanju relevantnih ishoda učenja treba da osposobi pojedinca za aktivno učestvovanje u svim oblastima društvenog života. Obrazovanje je ujedno ključni element za dostizanje svih ostalih ciljeva održivog razvoja.

Podaci o kvalitetu i relevantnosti obrazovanja u Srbiji pokazuju da je ono daleko od obrazovanja za 21. vek: postignuće srpskih učenika odgovara postignuću učenika iz OECD zemalja koji su skoro godinu i po dana mlađi; nakon završetka obaveznog osnovnog obrazovanja gotovo 40% učenika u Srbiji je funkcionalno nepismeno, a procenat

petnaestogodišnjaka koji su pod rizikom⁵¹ iznosi: 46% na skali čitalačke pismenosti i pismenosti iz prirodnih nauka i 48% na skali matematičke pismenosti (Videnović i Čaprić, 2020).

Realizacija prioriteta potciljeva obrazovanja (4.1 i 4.4) ima u fokusu kvalitet obrazovanja, ali se njihovim ostvarenjem obezbeđuje inkluzivnost i pravednost obrazovanja. Treba imati na umu da kvalitetno obrazovanje i sticanje relevantnih veština nisu i ne smeju biti ograničeni na potrebe tržišta rada, sadašnjeg i budućeg, već treba da doprinesu razvoju ličnosti, samospoznaji i kritičkom sagledavanju sveta.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potciljeva 4.1 i 4.4 u 2030. godini predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. smanjenje učešća učenika koji ne dostižu osnovnu pismenost na 8% u čitanju, matematici i nauci (početna vrednost 37,7% za čitanje i nauku, te 39,7% za matematiku);
- II. povećanje indeksa pariteta za ugrožene učenike na vrednost između 0,9 i 1 (početna vrednost 0,62 čitanje i 0,60 matematika);

- III. smanjenje NEET uzrasta 15–29 godina na 8% (početna vrednost 19%).

U tekstu koji sledi dat je osvrt na pokazatelje⁵² za koje su dostupni novi podaci.

Ključni pokazatelji kvaliteta obrazovanja su podaci o obrazovnim postignućima i ishodima utvrđeni eksternim i objektivnim ocenjivanjem. Obrazovanje u Srbiji raspolaže veoma skromnim pokazateljima o svom kvalitetu, a raspoloživi podaci omogućavaju da se utvrde činjenice o

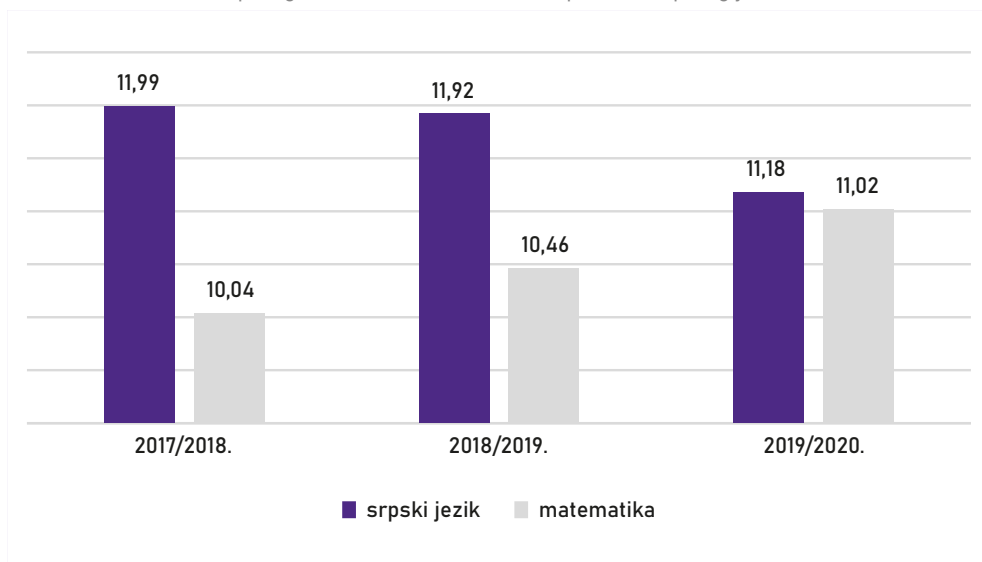
51 Podatak o procentu petnaestogodišnjaka koji su pod rizikom dobijamo kada se procentu petnaestogodišnjaka koji su učestvovali u PISA istraživanju i imali postignuće ispod nivoa 2 dodaju petnaestogodišnjaci koji iz raznih razloga nisu učestvovali u PISA testiranju (nisu ni pošli u osnovnu školu ili su prekinuli školovanje u toku osnovnog obrazovanja, nisu položili završni ispit na kraju osnovnog obrazovanja).

52 Podaci za prva dva pokazatelja su iz PISA istraživanja, koje će zbog pandemije virusa korona biti sprovedeno 2022. godine umesto 2021.

obrazovanju u Srbiji samo na nivou osnovnog obrazovanja (Ivić i dr., 2021). Srbija učestvuje u dva međunarodna sistema vrednovanja obrazovnih postignuća: TIMSS (*Trends in International Mathematics and Science Study* – Tendencije u međunarodnom ispitivanju u matematici i prirodnim naukama), koji obuhvata učenike četvrtog razreda osnovne škole, i PISA (*Programme for International Student Assessment* – Međunarodni program procene učeničkih postignuća), koji obuhvata učenike petnaestogodišnjake. Jedino eksterno ispitivanje na nacionalnom nivou sprovodi se kroz završni ispit na kraju osnovnog

obrazovanja (Ivić i dr., 2021). Budući da se PISA istraživanje sprovodi u trogodišnjem ciklusu, dajemo pregled rezultata završnog ispita u školskoj 2019/2020. godini (Grafikon 21). Postignuće učenika u sve tri godine veoma je nisko i kreće se oko 11 poena od mogućih 20, pri čemu dve petine učenika ne uspeva da reši ni polovinu zadataka u testu. Rezultati po okruzima pokazuju da postoje velike regionalne razlike u postignućima učenika na završnom ispitu, pa je na završnom ispitu 2020. godine više od dve trećine okruga bilo ispod nacionalnog proseka.

Grafikon 21. Prosečno postignuće učenika na završnim ispitima iz srpskog jezika i matematike

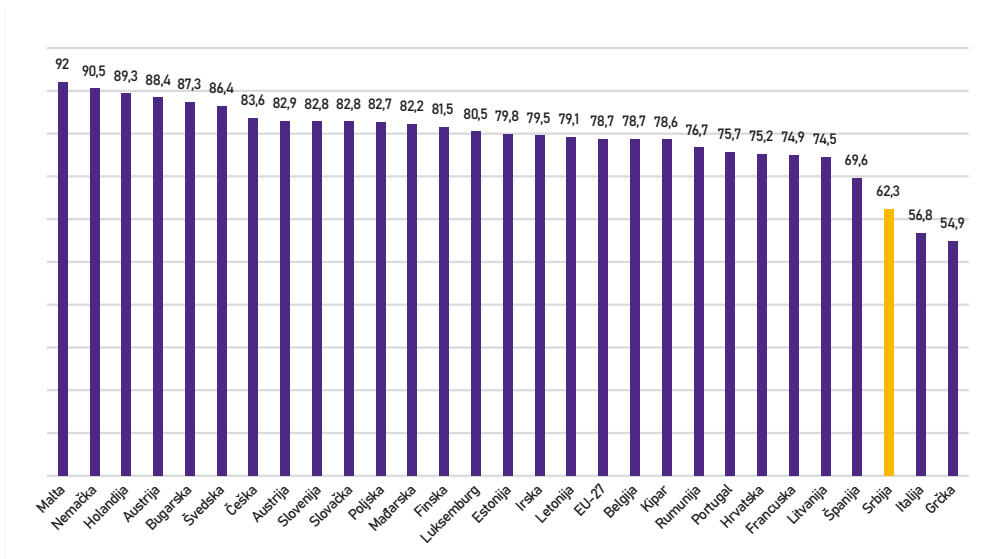

Izvor podataka: Ivić i dr., 2021.

I. U 2020. godini u odnosu na 2019. došlo je do pogoršanja položaja mladih pri prelasku iz obrazovanja na tržište rada – stopa zaposlenosti u periodu od jedne do tri godine nakon završetka školovanja smanjena je za 4,2 procentna poena.

Navedeni trend je prisutan u većini država EU, što je verovatno uzrokovano krizom izazvanom pandemijom virusa korona. Mladi u Srbiji, kao i prethodne godine, suočavaju se s većim teškoćama nego njihovi vršnjaci u većini država EU (Grafikon 22), a niže stope zaposlenosti imaju samo mladi u Grčkoj i Italiji.

Grafikon 22. Stope zaposlenosti stanovništva starog 20–34 godine koje je nedavno završilo školovanje (%)

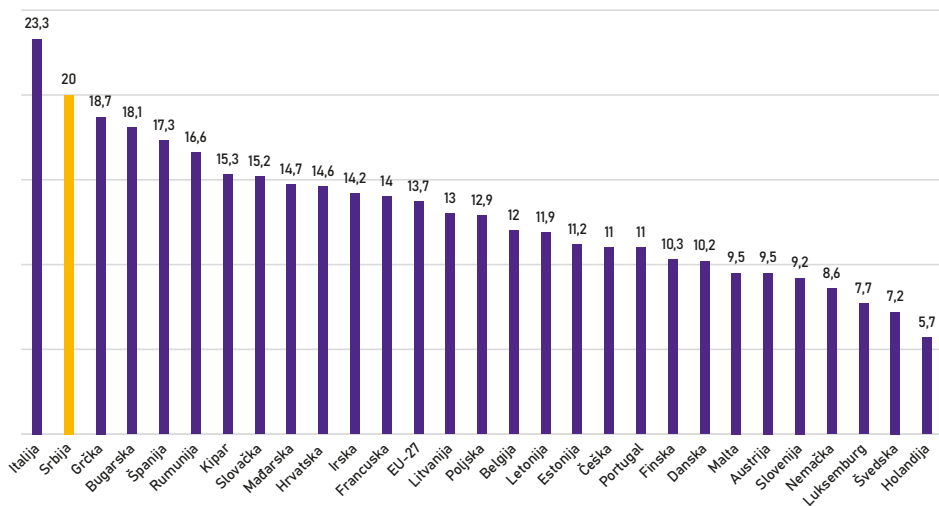
Izvor podataka: Evrostat

II. Drugi pokazatelj prelaska iz obrazovanja na tržište rada – mladi koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) – takođe ukazuje na nepovoljniji položaj mladih u starosnoj grupi 15–29 godina u odnosu na prethodnu godinu.

NEET stopa je povećana za jedan procentni poen, najviše kod osoba sa srednjim obrazovanjem (za 2,1 procentni poen). Uz Italiju, Srbija ima najvišu NEET stopu (Grafikon 23). Petina mladih je nezaposlena ili se nalazi izvan obrazovnog sistema. Najveće prepreke pri ulasku na tržište rada imaju osobe s visokim i srednjim obrazovanjem (NEET stopa od 23,8% i 21,8% respektivno). Specifičnost

NEET stope u Srbiji jeste to da je izuzetno visoka za mlade s visokim obrazovanjem i dvostruko je veća od proseka za zemlje EU – 27% (10,7%). Četvrtina mladih koji su završili srednje stručno obrazovanje je nezaposlena ili je izvan obrazovnog sistema, što Srbiju, uz Italiju, svrstava među zemlje koje imaju najvišu NEET stopu za ovaj nivo obrazovanja. Srednje stručno obrazovanje u odnosu na srednje opšte obrazovanje nije garancija lakšeg ulaska na tržište rada, budući da je NEET stopa kod mladih koji su završili srednje stručno obrazovanje (25,1%) čak 3,4 puta veća nego kod mladih koji su završili opšte obrazovanje (7,3%), što govori o problemu relevantnosti srednjeg stručnog obrazovanja.

Grafikon 23. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) (u %)

Izvor podataka: Evrostat

U 2021. godini usvojena je SOVRS i Akcioni plan za period od 2021. do 2023. za njeno sprovođenje. Novi strateški dokument predstavlja korak unazad u odnosu na prethodni kako po kvalitetu planiranja tako i po postavljenim ciljnim vrednostima. Kvalitet osnovnog i srednjeg obrazovanja se pominje u prvom opštem cilju i u nekoliko posebnih ciljeva, ali se nijedan od pokazatelja kvaliteta navedenih u opštem cilju ne odnosi na srednje škole. Uprkos tome što je funkcionalna pismenost u sve tri oblasti postavljena kao ciljna vrednost, među posebnim ciljevima i merama nema onih koji su relevantni za ostvarenje ciljnih vrednosti. Ciljne vrednosti (18,6%) daleko su ispod onih koje smo postavili za pokazatelje ostvarenja potcila 4.1 (8% funkcionalno nepismenih do 2030. godine). Relevantnost obrazovanja pominje se u opštim ciljevima i jednom posebnom cilju za visoko obrazovanje, kao i u jednoj meri vezanoj za obrazovanje odraslih. Nisu definisane ciljne vrednosti za povećanje broja mladih i odraslih koji

imaju relevantne veštine. Dva pokazatelja opštih ciljeva vezana su za relevantnost obrazovanja. Prvi u okviru prvog opšteg cilja odnosi se na NEET stopu za starosnu grupu 15–24 godine (smanjenje sa 15,3% na 10% u desetogodišnjem periodu), odnosno za starosnu grupu u kojoj je najniža stopa jer se većina mladih u toj starosnoj grupi nalazi u sistemu formalnog obrazovanja. Drugi, u okviru drugog opšteg cilja, definisan je kao procenat studenata koji su se zaposlili u struci (najviše tri godine) nakon završetka studija s ciljnom vrednošću od 70%, koja je na nivou iz 2019. godine.⁵³

Strategija zapošljavanja za period 2021–2026. planiranim ciljnim vrednostima ne iskazuje opredeljenje za poboljšanje položaja mladih u odnosu na radno sposobno stanovništvo. Prema projektovanim vrednostima, doći će do povećanja jaza u pogledu zaposlenosti i aktivnosti između radno sposobnog stanovništva i mladih (Bradaš, 2021).

53 Kod početne vrednosti pokazatelja stoji da „sistem tek treba da počne da prikuplja ovaj podatak“ (SORS, str. 57). Međutim podatak postoji u bazi Evrostat i za Srbiju i za 2019. godinu je 70,7%. Podaci su dostupni na https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_24_custom_1654544/default/table?lang=en.

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu vrednosti pokazatelja koji se odnose na relevantnost veština beleže blagi pad. Mladi se i dalje suočavaju s teškoćama u prelasku iz obrazovanja na tržište rada, što je dodatno pojačano krizom izazvanom pandemijom bolesti COVID-19. Ukoliko se nastavi takav trend, Srbija do 2030. godine neće ostvariti ciljne vrednosti za potciljeve koji su izdvojeni kao prioritetni za COR 4.

S druge strane, javne politike, pre svega u oblastima obrazovanja i tržišta rada, a koje treba da kreiraju intervencije koje će voditi ka ostvarenju ciljnih vrednosti postavljenih u potciljevima 4.1 i 4.4, to ne čine. Nova strateška dokumenta u ovim oblastima ili postavljaju veoma niske ciljne vrednosti ili, u slučaju nešto ambicioznijih ciljeva, ne obezbeđuju instrumente za njihovu realizaciju.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 4.1 i potcilja 4.4:

- » pokrenuti postupak revizije SOVRS tako da ciljne vrednosti budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za potciljeve 4.1 i 4.4;
- » redizajnirati posebne ciljeve u SOVRS te formulisati konkretne mere koje će dovesti do povećanja kvaliteta i relevantnosti obrazovanja;
- » povećati izdvajanja za obrazovanje na najmanje 6% BDP-a, što je bio cilj postavljen u prethodnom strateškom dokumentu.

Prioritetna celina 6: ODGOVORNA I EFIKASNA UPOTREBA PRIRODNIH RESURSA

Potrebno je napraviti zaokret od neefikasnog korišćenja neobnovljivih resursa ka investicijama u zeleni rast. Ključno je unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa

(potcilj 9.4), značajno povećati udeo obnovljive energije u energetsom miks (potcilj 7.2) i unaprediti energetska efikasnost (potcilj 7.3), kao i postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa (potcilj 12.2).

Nacionalizovani potcilj 9.4: Do kraja 2030. unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa

U poređenju s EU, čiji je udeo proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora u značajnom porastu u poslednjih nekoliko godina, Srbija se kreće u obrnutom smeru i beleži konstantno povećanje proizvodnje električne energije iz neobnovljivih izvora tj. čvrstih fosilnih goriva kao što je uglj. Prema zvaničnim podacima Međunarodne agencije za energiju, Srbija je u poslednjih godinu dana povećala proizvodnju električne energije dobijene iz uglja za 3,43%.

Pored toga, prerađivačka industrija je zabeležila rast emisije CO₂ iz procesa sagorevanja goriva u 2018. godini (poslednji dostupan podatak). Štaviše, posmatrano u poslednjih pet godina, trend rasta emisije CO₂ iz industrijskih pogona je konstantan, uz zanemarljive oscilacije na godišnjem nivou.

Jedan od važnih strateških dokumenata za napredak u ovoj oblasti je Strategija industrijske politike za period 2020–2030, čiji je jedan od ciljeva transformacija industrije od linearnog ka cirkularnom modelu. U okviru Akcionog plana

Strategije, trenutno se implementiraju tri mere koje se odnose na promociju cirkularne ekonomije – edukacija privrednih subjekata, podsticanje investicija u rešenja cirkularne i niskokarbonske ekonomije i podsticanje efikasnije upotrebe materijalnih resursa i energetske efikasnosti u industrijskim procesima. Realizacijom ovih mera, očekuje se napredak u narednom periodu kada je u pitanju smanjenje emisije CO₂ iz prerađivačke industrije.

Tokom Samita EU – Zapadni Balkan, održanog 6. oktobra 2021, Srbija je potpisala Akcioni plan za realizaciju Zelene agende za Zapadni Balkan, koji predstavlja važan strateški dokument za celokupan region. Potpisivanjem ovog strateškog dokumenta, Srbija se opredelila za uvođenje mera koje će doprineti dekarbonizaciji, cirkularnoj ekonomiji, smanjenju zagađenja, energetske efikasnosti i dr. Jedan od najvažnijih ciljeva Zelene agende, a koji bi trebalo da doprinese potcilju 9.4, jeste smanjenje emisije gasova s efektom staklene bašte za 55% do 2030. godine.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 9.4 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

I. smanjenje emisije CO₂ po jednom evru BDV za 50%, tj. dostizanje niva od oko 0,6 kg CO₂ po jedinici BDV, uz istovremeno zadržavanje ili rast učešća prerađivačke industrije u BDV;

II. smanjenje učešća električne energije proizvedene iz čvrstih fosilnih goriva za 20%, tj. dostizanje nivoa od oko 50%, što je otprilike aktuelni nivo u Severnoj Makedoniji i Češkoj.

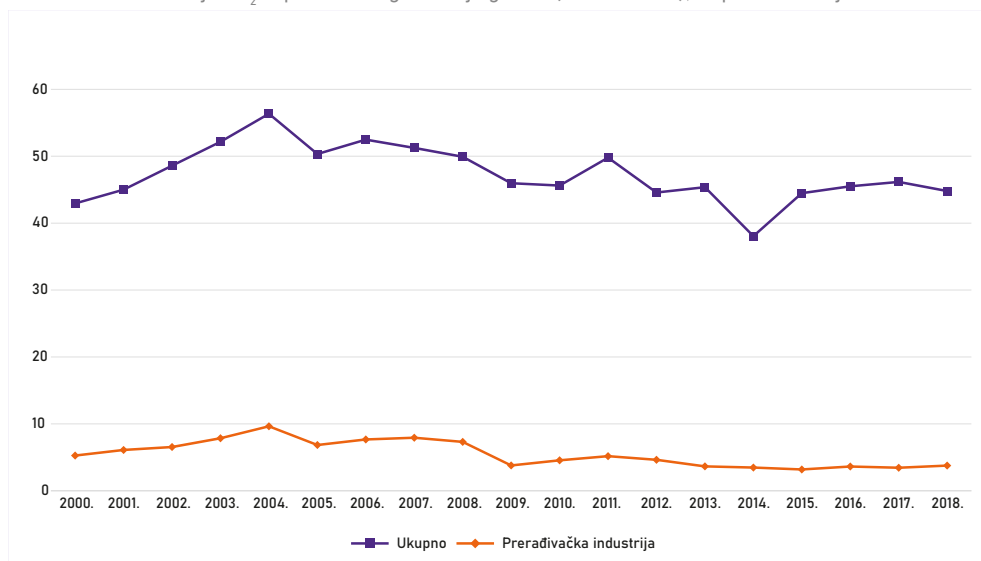
U nastavku teksta dat je prikaz napredovanja Republike Srbije ka dostizanju navedenih ciljeva, uzimajući u obzir najnovije dostupne podatke iz nacionalnih i međunarodnih izvora.

I. U proteklom periodu nije došlo do smanjenja emisije CO₂ po jedinici dodate vrednosti.

Prema poslednjim dostupnim podacima, Republika Srbija je u 2018. godini ostvarila emisiju

od 3,77 miliona tona CO₂ iz procesa sagorevanja goriva iz prerađivačke industrije, što predstavlja rast emisije štetnih gasova u odnosu na 2017. godinu, kada je ova vrednost iznosila 3,44 miliona tona (Grafikon 24).

Grafikon 24. Emisije CO₂ iz procesa sagorevanja goriva (miliona tona), Republika Srbija

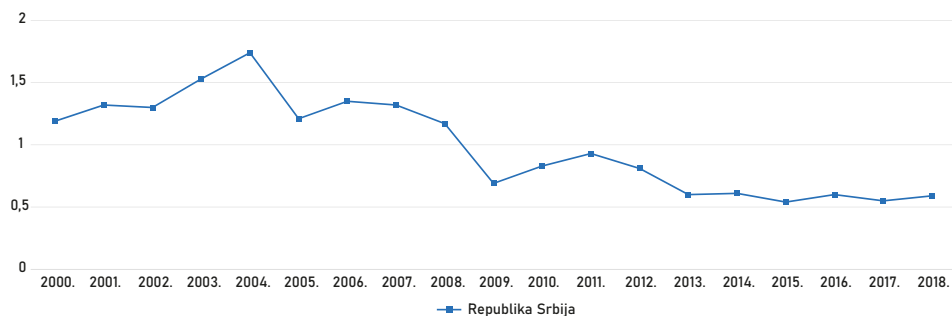

Izvor podataka: Međunarodna agencija za energiju

Na Grafikonu 25 može se videti trend kretanja emisije CO₂ iz prerađivačke industrije u periodu od 2000. do 2018. godine izražen u jedinici mere: kg CO₂ po konstanti 2015 USD. Nakon perioda

pada emisije CO₂, koji je trajao od 2004. do 2013. godine, u periodu od 2014. do 2018. godine ova vrednost je konstantna uz zanemarljive oscilacije na godišnjem nivou.

Grafikon 25. Emisija CO₂ po jedinici vrednosti u oblasti prerađivačke industrije (kg CO₂ po konstanti 2015 USD)

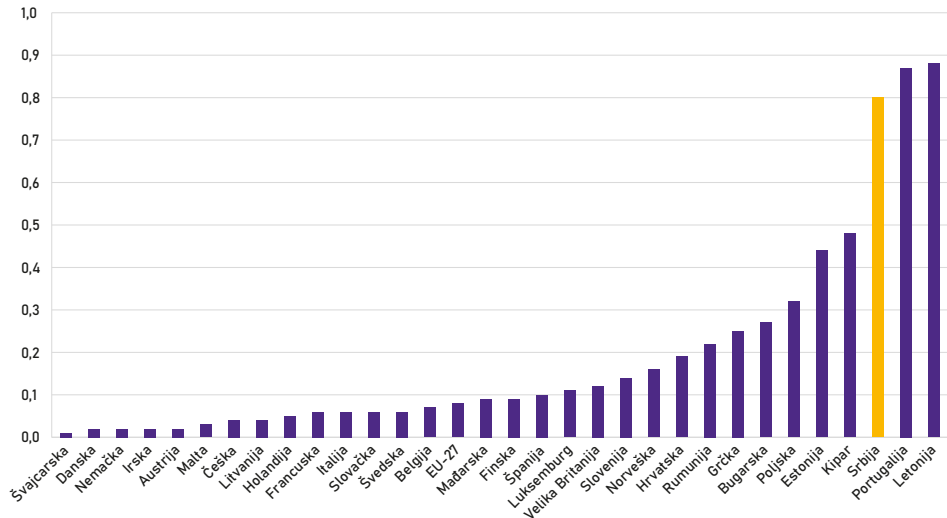

Izvor podataka: Međunarodna agencija za energiju

Prema intenzitetu emisije čestica PM_{2,5} iz prerađivačke industrije, Srbija je na samom začelju Evrope (Grafikon 26). Prema ovom pokazatelju, intenzitet emisije čestica PM_{2,5} iz prerađivačke

industrije Republike Srbije u 2018. godini iznosio je 0,8 grama po evru, što je značajno više u odnosu na prosek EU-27 (0,08 grama po evru).

Grafikon 26. Intenzitet emisije čestica PM_{2,5} iz prerađivačke industrije u 2018. godini. Jedinica mere: (grams per euro, chain-linked volumes, 2010)

Izvor: Evrostat

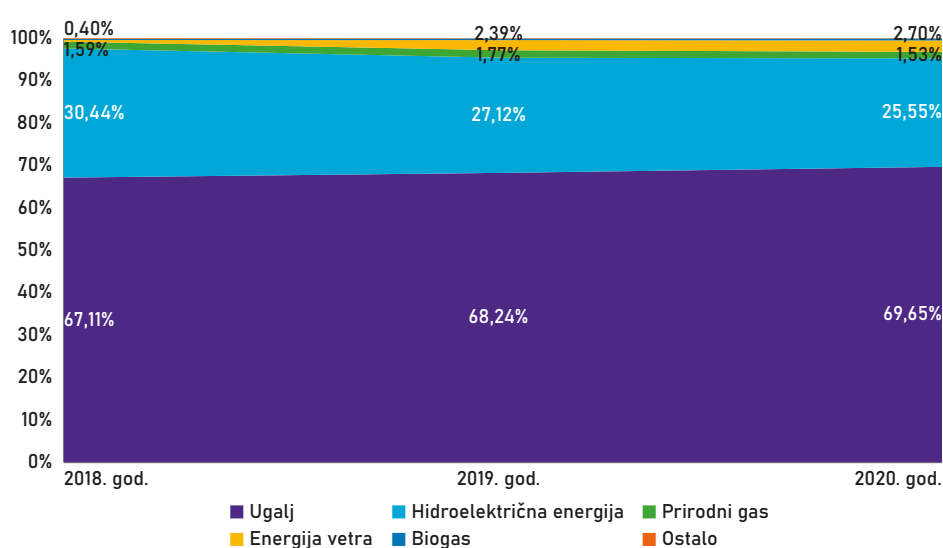
Pored toga, vrednost intenziteta emisije od 0,8 grama po evru u 2018. godini predstavlja najvišu zabeleženu vrednost od 2008. godine (Evrostat, 2021). Dakle, umesto da se smanjuje intenzitet emisije čestica PM_{2,5}, uticaj prerađivačke industrije na zagađenje vazduha je u konstantnom porastu.

II. Srbija nije ostvarila napredak u smanjenju udela čvrstih fosilnih goriva u proizvodnji električne energije.

Štaviše, Srbija je zabeležila značajan rast proizvodnje električne energije dobijene iz uglja (Grafikon 27). Prema podacima Međunarodne agencije za energiju, ukupan udeo proizvodnje

električne energije dobijene iz uglja u poslednjih godinu dana porastao je za 1,4%, a u poslednje dve godine za 2,5%. Pored relativnog udela, Srbija je zabeležila rast proizvodnje električne energije iz uglja u apsolutnim vrednostima za 879 GWh, što čini 3,43% povećanja proizvodnje električne energije dobijene iz uglja u poslednjih godinu dana. S druge strane, udeo hidroelektrične energije je značajno opao u poslednje dve godine, sa 30,44% na 25,55%. Iako ne zauzima značajan udeo na tržištu, vredno je naglasiti da se u poslednje dve godine beleži rast udela energije vetra u proizvodnji električne energije sa 0,4% (2018. godina) na 2,7% (2020. godina). Udeo ostalih izvora u proizvodnji električne energije je značajno niži.

Grafikon 27. Udeo različitih izvora u proizvodnji električne energije u Republici Srbiji u periodu 2018–2020.

Izvor podataka: Međunarodna agencija za energiju

U proteklih godinu dana usvojena su dva zakona značajna za budući napredak u dostizanju potcilja 9.4: Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije. Očekuje se da će se primenom navedenih zakona povećati

korišćenje čistih tehnologija u industriji, povećati energetska efikasnost u proizvodnji i značajno povećati udeo proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, što će uticati na dostizanje potcilja 9.4 u narednom periodu.

Zaključak

Na osnovu trenutnog stanja i trenda u poslednjem izveštajnom periodu, proističe zaključak da, umesto da se radi na dostizanju potcilja 9.4, Srbija se sve više udaljava od njegovog dostizanja. Za razliku od EU, koja beleži veću proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije u odnosu na ugalj, Srbija nema kontinuirani pad u proizvodnji električne energije tokom poslednjih nekoliko godina. Pored toga, prerađivačka industrija takođe beleži rast štetnog uticaja na okruženje u poslednjem izveštajnom periodu.

Kada je u pitanju zakonski, institucionalni, organizacioni i strateški okvir, može se zaključiti da je

Srbija na samom početku realizacije konkretnih mera koje bi trebalo da utiču na dostizanje potcilja 9.4. Srbija je 18. marta 2021. godine usvojila Zakon o klimatskim promenama, na osnovu kojeg se očekuje da će doći do kreiranja konkretnih strateških dokumenata i mera za smanjivanje emisije gasova s efektom staklene bašte na isplativ i ekonomski efikasan način, čime će se značajno doprineti dostizanju potcilja 9.4 u narednom periodu. Pored toga, u narednom periodu se očekuju i konkretni rezultati Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 9.4:

- » kreirati konkretne strateške dokumente (strategiju, akcioni plan, instrumente politike) u oblasti prilagođavanja klimatskim promenama kako bi se ostvarila puna implementacija novog Zakona o klimatskim promenama;
- » uvesti podsticajne mere za korišćenje čistih tehnologija u prerađivačkoj industriji i korišćenje obnovljivih izvora energije, kao i mere politike koje će dovesti do smanjenja emisije štetnih gasova iz prerađivačke industrije.

Nacionalizovani potcilj 7.2: Do kraja 2030. značajno povećati udeo obnovljive energije u energetsom miksu

Republika Srbija raspolaže izuzetnim potencijalima za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora, poput biomase, energije sunca, vetra, energije iz velikih vodenih tokova. Pritom, biomasa samostalno čini preko 60% ukupnog potencijala za proizvodnju obnovljivih izvora energije. Nedovoljni naponi u prethodnoj deceniji u njihovoj eksploataciji doveli su do nedostizanja nacionalnih ciljeva za 2020. godinu u pogledu udela energije iz obnovljivih izvora u finalnoj potrošnji, kao i udela energije iz obnovljivih izvora energije u finalnoj

potrošnji pojedinačnih sektora saobraćaja, električne i toplotne energije. Značajno povećanje proizvodnje električne energije, toplotne energije i goriva iz obnovljivih izvora energije, potrebno je za ostvarenje održivog razvoja Republike Srbije, ali i kao odgovor na sve veće zahteve za dekarbonizacijom elektroenergetskog sektora i drugih energetski intenzivnih sektora. Osim toga, takva transformacija bi obezbedila umanjene negativnih posledica na zdravlje i uvećanje energetske bezbednosti zemlje.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 7.2 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. dostizanje nivoa od 27% ukupne finalne potrošnje energije iz obnovljivih izvora na republičkom nivou;
- II. dostizanje nivoa od 10% ukupne finalne potrošnje energije iz obnovljivih izvora u sektoru saobraćaja na republičkom nivou.

Pomenuti ciljevi su zvanični ciljevi Republike Srbije do 2020. godine, na čije se dostizanje obavezala transpozicijom Direktive 2009/28/EZ o obnovljivim izvorima energije, čije su odredbe postale deo Ugovora o osnivanju Energetske zajednice Odlukom Ministarskog saveta Energetske zajednice D/2012/04/MS–EnZ. U prethodnoj

deceniji izostali su značajniji naponi potrebni za postizanje pomenutih ciljeva, pa je samim tim i njihovo ispunjenje ostalo van dometa. Napredak ostvaren u 2019. godini, za koju su dostupni poslednji podaci, zanemarljiv je u pogledu dostizanja ciljeva. Republiku Srbiju, međutim, očekuje postavljanje novih ciljeva za 2030. godinu, jednako ambicioznih kao i onih na nivou EU.

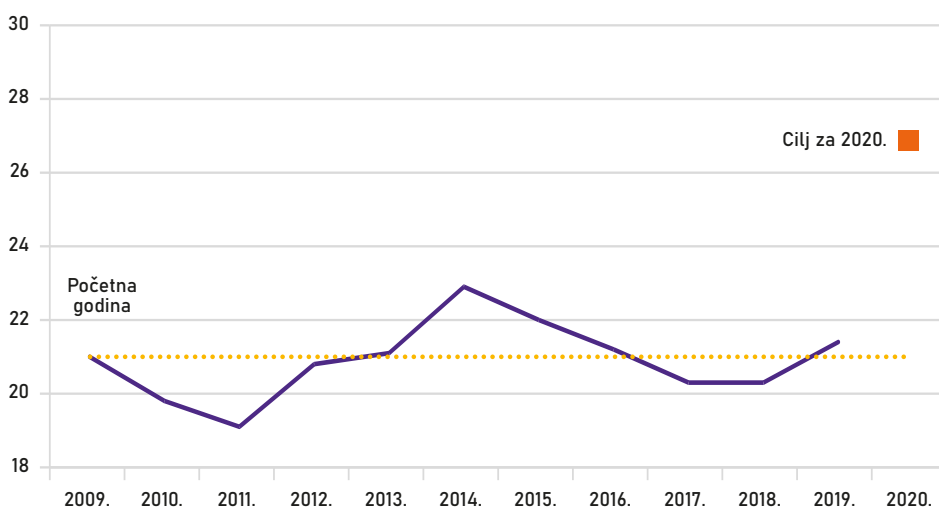
I. U proteklom periodu preuzete su mere koje će obezbediti povećanje udela obnovljive energije u finalnoj potrošnji energije.

Prema poslednjim objavljenim podacima za 2019. godinu (21,4%), Republika Srbija je zabeležila blago povećanje u odnosu na 2018. godinu (20,3%) u pogledu udela obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji i potpuno je izvesno da neće ispuniti obavezni cilj od 27% postavljen

za 2020. godinu. Od drugih potpisnica Ugovora o osnivanju Energetske zajednice sa Zapadnog Balkana, Crna Gora i Kosovo* će dosegnuti postavljene ciljeve, ali je razlog za to pre svega u reviziji podataka o obimu utrošene biomase. Za potrebe revizije, neophodno je sprovođenje istraživanja koje je Republika Srbija najavila za 2021. godinu, u saradnji sa RZS, a uz finansijsku podršku Sekretarijata Energetske zajednice (Vlada Republike Srbije, 2021). Treba imati na umu da je ovaj pokazatelj ograničenog karaktera

i zavisi od ukupne finalne potrošnje energije, odnosno ne oslikava uvek realno obim utrošene energije iz obnovljivih izvora. Indikativna je tako 2014. godina, u kojoj je, na prvi pogled, Republika Srbija ostvarila najvišu proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Međutim, u ovom slučaju, povećan udeo OIE u finalnoj potrošnji bio je rezultat značajno umanjene finalne potrošnje energije usled uticaja poplava na elektroenergetski sektor, a ne stvarnog povećanja korišćenja energije koja potiče iz OIE.

Grafikon 28. Udeo obnovljivih izvora energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije u Srbiji kroz godine, 2021.

Izvor podataka: Evrostat

U skladu s preporukama Izveštaja nedržavnog sektora objavljenog 2020. godine, započeta je izrada nove strategije razvoja energetike, uporedo s izradom programa ostvarivanja strategije energetike i NEKP-a. Ostaje da se vidi da li će novi planski okvir konačno uhvatiti korak s vremenom i, u skladu s međunarodnim obavezama zemlje, trasirati pravac i definisati vreme i tempo dekarbonizacije elektroenergetskog sektora, što je neizbežno ukoliko težimo povećanju proizvodnje energije iz obnovljivih izvora. Sofijskom deklaracijom o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, potpisanoj oktobra 2020. godine, Republika

Srbija se takođe nedvosmisleno obavezala da poveća udeo OIE u svom energetsom miksu. U skladu s odredbama novog Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije, kroz proces izrade NEKP-a biće postavljeni ciljevi za 2030. godinu o udelu energije iz obnovljivih izvora u bruto finalnoj potrošnji energije, finalnoj potrošnji energije u saobraćaju, kao i u pojedinačnim sektorima električne i toplotne energije. Stav da ovi ciljevi treba da budu jednako ambiciozni kao i u EU, potpisnice Ugovora o osnivanju Energetske zajednice, uključujući Republiku Srbiju, potvrdile su Opštim smernicama za ciljeve do 2030. godine

za Energetsku zajednicu i potpisnice Ugovora o osnivanju Energetske zajednice iz novembra 2020. godine, koje je usvojio Ministarski savet Energetske zajednice (Energy Community, 2020).

Zakonski okvir Republike Srbije je značajno unapređen u pogledu promocije obnovljivih izvora energije. To se, pre svega, odnosi na novi Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije iz aprila 2021. godine, kojim su obezbeđeni uslovi za masovne investicije u sektor OIE. To se pre svega ogleda u pogledu statusa kupca proizvođača, odnosno takozvanih prozjumera, koje zakonodavstvo u zemlji po prvi put prepoznaje. Donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o energetici, status kupca proizvođača postao je predmet definisanja i krovnog sektorskog zakona. Status prozjumera stiču pravna lica, kao i domaćinstva i stambene zajednice, koja na unutrašnje instalacije priključuju privatne objekte za proizvodnju električne energije iz OIE (pre svega fotonaponske sisteme), pri čemu proizvedenu električnu energiju koriste za lične potrebe a ostatak isporučuju u elektroenergetski sistem. U cilju bližeg definisanja načina sticanja statusa kupca proizvođača, kao i odnosa između kupca proizvođača i snabdevača, u avgustu 2021. godine donesena je Uredba o kriterijumima, uslovima i načinu obračuna potraživanja i obaveza između kupca proizvođača i snabdevača. Postoje pak određena ograničenja za proizvođače potrošače, pa tako ne mogu uživati druge podsticajne mere koje su predmet novog zakona, niti imaju pravo na garancije porekla. Druga važna komponenta novog zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije je reforma podsticajnih mera. U skladu s preporukama Izveštaja nedržavnog sektora objavljenog 2020. godine, eliminisan je sistem fid-in tarifa, koje su zadržane samo za mala postrojenja i demonstracione projekte. Fid-in tarife su zamenjene tržišnim premijama, koje takođe predstavljaju vrstu operativne državne pomoći u formi dodatka na tržišnu cenu isporučene električne energije. Međutim, za razliku od fid-in tarifa, tržišne premije nisu unapred garantovane

proizvođačima, već se njihova visina određuje kroz javno nadmetanje, odnosno putem aukcija. Na osnovu kvota koje propisuje Vlada, Ministarstvo nadležno za rudarstvo i energetiku sprovodi aukcije i informiše javnost o njihovom sprovođenju, dok Agencija za energetiku Republike Srbije utvrđuje maksimalni iznos tržišne premije. Nadmetanjem ponuđača obezbeđuje se efikasnije trošenje ograničenih javnih sredstava i manje opterećenje za krajnje korisnike. Osim toga, nadležno ministarstvo objavljuje plan sistema podsticaja za period od tri godine koji, između ostalog, sadrži okvirni vremenski plan održavanja aukcija, očekivane nove kapacitete i ukupna podsticajna sredstva. Nadležno ministarstvo još uvek nije donelo pomenuti plan, koji se očekuje najkasnije do kraja februara 2022. godine. Ministarstvo je po prvi put najavilo održavanje javnog poziva za lokalne samouprave, kojim bi podržalo ugradnju solarnih panela i pratećih instalacija za proizvodnju električne energije u domaćinstvima za septembar 2021. godine, što će neposredno doprineti povećanju ovog oblika proizvodnje energije. Jedna od primedbi Izveštaja nedržavnog sektora bila i definisanje preciznih uslova za izgradnju malih hidroelektrana kako bi se izbegla njihova izgradnja, pre svega, u zaštićenim područjima. Zakon o korišćenju energije iz obnovljivih izvora, kao i izmenjeni Zakon o zaštiti prirode, uvode zabranu izgradnje hidroelektrana u zaštićenim područjima, osim u slučaju kada se radi o projektima od javnog i opšteg interesa i nacionalnog značaja, pritom ne definišući kako se ti interesi određuju. Prema Zakonu o zaštiti prirode, MZZS određuje da li postoji javni ili opšti interes, i to u roku od 15 dana od podnošenja zahteva nadležnog organa.

Institucionalni okvir za sprovođenje bio je predmet blage promene, pa je Odeljenje za OIE Ministarstva rudarstva i energetike pretvoreno u Sektor za zelenu energiju, na čijem se čelu nalazi pomoćnik nadležnog ministra. Na taj način je u institucionalnom smislu unapređen značaj Sektora. Međutim, broj radnih mesta predviđen u ovom sektoru nije ispunjen.

II. Nije ostvaren napredak u pogledu povećanja udela obnovljive energije u finalnoj potrošnji u sektoru saobraćaja.

Transpozicijom Direktive 2009/28/EZ o obnovljivim izvorima energije, Republika Srbija se obavezala na dostizanje obavezanog udela obnovljive energije u finalnoj potrošnji nekoliko sektora, uključujući saobraćaj. U slučaju Republike Srbije, taj cilj je postavljen na 10%. Međutim, usled izostanka adekvatnih podsticajnih mehanizama, ovaj cilj nije dostignut. U 2019. godini, udeo obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji u sektoru saobraćaja iznosio je 1,14%, što je najniža vrednost od 2010. godine (RZS, 2021a).

Sofijskom deklaracijom o Zelenoj agendi Republika Srbija je iskazala posvećenost realizaciji mera koje će u budućnosti doprineti povećanju udela obnovljivih goriva u finalnoj potrošnji energije u saobraćaju. One uključuju sprovođenje rešenja održive mobilnosti na regionalnom nivou, uključujući planove za korišćenje alternativnih goriva i izgradnju stanica za punjenje i točenje goriva, kao i povećanje regionalne saradnje u oblasti razvoja infrastrukture alternativnih goriva i slično. Konačno, Deklaracijom se poziva na pripremu i sprovođenje planova održive urbane mobilnosti za gradska područja. U toku izve-

štajnog perioda, nekoliko gradova u Srbiji je pripremio ove planove, uključujući Beograd i Šabac (Ministarstvo zaštite životne sredine, 2020).

Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije uneo je bitne novine u pogledu korišćenja obnovljivih izvora energije u saobraćaju. Pored biogoriva, ovom kategorijom su obuhvaćeni i biometan, električna energija, obnovljiva tečna i gasovita goriva nebiološkog porekla (pre svega vodonik) i goriva iz recikliranog ugljenika. U cilju dostizanja planiranog udela obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije u saobraćaju do 2030. godine, koja će biti definisana NEKP-om, Zakon otvara mogućnost za dodelu podsticaja proizvođačima biogoriva u formi investicione državne pomoći. Osim toga, predmet podsticaja može biti i obnovljivi vodonik i druge slične inovacione tehnologije koje doprinose povećanju korišćenja energije iz obnovljivih izvora, ali u drugim sektorima van saobraćaja. Prema najavama nadležnog ministarstva, obnovljivi vodonik će biti predmet i strategije razvoja energetike, za koju će doprinose pripremati i Tim za vodoničku strategiju, koji okuplja predstavnike Mašinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Instituta Mihajlo Pupin i privatnog sektora (Ministarstvo rudarstva i energetike, 2021).

Zaključak

Mere preduzete u prethodnoj deceniji u Republici Srbiji, usled izostanka političke volje, nisu bile ni izbliza dovoljne da odgovore na međunarodno preuzete obaveze, što se vidi u pogledu propuštenih ciljeva o udelu obnovljive energije u finalnoj potrošnji. Međutim, u 2021. godini pokre-

nute su reforme u planskom okviru zemlje koje će integrisati nove ambiciozne ciljeve u oblasti obnovljivih izvora energije, dok će regulatorni okvir koji je bitno unapređen novim paketom zakona obezbediti značajne investicije u narednom periodu.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 7.2:

- » donošenje ambicioznih ciljeva za 2030. godinu o udelu energije iz obnovljivih izvora u bruto finalnoj potrošnji energije i u finalnoj potrošnji energije u sektorima saobraćaja, električne i toplotne energije u okviru NEKP-a;
- » donošenje plana sistema podsticaja za period od tri godine, čija će implementacija obezbediti praćenje trajektorije potrebne za ispunjenje ciljeva za 2030. godinu u oblasti obnovljivih izvora energije;
- » sprovođenje kampanja namenjenih informisanju javnosti o prednostima sticanja statusa kupca proizvođača i promocije ugradnje fotonaponskih sistema u domaćinstvima od strane Ministarstva zaduženog za poslove energetike;
- » raspisivanje javnih poziva za podršku ugradnji fotonaponskih sistema u lokalnim samoupravama širom Republike Srbije;
- » sprovođenje programa podrške projektima istraživanja i razvoja u oblastima obnovljivog vodonika i drugih inovacionih tehnologija. Pružanje podsticaja za proizvodnju, saobraćaj, skladištenje i korišćenje obnovljivog vodonika;
- » uspostavljanje institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou za pružanje podrške lokalnim samoupravama zainteresovanim za izgradnju toplana na biomasu. Promocija energetske tranzicije s fosilnih goriva u okviru sistema grejanja na lokalnom nivou.

Nacionalizovani potcilj 7.3: Do kraja 2030. značajno unaprediti energetska efikasnost

Republiku Srbiju karakteriše visok energetska intenzitet, odnosno visoka potrošnja energije po jedinici proizvedene vrednosti, koja se najčešće izražava BDP-om. Zastarelost industrijskih procesa, neefikasnost elektroenergetskog sektora i naročito visoka potrošnja energenata u domaćinstvima, usled niza razloga kao što su loš kvalitet termičke izolacije i upotreba neefi-

kasnih uređaja, neki su od delova slagalice čije sistematično rešavanje otključava održivi razvoj. Obezbeđenjem prostora za uštede u konzumaciji energije otvara se šansa za efikasniju upotrebu ograničenih resursa i podiže se energetska bezbednost, čija važnost naročito dolazi do izražaja u uslovima tržišnih poremećaja cene energenata.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 7.3 predloženi izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. značajno umanjiti nivo finalne potrošnje energije na nacionalnom nivou;
- II. dostići nivo energetskog intenziteta od 5 MJ/USD.

Zvanični ciljevi Republike Srbije u oblasti energetske efikasnosti odnosili su se pre svega na smanjenje finalne potrošnje energije, dok se energetska intenzitet u ovom pogledu može koristiti kao dopunski pokazatelj. Nakon neuspeha da se donesu realni ciljevi za 2020. godinu na nivou Energetske zajednice, donošenje novih, merljivih ciljeva za 2030. godinu, desiće se kroz NEKP, čija je izrada trenutno u toku. U periodu

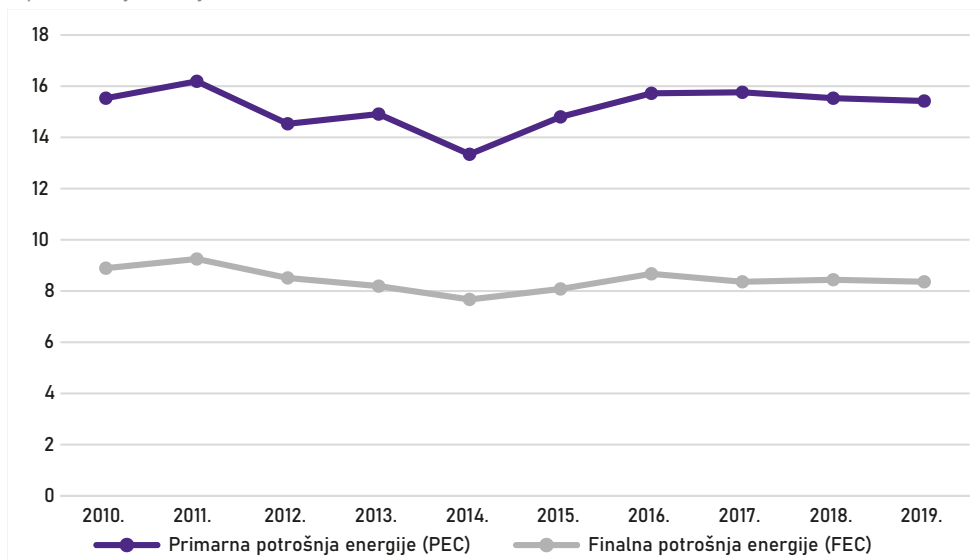
od 2010. do 2018. godine ostvaren je najveći deo planiranog smanjenja finalne potrošnje energije, definisanog kroz tri akciona plana za energetske efikasnost. Trend smanjenja potrošnje finalne i primarne energije nastavljen je u 2019. godini.

I. U proteklom periodu nastavljena je primena postojećih, kao i uspostavljanje novih mera u cilju povećanja uštede energije u finalnoj potrošnji.

Zvanični ciljevi Republike Srbije u pogledu uštede u potrošnji finalne energije u periodu od 2010.

do 2018. godine bili su definisani Direktivom 2006/32/EC o energetskej efikasnosti i preneti kroz akcione planove za energetske efikasnost. Kao potpisnica Ugovora o osnivanju Energetske zajednice, Republika Srbija je, shodno pomenutoj direktivi, preuzela obavezu da u 2018. godini ostvari uštedu od 0,7524 Mtoe, što predstavlja 9% referentne potrošnje energije iz 2008. godine. Ispunjeno je 88% predviđenih ušteda, odnosno 0,661 Mtoe. Uštedama je najviše doprineo stambeni sektor (0,2487 Mtoe), zatim sektor saobraćaja (0,2417 Mtoe), javni i komercijalni sektor (0,97 Mtoe) i sektor industrije (0,0736 Mtoe).

Grafikon 29. Nivo ukupne primarne potrošnje i finalne potrošnje energije u Republici Srbiji u prethodnoj deceniji, 2020.

Izvor podataka: Vlada Republike Srbije

Utjecaj na uštede energije imao je, dakle, niz mera, koji uključuje prodaju modernijih vozila, izgradnju bolje izolovanih i efikasnijih objekata, prodaju efikasnijih uređaja i slično. Indikativni ciljevi za potrošnju primarne i finalne energije u 2020. godini, kao i metodologija njihovog izračunavanja, doneseni su u skladu s Direktivom 2012/27/EU o energetskej efikasnosti na nivou Energetske zajednice. Ciljevi za 2020. godinu bili su definisani u skladu s projektovanim vrednostima potrošnje primarne i finalne energije iz Strategije razvoja

energetike do 2025. godine s projekcijama do 2030. Međutim, potrošnja energije Republike Srbije ostala je znatno ispod projektovanih vrednosti, pa su, samim tim, i ciljevi za 2020. godinu ostali lako dostizni. Prema poslednjim podacima o realizaciji Energetskog bilansa Republike Srbije u 2019. godini, ukupna primarna potrošnja Republike Srbije iznosila je 15,42 Mtoe, dok je ciljana vrednost za 2020. godinu 17,98 Mtoe. Takođe, iznos finalne potrošnje za 2019. godinu bio je 8,36 Mtoe, dok je ciljana vrednost izno-

silu 13,10 Mtoe. Imajući ovo u vidu, nastojanje Republike Srbije, istaknuto Uredbom u utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije energetike iz 2017. godine, bilo je nastavak trenda ušteda finalne potrošnje energije na nivou od 1% u odnosu na 2008. godinu, za period od 2018. do 2020. godine. Prema poslednjim dostupnim podacima, prikazanim u Grafikonu 29, finalna potrošnja je u apsolutnom iznosu smanjena za 0,08 Mtoe u 2019. godini u poređenju sa 2018. godinom.

Republika Srbija je u ovom trenutku bez zvaničnih ciljeva u oblasti energetske efikasnosti za 2030. godinu. To će se promeniti s donošenjem NEKP-a, u kome će biti definisani ciljevi i mere za njihovo dostizanje. Horizont do 2030. godine i precizno definisani ciljevi omogućiće efektivno planiranje i dugoročnu racionalizaciju potrošnje energije. NEKP će zauzeti mesto dosadašnjih akcionih planova za energetske efikasnost, čija je izrada bila propisana Zakonom o efikasnom korišćenju energije iz 2012. godine, a u skladu s odlukom Ministarskog saveta Energetske zajednice D/2009/05/EnZ, kojom su potpisnice Ugovora o energetske zajednici prihvatile obavezu sprovođenja Direktive 2006/32/EC o energetske efikasnosti. U periodu od 2010. godine, Republika Srbija je usvojila tri akciona plana za energetske efikasnost, od kojih je poslednji istekao 2018. godine. Tri godine nakon toga, donesen je Četvrti akcioni plan za energetske efikasnost. Nacrt ovog dokumenta je pripremljen 2020. godine, a u aprilu 2021. bio je poslat Sekretarijatu Energetske zajednice, koji ga je odobrio. Nakon toga, Nacrt je upućen relevantnim organima državne uprave na uvid i davanje komentara, da bi konačno bio usvojen u avgustu s periodom važenja do 31. decembra 2021. godine, dakle na period nešto duži od 4 meseca. Drugi važan strateški dokument od

presudnog značaja za pomenutu oblast, a koji je trenutno u fazi izrade, jeste strategija razvoja energetike, kao i program ostvarivanja strategije energetike.

Zakonski okvir Republike Srbije u oblasti energetske efikasnosti bio je predmet značajnog unapređenja u okviru izveštajnog perioda. Pre svega, donesen je novi Zakon o energetske efikasnosti i racionalnom korišćenju energije, koji je zamenio postojeći Zakon o efikasnom korišćenju energije iz 2013. godine, ali i zadržao veliki broj starih rešenja. U skladu s preporukama „Izveštaja nedržavnog sektora“, novim zakonom je transponovana Direktiva 2012/27/EU o energetske efikasnosti.⁵⁴ Potpuna transpozicija se očekuje kroz donošenje niza planiranih podzakonskih akata, čije usvajanje predviđa novi zakon. Novim Zakonom o energetske efikasnosti i racionalnom korišćenju energije uveden je niz značajnih novina u oblasti unapređenja energetske efikasnosti. Jedna od njih je regulacija oblasti energetske sanacije zgrada centralne vlasti većih od 250 m². Svake godine utvrđeni procenat zbira ukupne neto površine svih takvih zgrada postaje odsad predmet energetske sanacije. Tačan procenat u ukupnoj neto površini zgrada i spisak konkretnih zgrada nad kojima će biti izvršen retrofit utvrđuju se Planom energetske sanacije zgrada centralne vlasti od strane Vlade na predlog ministra zaduženog za poslove energetike. Na taj način će se obezbediti kontinuirano smanjenje potrošnje energenata u ovim objektima. Obaveza sprovođenja energetske pregleda je novim zakonom proširena s obveznika Sistema energetske menadžmenta i na velika pravna lica, odnosno preduzeća. Osim toga, predviđeno je uspostavljanje Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, digitalizacija izveštavanja kroz MVP bazu⁵⁵ kojom se prati

54 Transpozicijom su uključene revizije Direktive o energetske efikasnosti Direktivom 2013/12/EU, Direktivom (EU) 2018/844, Direktivom (EU) 2018/2002, Uredbom (EU) 2018/1999, Delegiranom uredbom Komisije (EU) 2019/826 i Direktivom (EU) 2019/944.

55 MVP (*monitoring and verification platform*) – informacioni sistem za praćenje i proveru ostvarenih ušteda finalne energije, kojim upravlja ministarstvo nadležno za poslove energetike.

napredak u pogledu ciljeva definisanih NEKP-om, ISEM i SEMIS baza⁵⁶ namenjenih obveznicima sistema energetskeg menadžmenta i drugo. Stari Zakon o efikasnom korišćenju energije nije, međutim, u potpunosti potisnut, i privremeno je zadržan u cilju bližeg definisanja Akcionog plana za energetske efikasnost i Budžetskog fonda za unapređenje energetske efikasnosti.

U pogledu instrumenata koji su se nalazili na raspolaganju Ministarstva rudarstva i energetike, a koji su korišćeni u cilju racionalizacije potrošnje finalne energije u javnom sektoru, istakli su se Budžetski fond za unapređenje energetske efikasnosti i Sistem energetskeg menadžmenta. U oktobru 2020. godine sproveden je konkurs na osnovu kog su iz Budžetskog fonda za unapređenje energetske efikasnosti dodeljena sredstva za projekte unapređenja energetske efikasnosti 20 lokalnih samouprava. Ukupna vrednost novih projekata iznosi 470 miliona dinara, od čega je kroz Budžetski fond izdvojeno 270 miliona dinara, dok je 200 miliona iz budžeta lokalnih samouprava (Ministry of Mining and Energy, 2021a). Pored toga, Vladina Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima nastavila je da upravlja projektima obnove i sanacije javnih objekata u sektorima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite širom zemlje, pritom obezbeđujući nižu potrošnju energenata u ovim objektima. U okviru posmatranog perioda po prvi put su raspisana dva javna poziva, namenjena podršci domaćinstvima u cilju unapređenja njihovih termalnih omotača, odnosno termo-tehničkih sistema. Samim tim, prvi put je uspostavljena podrška za smanjenje finalne potrošnje energije u stambenom sektoru, koji je odgovoran za trećinu ukupne potrošnje. Ministarstvo rudarstva i energetike je, u okviru Programa finansiranja aktivnosti i mera unapređenja efikasnog korišćenja energije za 2021. godinu koje sprovodi, raspisalo konkurs za

sufinansiranje mera energetske efikasnosti kroz unapređenje spoljnog omotača, unapređenja ili zamene sistema grejanja i ugradnje solarnih kolektora za proizvodnju tople vode. Sredstva u iznosu od 224,3 miliona dinara dodeljena su 67 lokalnih samouprava (Ministarstvo rudarstva i energetike, 2021a). Drugi sličan poziv sprovedo je MZŽS u iznosu od 100 miliona dinara, kojim je podržalo projekte smanjenja zagađenja vazduha iz individualnih izvora u 10 lokalnih samouprava (MZŽS, 2021a). MZŽS je u isto vreme sprovedo još jedan poziv u iznosu od 200 miliona dinara, kroz koji je podržalo projekte 24 lokalne samouprave koji su se ticali nabavke, zamene, rekonstrukcije i sanacije kotlarnica za grejanje u javnim objektima (Ministarstvo zaštite životne sredine, 2021b).

Institucionalni i koordinacioni mehanizmi za sprovođenje mera u oblasti energetske efikasnosti značajno su unapređeni donošenjem novog Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnom korišćenju energije. Glavna novina ogleđa se u uspostavljanju Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, kao organa u sastavu ministarstva nadležnog za obavljanje izvršnih i stručnih poslova koji se odnose na finansiranje poslova efikasnog korišćenja energije. Po svom uspostavljanju, zamenice trenutni Budžetski fond za energetske efikasnost koji je služio tek kao budžetska linija za finansiranje projekata u javnom sektoru. Delokrug Uprave predviđen novim zakonom prilično je širok. Prema Zakonu, Uprava će biti zadužena za pripremu predloga godišnjeg programa finansiranja aktivnosti i mera unapređenja energetske efikasnosti, pripremu i sprovođenje pojedinačnih projekata finansiranih iz inostranih izvora, poput onih iz EU, zatim sprovođenje svih aktivnosti vezanih za dodelu sredstava podsticaja za sprovođenje mera energetske efikasnosti i drugih povezanih aktivnosti. Pritom, kroz javne pozive neće se samo finansirati retrofit javnih obje-

56 ISEM je informacioni sistem za praćenje i analizu potrošnje energije i vode u javnim objektima koji služi za potrebe sistema energetskeg menadžmenta i kojim upravlja ministarstvo nadležno za poslove energetike; SEMIS je informacioni sistem za praćenje sprovođenja sistema energetskeg menadžmenta kojim upravlja ministarstvo nadležno za poslove energetike.

kata, već i privatnih domaćinstava i pravnih lica, čime će se značajno uvećati obim racionalizacije potrošnje. Osim toga, Uprava će pratiti realizaciju ostvarenih ušteda energije i smanjenja emisija CO₂ kao rezultata sprovedenih aktivnosti, organizovaće pružanje informacija i saveta o mogućnostima primene mera energetske efikasnosti i drugo. Prema opisanim zadacima, ova institucija će postati primarni akter u sprovođenju i monitoringu aktivnosti koje su u neposrednoj vezi s potcijem 7.3. Uprkos najavama, Uprava nije formirana u junu 2021. godine i ostaje nepoznat datum njenog osnivanja. Komplementarna aktivnost vidi se i u pokretanju Nacionalne koalicije za smanjenje energetske siromaštva, čija će funkcija biti da doprinese smanjenju energetske siromaštva kroz niz aktivnosti, uključujući kreiranje i izmene javnih politika, naročito u oblasti energetske efikasnosti. Namera je da se obezbedi efikasnija potrošnja energenata u domaćinstvima i maksimizuje komfor ukućana. Organizaciona jedinica u okviru Ministarstva energetike u čijoj je nadležnosti energetska efikasnost ostala je nepromenjena. U pitanju je Sektor za energetske efikasnosti i toplane i u njemu Odeljenje za energetske efikasnosti, održivi razvoj i klimatske promene u oblasti energetike. U pomenutom sektoru očigledna je potreba za jačanjem kapaciteta. Osim toga, relevantni su i Sektor za stambenu i arhitektonsku politiku, komunalne delatnosti i energetske efikasnosti u okviru MGSI, koje nosi nadležnosti u oblasti energetske efikasnosti u zgradarstvu, i Sektor tržišne inspekcije Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija u pogledu primene eko-dizajna propisa i propisa o označavanju energetske efikasnosti.

II. Energetski intenzitet Republike Srbije je i dalje značajno viši od evropskog proseka, ali je nastavljen trend njegovog spuštanja.

Svrha energetske intenziteta je izračunavanje efikasnosti ekonomije zemlje, odnosno količine energije potrebne za proizvodnju jedinice vred-

nosti BDP. Treba imati na umu ograničenost ovog pokazatelja. Pre svega, iznenadne promene u iznosu potrošnje energije (poput onog 2014. godine), odnosno BDP-u, mogu izazvati promene energetske intenziteta zemlje. RZS nastavlja da prati ovaj pokazatelj, meren kroz primarnu energiju i BDP. Podaci RZS su pak u ovom pogledu bili revidirani za proteklu deceniju. Prema rezultatima poslednje revizije, energetske intenzitet zemlje se umanjio sa 6,2 MJ/USD u 2010. godini na 5,3 MJ/USD u 2018. godini (Republički zavod za statistiku, 2021b). Prema oceni Agencije za energetiku, energetske intenzitet zemlje je u 2019. godini na nivou regiona, ali za čak 1,49 puta veći od evropskog proseka (Agencija za energetiku, 2020). Primećen je napredak u odnosu na 2018. godinu, imajući u vidu da je tada bio za 1,85 puta veći od evropskog proseka (Agencija za energetiku, 2019).

Reforme u planskom i zakonskom okviru u oblasti energetske efikasnosti, kao i novouspostavljene mere koje su navedene u okviru prvog pokazatelja, odnose se i na ovaj pokazatelj. U institucionalnom okviru u vezi s ovim pokazateljem izdvaja se novoosnovana Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti kojom se predviđa pružanje podrške javnom sektoru, a prvi put i domaćinstvima u unapređenju energetske efikasnosti. To je naročito važno jer stambeni sektor u Srbiji učestvuje znatno više u ukupnoj finalnoj potrošnji energije nego što je to slučaj u EU i samim tim uzrokuje viši energetske intenzitet zemlje. Prema podacima Evrostata u 2019. godini, domaćinstva u Republici Srbiji su učestvovala sa 34% u ukupnoj potrošnji finalne energije, dok su u EU prosečno sa 26% (Evrostat, 2021b). Niz razloga doprinosi komparativno većoj potrošnji srpskih domaćinstava, poput loše termičke izolacije, upotrebe zastarelih sistema grejanja, neefikasnih uređaja i slično. Samim tim, novouspostavljena Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti, kao i konkursi za unapređenje energetske efikasnosti u javnom sektoru i domaćinstvima, obezbediće smanjenje energetske intenziteta.

Zaključak

Primarna i finalna potrošnja energije zabeležila je tek blagi pad u 2019. godini, za koju su dostupni poslednji podaci. Regulatorna reforma sprovedena tokom 2021. godine u oblasti energetske efikasnosti obezbedila je važne novine. Pre svega, ciljevi i mere za njihovo dostizanje biće definisani kroz NEKP, čije će donošenje obezbediti transparentan okvir za praćenje napretka Republike Srbije u oblasti ener-

getske efikasnosti. To u prethodnoj deceniji nije uvek bilo moguće usled izostanka relevantnih planskih dokumenata i neprecizno definisanih ciljeva. Osim toga, Uprava za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti pružiće potreban institucionalni okvir za sprovođenje inovativnih mera potrebnih za povećanje energetske ušteda, naročito u stambenom sektoru.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 7.3:

- » donošenje ambicioznih ciljeva za 2030. godinu u oblasti energetske efikasnosti u okviru NEKP-a;
- » proširenje podrške za unapređenje energetske efikasnosti privatnih domaćinstava;
- » dizajniranje prilagođenih programa podrške namenjenih energetski siromašnim građanima koji nisu u mogućnosti da učestvuju u sufinansiranju redovnih programa;
- » uspostavljanje Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti;
- » sprovođenje Programa informisanja javnosti o značaju i vrsti mera unapređenja energetske efikasnosti u privatnim domaćinstvima od strane Uprave za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti;
- » uspostavljanje obaveznog merenja i naplate potrošnje po utrošku u sistemima daljinskog grejanja.

Nacionalizovani potcilj 12.2: Do 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa

Moderni sistem upravljanja u svim domenima, a posebno u oblasti upravljanja prirodnim resursima, treba da dobije novu dimenziju, a to je održivost. Savremeno strateško upravljanje prirodnim resursima uključuje koncept održivog upravljanja. Da bi se omogućilo održivo upravljanje prirodnim resursima, neophodno je da ono otpočne strateškim planom, kao prvom fazom formulisanja ciljeva, sredstava i metoda.

Nacionalnom strategijom održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara već su obuhvaćeni održivo korišćenje i zaštita prirodnih vrednosti, odnosno prirodnih resursa u Republici Srbiji. Na osnovu ove strategije, za svaki pojedinačni prirodni resurs ili dobro, bilo je neophodno putem

planova, programa i osnova detaljno definisati način korišćenja i zaštite tih prirodnih resursa. Međutim, ovi dokumenti još uvek nisu izrađeni, što otežava kvalitetno ostvarivanje i primenu Strategije, kao i održivo korišćenje resursa.

Sušтина upravljanja obnovljivim prirodnim resursima se ogleda u usklađivanju odnosa stepena iscrpivosti resursa i njihove stope regeneracije. Upravljanje neobnovljivim prirodnim resursima je znatno složenije, a oni predstavljaju jedan od većih faktora zagađenja ekosistema, bez obzira na to da li je u pitanju njihovo korišćenje ili sâm dolazak do njih. Stoga je potrebno upravljati ovim resursima krajnje obazrivo i održivo.

Ocena napretka

Pokazatelj za praćenje ostvarivanja potcilja 12.2 predložen u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jeste:

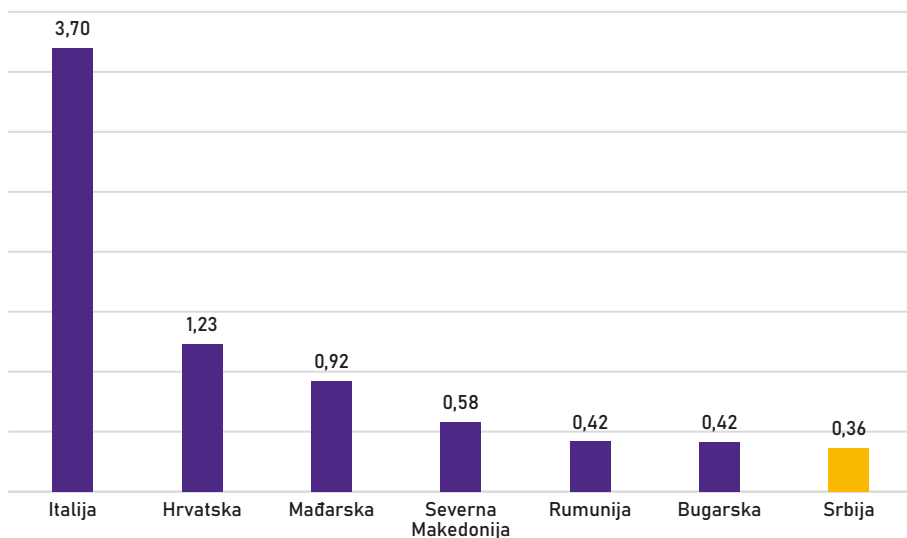
- I. produktivnost resursa s ciljanom vrednošću 0,7 EUR/kg do 2030. godine.

Ovaj pokazatelj meri ukupnu količinu materijala koja se direktno koristi u privredi, a definiše se kao godišnja količina sirovina dobijenih s domaćeg terena fokusne privrede, plus fizički uvoz, minus svi fizički izvozi. U periodu do 2030. godine cilj bi u ovom smislu mogao biti da srpska privreda, mereći pokazateljem produktivnosti resursa, dostigne nivo od 0,7 EUR/kg, što je u rangu zemalja centralno-istočne Evrope.

U bazi podataka RZS (2021c) za praćenje pokazatelja ciljeva održivog razvoja, za ovaj pokazatelj poslednji upisani podaci su za 2019. godinu. Na sajtu Evrostata nedostaju podaci za Srbiju za ovaj pokazatelj za 2020. godinu, zbog čega **nije moguće dati ocenu napretka u dostizanju potcilja 12.2 u izveštajnom periodu.**⁵⁷

Produktivnost resursa u Republici Srbiji imala je godišnju stopu rasta od 0,49% u periodu od 2010. do 2019. godine. Na Grafikonu 30 nalaze se podaci za 2019. godinu za Srbiju i zemlje okruženja, a prema prikazu je jasno da je Srbija na poslednjem mestu po produktivnosti resursa.

Grafikon 30. Produktivnost resursa – odnos između BDP-a i domaće potrošnje materijala (EUR po kg materijala)

Izvor podataka: kalkulacija autora na osnovu podataka dostupnih na Evrostatu

U izveštajnom periodu nije bilo promena u strateškom okviru kojima bi se unapredilo dostizanje potcilja 12.2. Pre svega, izostalo je usvajanja akcio-

nih planova za sprovođenje Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara.

⁵⁷ Srbija nije zemlja članica EU, pa na sajtu Evrostata ne postoji procena za indikator produktivnost resursa. Prema Uredbi EU 691/2011 (pravno obavezujući akt u EU), rok za dostavljanje podataka Evrostatu za Račun materijalnih tokova je 24 meseca od referentne godine. Evrostat za zemlje članice EU radi procenu nakon 12 meseci. RZS radi godišnji obračun za ovaj račun i podatke dostavlja Evrostatu u decembru za prethodnu godinu. Nekoliko meseci nakon validacije podaci se publikuju na sajtu Evrostata.

U aprilu 2021. godine usvojena su četiri zakona iz oblasti energetike i rudarstva, uključujući dva nova – Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije, kao i izmene i dopune dva zakona – Zakona o energetici i Zakona o rudarstvu i geološkim istraživanjima. Izmene i usvajanje ovih zakona mogu biti bitni za dostizanje potcilja 12.2, jer obuhvataju održivo upravljanje prirodnim resursima i stavljaju akcenat na korišćenje obnovljivih izvora energije. Izmenama i dopunama Zakona o rudarstvu i geološkim istraživanjima izmenjene su definicije pojedinih

pojmovi, kao što su mineralne sirovine, istražni prostor, nosilac istraživanja, eksploataciono polje, a uvedeni su i novi pojmovi kao što su sredstvo obezbeđenja, investicioni sporazum i pripremni radovi. Utvrđeno je da su geološka istraživanja i eksploatacija mineralnih sirovina u javnom interesu, a, izuzetno, u slučaju da se eksploatacija vrši u zaštićenom području ili području ekološke mreže, javni interes i značaj utvrđuju se u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita prirode.

U pogledu institucionalnog okvira nije došlo do značajnijeg napretka u prethodnih godinu dana.

Zaključak

Za uspešno praćenje dostizanja potcilja 12.2 neophodno je redovno sakupljanje i obrada podataka koji su zahtevani pokazateljima definisanim Agendom 2030. Nedostatak podataka na nacionalnom nivou onemogućio je procenu napretka u dostizanju potcilja u ovom izveštajnom periodu.⁵⁸

Još uvek nisu usvojeni neki od ključnih alata za dostizanje napretka za implementaciju potcilja 12.2, kao što su akcioni planovi za upravljanje pojedinačnim resursima u skladu s Nacionalnom strategijom održivog korišćenja resursa i dobara.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 12.2:

- » u strateški dokument koji se bavi održivim korišćenjem prirodnih resursa i dobara uključiti elemente cirkularne ekonomije, zelene javne nabavke i energetske efikasnosti;
- » donošenje odgovarajućih zakona kojima se reguliše ekološki štetna i neprihvatljiva proizvodnja i potrošnja, odnosno uvoz i izvoz ekološki nepodobnih proizvoda i usluga;
- » izrada i usvajanje akcionih planova za upravljanje pojedinačnim resursima u skladu s Nacionalnom strategijom održivog korišćenja resursa i dobara.

58 RZS radi godišnje obračune za Račun materijalnih tokova, pa i indikator produktivnost resursa. Prema EU Uredbi 691/2011 za Račun materijalnih tokova, rok za dostavljanje podataka Evrostatu je 24 meseca od referentne godine.

Prioritetna celina 7: ČISTE I OTPORNE ZAJEDNICE

Investicije u lokalnu infrastrukturu – pre svega u tretman otpadnih voda, upravljanje čvrstim otpadom i zaštitu vazduha od zagađenja – predstavljaju prioritet kako bi lokalne zajednice postale čistije, a život građana zdraviji i kvalitetniji. Neophodno je sprovesti mere kako bi se dostigao univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće (potcilj 6.1), unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati

rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala (potcilj 6.3), smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom (potcilj 11.6), značajno smanjiti proizvodnju otpada (potcilj 12.5) i osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama (potcilj 13.1).

Nacionalizovani potcilj 6.1: Do 2030. godine dostići univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće

Srbija je relativno bogata vodnim resursima, ali, i pored toga, pokrivenost stanovništva javnim vodosnabdevanjem značajno zaostaje za evropskim prosekom. Nacionalna populacija nema jednak pristup vodi i postoje značajne teritorijalne razlike u pogledu kvaliteta i kvantiteta dostupne vode. Pored toga, značajan procenat uzoraka vode za piće obrađenih nacionalnim monitoringom je neispravan.

Nacionalni ciljevi za unapređenje vodosnabdevanja, postavljeni Strategijom upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine, manje su ambiciozni od onih definisanih Agendom 2030. Nacionalnim ciljevima je planiran porast javnog vodosnabdevanja na 93–97% populacije do 2034. godine (Vlada Republike Srbije, 2017), dok potcilj 6.1 predviđa priključenost cele populacije (100%) do 2030. godine.

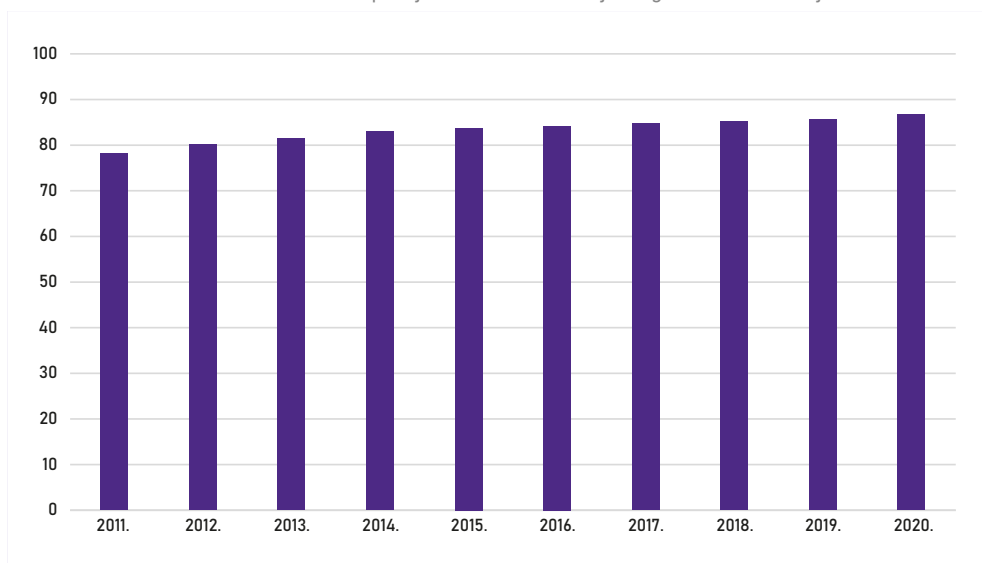
Ocena napretka

Kao posredni pokazatelji za ostvarivanje potcilja 6.1 u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ predloženi su:

- I. procenat populacije koja koristi vodu za piće iz javnih sistema kojima se adekvatno upravlja (iz sistema javnog vodosnabdevanja) treba da bude 100%;
- II. adekvatno snabdevanje vodom – procenat ispravnih uzoraka vode za piće u nacionalnom monitoringu treba da bude 100%.

I. U proteklom periodu je došlo do manjeg napretka u procentu populacije koja je priključena na sisteme javnog vodosnabdevanja.

Prema podacima RZS (2021), koji se odnose na 2020. godinu, on iznosi 86,7% domaćinstava. U prethodnoj deceniji se beleži konstantan blagi rast procenta priključenosti populacije na vodovodne sisteme, pa je tako uočen porast sa 78% u 2011. godini na današnjih 86,7%.

Grafikon 31. Procenat domaćinstava priključenih na sisteme javnog vodosnabdevanja

Izvor podataka: RZS. Opštine i regioni u Srbiji (izdanja od 2011. do 2020. godine)

U 2021. godini je usvojen Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Ovaj akcioni plan definiše poseban cilj koji se odnosi na povećanje obuhvaćenosti stanovništva sistemima javnog snabdevanja.

Za navedeni cilj iz Akcionog plana propisana su dva pokazatelja:

1. procenat domaćinstava priključenih na vodovodnu mrežu;
2. zahvaćene vode u cilju snabdevanja vodom za piće.

Pored toga, Akcioni plan sadrži četiri mere koje mogu doprineti uvećanju procenta obuhvaćenosti stanovništva javnim vodosnabdevanjem:

1. nastavak izgradnje brana s akumulacijama;
2. nastavak izgradnje regionalnih sistema za snabdevanje vodom za piće;

3. kompletiranje postojeće mreže za javno vodosnabdevanje u naseljima, uz njeno proširenje i na prigradska područja;

4. održavanje postojećih sistema u funkcionalnom stanju, uz zamenu dotrajalih cevi i priključaka, kao i sanaciju oštećenih objekata.

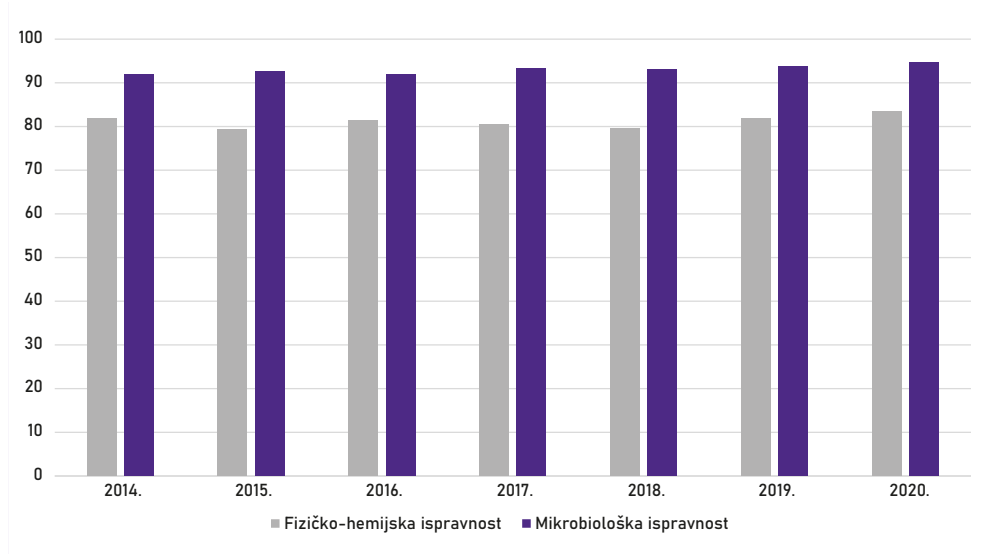
U prethodnom periodu nije bilo izmena zakonskog okvira koji bi uticao na unapređenje javnog snabdevanja vodom. U pogledu institucionalnog i administrativnog okvira nije došlo do značajnijeg napretka u prethodnih godinu dana. Nedostaci ljudskih kapaciteta i materijalnih resursa i dalje ostaju velika prepreka za značajniji napredak u ovoj oblasti.

II. U prethodnom periodu je ostvaren neznatan napredak u povećanju kvaliteta vode za piće.

Prema podacima Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, u 2020. godini je ukupno kontrolisano 2.056 javnih vodovoda i vodnih objekata. Na fizičko-hemijsku ispravnost je testirano 92.250 uzoraka, od kojih je 83,5% bilo ispravno za piće. Na mikrobiološku ispravnost je

testirano 94.256 uzoraka, od čega je 94,6% bilo fizičko-hemijska ispravnost uzoraka vode za piće je iznosila 81,9%, a mikrobiološka 93,7%.

Grafikon 32. Procenat ispravnosti analiziranih uzoraka vode za piće priključenih na sisteme javnog vodosnabdevanja

Izvor podataka: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“

U prethodnom periodu nije bilo značajnijih izmena u strateškom i pravnom okviru koje bi uticale na unapređenje kvaliteta vode za piće.

Administrativni i institucionalni kapaciteti takođe nisu menjani.

Zaključak

Na osnovu pokazatelja, u prethodnom izveštajnom periodu došlo je do blagog napretka u pogledu dostizanja potcilja 6.1. Do napretka je došlo usled unapređenja sistema vodosnabdevanja na lokalnom nivou, odnosno unapređenja lokalnih distributivnih mreža i sistema za prečišćavanje voda.

I pored blagog napretka, Srbija i dalje zaostaje za zemljama Evrope u pogledu procenta stanovni-

štva priključenog na sisteme javnog vodosnabdevanja. Prosečan udeo populacije priključene na sisteme javnog vodosnabdevanja u zemljama EU iznosi oko 95% (Evrostat, 2021). Takođe, u Srbiji su procenti uzoraka s neispravnom vodom za piće relativno visoki (blizu 1/5 uzoraka) i nikako nisu zanemarljivi. Posebno je zabrinjavajuće što pojedini gradovi (Zrenjanin, Titel, Kanjiža, Blace i dr.) već duži period nemaju ispravnu vodu za piće.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 6.1:

- » pružanje strateške i finansijske podrške lokalnim samoupravama u unapređenju sistema za vodosnabdevanje;
- » identifikacija svih naselja koja imaju stalan problem s kvalitetom vode i sprovođenje hitnih mera za postizanje odgovarajućeg kvaliteta vode za piće;
- » dalje unapređenje monitoringa kvaliteta vode za piće.

Nacionalizovani potcilj 6.3: Do kraja 2030. unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu

Površinske i podzemne vode u Srbiji su izložene velikom zagađenju kako od koncentrisanih tako i od difuznih izvora. Većina komunalnih i industrijski otpadnih voda (koncentrisani izvori zagađenja) ne prerađuje se i ispušta se direktno u recipijente. Procenat stanovništva koje je priključeno na najmanje sekundarni tretman otpadnih voda je ispod 15%, dok je taj procenat u zemljama EU daleko viši (uglavnom preko 60%). Difuzni izvori zagađenja, a pre svih individualni kanalizacioni sistemi i oticaj s poljoprivrednih površina, u velikoj meri doprinose ukupnim pritiscima na vode. Podaci o difuznim izvorima zagađenja su i dalje nedovoljno precizni.

Zaštita voda od zagađivanja je najlošije uređena oblast u sektoru voda. Osnovu zakonskog okvira

za zaštitu voda predstavljaju Zakon o vodama i Zakon o zaštiti životne sredine. Regulatorna Srbija u ovoj oblasti još uvek nije u potpunosti usklađena s politikama EU. U pogledu zaštite voda od zagađenja i dalje nedostaju važni planski dokumenti, a pre svega plan upravljanja vodama i plan zaštite voda od zagađenja.

Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine kao jedan od strateških ciljeva postavlja postizanje i održavanje dobrog statusa i dobrog ekološkog potencijala vodnih tela površinskih i podzemnih voda, radi zaštite zdravlja ljudi, očuvanja vodnih i priobalnih ekosistema i zadovoljavanja potreba korisnika voda.

Ocena napretka

Kao posredni pokazatelji za ostvarivanje potcilja 6.1 u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ predloženi su:

- I. povećan procenat otpadnih voda koje se prečišćavaju;
- II. procenat vodnih tela s dobrim statusom kvaliteta treba da bude 100%.

I. U proteklom periodu je došlo do malog napretka u procentu prečišćavanja otpadnih voda.

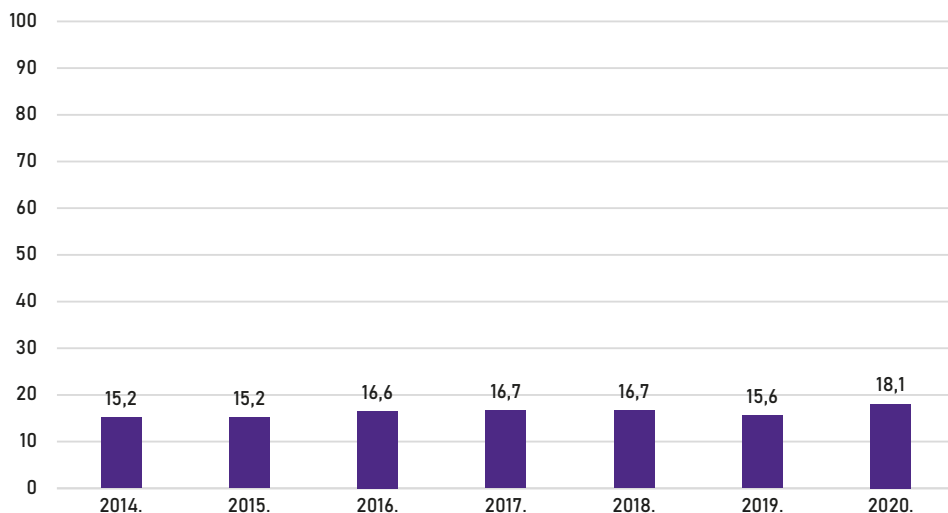
Prema podacima RZS (2021e), u 2020. godini u Srbiji je ispušteno 304 miliona m³ otpadnih voda u javnu kanalizaciju, od čega je prečišćeno 55 miliona m³, odnosno 18,1%. U istom periodu prečišćeno je 28 miliona m³ od ukupno ispuštenih 104 miliona m³ industrijskih voda, odnosno 27% (RZS, 2021b). To predstavlja blagi porast u od-

nosu na 2019. godinu, kada je prečišćeno 15,6% komunalnih otpadnih voda (RZS, 2020).

Ukoliko se uzmu u obzir samo komunalne otpadne vode koje su prerađene najmanje sekundarnim tretmanom, procenat prečišćenih voda u 2020. godini je iznosio 16,8%, dok je u 2019. godini bio 14%.

Podaci o procentu populacije koja je priključena na tretman urbanih voda s najmanje sekundarnim tretmanom nisu objavljeni za 2020. godinu.

Grafikon 33. Procenat komunalnih otpadnih voda koje se prečišćavaju (%)

Izvor podataka: RZS

U pogledu strateškog okvira za zaštitu voda, u 2021. godini je došlo do određenih promena usvajanjem Akcionog plana za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine. Njime je stavljena u funkciju Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine. Ovaj akcioni plan definiše poseban cilj koji se odnosi na zaštitu voda od zagađivanja.

Akcioni plan propisuje nekoliko specifičnih mera koje utiču na povećanje tretmana otpadnih voda, a to su:

1. uspostavljanje monitoringa ekološkog i hemijskog statusa površinskih voda i hemijskog i kvantitativnog statusa podzemnih voda;
2. razvoj komunalne infrastrukture u oblasti otpadnih voda;
3. izrada tehničke dokumentacije za izgradnju pogona za prečišćavanje otpadnih voda.

Prema ovom akcionom planu, ciljana vrednost za procenat populacije priključene na postrojenja otpadnih voda u 2023. godini je 15,4%.

U prethodnom periodu nije bilo izmena zakonskog okvira koji bi uticao na unapređenje oblasti zaštite voda.

U pogledu institucionalnog i administrativnog okvira takođe nije došlo do značajnijeg napretka u prethodnih godinu dana. I dalje je evidentan nedostatak ljudskih kapaciteta na lokalnom i nacionalnom nivou, što se ogleda u sporoj i neefikasnoj pripremi i realizaciji projekata za izgradnju pogona za prečišćavanje otpadnih voda.

II. Za prethodni period nisu dostupni podaci o procentu vodnih tela s dobrim statusom, pa nije moguće oceniti napredak.

U nacionalnoj bazi ciljeva održivog razvoja, za ovaj pokazatelj postoje podaci samo za 2014. i 2017. godinu (Republički zavod za statistiku, 2021c).

U 2014. godini udeo svih vodnih tela s dobrim statusom voda iznosio je 62,2%, a u 2017. godini 67,8%. Podzemna vodna tela u proseku imaju bolji status vode, tako da njih 88,4% ima dobar

status. S druge strane, samo 54% rečnih vodnih tela ima dobar status voda.

Poslednji izveštaj o kvalitetu površinskih i podzemnih voda, koji priprema SEPA, odnosi se na 2019. godinu.

Akcionni plan za sprovođenje strategije upravljanja vodama donosi više mera koje mogu uticati na poboljšanje statusa voda u Srbiji. Pored mera koje se odnose na smanjenje zagađenja i povećanje tretmana otpadnih voda, Planom je predviđeno i uspostavljanje monitoringa ekološkog i hemijskog statusa površinskih voda i hemijskog i kvantitativnog statusa podzemnih voda.

Zakonski okvir za zaštitu voda nije menjan u prethodnom periodu. Takođe nije bilo napretka u administrativnom i institucionalnom okviru koji bi imao uticaja na ovaj pokazatelj. Evidentno je da su kapaciteti i dalje nedovoljni za sprovođenje odgovarajućeg monitoringa voda koji bi omogućio pouzdane podatke za planiranje i sprovođenje specifičnih mera zaštite voda.

Zaključak

Na osnovu pokazatelja, u prethodnom izveštajnom periodu je došlo do blagog napretka u pogledu procenta prečišćavanja voda. Uzevši u obzir veoma mali procenat otpadnih voda koje se prečišćavaju, napredak bi morao biti značajno brži kako bi se unapredio kvalitet voda i drastično smanjilo zagađenje do 2030. godine. S oko 15% prečišćenih otpadnih voda, Srbija značajno zaostaje za zemljama EU u pogledu prečišćavanja otpadnih voda. Od zemalja EU, najmanji procenat prečišćavanja imaju Hrvatska (36,9%) i Rumunija (48,1%), a sve ostale zemlje imaju značajno veće procenat (Evrostat, 2021).

Monitoring kvaliteta površinskih i podzemnih voda u Srbiji je još uvek nedovoljno razvijen da bi se na osnovu njega mogle donositi pouzdane ocene napretka. Da bi se postigao napredak u monitoringu voda potrebno je unaprediti kapacitete Agencije za zaštitu životne sredine i drugih nadležnih tela, ali isto tako i unaprediti regulatorni okvir da bi merenja i podaci bili usklađeni i uporedivi s evropskim standardima.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 6.3:

- » izraditi plan upravljanja vodama i plan zaštite voda od zagađenja;
- » ažurirati i kompletirati katastre zagađivača voda na lokalnom i nacionalnom nivou;
- » obezbediti kapacitete i finansijske resurse za bržu izgradnju pogona za prečišćavanje voda;
- » razviti mehanizme za praćenje zagađivanja voda iz rasutih izvora;
- » unaprediti kontrolu industrijskog zagađenja voda;
- » definisati specifične mere za smanjenje zagađivanja voda iz rasutih izvora.
- » unaprediti nacionalni monitoring kvaliteta površinskih i podzemnih voda;

Nacionalizovani potcilj 11.6: Do 2030. smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskom i drugim nivoima

Svuda u svetu gradovi su prepoznati kao veliki zagađivači životne sredine, a posebno u kontekstu generisanja velike količine otpada i zagađenja vazduha, zbog čega je neophodno unaprediti napore u pravcu smanjenja njihovog uticaja na životnu sredinu i zdravlje ljudi. U oblastima unapređenja kvaliteta vazduha i upravljanja otpadom, Srbija poseduje adekvatan pravni okvir, koji je u značajnoj meri usklađen s pravnim tekovinama EU. Ipak, institucionalni kapaciteti nisu u potpunosti adekvatni, a nedostaju i konkretni rezultati.

U prethodnih godinu dana nije bilo značajnih promena po pitanju upravljanja otpadom: procenat pokrivenosti stanovništva komunalnim uslugama prikupljanja otpada ostao je na približno sličnom nivou kao prethodne godine, a udeo recikliranja je i dalje nizak. Kvalitet vazduha nije unapređen – u sedam od osam aglomeracija Republike Srbije zabeleženo je prekomerno zagađenje vazduha tokom 2020. godine.

Ocena napretka

U ovom delu dat je pregled godišnjeg napretka Srbije prema pokazateljima definisanim u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“.

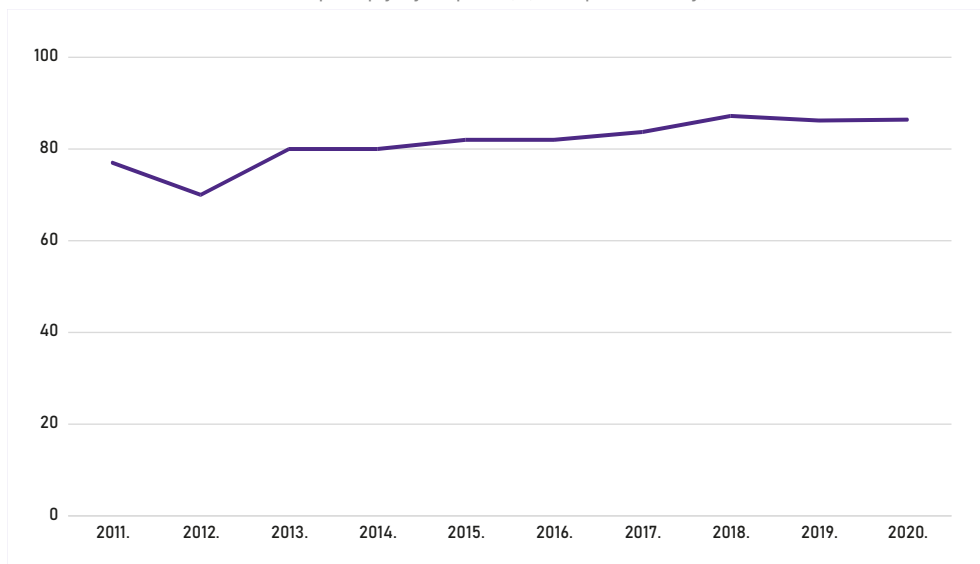
- I. Do 2024. godine dostići pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada od 100% (u skladu sa Nacrtom strategije upravljanja otpadom u RS 2019–2024);
- II. Smanjiti emisije čestica PM_{2,5} za 22% do 2030. godine (u skladu s Direktivom 2016/2284/EU [INEC Direktival]).

I. Pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada ostala je na približno sličnom nivou 2020. u odnosu na 2019, a na nižem u odnosu na 2018. godinu (Grafikon 34).

U prethodnih godinu dana nije došlo do povećanja broja deponija. Iako je planirano da se do 2020. godine izgradi 29 regionalnih sanitarnih deponija (Koalicija 27, 2020), i dalje ih je ukupno 11, od

čega je devet regionalnih i dve lokalne (SEPA, 2021). Procenat recikliranog otpada u ukupnom komunalnom otpadu Republike Srbije je 3%, što je i dalje značajno ispod proseka EU (48%) (Evropska komisija, 2021). Dodatni problem u vezi s otpadom, a koji utiče i na kvalitet vazduha, jeste neadekvatno upravljanje deponijama. O tome svedoče požari širom Srbije – tokom 2021. godine gorele su deponije u Vinči, Bečeju, Boru, Bujanovcu, Jagodini, Kostolcu, Kragujevcu, Novom Sadu, Požarevcu, Sopotu, Topoli, Valjevu i Zrenjaninu (Spasić, 2021b).

Grafikon 34. Prosečni obuhvat prikupljanja otpada (%) u Republici Srbiji, 2011–2020.

Izvor podataka: SEPA (2020. i 2021), Izveštaji o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2019. i 2020. godinu

I dalje nedostaju strateška dokumenta u oblasti upravljanja otpadom. Strategija upravljanja otpadom za period 2019–2024. i dalje je u proceduri. Pored toga, u procesu izrade je program upravljanja otpadom sa nacionalnim planom upravljanja otpadom za period 2021–2024, koji bi trebalo da bude glavni dokument za planiranje upravljanja otpadom.

Srbija je u najvećoj meri harmonizovala svoje zakonodavstvo u oblasti upravljanja otpadom s regulativom EU, ali nedostaje adekvatna primena ovih propisa. Zakonski okvir u oblasti upravljanja

otpadom trebalo bi da bude unapređen izmenama Zakona o upravljanju otpadom, koje su trenutno u procesu javne rasprave (Spasić, 2021a). Izmene bi trebalo da doprinesu usklađivanju pravnog okvira s evropskom regulativom i efikasnijem sprovođenju propisa.

Kako se navodi u Izveštaju EK, potrebno je unaprediti napore za poštovanje pravila u vezi s procenama uticaja životne sredine i za zatvaranje ilegalnih deponija, te povećati ulaganja u smanjenje, razvrstavanje i recikliranje otpada. Kao što je već više puta navedeno, potrebno je unaprediti

institucionalne kapacitete, pre svega Agencije za zaštitu životne sredine, u kojoj je zaposleno manje ljudi nego što je predviđeno sistematizacijom i koja je nedavno pretrpela kadrovske izmene zaposlenih s dugogodišnjim iskustvom.

II. Nema podataka o tome da su u Republici Srbiji smanjene emisije čestica PM_{2,5} u prethodnih godinu dana.

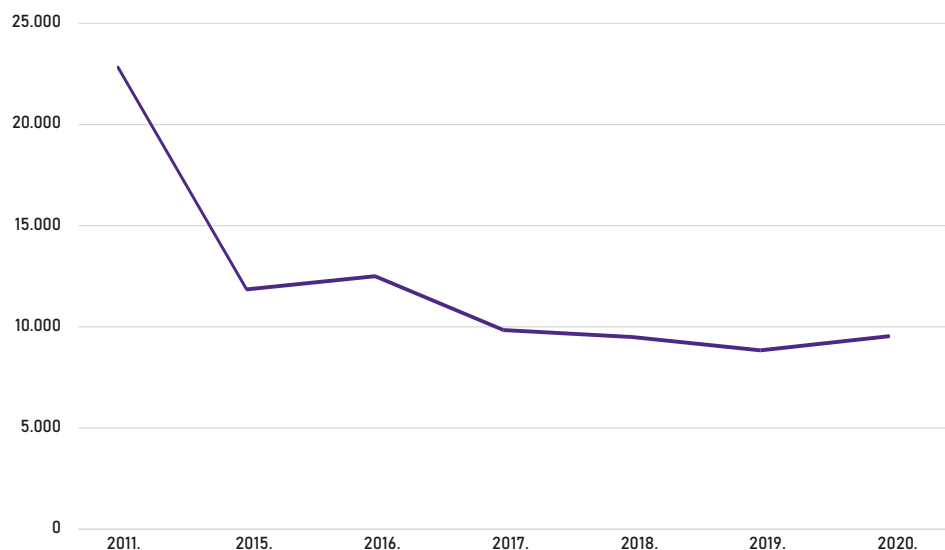
Kako ne postoji izveštaj o sprovođenju Nacionalnog plana za smanjenje emisija glavnih zagađujućih materija koje potiču iz starih velikih postrojenja za sagorevanje (NERP), koji bi prikazao godišnje emisije 12 postrojenja (Energy Community, 2021), u tekstu su korišćeni sledeći izvori kako bi se stekao okvirni utisak o emisijama čestica: godišnji izveštaj o implementaciji Ugovora o Energetskoj zajednici, izveštaji EPS-a o stanju životne sredine i Godišnji izveštaj o kvalitetu vazduha koji objavljuje SEPA.

Izveštaj o sprovođenju Ugovora o Evropskoj zajednici pokazuje da je 2020. u odnosu na 2019.

godinu došlo do povećanja od 2% u koncentraciji „prašine“ (u koju, između ostalih čestica, spadaju i PM_{2,5}) koju su emitovala sva postrojenja koja spadaju pod LCP Direktivu – Direktiva o velikim ložištim (sva postrojenja čija je snaga veća od 50 MW). S druge strane, u istom periodu, u slučaju 12 postrojenja na koja se odnosi NERP (stara velika postrojenja) došlo je do smanjenja emisija „prašine“ za 0,5% (Energy Community, 2021).

Izveštaji EPS-a o stanju životne sredine pokazuju da je u periodu 2011–2020. došlo do smanjenja emisija praškastih materija (objedinjene su PM_{2,5} i PM₁₀) koje su emitovale termoelektre u okviru JP EPS sa 22,8 hiljada tona 2011. na 9,5 hiljada tona 2020. godine (EPS, 2011–2020). Najniža koncentracija zabeležena je 2019. godine, dok je u 2020. na sličnom nivou kao 2018. godine. Ipak, u postrojenjima Nikola Tesla A (A1–A3) i Kostolac A i B, emisije su u 2020. godini prekoracile maksimalne emisije praškastih materija predviđene NERP-om – u postrojenju Nikola Tesla A skoro duplo.

Grafikon 35. Količine emitovanih praškastih materija iz termoelektrani u okviru JP EPS (t/godina)

Izvor podataka: izveštaji o stanju životne sredine, EPS (2011, 2015–2020)

Izveštaj o kvalitetu vazduha koji objavljuje SEPA sadrži podatke o koncentraciji čestica u vazduhu, ali ne i podatke o emisijama ovih čestica. Prema poslednjem godišnjem Izveštaju za Republiku Srbiju za 2020. godinu, u sedam od osam aglomeracija, utvrđenih Uredbom o utvrđivanju zona i aglomeracija, vazduh je tokom 2020. svrstan u treću kategoriju, odnosno okarakterisan je kao prekomerno zagađen. U aglomeracijama Beograd, Niš, Smederevo, Pančevo, Užice i Kosjerić vazduh je bio III kategorije, odnosno prekomerno zagađen, usled prekoračenja graničnih vrednosti suspendovanih čestica PM₁₀ i PM_{2,5}. U aglomeraciji Bor vazduh je bio iste kategorije, ali zbog prekoračenja granične vrednosti sumpor-dioksida (SO₂), dok je u Novom Sadu vazduh bio I kategorije, odnosno čist ili neznatno zagađen. Iako izveštaj SEPA pokazuje kakav vazduh udišu građani Srbije, on ne pokazuje koliko je čestica emitovano u Republici Srbiji.

U junu 2021. godine grad Beograd je doneo novi plan kvaliteta vazduha za period od 2021. do 2031. godine. Izražena je zabrinutost OCD o stvarnim efektima ovog plana. Organizacije navode da je plan donet bez adekvatnog učešća javnosti i da takvo rešenje ostavlja širok prostor za diskreciono odlučivanje organa vlasti o tome da li će zaista sprovesti mere za sprečavanje zagađenja vazduha (RERI, 2021). Pored toga, mnoge JLS kasne s donošenjem lokalnih politika zaštite vazduha (Koalicija 27, 2021).

Zaključak i preporuke

U prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u dostizanju potcilja 11.6 i potrebni su dodatni napor kako bi se Srbija približila njegovom ispunjenju.

U oblasti zaštite vazduha potrebno je:

» uvesti princip „zagađivač plaća“ kako bi se podstakla ulaganja privrede u zelenu transformaciju;

Zakonski okvir Srbije u oblasti kvaliteta vazduha u dobroj meri je usaglašen sa zakonodavstvom EU, ali je potrebno ubrzati primenu ovih propisa, uključujući donošenje planova o kvalitetu vazduha, te dalje unaprediti sistem za proveru kvaliteta vazduha, kako se navodi u Izveštaju EK. S pozitivne strane, u izveštaju SEPA navodi se da je došlo do unapređenja sistema za merenje kvaliteta vazduha, te da je validnost podataka porasla sa 85% u 2019. na 90% u 2020. godini (SEPA, 2021).

Iako je usklađivanje propisa i indeksa za merenje kvaliteta vazduha važno, povećane investicije su od suštinskog značaja i imaju stvarne izgleda da doprinesu smanjenju štetnih emisija i poboljšanju kvaliteta vazduha. Finansijska izdvajanja za zaštitu životne sredine i dalje su nedovoljna da se reše nagomilani ekološki problemi. MZŽS je u okviru svog budžeta za 2021. godinu izdvojilo oko 3,5 miliona evra za smanjenje zagađenja vazduha poreklom iz individualnih izvora – ložišta (kuće i samostalne zajednice), zamenu kotlarnica u javnim ustanovama i pošumljavanje u cilju smanjenja zagađenja vazduha (Koalicija 27, 2021). Ipak, Fiskalni savet je još 2018. godine izneo stav da je potrebno izdvojiti najmanje 500 miliona evra godišnje za rešavanje ekoloških problema u Srbiji, a dostignuti nivo ulaganja u 2021. godini iznosio je 170 miliona evra (Fiskalni savet, 2021).

» usmeriti subvencije koje se ne koriste u velikoj meri na smanjenje zagađenja vazduha; recimo, subvencije za kupovinu električnih i hibridnih automobila treba preusmeriti, na primer, u finansiranje rešenja koja će efikasnije doprineti smanjenju štetnih emisija i povećanju kvaliteta vazduha;

» unaprediti institucionalne i finansijske kapacitete za kontrolu zagađenosti vazduha;

- » nastaviti s unapređenjem mreže i podataka koji se dobijaju iz mreže, a posebno postavljanje stanica u sredinama gde ne postoje zvanična merenja;
 - » primenjivati NERP i doneti i dosledno primenjivati lokalne planove kvaliteta vazduha.
- U oblasti upravljanja otpadom potrebno je:
- » povećati pokrivenost stanovništva komunalnim uslugama prikupljanja otpada;
 - » unaprediti upravljanje i kontrolu na deponijama u Srbiji od strane nadležnih tela;
 - » izgraditi mrežu regionalnih centara za tretman otpada po globalnim standardima;
 - » doneti strateška dokumenta poput strategije upravljanja otpadom i programa upravljanja otpadom s nacionalnim planom upravljanja otpadom za period 2021–2024.

Nacionalizovani potcilj 12.5: Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje

Srbija je 2009. godine donela Zakon o upravljanju otpadom i Zakon o ambalaži i ambalažnom otpadu, čime su postavljeni uslovi za uspostavljanje i razvoj integrisanog sistema upravljanja otpadom u Republici Srbiji, u skladu sa standardima relevantnog zakonodavstva EU u ovoj oblasti. Upravljanje otpadom je direktno ili indirektno uređeno i drugim propisima koji obezbeđuju pravni okvir za zaštitu životne sredine i održivi razvoj u Republici Srbiji.

Prema podacima Agencije za zaštitu životne sredine, ukupna proizvodnja otpada u Srbiji u

2020. godini bila je 12,5 miliona tona, od čega je 67.000 tona klasifikovano kao opasni otpad (SEPA, 2021).

U publikaciji „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“, objavljenoj prošle godine, izveden je važan zaključak da je neophodna nova strategija upravljanja otpadom kako bi se omogućilo praćenje potcilja 12.5. Zakonom o upravljanju otpadom definisano je načelo hijerarhije upravljanja otpadom, čime su pokriveni svi aspekti potcilja 12.5.

Ocena napretka

Pokazatelj ostvarivanja potcilja 12.5, koji je definisan Agendom 2030, kao i izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, jeste:

- I. do 2029. dostići nivo reciklaže / ponovo iskorišćenje ambalažnog otpada od 53%

Nacionalna stopa recikliranja predstavlja količinu materijala recikliranog u zemlji zajedno s količinom otpada izvezenog za reciklažu od ukupnog otpada stvorenog u zemlji, umanjenu

za uvezene materijal namenjen reciklaži. Ovaj pokazatelj predstavlja merilo uspeha Srbije u poštovanju hijerarhije upravljanja otpadom, čime bi se doprinelo znatnom povećanju reciklaže do 2030. godine.

Zakonom o upravljanju otpadom, reciklaža je definisana kao svaka operacija ponovnog iskorišćenja kojom se otpad prerađuje u proizvod, materijale ili supstance, bez obzira na to da li se koriste za prvobitnu ili drugu namenu, uključujući ponovnu proizvodnju organskih materijala, osim

ponovnog iskorišćenja u energetske svrhe i ponovne prerade u materijale koji su namenjeni za korišćenje kao gorivo ili za prekrivanje deponija.

Planom smanjenja ambalažnog otpada za period od 2020. do 2024. godine postavljeni su ciljevi

za smanjenje i reciklažu otpada Republike Srbije (Tabela 3), koji su u skladu sa Specifičnim planovima za sprovođenje Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ, Direktive o ambalaži i ambalažnom otpadu 94/62/EZ i Direktive otpada od električne i elektronske opreme 2012/19/EZ.

Tabela 3. Ciljevi reciklaže

CILJ	2024.	2027.	2029.	2032.	2039.	2044.
Reciklaža / ponovno iskorišćenje ambalažnog otpada	46%	51%	53%	65%	65%	70%

Izvor: Vlada Republike Srbije

U Tabeli 4 prikazani su podaci o količinama recikliranog materijala. Jasan je **blagi porast u količinama recikliranog materijala, što predstavlja napredak ka održivom upravljanju otpadom.** Srbija je pak još uvek daleko od ispunjenja ciljeva

koji su u skladu sa Specifičnim planovima za sprovođenje Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ, Direktive o ambalaži i ambalažnom otpadu 94/62/EZ i Direktive otpada od električne i elektronske opreme 2012/19/EZ.

Tabela 4. Nacionalna stopa recikliranja u tonama recikliranog materijala komunalnog i ambalažnog otpada

PERIOD	2017.	2018.	2019.	2020.
Republika Srbija	283.000	330.000	334.000	343.000

Izvor: SEPA

Jedna od glavnih prepreka za prikupljanje podataka o količini proizvedenog otpada, bez obzira na tip otpada, a u ovom slučaju o količinama recikliranog, jeste ta što ne šalju svi proizvođači otpada svoje podatke Agenciji za zaštitu životne sredine, iako je to zakonska obaveza propisana Zakonom o zaštiti životne sredine. Svaki proizvođač otpada, osim domaćinstava, dužan je da vodi dnevnu evidenciju o otpadu i podnosi redovni godišnji izveštaj Agenciji, uključujući podatke o vrstama i količini nastalog otpada. Izveštavanje se odvija po Pravilniku o metodologiji za izradu nacionalnog i lokalnog registra izvora zagađivanja, kao i metodologiji za vrste, načine i rokove prikupljanja podataka i Pravilniku o dnevnoj evidenciji o otpadu i obrascima godišnjeg izveštaja o otpadu i uputstvima za njihovo popunjavanje.

U analiziranom periodu nije bilo promena u strateškim dokumentima koji su bitni za praćenje ovog pokazatelja. U 2019. godini, kroz tvining projekat „Podrška EU razvoju strateškog okvira u oblasti upravljanja otpadom“, izrađeni su planski dokumenti: Nacrt strategije upravljanja otpadom i Program prevencije otpada, koji bi doprineli dostizanju ciljane vrednosti za ovaj pokazatelj, ali još uvek nisu usvojeni. Na osnovu Zakona o ambalaži i ambalažnom otpadu, Vlada je donela Uredbu o utvrđivanju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period od 2020. do 2024. godine. Ovim planom su postavljeni opšti ciljevi za reciklažu, gde je cilj za 2020. godinu bio da se reciklira 56% od ukupnog ambalažnog otpada. U junu 2021. godine SEPA je objavila „Izveštaj o

upravljanju ambalažom i ambalažnim otpadom u 2020. godini". Prema podacima iz ovog izveštaja, operateri su prijavili količinu od 226.020,8 tona ponovno iskorišćenog ambalažnog otpada. Od ove količine, na reciklažu je predato 216.711,2 tona ambalažnog otpada. Na osnovu ovih podataka može se videti da su ispunjeni opšti nacionalni ciljevi za Republiku Srbiju u 2020. godini za ponovno iskorišćenje otpada u vrednosti od 62,6% i za reciklažu otpada u vrednosti od 60,0%. U organizovanom sistemu upravljanja otpadom veliki problem predstavljaju neformalni sakupljači. Praćenje aktivnosti recikliranja dodatno je komplikovano u neformalnim sektorima. Novim zakonom o upravljanju otpadom trebalo bi prepoznati neformalne sakupljače, jer količina recikliranog otpada od njihovog sakupljanja ne ulazi u podatke koje skuplja SEPA, a samim tim ni u podatke za ispunjenost pokazatelja za potcilj 12.5.

U septembru 2021. godine, u skladu s odredbama Zakona o planskom sistemu Republike Srbije i pratećim podzakonskim aktima, pripremljen je Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period od 2021. do 2024. godine. Jedna od važnih promena koju bi ovaj program trebalo da donese, a koja je bitna i za dostizanje potcilja 12.5, jeste prelazak s koncepta regionalnih sanitarnih deponija na koncept regionalnih reciklažnih centara.

Zaključak

Tokom izveštajnog perioda nije došlo do velikih promena u pogledu dostizanja potcilja 12.5. Nije usvojena strategija upravljanja otpadom, koja je krovni dokument za oblast otpada. Zakon o upravljanju otpadom nije menjan, samo su revidirana dva pravilnika. Pozitivna promena je ispunjenje cilja reciklaže za ambalažni otpad.

U izveštajnom periodu desilo se nekoliko promena u zakonskom okviru kojima se obezbeđuje dostizanje potcilja 12.5. Na osnovu Zakona o upravljanju otpadom, ministar za zaštitu životne sredine izmenio je dva bitna pravilnika:

- » Pravilnik o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu sa uputstvom za njihovo popunjavanje;
- » Pravilnik o kategorijama, ispitivanju i klasifikaciji otpada.

Navedeni pravilnici su bitni za dostizanje potcilja 12.5 jer uređuju evidenciju otpada, karakterizaciju i kategorije otpada, što je prvi korak u odgovornom upravljanju otpadom. Kada postoje podaci o kategoriji i karakterizaciji otpada, kao i o količinama, onda se može oceniti da li taj otpad može da se reciklira ili ne. Da bi se održivo upravljalo otpadom, prvenstveno je važno znati količine otpada i njihov karakter.

U pogledu institucionalnog okvira došlo je do određenog napretka u prethodnih godinu dana. U odeljenju za upravljanje otpadom, koje je u sklopu Ministarstva za zaštitu životne sredine, obrazovan je Odsek za razvoj sistema upravljanja otpadom i saradnju s JLS koji će obavljati poslove koji vode ka održivom upravljanju otpadom.

I dalje postoji trend da većina otpada bez prethodne selekcije završava na nesanitarnim deponijama. Time se otpad, koji bi mogao da se reciklira, meša s drugim otpadom i tako, umesto da bude koristan, dodatno zagađuje životnu sredinu.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 12.5:

- » donošenje strategije upravljanja otpadom s akcionim planom za upravljanje komunalnim otpadom i reciklažom;
- » uvođenje funkcionalnog sistema inspeksijskog nadzora;
- » obezbeđivanje preduslova za primenu načela hijerarhije upravljanja otpadom s naglaskom na prevenciju nastajanja otpada, ponovnu upotrebu i reciklažu otpada;
- » sprovođenje kaznenih mera za JLS koje ne šalju godišnje izveštaje i podatke o upravljanju komunalnim otpadom na njihovoj teritoriji Agenciji za zaštitu životne sredine;
- » edukacija stanovništva o pravilnom razdvajanju otpada na mestu nastanka;
- » uvođenje obaveze domaćinstvima da razvrstavaju svoj otpad;
- » povećanje promocije reciklaže kako bi se povećao stepen recikliranja;
- » obezbediti izdvajanje otpada koji se može reciklirati prilikom sanacije smetlišta.

Nacionalizovani potcilj 13.1: Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama

Usled sve većih temperaturnih amplituda koje se javljaju na dnevnom, sezonskom i godišnjem nivou, kao i izmenjenog režima padavina, Srbija se suočava s opasnostima povezanim s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama.

U izveštaju „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“ navodi se da ne postoji krovni strateški i zakonodavni okvir koji reguliše oblast vezanu za potcilj 13.1. Uz to, u izveštaju je

rečeno da se podaci vezani za ovu oblast ne prikupljaju sistematski i ne objavljuju redovno, kao i da su kapaciteti relevantnih institucija uglavnom nedovoljni. Generalna je ocena da otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama nisu dovoljno razvijeni u Srbiji. Ipak, ohrabruje napredak postignut tokom prethodnih godinu dana, kada su se na polju potcilja 13.1 desili pozitivni pomaci.

Ocena napretka

Pokazatelji ostvarivanja potcilja 13.1 predloženi u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ jesu:

- I. smanjiti broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika;

- II. do kraja 2030. sve lokalne samouprave imaju usvojenu i primenjenu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa.

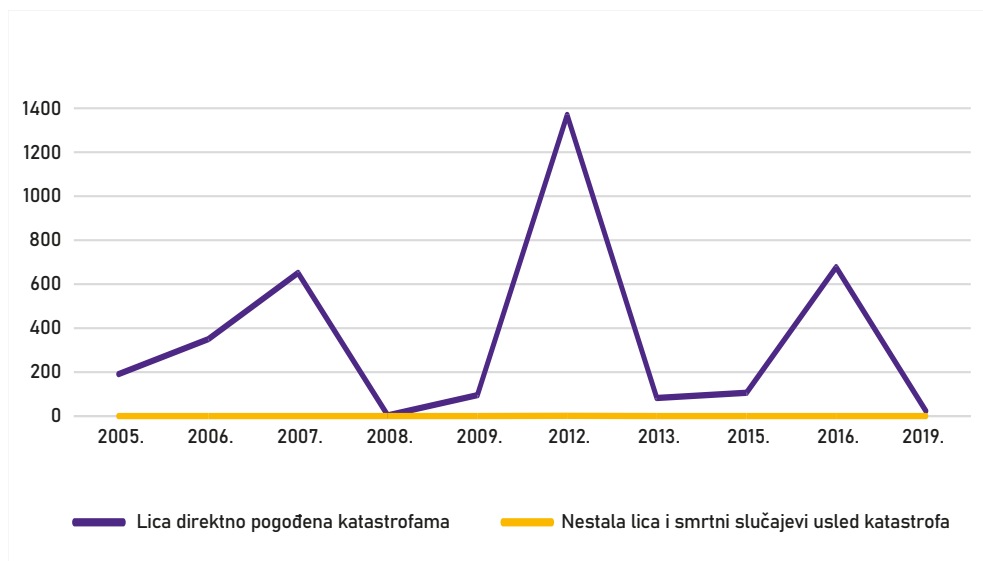
U narednom delu teksta dat je osvrt na navedene pokazatelje uzimajući u obzir najnovije podatke.

I. U proteklom periodu ostvaren je napredak u smanjenju broja lica direktno pogođenih katastrofama.

Prema dostupnim podacima, broj lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika u 2016. godini bio je 677, dok je 2019. godine iznosio 23 (RZS, 2021a). Napredak je ostvaren i u praćenju pokazatelja. RZS je počeo da objavljuje podatke vezane za pokazatelj 13.1.1, odnosno podatke vezane za broj i udeo smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih na 100.000 stanovnika (RZS, 2021b).

Kao što se vidi na Grafikonu 36, podaci o udelu smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika veoma variraju u zavisnosti od godine, pa je teško izvući informacije o trendovima. Do sada su objavljeni podaci zaključno sa 2019. godinom. Dodatni problem predstavlja to što za pojedine godine nisu objavljeni podaci, kao, na primer, za 2014. godinu, kada su na teritoriji Republike Srbije bile velike poplave, koje su direktno uticale na veliki broj pogođenih lica.

Grafikon 36. Smrtni slučajevi, nestala lica i lica direktno pogođena katastrofama na 100.000 stanovnika

Izvor podataka: Imenovani nacionalni kontakt u Okviru za nadzor SENDAI

U martu 2021. usvojen je Zakon o klimatskim promenama, čijim je donošenjem upotpunjen pravni okvir u ovoj oblasti. U sinergiji s drugim zakonima koji regulišu oblasti zaštite životne sredine, smanjenja rizika od katastrofe i upravljanja vanrednim situacijama, ovaj zakon bi trebalo da predstavlja osnovu pravnog okvira u osnaživanju otpornosti i adaptivnog kapaciteta na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama. Zakonu još uvek nedostaju sva podzakonska akta da bi bio operativan.

II. Nije moguće dati ocenu napretka u broju lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu s nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofe.

Kako na sajtu RZS postoje podaci samo za 2018. godinu (čiji je izvor imenovani nacionalni kontakt u Okviru za SENDAI), nemoguće ih je uporediti i na osnovu toga oceniti napredak u pogledu ovog

pokazatelja. Cilj je da do kraja 2030. godine sve lokalne samouprave imaju usvojenu i primenjenu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu s nacionalnom strategijom smanjenja rizika od katastrofa. Kao i u slučaju prvog pokazatelja za ovaj potcilj, podaci su postali dostupni, što predstavlja napredak u odnosu na informacije iz izveštaja „Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030“.

Prema dostupnim podacima RZS za 2018. godinu, samo osam od ukupno 174, odnosno tek 4,6% lokalnih samouprava, usvojilo je i primenjuje strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu s nacionalnom strategijom smanjenja rizika od katastrofa. Za period posle 2018. godine ne postoje dostupni podaci (RZS,

2021a). Za period pre 2018. godine ne postoje dostupni podaci o broju lokalnih samouprava koje su usvojile i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou, pa zato i nije još uvek moguće kvantitativno ustanoviti napredak. Da bi se dostigao potcilj 13.1, neophodno je u narednom periodu ubrzati proces usvajanja i primene pomenutih strategija na lokalnom nivou.

Zakonski i institucionalni okvir koji se odnosi na otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama još uvek nije usklađen i integrisan u ostale sektore, prvenstveno u vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu došlo je do napretka u pogledu dostizanja potcilja 13.1. Postignut je određen pomak na polju donošenja zakonskog okvira, dok strateški okvir još uvek kasni. Najveći napredak ostvaren je u dostupnosti podataka, pa RZS Srbije sada redovno objavljuje podatke o pokazateljima potcilja 13.1. Međutim, izostaje dostupnost pojedinih podataka, poput broja lokalnih samouprava koje su usvojile

i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou pre 2018. godine, kao i podaci o smrtnim slučajevima, nestalim licima i licima direktno pogođenim katastrofama za pojedine godine. Broj lokalnih samouprava koje usvajaju strategije za smanjenje rizika od katastrofa još uvek je prilično mali, a dodatni problem predstavljaju ograničeni kapaciteti lokalnih samouprava za primenu ovih strategija.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 13.1:

- » usvojiti strategiju niskougljeničnog razvoja s akcionim planom;
- » izraditi plan smanjenja broja smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama;
- » uvećati institucionalne kapacitete lokalnih samouprava u cilju izrade i primene strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou;
- » definisati i prilagoditi zakonski i institucionalni okvir u oblasti prilagođavanja na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, a prvenstveno u vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.

Prioritetna celina 8: OČUVANJE PRIRODNOG I KULTURNOG NASLEĐA

U Srbiji su, pored sektora zaštite životne sredine, za zaštitu ekosistema značajni još i sektori šumarstva, vodoprivrede, poljoprivrede, energetike, saobraćaja i prostornog planiranja. Ključno je pojačati napore da se zaštiti i očuva

svetska kulturna i prirodna baština (potcilj 11.4) i preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjenje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje (potcilj 15.5).

Nacionalizovani potcilj 11.4: Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština

Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa civilizacijska je odgovornost svih država sveta. Kada je reč o Srbiji, koja obiluje prirodnim i kulturnim znamenitostima, pravni okvir za njihovu zaštitu je adekvatan i u velikoj meri usaglašen s evropskim zakonodavstvom, ali su potrebni dodatni napori da se ova bogatstva očuvaju.

Na osnovu pregleda napretka u prethodnih godinu dana, može se zaključiti da Srbija napreduje ka uspostavljanju ekološke mreže Natura 2000, ali da nije došlo do povećanja procenta teritorije pod nekim od oblika režima zaštite prirode. Pored toga, nije došlo do upisivanja još jednog lokaliteta s predložene liste Srbije na UNESCO-vu listu.

Ocena napretka

U ovom delu dat je pregled godišnjeg napretka Srbije prema pokazateljima definisanim u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“. Pokazatelji uspeha za ostvarivanje potcilja 11.4 su:

- I. povećati površinu pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja na 20% teritorije Republike Srbije;
- II. obezbediti uslove za učvršćivanje bar još jednog lokaliteta s domaće predložene (tentativne) liste na listu UNESCO-a.

I. U prethodnom periodu nije došlo do povećanja površine pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja.

Prema poslednjim dostupnim podacima, pod zaštitom Srbije je 678.237 ha, odnosno 7,66% teritorije (ZZPS, 2021), što je ispod svetskog (15,67%) i evropskog proseka (oko 18%).

Izmenama Zakona o zaštiti prirode, usvojenim aprila 2021. godine, zakonodavni okvir u oblasti zaštite prirode dodatno je usklađen s evropskom regulativom. Srbija je unapredila nivo usklađenosti s evropskim zakonodavstvom u oblasti zaštite prirode, posebno s direktivama o staništima i pticama, kako se navodi i u Izveštaju o napretku EK za 2021. godinu. Ovim izmenama Srbija je ubrzala uspostavljanje ekološke mreže Natura 2000, a

Okvir 1. Izgradnja nelegalnih objekata

Nelegalni ugostiteljski objekat, izgrađen na samom vrhu planine Kopaonik u okviru zaštićene prirodne celine Nacionalnog parka Kopaonik, i dalje nije srušen, i pored obećanja da će biti uklonjen. Za izgradnju ovog objekta još uvek niko nije odgovarao, iako su određena lica bila privođena.

postoje podaci da bi trećina teritorije Srbije mogla da bude zaštićena mrežom Natura 2000 (EU za Naturu 2000 u Srbiji, 2021). Ipak, potrebno je dalje uskladiti pravni okvir kroz usvajanje standarda za zabranjene načine lova i ubijanja divljih životinja.

Izmenama Zakona o zaštiti prirode uvedena je zabrana izgradnje mini hidroelektrana u zaštićenim područjima, kao i načelo predostrožnosti koje omogućava da se, u slučaju neposredne opasnosti za prirodu, reaguje odmah, bez obzira na to što u tom trenutku nema dovoljno naučnih podataka. Pored toga, kako se navodi iz nadležnog ministarstva, ovim izmenama omogućava se i povećanje površine pod zaštićenim područjima, a predviđeno je i formiranje Saveta korisnika zaštićenog područja, u čijem bi radu trebalo da učestvuje lokalno stanovništvo i ostali korisnici zaštićenog područja, uključujući i OCD.

Donošenje izmena Zakona o zaštiti prirode praćeno je nezadovoljstvom javnosti, pre svega OCD koje su usmerene na zaštitu prirode. Nezadovoljstvo je prouzrokovano nedovoljnom transparentnošću u vezi s javnom raspravom. Mnoge od organizacija smatraju da je ovakvim pravnim uređenjem zaštita prirode podređena ekonomskom razvoju, te da je za uspostavljanje adekvatne zaštite prirode potrebno usvajanje novog zakona. U toku je dijalog između predstavnika relevantnih ministarstava i javnosti, odnosno OCD, koji su podržale međunarodne organizacije u Srbiji (BOŠ, 2021).

Institucionalni kapaciteti za zaštitu prirode i dalje su nedovoljni, posebno u kontekstu sprovođenja

zakona i kontrole trgovine divljim životinjama, kako se navodi u Izveštaju EK. Potrebno je unaprediti kapacitete SEPE, kao i inspekcijских tela, te unaprediti međusektorsku saradnju.

II. U prethodnih godinu dana nije uvršten nijedan lokalitet s domaće predložene (tentativne) liste na listu UNESCO-a.

Jedan od Strateških prioriteta kulturne politike Republike Srbije od 2021. do 2025, koju je usvojila Vlada RS početkom 2021. godine, a formulisalo Ministarstvo kulture i informisanja, jeste i produbljivanje saradnje s UNESCO-m i upisivanje na listu i zaštita „još našeg kulturnog blaga“. Prema nalazima autorskog tima, zasad nema podataka o tome da je došlo do ikakvih promena u saradnji s UNESCO-m.

Posle Kalemegdanske tvrđave 2020. godine, ponovo se na listi sedam najugroženijih spomenika kulture i lokaliteta kulturne baštine u Evropi, koju svake godine objavljuje Evropa Nostra, našao spomenik Srbije – manastir Dečani na Kosovu (Okvir 1).

Na predloženoj listi Srbije za UNESCO-vu listu nalazi se jedanaest lokaliteta od kulturno-istorijskog značaja, a među poslednjim dodatim na ovu listu su Dunavski limes s Beogradskom tvrđavom kao ključnim elementom i kulturni predeo Bača (UNESCO, 2021). Ipak, ophode-nje prema Beogradskoj tvrđavi ne ide u prilog

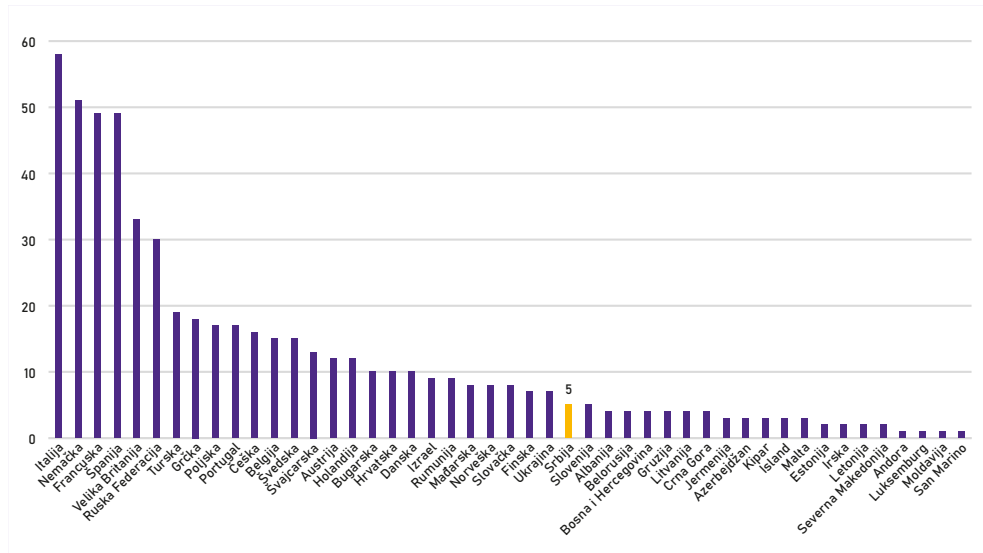
Okvir 2: Manastir Dečani na listi sedam najugroženijih

Manastir Dečani je jedan od srednjovekovnih sakralnih spomenika na Kosovu i Metohiji, koji zajedno čine jedan od pet lokaliteta Srbije pod zaštitom UNESCO-a, a nalaze se i na listi ugroženih spomenika. Iako je pod snažnom vojnom zaštitom preko 20 godina, što svedoči o njegovom ogromnom istorijskom i kulturnom značaju za Evropu i svet, manastir je pod stalnim rizicima zbog neprimerenog lokalnog razvoja i plana izgradnje međunarodnog puta (Evropa Nostra, 2021).

uspešnoj nominaciji Dunavskog limesa. Upravni sud je marta 2021. godine doneo presudu kojom je poništio građevinsku dozvolu za izgradnju gondole na Kalemegdanu, koju je aprila 2019. godine izdalo MGSJ. Ipak, na osnovu izjava gradskih i republičkih funkcionera da će „gondole sigurno biti“, i dalje postoji bojazan da se od ove ideje nije odustalo (Danas, 2021). Dodatno je

obeshrabrujuća izgradnja stambeno-poslovnog kompleksa „K-Distrikt“ na granici Donjeg grada Beogradske tvrđave, koji se u potpunosti nalazi u zoni zaštićenog područja i praktično naslanja na nadzemne delove artiljerijskog utvrđenja iz 18. veka (Nova ekonomija, 2021). Sve ovo doprinosi izgledima da nominacija Dunavskog limesa za listu UNESCO-a bude odbijena.

Grafikon 37. Broj lokaliteta pod zaštitom UNESCO-a u Evropi, 2021.

Izvor podataka: UNESCO, Lista svetske kulturne baštine

S pozitivne strane, projekat konzervacije i restauracije Negotinskih pivnica, jednog od spomenika na predloženoj listi Srbije, bio je nominovan za nagradu „Lucidare“ 2021. godine od strane istoimenog konzorcijuma koji uključuje EK i Evropa Nostru. Negotinske pivnice bile su nominovane u kategoriji Međunarodna saradnja u očuvanju

kulturnog nasleđa, zahvaljujući uspešnim godišnjim Regionalnim restauratorskim kampovima organizovanim kroz saradnju Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Kulturnog nasleđa bez granica (CHWB), kao i sprovođenju međunarodnog projekta „Letnja škola arhitekture“ Grupe arhitekata (EU u Srbiji, 2021).

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u pogledu dostizanja potcila 11.4. Srbija poseduje dobar nivo harmonizacije s evropskim zakonodavstvom u oblasti

zaštite prirode i kulture, ali nedostaju dodatni institucionalni i finansijski kapaciteti da bi došlo do željenog napretka u ovim oblastima.

Prioritetne aktivnosti:

- » dalje raditi na razvoju ekološke mreže u skladu sa standardima ekološke mreže EU Natura 2000;
- » jačanje kapaciteta institucija koje se bave očuvanjem kulturnog i prirodnog nasleđa: Agencije za zaštitu prirode Srbije, Agencije za zaštitu životne sredine, kao i republičkih i lokalnih zavoda za zaštitu spomenika;
- » unaprediti mehanizme i kapacitete inspekcij-skih nadzora u pogledu zaštite životne sredine i kulturnih znamenitosti kroz kontrolu nelegalne trgovine i lova na divlje životinje i kontrolu i sprečavanje nedozvoljenih građevinskih aktivnosti u zaštićenim područjima

Nacionalizovani potcilj 15.5: Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i do 2020. zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje

Srbiju, kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana, karakteriše velika genetička, specijska i ekosistemska raznovrsnost. Do sada je na teritoriji Srbije dokumentovano oko 44.000 vrsta i podvrsta (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2021). Iz tog razloga, Srbija ima i veliku odgovornost u zaštiti i očuvanju divljih vrsta i njihovih staništa. Faktori ugrožavanja biodiverziteta su brojni, a najizraženiji su uništavanje, degradacija i fragmentacija staništa usled razvoja infrastrukture,

izgrađenih područja, poljoprivrede i drugih aktivnosti, prekomerna eksploatacija divljih vrsta, širenje invazivnih vrsta, zagađenje. Pored toga, postoje i značajni nedostaci u strateškom i zakonskom okviru koji reguliše ovu oblast, a kapaciteti relevantnih institucija su uglavnom nedovoljni. Generalna je ocena da sistem zaštite prirode ne obezbeđuje neophodnu zaštitu staništa i vrsta (Beogradska otvorena škola i sar., 2020).

Ocena napretka

Kao posredni pokazatelji za ostvarivanje potcilja 15.5, u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ predloženi su:

- I. zaštićena područja kojima se upravlja prema Zakonu o zaštiti prirode zauzimaju najmanje 20% ukupne teritorije Republike Srbije;
- II. sva zaštićena područja u Srbiji odgovaraju IUCN-ovoj (Međunarodna unija za zaštitu prirode) klasifikaciji zaštićenih područja, u skladu s rangom.

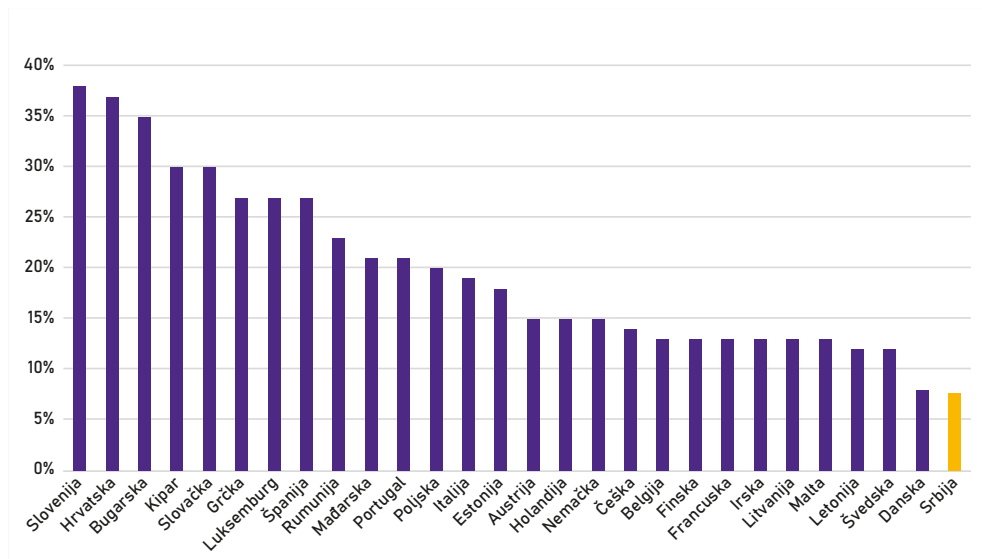
I. U proteklom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u povećanju površine zaštićenih područja.

Ažurirani podaci o ukupnoj površini zaštićenih područja u Srbiji, kao i promena površine pod zaštitom tokom vremena, nisu dovoljno transparentni. Prema dostupnim podacima, ona iznosi 678.237 ha, odnosno 7,66% ukupne površine (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2021), ali nije jasno na koji se tačno period ovi podaci odnose. Smatra se da verovatno ne obuhvataju sva područja proglašena u prethodnoj godini. Od većih područja u proteklom periodu, proglašen je Predeo izuzetnih odlika Maljen (10.100 ha),

tako da se može proceniti da trenutna površina zaštićenih područja čini oko 7,8% teritorije. Ukupna površina zaštićenih područja je i dalje značajno ispod globalnog (15,67%) i evropskog proseka (oko 18%).

U skladu s Uredbom o ekološkoj mreži, procenat teritorije obuhvaćen ekološkom mrežom Srbije je nešto veći, ali se ta područja ne mogu smatrati zaštićenim jer njihov upravljački status, kao i zakonski i administrativni okvir, i dalje nisu jasno postavljeni.

Grafikon 38. Procenat teritorije koju zauzimaju zaštićena područja u ukupnoj teritoriji države

Izvor podataka: Evrostat

U 2021. godini je završena implementacija projekta koji je finansirala EU (<https://natura-2000.euzatebe.rs/>), a koji je imao za cilj uspostavljanje ekološke mreže u Srbiji u skladu sa standardima evropske ekološke mreže Natura 2000, čime bi se mogao značajnije povećati procenat područja pod efektivnom zaštitom. Projektom je ostvaren značajan napredak u prikupljanju i sistematizaciji podataka o biodiverzitetu koji su neophodni za uspostavljanje ekološke mreže.

U 2021. godini je usvojen Program zaštite prirode od 2021. do 2023. godine. U strateškom smislu, Program u celosti doprinosi unapređenju zaštite vrsta i staništa, jer su svi njegovi ciljevi i mere usmereni u ovom pravcu. Između ostalog, Program definiše i specifične ciljeve koji bi direktno doprineli dostizanju potcilja 15,5, kao što su povećanje površine zaštićenih područja

i uspostavljanje i razvoj ekološke mreže Srbije. Međutim, usvojeni program samo delimično rešava dugogodišnji nedostatak strateškog dokumenta u oblasti zaštite prirode jer se radi o srednjoročnom strateškom dokumentu.

U 2021. godini je usvojen i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode, ali odredbe o zaštićenim područjima nisu suštinski menjane. Pojašnjeni su određeni postupci prilikom proglašenja zaštićenih područja (obaveštenje o postupku zaštite) i jasnije su definisani planski dokumenti (planovi zaštite prirodnih dobara). Takođe, novim zakonom je uvedena mogućnost obezbeđenja finansijskih sredstava za JLS na čijoj teritoriji se nalaze zaštićena područja. Procena je da će navedene izmene imati ograničen uticaj na ubrzanje povećanja površine zaštićenih područja.

U pogledu institucionalnog okvira nije došlo do značajnijeg napretka u prethodnih godinu dana. Veliki nedostaci ljudskih kapaciteta u sektoru zaštite prirode i dalje predstavljaju prepreku za brže proglašavanje novih zaštićenih područja, odnosno za povećanje površine pod zaštitom. Nedovoljna saradnja između različitih sektora takođe doprinosi sporom i neefikasnom procesu proglašavanja novih zaštićenih područja.

II. Nije ostvaren napredak u dostizanju usaglašavanja zaštićenih područja u Srbiji s međunarodnim standardima IUCN-a.

Program zaštite prirode za jedan od posebnih ciljeva postavlja unapređenje sistema upravljanja zaštićenim područjima i ekološkom mrežom, ali ne predviđa konkretne aktivnosti vezane za usaglašavanje upravljanja zaštićenim područjima s međunarodnim standardima. Program predviđa reviziju zakonskog okvira za upravljanje zaštićenim područjima u narednom periodu, pa se uslovno može reći da je u strateškom okviru stvoren prostor za konkretne korake u pogledu usaglašavanja upravljanja s međunarodnim standardima.

Izmene i dopune Zakona o zaštiti prirode nisu obuhvatile odredbe o kategorizaciji zaštićenih

područja. Zakon je doneo neke izmene u sistemu zaštite prirode, ali se ne može reći da se radi o suštinskim izmenama koje će značajno unaprediti sistem zaštite vrsta i staništa u Srbiji. Veći deo izmena i dopuna se odnosi na jasnije definisanje mehanizma zaštite ekološke mreže, dok ništa nije izmenjeno u pogledu upravljanja zaštićenim područjima i njihove kategorizacije. U tom smislu, donesene izmene i dopune nisu ostvarile napredak kada se radi o ovom pokazatelju. U širem smislu, izmene preciziraju određene elemente neophodne za upravljanje ekološkom mrežom. To se uslovno može smatrati napretkom, ali da bi se taj napredak ostvario u praksi, potrebno je doneti odgovarajuće podzakonske akte, a pre svega akt kojim bi se regulisala primena mehanizma ocene prihvatljivosti. Time bi se stvorili i osnovni preduslovi za funkcionisanje ekološke mreže i njeno uključivanje u sistem zaštićenih područja.

Institucionalni okvir zaštite prirode nije menjan u prethodnih godinu dana, tako da ranije identifikovani nedostaci kapaciteta i dalje ostaju aktuelni. Menjanje sistema kategorizacije i upravljanja podrazumeva dobro koordinisanu saradnju s drugim sektorima i korisnicima, ali trenutno ne postoje dovoljni kapaciteti za postizanje ovakve saradnje.

Zaključak

U prethodnom izveštajnom periodu nije došlo do značajnijeg napretka u pogledu dostizanja potcila 15.5. Određene aktivnosti na polju donošenja izmena zakonskog i planskog okvira se samo uslovno mogu smatrati pozitivnim pomacima. Osim što su izmene Zakona o zaštiti prirode bile više tehničke i nisu obuhvatile suštinske i neophodne promene sistema upravljanja zaštićenim područjima, sporan je i ishitren i netransparentan način donošenja zakona, koji je prošao bez efektivnog učešća stručne javnosti.

Površina zaštićenih područja nije značajnije povećana u prethodnom periodu. Evidentno je da se dosadašnjim tempom i načinom proglašavanja novih područja ne mogu dostići globalni i evropski proseci, pa je potrebno ozbiljnije revidiranje sistema uspostavljanja zaštićenih područja. Ključem za napredak u ovoj oblasti može se smatrati razvoj ekološke mreže u skladu sa standardima ekološke mreže EU Natura 2000. Da bi se to zaista ostvarilo, potrebno je ubrzati proces uspostavljanja ove mreže, ali i definisati zakonske mehanizme za funkcionisanje ekološke mreže i upravljačke okvire.

Prioritetne aktivnosti u cilju ubrzanja napretka ka dostizanju potcilja 15.5:

- » izrada novog zakona o zaštiti prirode kojim bi se redefinisao sistem upravljanja zaštićenim područjima i zaštita vrsta i staništa;
- » hitna izrada podzakonskih akata kojima se reguliše funkcionisanje ekološke mreže (akt kojim će se bliže urediti ocena prihvatljivosti i dr);
- » unapređenje Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakona o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu tako da se sprovođenjem postupaka predviđenih zakonom obezbede informacije o stvarnom stanju prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku sprovođenja postupka;
- » formiranje zvanične liste tipova staništa i liste vrsta svih grupa organizama rasprostranjenih na teritoriji Srbije;
- » obezbeđivanje i namenski utrošak sredstava za sprovođenje mera zaštite ugroženih vrsta i staništa u skladu s međunarodnim standardima;
- » sprovođenje redovnog (godišnjeg) monitorin-ga vrsta i staništa, bar na području ekološke mreže Republike Srbije;
- » nastavak izrade crvenih knjiga i lista ugro-ženih vrsta;
- » izrada plana za unapređenje kapaciteta službi i institucija zaduženih za zaštitu prirode na lokalnom i nacionalnom nivou (inspekcija za zaštitu životne sredine, zavodi za zaštitu prirode, službe JLS za zaštitu životne sredine).

Lista skraćenica

APZ	aktivna politika zapošljavanja
BDV	bruto dodata vrednost
BDP	bruto domaći proizvod
COR	cilj održivog razvoja / ciljevi održivog razvoja
EK	Evropska komisija
ERP	Program ekonomskih reformi
EPS	Elektroprivreda Srbije
ESRP	Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji
EU	Evropska unija
I&R	istraživanje i razvoj
JLS	jedinica/e lokalne samouprave
JP	javno preduzeće
MGSI	Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
MICS	Istraživanje višestrukih pokazatelja (Multiple Indicator Cluster Survey)
MOR	Međunarodna organizacija rada
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine
NEKP	Nacionalni energetska i klimatski plan
NERP	Nacionalni plan za smanjenje emisija glavnih zagađujućih materija koje potiču iz starih velikih postrojenja za sagorevanje
NEET	Mladi koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET)
NBS	Narodna banka Srbije
NSZ	Nacionalna služba za zapošljavanje
 OCD	Organizacije civilnog društva
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OIE	obnovljivi izvori energije
PISA	Međunarodni program procene učeničkih postignuća (Programme for International Student Assessment)
PPP	jedinice jednake kupovne moći
PVO	predškolsko vaspitanje i obrazovanje
RSJP	Republički sekretarijat za javne politike
RJU	reforma javne uprave
RZS	Republički zavod za statistiku
SEPA	Agencija za zaštitu životne sredine
SES	Socijalno-ekonomski savet
SIPRU	Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije
SOVRS	Strategija obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine
SRR	Strategija za rodnu ravnopravnost
UN	Ujedinjene nacije
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	Dečji fond Ujedinjenih nacija (United Nations International Children's Emergency Fund)
ZOR	Zakon o radu
ZRR	Zakon o rodnoj ravnopravnosti

Literatura

OPŠTA LITERATURA

- » Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar (2020). *Srbija 2030 – Razvojni prioriteti, izveštaj nedržavnog sektora*, Beograd: Centar za visoke ekonomske studije.
- » Bradaš, S., Danon, M., Đurović, A., Ilić, S., Jovančević, I., Momčilović, P., Nenadović, N., Pantić, O., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., Sekulović, I. & Šormaz, N. (2020). *Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030*. Beograd: Beogradska otvorena škola.
- » Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Ujedinjene nacije, Njujork.
- » Republički zavod za statistiku (2021). „Ciljevi održivog razvoja“. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/> [g. 2. 2022].

UVOD

- » Babović, M. (2020). *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*, Beograd: Republički zavod za statistiku.
- » European Union (2021). *Sustainable development in the European Union — Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context — 2021 edition*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-03-21-096> [g. 2. 2022].
- » European Commission (2016). *Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3886 [g. 2. 2022].
- » Lafortune G., Cortés Puch M., Mosnier A., Fuller G., Diaz M., Riccaboni A., Kloke-Lesch A., Zachariadis T., Carli E., Oger A. (2021). *Europe Sustainable Development Report 2021: Transforming the European Union to achieve the Sustainable Development Goals*. SDSN, SDSN Europe and IEEP, France: Paris.
- » Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. (2021). *The Decade of Action for the Sustainable Development Goals: Sustainable Development Report 2021*, Cambridge: Cambridge University Press.

I. PLANSKI DOKUMENTI, INSTITUCIONALNI MEHANIZMI I PRAĆENJE NAPRETKA I IZVEŠTAVANJE O POSTIZANJU CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

- » Babović, M. (2021). *Ne izostaviti nikoga iz razvoja! Napredak u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja među mladima u Srbiji*, Beograd: Republički zavod za statistiku.
- » Babović, M. (2021). *Ne izostaviti nikoga iz razvoja! Napredak u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja među stanovništvom romskih naselja u Srbiji*, Beograd: Republički zavod za statistiku.
- » Beogradska otvorena škola (2019). „Ciljevi održivog razvoja na lokalnom nivou u Srbiji“. Dostupno na: <https://bos.rs/ekz/aktuelni-projekti/1065/2019/07/01/ciljevi-odrzivog-razvoja-na-lokalnom-nivou-u-srbiji.html> [12. 2. 2022].
- » Beogradska otvorena škola (2021). „Javni uvid u nacrt Prostornog plana Republike Srbije – učešće građana“. Dostupno na: <https://javniuvvid.bos.rs/prostorni-plan/> [12. 2. 2022].
- » Državna revizorska institucija (2019). „Revizija Ciljeva održivog razvoja koristi građanima“. Dostupno na: <https://www.dri.rs/mediji/Revizija-Ciljeva-odrzivog-razvoja-koristi-gradjanima.n-459.107.html> [12. 2. 2022].
- » Državna revizorska institucija (2020). „Doprinos Državne revizorske institucije u sprovođenju Ciljeva održivog razvoja“. Dostupno na: <https://www.dri.rs/mediji/Doprinos-Drzavne-revizorske-institucije-u-sprovođenju-Ciljeva-odrzivog-razvoja.n-488.107.html> [12. 2. 2022].
- » European Commission (2016). *Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3886 [9. 2. 2022].
- » Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2021). „Javni uvid u Nacrt prostornog plana Republike Srbije od 2021. do 2035. godine i Izveštaj o strateškoj proceni uticaja Prostornog plana Republike Srbije od 2021. do 2035. godine na životnu sredinu“. Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/javni-uvvid-u-nacrt-prostornog-plana-republike-srbije-od-2021-do-2035-godine-i-izvestaj-o> [12. 2. 2022].
- » Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (2021). „Dijalog o ciljevima pokazaće kakvu Srbiju želimo“. Dostupno na: <https://www.minljmpdd.gov.rs/lat/aktuelnosti-vesti.php> [12. 2. 2022].
- » Nacionalni konvent o Evropskoj uniji (2021a). „Dijalog Nacionalnog konventa i predsednice Vlade – Održivi razvoj u centru pažnje“. Dostupno na: <https://eukonvent.org/dijalog-nacionalnog-konventa-i-predsednice-vlade-odrzivi-razvoj-u-centru-paznje/> [12. 2. 2022].
- » Nacionalni konvent o Evropskoj uniji (2021b). „Međusektorska radna grupa za održivi razvoj“. Dostupno na: <https://eukonvent.org/medjusektorske-radne-grupe/medjusektorska-radna-grupa-za-odrzivi-razvoj/> [12. 2. 2022].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2018). *Zakon o planskom sistemu Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 30/2018.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2020). *Program Vlade Republike Srbije*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Ekspoze-2020.pdf> [9. 2. 2022].

- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a), „Održan sastanak članova Fokus grupe za razvoj mehanizama kontrole procesa implementacije Ciljeva održivog razvoja u Narodnoj skupštini“. Dostupno na: http://www.parlament.rs/Odr%C5%BEan_sastanak_%C4%8Dlanova_Fokus_grupe_za_razvoj_mehanizama_kontrole_procesa_implementatione_Ciljeva_odr%C5%BEivog_razvoja_u_Narodnoj_skup%C5%A1tini.40136.941.html [12. 2. 2022].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b), „Održan sastanak Fokus grupe za razvoj mehanizama kontrole procesa implementacije ciljeva održivog razvoja“. Dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEan_sastanak_Fokus_grupe_za_razvoj_mehanizama_kontrole_procesa_implementatione_ciljeva_odr%C5%BEivog_razvoja.43385.941.html [12. 2. 2022].
- » Prorok T., Todorović, A., Pihler, D., Ivanović, M., Riker, L. & Pejčić, M. (2019). *Agenda 2030 u mojoj opštini: Priručnik za lokalnu primenu Ciljeva održivog razvoja (COR) namenjen zaposlenima*, Skopljje: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- » Radomirović, M., Aleksić, D. & Marinković, A. (2020). *Smernice za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave*, Beograd: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- » Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) (2019). „Unapređenje upravljanja i ekonomskog planiranja na lokalnom nivou u cilju sprovođenja ciljeva održivog razvoja u Republici Srbiji – Podrška uspostavljanju sistema planiranja i izrada srednjoročnih planova razvoja lokalne samouprave“. Dostupno na: <http://www.skgo.org/projekti/detaljno/56/unapredjenje-upravljanja-i-ekonomskog-planiranja-na-lokalnom-nivou-u-cilju-sprovođenja-ciljeva-održivog-razvoja-u-republici-srbiji-podrška-uspostavljanju-sistema-planiranja-i-izrada-srednjorocnih-planova-razvoja-lokalne-samouprave> [12. 2. 2022].
- » Vlada Republike Srbije (2007). *Nacionalna strategija održivog razvoja*, „Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05 – ispravka i 101/07.
- » Vlada Republike Srbije (2015). *Odluka o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 113/2015–33, 67/2017–3, 95/2017–4, 120/2017–145, 104/2018–49, 8/2019–102.
- » Vlada Republike Srbije (2019). *Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030 za održivi razvoj*.
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Plan rada Vlade za 2021. godinu*.
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Program unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom za period 2021–2025. godine*.
- » Vlada Republike Srbije: Republički Sekretarijat za javne politike (2018). *Srbija i Agenda 2030: Mapiranje nacionalnog strateškog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja*.
- » Vlada Republike Srbije: Republički Sekretarijat za javne politike (2020). *Srbija i Agenda 2030: Mapiranje nacionalnog strateškog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja*.

II. PROCENA OKVIRA ZA DOSTIZANJE SVAKOG OD CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

CILJ 1

- » Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Vlada Republike Srbije (2020). *Plan rada Ministarstva za 2021. godinu.*
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o socijalnoj karti*, „Službeni glasnik RS“, br. 14/2021.
- » Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (2021). *Analiza dugotrajnog siromaštva u Republici Srbiji*. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Analiza_dugotrajnog_siromastva_u_Republici_Srbiji.pdf [1. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Program ekonomskih reformi od 2021. do 2023. godine.*
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 92/2021.

CILJ 2

- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju.*
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom*, „Službeni glasnik RS“, br. 66/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o socijalnoj karti*, „Službeni glasnik RS“, br. 14/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021d). *Zakon o uredjenju tržišta poljoprivrednih proizvoda*, „Službeni glasnik RS“, br. 67/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Program ekonomskih reformi od 2021. do 2023. godine.*

CILJ 3

- » Narodna skupština Republike Srbije (2020). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti*, „Službeni glasnik RS“, br. 136/2020.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o izmenama Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine*, „Službeni glasnik RS“, br. 109/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o zaštiti od buke*, „Službeni glasnik RS“, br. 96/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, u periodu od 2021. do 2022. godine.*
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Program ekonomskih reformi od 2021. do 2023. godine.*
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 92/2021.

CILJ 4

- » Ivić, I., Pešikan, A. i Kostić, A. (2021). *Ključni podaci o obrazovanju u Srbiji*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnost.
- » Republički zavod za statistiku i UNICEF (2019). *Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, 2019, Izveštaj o nalazima istraživanja*.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *Statistički godišnjak 2021*.
- » Vlada Republike Srbije (2012). *Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine* (SROS), „Službeni glasnik RS“, br. 107/2012.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Strategija obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/strategija-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-do-2030-godine/> [5. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Akcionni plan za period od 2021. do 2023. za sprovođenje Strategije obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/strategija-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-do-2030-godine/> [5. 11. 2021].

CILJ 5

- » Babović, M. i Petrović, M. (2021). „Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021.“, Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf> [15. 10. 2021].
- » Babović, M. i Vuković, O. (2021). „Završna evaluacija Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine“. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf> [26. 10. 2021].
- » Bjeloš, M. i dr. (2021). *PrEUgovor alarm: Izveštaj o napretku Srbije u poglavljima 23 i 24*, Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- » EIGE (2017). *Gender Equality Index 2017 – Methodological Report*, Vilnius: European Institute for Gender Equality.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Pajvančić, M. (2021). „Rodna ravnopravnost u kontekstu održivog razvoja i rešenja sadržanih u zakonu o rodnoj ravnopravnosti“, FCD. Dostupno na: www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-sdgs4all-marijana-pajvancic-rodna-ravnopravnost-u-kontekstu-odrzivog-razvoja.pdf [26. 10. 2021].
- » PrEUgovor (2021). *Predlog amandmana na Nacrt zakona o rodnoj ravnopravnosti*.
- » UN Women (2020). „Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji – Rodna analiza“. Dostupno na: www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf [29. 10. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*. Dostupno na: <http://socijalnouklucivanje.gov.rs/rs/usvojena-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-od-2021-do-2030-godine/> [20. 10. 2021].

CILJ 6

- » European Environment Agency (2020). „Indicator Assessment: Urban Waste Water Treatment in Europe“. Dostupno na: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/urban-waste-water-treatment/urban-waste-water-treatment-assessment-5> [26. 10. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021). „COR 6: Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitacijama za sve“. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/clean-water-and-sanitation/> [12. 2. 2022].
- » Vlada Republike Srbije (2017). *Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 3/2017.
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 79/2021.

CILJ 7

- » Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2021). *Prostorni plan Republike Srbije od 2021. do 2035. godine, Nacr.* Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo rudarstva i energetike (2021a). „Mihajlovićeva: Imamo znanje i viziju za strateški razvoj energetike“. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/saopstenja/mihajloviceva—imamo-znanje-i-viziju-za-strateski-razvoj-energetike> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo rudarstva i energetike (2021b). „Javni poziv organizacijama civilnog društva za podnošenje kandidature za članstvo u Nacionalnoj koaliciji za smanjenje energetske siromaštva“. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/lat/aktuelnosti/javni-pozivi/javni-poziv-organizacija-ma-civilnog-drustva-za-podnosjenje-kandidature-za-clanstvo-u—nacionalnoj-koaliciji-za-smanjenje-energetskog-siromastva> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2020). *Deklaracija iz Sofije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan*.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021). „COR 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve“. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/affordable-and-clean-energy/> [7. 11. 2021].

CILJ 8

- » Aleksić, D., Arandarenko, M., Bajec, J. i Lađevac, B. (2017). *Analiza kapaciteta i organizacione strukture učesnika socijalnog dijaloga u okviru projekta Analitička podrška pregovorima sa EU*, FREN: Beograd.
- » CEVES (2019). *Usaglašavanje sa regulativom EU – Za unapređenje razvojne efikasnosti i državne pomoći*.
- » Evropska komisija (2021). *Republika Srbija: Izveštaj za 2021. godinu*.
- » Evropska komisija (2020). *Republika Srbija: Izveštaj za 2020. godinu*.
- » European Western Balkans (2020). „Usvajanjem nove Strategije industrijske politike napravljen napredak u Poglavlju 20“. Dostupno na: <https://europeanwesternbalkans.rs/usvajanjem-nove-strategije-industrijske-politike-napravljen-napredak-u-poglavlju-20/> [7. 11. 2021].
- » FCD (2021). *Komentari Radne grupe Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU) za pregovaračka poglavlja 2 i 19 – Socijalna politika i zapošljavanje na Predlog strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine*.

- » Fiskalni savet (2021). „Dve decenije Zakona o porezu na dohodak građana: Mogućnosti i potrebe za sistemskom reformom“. Dostupno na: http://fiskalnisavet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2021/FS_2021_Reforma_poreza_na_dohodak.pdf [7. 11. 2021].
- » Međunarodna organizacija rada (2017). *Report on the Peer Review of the Economic and Social Councils in the Western Balkans*.
- » NALED (2021). *I kvartalni izveštaj 2021 – Svetionik regulatorne reforme*.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o dopuni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje*, „Službeni glasnik RS“, br. 44/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak građana*, „Službeni glasnik RS“, br. 44/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom*, „Službeni glasnik RS“, br. 66/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2018). *Zakon o planskom sistemu Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 30/2018.
- » OECD (2021). *Competitiveness in South East Europe 2021: A Policy Outlook*.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *Anketa o radnoj snazi, II kvartal 2021*.
- » Večernje Novosti (2021). „Strani sezonzici radiće legalno: pred poslanicima uskoro Zakon o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla“. Dostupno na: <https://www.novosti.rs/c/drustvo/vesti/1041742/strani-sezonci-radice-legalno-pred-poslanicima-uskoro-zakon-radnom-anga-zovanju-zbog-povecanog-obima-posla> [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akциони plan za period od 2021. do 2022. godine za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije Republike Srbije od 2020. do 2027. godine*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Predlog-AP-Strategije-pametne-specijalizacije-u-RS-4S-2021-2022.pdf> [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Fiskalna strategija za 2021. godinu*. Dostupno na: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/uF6pUt_6016d7e313d28.pdf [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021c). „Minimalnu zaradu određuje Vlada i biće 35.012 dinara“. Dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/vest/571801/minimalnu-zaradu-odredice-vlada-i-bice-35012-dinara.php> [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021d). *Nacionalna strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine*. Dostupno na: http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/15/15855_strategija_zaposljavanja_u_rs_2021-2026.pdf [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021e). *Program ekonomskih reformi za period od 2021. do 2023. godine*. Dostupno na: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/ID63iX_60f11fc3470a8.pdf [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021f). *Strategija industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine*. Dostupno na: <https://privreda.gov.rs/sites/default/files/documents/2021-08/Industrijska-Strategija-Vlade-Srbije-F01.pdf> [7. 11. 2021].

CILJ 9

- » EC (2020). „Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans“. Dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf [7. 11. 2021].
- » Evropska komisija (2021). *Republika Srbija: Izveštaj za 2021. godinu*.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Nacrt zakona o inovacionoj delatnosti*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/1-Nacrt-Zakona-o-inovacionoj-delatnosti.pdf> [7. 11. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021–60.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021d). *Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021–23.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za sprovođenje strategije industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine, za period od 2021. do 2023. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 30/18.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020. do 2027. godine, za period od 2021. do 2022. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 30/18.

CILJ 10

- » Euronews, (2021). „Šta donose izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom“. Dostupno na: <https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/6142/sta-donose-izmene-zakona-o-finansijskoj-podrsci-porodici-sa-decom/vest> [7. 11. 2021].
- » Fiskalni savet (2021). *Dve decenije Zakona o porezu na dohodak građana: Mogućnosti i potrebe za sistemskom reformom*. Dostupno na: http://fiskalnisavet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2021/FS_2021_Reforma_poreza_na_dohodak.pdf [7. 11. 2021].
- » Grbić, M. (2021). „Zakon o socijalnoj karti ne rešava ključne probleme, najugroženiji će i dalje ostati nevidljivi“, *Voice*. Dostupno na: <https://voice.org.rs/zakon-o-socijalnoj-karti-ne-resava-kljucne-probleme-najugrozeniji-ce-i-dalje-ostati-nevidljivi/> [7. 11. 2021].
- » Medić, P. i Anić, A. (2021). *Smanjenje nejednakosti – put ka održivom razvoju*. Beograd: CEVES.
- » Narodna skupština (2021a). *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju*, „Službeni glasnik RS“, br. 62/2021.
- » Narodna skupština (2021b). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti.html> [7. 11. 2021].
- » Narodna skupština (2021c). *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za period od 2021. do 2022. za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u RS*.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Akcionni plan za period 2021–2023. za sprovođenje Strategije o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021–2027*.
- » Vlada Republike Srbije (2021c). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030*.

CILJ 11

- » Balkan Green Energy News (2021). „Zainteresovana javnost u Srbiji traži ponavljanje javne rasprave o Predlogu programa upravljanja otpadom 2021.-2024.“. Dostupno na: <https://balkangreene-energynews.com/rs/zainteresovana-javnost-u-srbiji-trazi-ponavljanje-javne-rasprave-o-predlogu-programa-upravljanja-otpadom-2021-2024/> [13. 11. 2021].
- » CINS (2021). „Dejan Lekić: Zašto sam smenjen sa mesta načelnika u Agenciji za zaštitu životne sredine“. Dostupno na: <https://www.cins.rs/dejan-lekic-zasto-sam-smenjen-sa-mesta-nacelnika-u-agenciji-za-zastitu-zivotne-sredine/> [13. 11. 2021].
- » Energetski portal (2021). „U planu izgradnja regionalnog sistema za upravljanje otpadom 'Kalenić'“. Dostupno na: <https://www.energetskiportal.rs/u-planu-izgradnja-regionalnog-sistema-za-upravljanje-otpadom-kalenic/> [13. 11. 2021].
- » KOMS (2021). „Savet za mlade: O važnim temama, ovaj put, bez ministra“. Dostupno na: <https://koms.rs/2021/06/18/savet-za-mlade-o-vaznim-temama-ovaj-put-bez-ministra/> [13. 11. 2021].
- » Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2020). *Nacionalna stambena strategija od 2020. do 2030. godine (Nacrt)*. Dostupno na: https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/Nacionalna%20stambena%20strategija_NACRT_0.pdf [13. 11. 2021].
- » Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2021a). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije održivog urbanog razvoja Republike Srbije do 2030. godine za period od 2021. do 2022. godine*. Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/urbani-razvoj> [13. 11. 2021].
- » Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (2021b). *Izveštaj o obavljenom javnom uvidu u Nacrt Prostornog plana Republike Srbije od 2021. do 2035. godine i Izveštaj o strateškoj proceni uticaja Prostornog plana Republike Srbije od 2021. godine do 2035. godine na životnu sredinu*. Dostupno na: https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/Izvestaj%20o%20obavljenom%20javnom%20uvidu%20PPRS%201%2010_0.pdf [13. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021). „Treća konferencija – Javne konsultacije u postupku predstavljanja Nacrta programa zaštite vazduha u Republici Srbiji sa akcionim planom“. Dostupno na: <https://ceves.org.rs/ekologija.gov.rs/nacrt-programa-zastite-vazduha> [13. 11. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o klimatskim promenama*, „Službeni glasnik RS“, br. 26/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021d). *Zakon o metrou i gradskoj železnici*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021e). *Zakon o muzejskoj delatnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 35/2021 i 96/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021f). *Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini*, „Službeni glasnik RS“, br. 96/2021.
- » N1 (2020). „Načelnik: Otkaz jer sam se usprotivio promeni kriterijuma za merenje zagađenosti“. Dostupno na: <https://rs.n1info.com/vesti/a687975-nacelnik-otkaz-jer-sam-se-usprotivio-promeni-kriterijuma-za-merenje-zagadenosti/> [13. 11. 2021].

- » Pluton Logistics (2020). „MGSI traži konsultanta za izradu nove Nacionalne strategije transporta“. Dostupno na: <https://plutonlogistics.com/logistika/mgsi-trazi-konsultanta-za-izradu-nove-nacionalne-strategije-transporta/> [13. 11. 2021].
- » Radio Slobodna Evropa (2020) „Gradovi u Srbiji sa neizvesnošću čekaju novi Prostorni plan“. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/prostorni-plan-srbije-i-lokalne-zajenice/30958506.html> [13. 11. 2021].
- » RERI (2021). „Ponoviti javni uvid u Nacrt prostornog plana Republike Srbije zbog učinjenih propusta i nezakonitih radnji Ministarstva građevinarstva“. Dostupno na: <https://www.reri.org.rs/ponoviti-javni-uvud-u-nacrt-prostornog-plana-republike-srbije-zbog-ucinjenih-propusta-i-nezakonitih-radnji-ministarstva-gradevinarstva/> [13. 11. 2021].
- » RTS (2021). „Milenko Jovanović vraćen na posao – šta sud vidi kao neobično u njegovom slučaju“. Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4293006/uzbunjivac-povrata-na-posao.html> [13. 11. 2021].
- » Tatijana Pavlović-Križanić (2021). *Put do društvenog konsenzusa oko ključnih ciljeva održivog urbanog razvoja*. Beograd: CEVES.
- » Urbanistički zavod Beograda (2021). „Usvojen je Plan generalne regulacije šinskih sistema u Beogradu sa elementima detaljne razrade za I fazu prve linije metro sistema“. Dostupno na: <https://www.urbel.com/srl/aktuelnosti/2946/detaljnije/w/0/usvojen-je-plan-generalne-regulacije-sinskih-sistema-u-beogradu-sa-elementima-detaljne-razrade-za-i-fazu-prve-linije-metro-sistema/> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Zaključak broj: 6-213/2021-1: Strateški prioriteti razvoja kulture Republike Srbije od 2021. do 2025. godine*. Dostupno na: <https://www.kultura.gov.rs/tekst/6129/strateski-prioriteti-razvoja-kulture.php> [13. 11. 2021].

CILJ 12

- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021a). *Pravilnik o kategorijama, ispitivanju i klasifikaciji otpada*, „Službeni glasnik RS“, br. 39 od 21. aprila 2021.
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021b). *Pravilnik o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu sa uputstvom za njihovo popunjavanje*, „Službeni glasnik RS“, br. 79 od 6. avgusta 2021.
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021c). *Predlog programa za upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period od 2021. do 2024. godine*. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/javne-rasprave/javni-poziv-za-ucescu-u-javnoj-raspravi-o-predlogu-programa-upravljanja-otpadom-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2024-godine> [13. 11. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o obnovljivim izvorima energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *COR 12: Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/responsible-consumption-and-production/> [13. 11. 2021].

CILJ 13

- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o klimatskim promenama*. „Službeni glasnik RS“, br. 26/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*. „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *COR 13: Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/climate-action/> [13. 11. 2021].
- » Vlade Republike Srbije (2021). *Plan rada Vlade za 2021. godinu*.

CILJ 14

- » Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (2016). *Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva*. „Službeni glasnik RS“, br. 98/2016.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode*. „Službeni glasnik RS“, br. 71/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2018). *Zakon o zaštiti prirode*. „Službeni glasnik RS“, br. 95/2018.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2014). *Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda*. „Službeni glasnik RS“, br. 128/2014.
- » Narodna skupština Savezne Republike Jugoslavije (2001). *Zakon o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore*. „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 11/2001.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 79/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 53/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2017). *Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 3/2017.

CILJ 15

- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode*. „Službeni glasnik RS“, br. 71/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *COR 15: Zaštititi, obnovljati i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/life-on-land/> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 79/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 53/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2017). *Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine*. „Službeni glasnik RS“, br. 3/2017.

CILJ 16

- » Evropska Komisija (2021). *Izveštaj za 2021. godinu – Republika Srbija*.
- » Ministarstvo pravde Vlade Republike Srbije (2021). *Operativni plan sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika*. Dostupno na: <https://mpravde.gov.rs/tekst/33794/nacrt-operativnog-plana-za-sprecavanje-korupcije-u-oblastima-od-posebnog-rizika.php> [13. 11. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021d). *Zakon o ministarstvima*, „Službeni glasnik RS“, br. 128/2020.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021-7.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o sprečavanju korupcije*, „Službeni glasnik RS“, br. 35/2019-6, 88/2019-3, 11/2021-3 (autentično tumačenje), 94/2021-3.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni glasnik RS“, br. 22/2009-3, 52/2021-4.
- » Republički zavod za statistiku (2021). *Ciljevi održivog razvoja*. Dostupno na: www.sdg.indikatori.rs/ [13. 11. 2021].
- » SIGMA/OECD (2017). *Principi javne uprave*.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za period 2021–2025. godine za sprovođenje Strategije RJU*, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Program za reformu sistema lokalne samouprave u Republici Srbiji za period od 2021. do 2025. godine*. Dostupno na: <http://mduls.gov.rs/obavestenja/program-za-reformu-sistema-lokalne-samouprave-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2025-godine/> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021c). *Strategija reforme javne uprave u Republici Srbiji za period 2021–2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021d). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2020a). *Akcionni plan za sprovođenje inicijative Partnerstvo za otvorenu upravu u Republici Srbiji za period 2020–2022. godine*. Dostupno na: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2021/01/Serbia_Action-Plan_2020-2022_SER.pdf [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2020b). *Akcionni plan za sprovođenje Strategije razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji za period 2020–2025. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 148/2020-3.
- » Vlada Republike Srbije: Republički Sekretarijat za javne politike (2021). *Predlog Programa unapređenja upravljanja javnim politikama i regulatornom reformom i Akcionni plan za period 2021–2025*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/sr/vesti/javna-rasprava-o-predlogu-programa-unapredjenja-upravljanja-javnim-politikama-i-regulatornom-reformom-sa-akcionim-planom-za-period-2021-2025/> [13. 11. 2021].

III. PROCENA NAPRETKA U DOSTIZANJU RAZVOJNIH PRIORITETA

Prioritetna celina 1

- » Evrostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database> [1. 11. 2021].
- » Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ (2021). *Zdravstveno-statistički godišnjak Republike Srbije 2020*.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Republički fond za zdravstveno osiguranje, *Broj osiguranika*. Dostupno na: <http://www.rfzo.rs/index.php/broj-osiguranika-stat> [20. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/> [14. 11. 2021].
- » Svetska banka, <https://data.worldbank.org/> [14. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcioni plan za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, u periodu od 2021. do 2022. godine*.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Program ekonomskih reformi od 2021. do 2023. godine*.
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 92/2021.

Priotitetna celina 2

- » Babović, M. i Petrović, M. (2021). „Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021.“, Beograd: *Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva*. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf> [15. 10. 2021].
- » Babović, M. i Vuković, O. (2021). „Završna evaluacija Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine“. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf> [26. 10. 2021].
- » Bradaš, S. (2021). „Procena uticaja politika zapošljavanja na pravo na dostojanstven rad, u publikaciji Uticaj javnih politika na društvo“, Beograd: Fondacija Centar za demokratiju. Dostupno na: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-fod-uticaj-javnih-politika-na-drustvo.pdf> [29. 10. 2021].
- » Euronews, (2021). „Šta donose izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom“.
- » Evrostat (2021). *Eurostat database*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [15. 11. 2021].
- » Evrostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/> [1. 12. 2021].
- » Fiskalni savet (2021). *Dve decenije Zakona o porezu na dohodak građana: Mogućnosti i potrebe za sistemskom reformom*. Dostupno na: http://fiskalnisavet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/2021/FS_2021_Reforma_poreza_na_dohodak.pdf [1. 12. 2021].
- » Grbić, M. (2021). „Zakon o socijalnoj karti ne rešava ključne probleme, najugroženiji će i dalje ostati nevidljivi“, *Voice*. Dostupno na: <https://voice.org.rs/zakon-o-socijalnoj-karti-ne-resava-kljucne-probleme-najugrozeniji-ce-i-dalje-ostati-nevidljivi/> [1. 12. 2021].
- » Medić, P. i Anić, A. (2021). *Smanjenje nejednakosti – put ka održivom razvoju*, Beograd: CEVES.

- » Ministarstvo finansija Vlade Republike Srbije (2021). Građanski vodič kroz budžet Republike Srbije za 2021. godinu. Dostupno na: https://mfin.gov.rs/upload/media/LJW4tX_60fo0bcd5f5ef.pdf [1. 12. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*, „Službeni glasnik RS“, br. 52/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o socijalnoj karti*, „Službeni glasnik RS“, br. 14/2021.
- » Pajvančić, M. (2021). „Rodna ravnopravnost u kontekstu održivog razvoja i rešenja sadržanih u zakonu o rodnoj ravnopravnosti“, FCD. Dostupno na: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-sdgs4all-marijana-pajvancic-rodna-ravnopravnost-u-kontekstu-odrzi-vog-razvoja.pdf> [26. 10. 2021].
- » Predojević, M. (2021). „Šta su novo donele izmene zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju?“, *Poslovi.infostud*. Dostupno na: <https://poslovi.infostud.com/blog/sta-su-novo-donele-izmene-zakona-o-penzijskom-i-invalidskom-osiguranju/> [26. 10. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021). *Siromaštvo i socijalna nejednakost*. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20211015-siromastvo-i-socijalna-nejednakost-2020/?s=0102> [25. 10. 2021].
- » Rupasinghe, N., Secci, F., Đukić, P., Smith, O., Forde, I., Aliu, M. i Rigolini, J. (2020). *Uticaj kovida-19 na zdravstvene sisteme na Zapadnom Balkanu*, Svetska banka.
- » Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (2021a). *Analiza dugotrajnog siromaštva u Republici Srbiji*. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2021/11/Analiza_dugotrajnog_siromastva_u_Republici_Srbiji.pdf [1. 11. 2021].
- » Udovički, K. i Medić, P. (2021). *Uticaj COVID-19 krize na zaposlenost: Fokus na ranjive kategorije*, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije.
- » UN Women (2020). *Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji – Rodna analiza*. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf> [29. 10. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Program ekonomskih reformi od 2021. do 2023. godine*.
- » Vlade Republike Srbije (2021b). *Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2021c). *Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine*. Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojena-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-od-2021-do-2030-godine/> [20. 10. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Plan rada Ministarstva za 2021. godinu*.

Prioritetna celina 3

- » Bertelsman fondacija (2020). *Indeks transformacije*. Dostupno na: <https://bti-project.org/en/?&cb=00000> [29. 10. 2021].
- » Evropska komisija (2021). *Izveštaj za 2021. godinu – Republika Srbija*.
- » Svetska banka (2021). *Globalni indikatori vladavine*. Dostupno na: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Report> [29. 10. 2021].
- » Freedom House (2021). *Serbia: Freedom in the World 2021 Country Report*. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2021> [29. 10. 2021].
- » Regionalni savet za saradnju (2020). *Balkanski Barometar*. Dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public> [29. 10. 2021].

- » Svetski projekat pravde (2021). *Indeks vladavine prava*. Dostupno na: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2021/Serbia/> [29. 10. 2021].
- » Transparency International (2020). *Corruption Perception Index*. Dostupno na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/srb> [29. 10. 2021].

Prioritetna celina 4

- » CEVES (2019). „Usaglašavanje sa regulativom EU za unapređenje razvojne efikasnosti državne pomoći“. Dostupno na: https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/BTD_POLICY_PAPER_SRB-1.pdf [29. 10. 2021].
- » Danas (2021). „Transparentnost: Nejasno da li je opravdana cena izgradnje autoputa Novi Beograd-Surčin“. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/politika/transparentnost-nejasno-da-li-je-opravdana-cena-izgradnje-autoputa-novi-beograd-surcin/> [8. 11. 2021].
- » Euronews (2021). „Šta donose izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom“. Dostupno na: <https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/6142/sta-donose-izmene-zakona-o-finansijskoj-podrsci-porodici-sa-decom/vest> [8. 11. 2021].
- » Evrostat (2021). Eurostat database. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [18. 10. 2021].
- » Evropska komisija (2021). *Republika Srbija: Izveštaj za 2021. godinu*.
- » FCD (2021). *Komentari Radne grupe Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji (NKEU) za pregovaračka poglavlja 2 i 19 – Socijalna politika i zapošljavanje na Predlog strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine*.
- » Nobuya, H., Fang Chin Cheng, C. and Smeets, E. (2017). „The importance of manufacturing in economic development: Has this changed?“, *World Development* 93.
- » Ministarstvo finansija (2019). *Pravilnik o uslovima i načinu izuzimanja kvalifikovanih prihoda iz osnovice poreza na dobit pravnih lica*, „Službeni glasnik RS“, br. 50/19.
- » Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (2021). *Nacrt zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima*. Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/srb-lat/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-rad-i-zaposljavanje/javni-poziv-za-ucesce-u-javnoj-raspravi-o-nacrtu-zakona-o-radnom-angazovanju-zbog-povecanog-obima-posla-u-odredjenim-delatnostima> [18. 10. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o dopuni Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje*, „Službeni glasnik RS“, br. 44/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom*, „Službeni glasnik RS“, br. 66/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak građana*, „Službeni glasnik RS“, br. 44/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2020). *Zakon o porezu na dobit pravnih lica*, „Službeni glasnik RS“, br. 153/20.
- » Nova ekonomija (2020). „Sad se vidi zašto su važni domaći investitori“. Dostupno na: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/sad-se-vidi-za%C5%A1to-su-va%C5%BEEni-doma%C4%87i-investitori> [8. 11. 2021].
- » Nova ekonomija (2019). „Zašto su investicije u Srbiji niske?“. Dostupno na: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/za%C5%A1to-su-investicije-u-srbiji-niske> [8. 11. 2021].

- » Obradović, M. (2021). „Velika pobeda frilensera, ali za ostale nepravičan ishod“, *Danas*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/velika-pobeda-frilensera-ali-za-ostale-nepravican-ishod/> [8. 11. 2021].
- » [Propisi.net](https://www.propisi.net/) (2021). „Uskoro usvajanje Zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima“. Dostupno na: <https://www.propisi.net/uskoro-usvajanje-za-kona-o-radnom-angazovanju-zbog-povecanog-obima-posla-u-odredjenim-delatnostima/> [8. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2019). „Indikatori inovativnih aktivnosti, 2016–2018, saopštenje broj 172, 2019.“ Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20191172.pdf>. [8. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2020). „Naučnoistraživačka delatnost u Republici Srbiji, 2019. Bilten 668“. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20205668.pdf> [18. 10. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021a). „Anketa o radnoj snazi“. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/> [8. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021b). „Naučnoistraživačka delatnost u Republici Srbiji, 2020.“ Bilten 673. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20215673.pdf> [18. 10. 2021].
- » Udovički, K. (2021). „Serbia's economic growth: it is real and (yet another) missed opportunity“. FES.
- » Udovički, K. i Medić, P. (2021). *Uticaj COVID-19 krize na zaposlenost: Fokus na ranjive kategorije*, Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije.
- » UNIDO (2020). „What can be learnt from China's forty-year journey of industrial park development?“. Dostupno na: <https://www.unido.org/stories/what-can-be-learnt-chinas-forty-year-journey-in-industrial-park-development> [8. 11. 2021].
- » World bank (2019). *Serbia's New Growth Agenda: Forging a New Future*.

Prioritetna celina 5

- » Bradaš, S. (2021). „Procena uticaja politika zapošljavanja na pravo na dostojanstven rad, u publikaciji Uticaj javnih politika na društvo“, Beograd, Fondacija Centar za demokratiju. Dostupno na: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-fod-uticaj-javnih-politika-na-drustvo.pdf> [29. 10. 2021].
- » Ivić, I., Pešikan, A. i Kostić, A. (2021). *Ključni podaci o obrazovanju u Srbiji*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- » Videnović, M. i Čaprić, G. (2020). *PISA 2018: izveštaj za Republiku Srbiju*, Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Akcionni plan za period od 2021. do 2023. za sprovođenje Strategije obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/strategija-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-do-2030-godine/> [5. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Strategija obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/strategija-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-do-2030-godine/> [5. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2012). *Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine (SROS)*, „Službeni glasnik RS“, br. 107/2012.

Prioritetna celina 6

- » Agencija za energetiku (2020). *Izveštaj o radu Agencije za energetiku za 2019. godinu.*
- » Agencija za energetiku (2021). *Izveštaj o radu Agencije za energetiku za 2020. godinu.*
- » Energy Community (2020). „2020 General Policy Guidelines on the 2030 Targets and Climate Neutrality for the Energy Community and its Contracting Parties“. Dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj5u87wtYfoAhVN_bsl-HW4eAmYQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fenergy-community.org%2Fdam%2Fjcr%3A-3ac54a31-06e5-4741-a972-0f4abf526797%2FMC2020_Annex20.pdf&usq=AOvVawoRjT-4Mqk-dvLn1S2Mk8qOZ [7. 11. 2021].
- » Evrostat (2021a). *Eurostat database.* Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [28. 10. 2021].
- » Evrostat (2021b). *Final energy consumption.* Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/ten00124/default/table?lang=en> [7. 11. 2021].
- » Evrostat (2021c). *Share of renewable energy in gross final energy consumption.* Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_31/default/table?lang=en [7. 11. 2021].
- » International Energy Agency (2021). Dostupno na: <https://www.iea.org/> [28. 10. 2021].
- » Ministarstvo rudarstva i energetike (2021). *Javni poziv za dodelu sredstava za finansiranje Programa energetske sanacije stambenih zgrada, porodičnih kuća i stanova koji sprovode jedinice lokalne samouprave, JP 2/21.* Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/aktuelnosti/javni-pozivi/javni-poziv-za-dodelu-sredstava-za-finansiranje-programa-energetske-sanacije-stambenih-zgrada-porodicnih-kuca-i-stanova-koji-sprovode-jedinice-lokalne-samouprave> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo rudarstva i energetike (2021). „Vodonična strategija deo nove strategije razvoja energetike“. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/en/node/562> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2020). *Deklaracija iz Sofije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan.* Dostupno na: <https://www.pregovarackagrupa27.gov.rs/wp-content/uploads/2021/06/Deklaracija-iz-Sofije-o-Zelenoj-agendi-za-Zapadni-Balkan-SRP.pdf> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021a). *Konačna rang lista projekata za dodelu sredstava za sufinansiranje realizacije projekata nabavke, zamene, rekonstrukcije i sanacije kotlarnici.* Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/konkursi/konacna-rang-lista-projekata-za-dodelu-sredstava-za-sufinansiranje-realizacije-projekata-nabavke-zamene-rekonstrukcije-i-sanacije-kotlarnica> [7. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021b). *Odluka o utvrđivanju konačne rang liste projekata za finansiranje iz sredstava Ministarstva zaštite životne sredine Republike Srbije po javnom konkursu za dodelu sredstava za sufinansiranje realizacije projekata smanjenja zagađenja vazduha u Srbiji poreklom iz individualnih ložišta u 2021. godini.* Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/konkursi/konacna-odluka-o-utvrđivanju-konacne-rang-liste> [7. 11. 2021].
- » Ministry of Mining and Energy (2021a). *5th Annual Report under the Energy Efficiency Directive.*
- » Ministry of Mining and Energy (2021b). *Report on the Implementation of the National Renewable Energy Action Plan of the Republic of Serbia for 2018 and 2019.*
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021–60.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021b). *Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije*, „Službeni glasnik RS“, br. 40/2021–23.

- » Narodna skupština Republike Srbije (2021c). *Zakon o rudarstvu i geološkim istraživanjima*, „Službeni glasnik RS“, br. 101/2015 i 95/2018 i dr. zakon 40/2021.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021d). *Zakon o zaštiti prirode*, „Službeni glasnik RS“, 36/2009, 88/2010, 91/2010 – ispr., 14/2016, 95/2018 – dr. zakon i 71/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021a). *Indikator: 7.2.1 Udeo obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije*. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN070201?caller=SDGUN&languageCode=sr-Latn> [7. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021b). *Indikator: 7.3.1 Energetski intenzitet meren kroz primarnu energiju i BDP*. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN070301?caller=SDGUN&languageCode=sr-Latn> [7. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021c). *Produktivnost resursa*. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN12020202?caller=SDGUN&languageCode=sr-Cyrl> [7. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021a). *Četvrti akcioni plan za energetske efikasnost Republike Srbije za period do 31. decembra 2021. godine*.
- » Vlada Republike Srbije (2021b). *Pregovaračka pozicija Republike Srbije za Međuvladinu konferenciju o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji za Poglavlje 15 „Energetika“*.
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Energetski bilans Republike Srbije za 2021. godinu*, „Službeni glasnik RS“, br. 156/2020.
- » Vlada Republike Srbije (2017). *Uredba o utvrđivanju Programa ostvarivanja Strategije razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine za period od 2017. do 2023. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 104/2017.

Prioritetna celina 7

- » Agencija za zaštitu životne sredine (2021a). *Godišnji izveštaj o stanju kvaliteta vazduha u Republici Srbiji 2020. godine*. Dostupno na: http://www.sepa.gov.rs/download/izv/Vazduh_2020.pdf [13. 11. 2021].
- » Agencija za zaštitu životne sredine (2021b). *Izveštaj o upravljanju ambalažom i ambalažnim otpadom u 2020. godini*.
- » Agencija za zaštitu životne sredine (2021c). *Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2020. godinu*. Dostupno na: http://www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj_2020.pdf [13. 11. 2021].
- » Energy Community (2021). „Annual Implementation Report“. Dostupno na: http://www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj_2020.pdf [19. 11. 2021].
- » Evrostat (2021a). *Population connected to at least secondary waste water treatment 2021*. Dostupno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sdg_06_20&lang=en [19. 11. 2021].
- » Evrostat (2021b). *Population connected to public water supply*. Dostupno na: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wat_pop&lang=en [19. 11. 2021].
- » EPS (2011, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020). *Izveštaji o stanju životne sredine u JP „Elektroprivreda Srbije“ za godine 2011, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019. i 2020.* Dostupno na: <http://www.eps.rs/lat/Stranice/Sredina-izvestaji.aspx>, [19. 11. 2021].
- » Evropska komisija (2021). *Republika Srbija: Izveštaj za 2021. godinu*.
- » Fiskalni savet (2021). „Ocena predloga rebalansa budžeta Republike za 2021. i osnovne preporuke za budžet 2022. godine“. Dostupno na: http://www.fiskalnisavet.rs/doc/ocene-i-misljenja/2021/FS-Ocena_Predloga_rebalansa_budzeta_Republike_za_2021_preporuke_za_budzet_2022.pdf, [13. 11. 2021].

- » Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ (2020). *Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće javnih vodovoda i vodnih objekata u Republici Srbiji za 2020. godinu.*
- » Koalicija 27 (2021). „Kvalitet vazduha: Izveštaj za 2021.“ Dostupno na: https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2021/10/Kvalitet-Vazduha_2021.pdf [13. 11. 2021].
- » Koalicija 27 (2020). „Poglavlje 27 u Srbiji: Napredak u magli“. Dostupno na: <https://rs.boell.org/sites/default/files/2020-10/izvestaj-2020.pdf> [13. 11. 2021].
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021a). *Informator o radu Ministarstva za zaštitu životne sredine.*
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021b). *Pravilnik o kategorijama, ispitivanju i klasifikaciji otpada*, „Službeni glasnik RS“, br. 39/2021.
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021c). *Pravilnik o obrascu dnevne evidencije i godišnjeg izveštaja o otpadu sa uputstvom za njihovo popunjavanje*, „Službeni glasnik RS“, br. 79/2021.
- » Ministarstvo zaštite životne sredine (2021d). *Predlog programa za upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period od 2021. do 2024. godine.* Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/javne-rasprave/javni-poziv-za-ucesce-u-javnoj-raspravi-o-predlogu-programa-upravljanja-otpadom-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2024-godine> [13. 11. 2021].
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o klimatskim promenama*, „Službeni glasnik RS“, br. 26/2021.
- » Republički zavod za statistiku (2021a). *Indikator: Broj lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa.* Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/climate-action/?subarea=SDGUN130103&indicator=01050402IND01> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021b). *Indikator: Broj smrtnih slučajeva, nestalih lica i lica direktno pogođenih katastrofama na 100.000 stanovnika.* Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/climate-action/?subarea=SDGUN130101&indicator=01050101IND01> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021c). *Indikator: Udeo vodnih tela koja imaju dobar status vode (%).* Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN060302?languageCode=sr-Latn> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021d). *Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2020.* Beograd.
- » Republički zavod za statistiku (2021e). „Saopštenje: Otpadne vode iz naselja, 2020.“ Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20211102.pdf> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021f). „Saopštenje: Korišćenje i zaštita voda od zagađivanja, 2020.“ Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G20211154.pdf> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2021g). *Smrtni slučajevi, nestala lica i lica direktno pogođena katastrofama na 100.000 stanovnika.* Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN13010101?caller=SDGUN&languageCode=sr-Latn> [13. 11. 2021].
- » Republički zavod za statistiku (2020). „Saopštenje: Otpadne vode iz naselja, 2019.“ Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20201104.pdf> [13. 11. 2021].
- » RERI i Beogradska otvorena škola (2021). „Šta smo disali između dva septembra? – Prikaz Godišnjeg Izveštaja o stanju kvaliteta vazduha u Republici Srbiji za 2020. godinu.“ Dostupno na: <https://www.reri.org.rs/sta-smo-disali-izmedju-dva-septembra-prikaz-godisnjeg-izvestaja-o-stanju-kvaliteta-vazduha-u-republici-srbiji-za-2020-godinu/> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 79/2021.
- » Vlada Republike Srbije (2020). *Uredba o utvrđivanju Plana smanjenja ambalažnog otpada za period od 2020. do 2024. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 81/2020.

- » Vlada Republike Srbije (2017). *Strategija upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2034. godine*, „Službeni glasnik RS“, br. 3/2017.
- » Spasić, V. (2021a). „Javna rasprava o izmenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom“, *Balkan Green Energy News*. Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/rs/javna-ra-sprava-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-upravljanju-otpadom/> [13. 11. 2021].
- » Spasić, V. (2021b). „Šta su državne i institucije grada Beograda izjavile povodom požara u Vinči i na deponijama širom Srbije ovog leta?“, *Balkan Green Energy News*. Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/rs/sta-su-drzavne-i-institucije-grada-beograda-izjavile-povodom-pozara-u-vinci-i-na-deponijama-sirom-srbije-ovog-leta/> [13. 11. 2021].

Prioritetna celina 8

- » BOŠ (2021). „Održan dijalog o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode“. Dostupno na: <https://www.bos.rs/ekz/vesti/134/10108/odrzan-dijalog-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-zastiti-prirode.html> [13. 11. 2021].
- » Danas (2021). „Gondola na Kalemegdanu i dalje deo političke predizborne kampanje“. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/gondola-na-kalemegdanu-i-dalje-deo-politicke-predizborne-kampanje/> [13. 11. 2021].
- » EU u Srbiji (2021). „Negotinske pivnice nominovane za Specijalnu nagradu ILUCIDARE“. Dostupno na: <https://europa.rs/negotinske-pivnice-nominovane-za-specijalnu-nagradu-ilucidare/> [13. 11. 2021].
- » EU za Naturu 2000 u Srbiji (2021). „Više od trećine teritorije Srbije može biti zaštićeno mrežom Natura 2000“. Dostupno na: <https://natura-2000.euzatebe.rs/rs/vesti/vise-od-trecine-teritorije-srbije-moze-bit-i-zasticeno-mrezom-natura-2000> [13. 11. 2021].
- » Evropa Nostra (2019). „Report on the proposed Kalemegdan-Ušće cable-car project in Belgrade – Serbia“. Dostupno na: <https://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2019/07/201907-Eu-ropa-Nostra-Report-Belgrade-Fortress-Kalemegdan.pdf> [13. 11. 2021].
- » Evropa Nostra (2021). „Dečani Monastery, Kosovo“. Dostupno na: <http://7mostendangered.eu/sites/decani-monastery-kosovo/> [13. 11. 2021].
- » Evropska komisija (2021). *Republika Srbija: Izveštaj za 2021. godinu*.
- » Narodna skupština Republike Srbije (2021). *Zakon o zaštiti prirode*, „Službeni glasnik RS“, br. 71/2021.
- » Nova ekonomija (2021). „Beton obrisao istoriju na Kalemegdanu“. Dostupno na: <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/beton-obrisao-istoriju-na-kalemegdanu> [13. 11. 2021].
- » UNESCO, Serbia. Dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/rs> [13. 11. 2021].
- » Vlada Republike Srbije (2021). *Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023.*, „Službeni glasnik RS“, br. 53/2021.
- » Zavod za zaštitu prirode Srbije (2021). „Zaštita prirode u Srbiji“. Dostupno na: <https://www.zzps.rs/wp/osnovne-informacije/> [13. 11. 2021].

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Ova publikacija je proizvedena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Za više informacija pišite na imejl adresu info@sdgs4all.rs.

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA